

1193
A. 18493

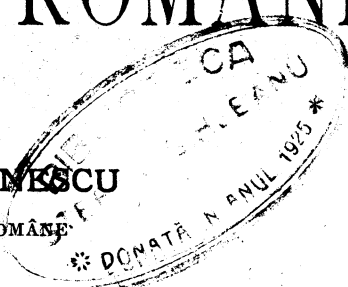
ACADEMIA ROMANA

TEATRUL LA ROMÂNÎ

DE

DIMITRIE C. OLLĂNESCU

MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE

PARTEA II

TEATRUL ÎN ȚERA-ROMÂNESCĂ, 1798—1898

INTĂIUL MEMORIŪ

ESTRAS DIN

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Seria II.—Tom. XX

MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE.

BUCUREȘCI
INST. DE ARTE GRAFICE **CAROL GÖBL** STRADA DOAMNEI, 16
FURNISOR AL CURȚII REGALE
1898.

Prețul 1 Leu 60 bani

ANALELE ACADEMIEI ROMÂNE

Analele Societății Academice Române. — Seria I:

Tom. I.—XI. — Sesiunile anilor 1867—1878: procesele verbale ale ședințelor, comunicări, notițe și memorii.

Analele Academiei Române. — Seria II:

Tom. I. — Sesiunea extraordinară din anul 1879.

Tom. II. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1879—80.
Notiță onomastică topică macedo-română, comunicată de A. Mărgărit.

Tom. II. Sect. II.—Discursuri, memorii și notițe. (Sfîrșit.)
Discurs de recepțiune de Ion Ghica, despre Ioan Cămpinenu,—cu Răspuns de B. P. Hasdeu.

Semințiile, soiurile și rassele, de Ion Ghica.

Serisori către Vasilie Alecsandri, de Ion Ghica.

Tom. III. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1880—81.

Tom. III. Sect. II. — Memorii și notițe.

Tom. IV. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1881—82.

Memorii despre Tetravanghelul lui Ștefan-cel-Mare de la Homor și Tetravanghelul Metropolitului Grigorie de la Voroneț, ambele manuscripte, de Episcopul Melchisedec.

Tom. IV. Sect. II.—Memorii și notițe. (Sfîrșit.)

Puiu, legendă de Carmen Sylva

Biografia Prea Sfințitului Dionisie Romano, Episcop de Buzău, de Episcopul Melchisedec.

Inscripțiunile bisericelor armenesci din Moldova, de Episcopul Melchisedec

Chromatică poporului român. — Discurs de recepțiune de S. Fl. Marian,—cu Răspuns de B. P. Hasdeu

Memorii despre mișcarea literaturii istorice în România și în străinătate, urmată în decursul anilor 1880 și 1881, de V. Maniu.

Notițe biografice asupra vieții și activității decedatului membru al Academiei Române Andrei Mocioni (Mocsonyi), de V. Babeș.

Tom. V. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1882—83.

Tom. V. Sect. II.—Memorii și notițe. (Sfîrșit.)

Vieta și operele lui Petru Maior. — Discurs de recepțiune de Al. M. Marienescu,—cu Răspuns de V. A. Urechia.

Descânțete adunate de G. Săulescu. Raport de S. Fl. Marian. — Din mănunchiul manuscrisurilor lui G. Săulescu. Raport de N. Ionescu. — Raport relativ la scrierile lui G. Săulescu, de Iacob Negruzzi. — Raport relativ la scrierile lui G. Săulescu, de T. Maiorescu.

Despre icónele miraculoase de la Athon de provenință română, de Episcopul Melchisedec.

Tom. VI. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1883—84.

Tom. VI. Sect. II.—Memorii și notițe. (Sfîrșit.)

Vieta și scrierile lui Grigorie Tamblac, de Ep. Melchisedec

Tom. VII. Sect. I.—Desbaterile Academiei în 1884—85.

Programa pentru adunarea datelor privitoare la limba română, de B. P. Hasdeu.

Dare de semă asupra Marelui Etimologic al României, de B. P. Hasdeu.

Tom. VII. Sect. II.—Memorii și notițe.

Inscripțiunea de la mănăstirea Răsboeni, județul Nemptului, comentată de Episcopul Melchisedec

O vizită la câte-va mănăstiri și biserici antice din Bucovina, de Episcopul Melchisedec.

ACADEMIA ROMANA

TEATRUL LA ROMÂNÎ

DE

DIMITRIE C. OLLĂNESCU

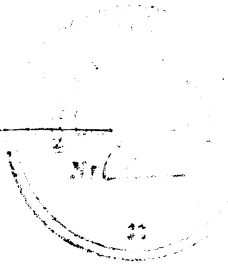
MEMBRU AL ACADEMIEI ROMÂNE.

PARTEA II

TEATRUL ÎN ȚERA-ROMÂNESCĂ, 1798—1898.

EXTRAS DIN
ANALELE ACADEMIEI ROMANE
Seria II. — Tom. XX.
MEMORIILE SECȚIUNII LITERARE.

BUCURESCI
INST. DE ARTE GRAFICE CAROL GÖBL STRADA DOAMNEI, 16
FURNISOR AL CURȚII REGALE
1898.

TEATRUL LA ROMÂNÎ

de

DIMITRIE C. OLLANESCU

Membru al Academiei Române.

PARTEA II

TEATRUL ÎN ȚERA-ROMÂNESCĂ, 1798—1898.

Ședințele din 1 Novembre 1896 și 17 Martie 1897.

Domnilor Colegî,

Apriga domnire a Fanarioșilor nu lăsase pasul slobod învățaturii, nici prielnică fusese artelor, așa că poporul român eșia din robia ei străin și nesciutor de rosturile lumii. De-abiă cu începutul acestui veac licăririle culturii apusene pătrunseră la noi: ochii nepricepuți ni se deprinseră puțin câte puțin cu lumina, iar mintea, până atunci neispitită, se împărtăși din toate minunile geniului omenesc.

Românul se ridică din adânc, de-odată, cu capul spre sôre! Idei mari îi deschiseră largi porțile gândirii, simțiri generose reînviară străvechia-î mîndrie, năzuințe înalte deteră un țel întâietor nobilei lui bărbății.

Noua însuflețire aducea însă alte deprinderi, alte înclinări, alte îndrumări de viață, înfăptuind ast-fel un popor nou, cu menire și avînturi nouă, care avea să urce cu grabă scara propășirii!

De atunci Vicleimul, cu povestea lui Irod și a celor trei Crai de la Răsărit, jocul păpușilor, cântecele de stea, Brezaia cu ciocul de barză și Țurca cu capul de cerb nu-î mai pironesc, ca în trecut, întréga luare aminte; strămbăturile măscăricilor nu-l mai înveselesc, pehlivaniî cari

scot panglice pe nas, scamatorii și farmazonii îl momesc o clipă, dar îl lasă rece... Datinele vechi și vechile petreceri nu-l mai îndestulează. Farmecul danțurilor și viersul cântecului doar nestrămutate vor înviora și vor umple peptul Românului de dorul cel neînțeles și neîmplinit, după care, zadarnic par'că, alérgă de când l'a ursit firea pe dînsul!..

Îi trebuiă acum ceva nou ca să-î ademenescă voia bună, ceva puternic ca să-l misce, ceva adevărat și viu și aprópe de inima lui, în în care rîsul și plânsul de o potrivă să-l stăpănescă. Îi trebuiă a avea întrupare a lumii, ca să lupte aceeași luptă ca dînsa, să-î suie înălțimile și să-î cobóre adîncurile, iar din pilde și înțelesuri să deslușiască temeurile și să pătrundă firea omenii.

Îi trebuiă *Teatrul!*

E drept că boerilor le fusese dat să vadă la Curțile domnesci teatrul soitariilor, — sérbădă înjghebare de fapte și prilej de batjocoră sau de amenințări asupra celor neplăcuți ori a celor dușmanî stăpânului; — dar acum vremea împinsese lucrurile mai departe și poporul venia, cu aceeași cădere ca cei aleși, să se bucure de daruri lui încă necunoscute. Teatrul nu mai putea rămâne o petrecere întîmplătoare a celor mari, ci, scoborînd scările palaturilor, trebuiă să ajungă a fi — aceea ce și este într'adevăr — o îndeletnicire de obștească pilduire și petrecere. Și cu tóte acestea a fost nevoie de îndelungă pregătire și de luptă încordată până ce să-l vedem statornicindu-se la noi!..

Deși — plămădit din dureri și din bucurii — simțemîntul teatrului este firesc în inima omului, totuși educațiunea artistică nu póte fi decât un efect al culturei, căci o lucrare de artă nu este un produs al naturii și singur instinctul nu e îndestulător să o judece; îi trebuie cui-vă studii și experiență pentru a o înțelege și a o prețui.

E adevărat că în țerile cu un trecut de activitate și de făuriri artistice, cu o atmosferă încărcată par'că de dragoste, de amintiri și de impulsuni ale artei, acéstă «educațiune» se capetă și de la sine, prin obicinuință, numai vedënd și auđind, numai trăind traiul tuturor, hrănit din belșug cu cele mai strălucite produceri ale geniului omenesc.

La noi însă munca a fost și va fi întru acésta mai din greu decât în privirea multor altora.

Dacă pentru arme, pentru elocuență și în deosebî pentru politică avem însușiri de vrednici coborîtori ai Romanilor, pentru tot ce se atinge de înfăptuirea ideilor și închipuirilor, pentru artă, suntem ca și dînșii mai puțin însuflețiți, mai puțin mlădioși.

Nu dóră că talente nu s'ar vedî, ori că învățătura tot mai întinsă și mai luminósă nu ne-ar da putința de a-î cuprinde și a-î înțelege

rostul ei fermecător; ci fiind-că *nepăsarea, nedepriinderea* și mai cu sémă *lipsa de îndemn* îngreuiază și răcesc legăturile sufletesci dintre noi și dînsa.

Aceste stavile trebuesc sfărâmate! Și numai un curent puternic, pornit de sus și străbătând până în adîncul glótelor, va puté să des-tepte, să răspândescă și să facă mai rodnice dragostea și interesul, însemnătatea și binefacerile artei în mijlocul nostru.

Cu tóte aceste teatrul a fost întâia scântee artistică ce a scăpărat pe cerul înegurat al țerilor române, precum fu și unul dintre *invederatele semne* ale redeșteptării nóstre naționale.

Sunt acum tocmăi o sută de ani, de când trei actori francesi căpătară de la *Hangerli-Vodă*, 1798 Maiu 29, următórea poruncă către ispravnicii *zemli Vlahiscoe* :

«Acești trei frați (?) francesi, anume: *Théodore Blesiet, Francisc Bevilach* și *Givani Mueni*, cari, avênd meșteșug de *pehlivani* și *comedieni*, făcură rugăciune Domniei Mele, ca să facă arătarea meșteșugului lor, unde vor fi pohtiți, pentru care,—fiind-că li s'a dat voia și slobozenia acésta,—poroncim d-vóstre ispravnicilor de prin județe, pe unde vor avé a veni, să fie primiți și să nu li se facă vre-o supérare cu cerere de vre-un *havaet*, nici de către d-vóstre, nici de către *zabiți* (autorități), cum nici de către *zapci*, ci să fie sloboți și în pace, orî la ce oraș va merge.—Li saam rekeh gd.» (Cod. XXXIX, fila 50). (1)

Negreșit că cei «trei frați francesi» făcuse mai întâiu arătarea «meșteșugului» lor la Curte și cu prisos adusese mulțumire prea slăvitelor obraze, pentru ca să pótă dobândi o dovadă atât de însemnată despre mila domnescă. De alt-fel eră și cu cădere ca *Vodă Hangerliu*, om cu duh și cunoscător al limbei și civilizațiunii francese (2), să ocrotéscă cu înadinsă porunci «voia și slobozenia» ce dedeă unor cetățeni ai Franței republicane și a-tot-puternice «să fie primiți fără de supérare a-și arătă meșteșugul lor, orî unde vor fi pohtiți». Găsise un mijloc, unul singur póte, de a mă face, prin veselia și iscusința unor *pehlivani* și *comedieni*, să încolțéscă rîsul pe fețele mohorîte ale Românilor asupriți de nelegiuirile și istoviți de dările fără de sémân, ca cari îi împovărase domnia lui!

Pehlivani și *comedieni*!... Erau se vede gimnastici, mimî și cântăreți tot de-odată. Făceau gimnastică, danțau și cântau romante orî cântece patriotice, după moda timpului. Infătoșau de sigur și scenete

(1) V. A. Urechiă, *Istoria Românilor*, VII, anexe, p. 459 jos.

(2) A. D. Xenopol, *Istoria Românilor*, V, p. 319.

comice dialogate, persoane și situațiuni din societate, tot-deauna ridicole, precum încă până astăzi asemenea «artiști» ambulanți au obiceiul de a face prin grădinile și prin bâlciurile Italiei și Franciei de mătă-dă.

Ei au făcut, probabil, ruptorea, căci după dinșii țerile noastre au fost cutreerate de tot soiul de scamatori, de saltimbanci, de echilibriști, de caraghioși, cari făceau pe lume să rîdă, ori adunau în jurul lor sumedenie de guri căscate, privindu-le șmecheriile, frânturile de mijloc ori voinicia.

Iacă Turcii făcînd *ghiozboiagêlcuri* în cafenúa din vale de Curte la Iași (1), ori scoțînd foc pe nas, sfredelindu-și palmele, inghițînd săbii pe taraba lui Niță Pitaru (2) de la Carvasara, sau în șatrele lor din Tîrgul Moșilor la Bucuresei; iacă Italianii cu maimuța în spate, purtându-se de la Drăgaică la Rîurenii, de la Fălticeni la Rădăuți; iacă Nemții cu mușchii trupului de oțel, jucându-se cu ghiulele de tun ca cu nisce nucii și ridicînd cogeamite calul în spate; iacă Stambulioții sprinteni și mlădioși ca pisicele, călcînd cu ochii legați printre cuțite și bătînd cu biciușca o biată căciulă, din care, mereu învîrtindu-se, scoteau câte o nouă căciulă, și alta, și iar alta, neconținut. (3)

De multe ori erau chiar «pohtiți să facă comedii» prin casele boeresci. Atunci, din cêrdacul cel mare, ticsit de veseli musafiri, cădeau plôie banii de aur și de argint pe scôrțele întinse în mijlocul curții, unde-și făceau ei «meșteșugul». Țiganiii și mahalagi, cari steteau strugure acățați pe porți și pe zaplazuri și n'aveau ochi îndestui să-î vadă, nici gură în de-ajuns să rîdă de posnele și ghidușiile lor, îi petreceau cu urale și cu chiote până departe, departe... după ce eșiau, șmecherii, din cuhni, îmbuibați de bătură și de mîncare, ba și cu traista plină de merinde pe de-asupra.

Dar pe la începutul domniei lui Vodă Caragea Sasul Mathias Bródy (4) veni și întinse o lungă șandramă de scânduri în fundul curților Banului Manolache Brâncovenu (5), în care așeză o panoramă cu vederile celor mai însemnate orașe din lume, cu încoronările mai multor Regi și Impărați, cu întîmplări din răsboie, din călătorii, cu vînători de lei și de tigri, cu scene din viețile ómenilor vestiți ai pămîntului și altele și altele. Eră un adevărat teatru optic.

(1) *V. Alecsandri*, tradițiune verbală.

(2) *Ion Ghica*, tradițiune verbală.

(3) Intru amintirea acestei împrejurări a rămas, pare-se, în popor zicătorea: *altă căciulă*.

(4) Acest Bródy câștigase atâția bani, că și-a luat o moșie în arendă, unde l'a cunoscut, copil fiind, tatăl meu.

(5) Colțul stradei Nouă cu strada Academiei de astăzi.

Pentru întâia oară se arată o asemenea minune în capitala Țării-Românești, care începea acum să atragă și pe pribegii negustori de spectacole, precum ademenise pe pribegii de tot soiul mai înainte. Și din patru părți ale orașului curgea lumea șioiă neîntrerupt, să o privească, să se mire și să aibă ce istorisi, căci lucrul era par'că a avea, vedut și pipăit, trăia, se mișcă, vorbea, te plămădiă și pe tine la un loc cu dînsul, așa că la urma urmei nu mai sciaî dacă nu erai și tu părtaș la cele ce-ți răsăriau în față.

Iconele își întipăriau cu atâta putere vieța și mișcarea în ochii cei lacomi și neispitiți, în cât absorbiau simțirea și confundaî cu dînsule întréga ființă a privitorilor.

Abia după câte-va luni negustorii și glóta celor de jos putură străbate în lăuntru, căci butcile și calescele se țineaî lanț, și după și, în curtea Brâncovénului, și Arnăuții croiaî cu vîna de boî pe tot moșicul, care ar fi îndrăsnit să calce pragul «Comediei» pe când se englendisiaî boerii... veđi bine?!... Și așa huzurî Sasul până la 1816, când, sătul de bani și de traiî bun, își ridică șandramaua și plecă să se facă moșier.

Saltimbanci, mimi, comedieni, panorame!!

Trebuința de a vedé și de a simți alt ceva decât cele din tóte dílele incolția pe neașteptate în sufletele tuturor, o năzuință încă necunoscută și neînțelésă începea să se deslușescă din inclinările și dorințele celor mai mulți.

Tineretul se îndeletnicia mai vîrtos cu tâlcuri și cu învățături, cari gășiaî un răsnet din ce în ce mai simpatice într'însul. Vitejiile, răsbóiele, cuceririle străvechilor popóre, faptele strălucite ale celor mari, povestirile duióse, cânturile eroice, iar cu deosebire patimile și sbuciumările tragodiei grecesci îi înflăcăraî inima și mintea! Slăvirea a ce era înalt și frumos căta par'că să fie acum o vrednicie mai mult chiar pentru cei mai aleși și mai slăviți.

Ast-fel *Domnița Ralu*, fata cea mică a lui Vodă Caragea, înzestrată cu o căldurosă simțire, cu o închipuire vie, cu daruri artistice firești și crescută în cultul celor mai mari maestri ai literaturii și ai muzicii, iubiă teatrul peste măsură. Teatrul pentru dînsa nu era numai o oglindă a lumii și un mijloc plăcut și lesnicios de cultură, ci mai ales o tréptă de înălțare a puterii și a domniei părintesci și o gloriificare a geniului dramatic elinesc. Ea visă, ca prin stăruința patrioților și sub ocrotirea lui Vodă, să însufletescă și să ridice în Bucuresci fala cea de mult cădută a lui Sofocle și a lui Aristofan.

Până atunci și pentru a da o bună pildă și a face o încercare, în-

ighebă, sub cuvînt de petrecere, o mică scenă (de sigur cea dintâi ridicată în acest scop la noi) într'una din cele mai mari cămări ale Palatului domnesc, unde, cu costume de pânză și cu decoruri de hârtie vopsită, se jucă, sub conducerea ei proprie, mai multe piese de teatru. Actorii erau câți-va tineri greci, cari învățau la școala elinască de la Măgurénu (1) și aveau tragerea de inimă și învăpăierea trebuincioasă scenei. Ei jucară — în limba greacă negreșit — în primăvara și în toamna anului 1817 mai multe bucăți, între cari *Orest* de Alfieri, *Mórtea fiilor lui Brutus* de Voltaire, idila lui Longus *Dafnis și Chloc*, etc. etc. și recitară poezii și dialoguri patriotice, amoróse și comice, la cari luă și Domnița Ralu parte, iar C. Aristia dovedí un talent deosebit de declamațiune.

Numai boerii și curtenii asistau, pe rînd, la aceste reprezentațiuni

(1) *Școala greacă* — numită *domnescă*, — așezată către 1775 de Alexandru Vodă Ipsilante în clădirile de la Sf. Sava, fu strămutată de Constantin Vodă Ipsilante, pe la 1804, cu învoirea Mitropolitului Dositeiú, în casele bisericeii Măgurénu, atunci metoh al Mitropoliei (după dania făcută de Vornicul Tudorache Baloș, în urma rěsmiriții Rușilor). Localul de la Sf. Sava, cuprinđetor de peste 50 de camere, se derăpănașe cu timpul și ajunsese han de locuință a o mulțime de Greci, Sîrbi, Arnăuți cu familiile lor, unii fiind-că făceau parte din garda domnescă, alții fiind rude ori prieteni idicliilor, slugilor și copiilor de casă din Palat.

Dintre toți Domnii fanarioți, cel care a îngrijit mai de aproape de această școală a fost fără îndoială Vodă Caragea. El a organizat-o și a reorganizat-o în mai multe rînduri, făcendu-i în cele din urmă, la 12 Decembre 1817, *Legi și Regulamente* și numind-o *Universală*. Ea eră, cu adevărat, un colegiu elinesc fôrte bine înzestrat cu venituri, dintre cari cele mai multe veniau din *cisla* pusă asupra mănăstirilor, avěnd mai multe clase, cu profesori pentru limbile: *elenă* (Neofit Duca și Stefan Comito), *latină* (Ladislău Erdelion, Transilvănén), *francesă* (Lorençon), pentru *sciințele naturale*, pentru *matematică*, *istorie* și alte *studii literare*. Același Erdelion fu însărcinat să predea și «Cărțile împărătesci pravilnice, când ucenicii vor veni în stare de a învăța *nomica* (legile), iar mai vîrtos din feciorii de boer când vor voi a învăța pravilele». Pe lângă dînsul, Marele Clucer Stefan Nestor fu numit «*pentru prima dată profesor de Drept la Bucuresci*». Școala acesta întrețineă *bursieri*, «20 la număr, printre ucenicii sërmani», a câte 30 taleri fie-care, și aveă și *elevi interni*, ținuți pe la marile mănăstiri din capitală a câte 2—4 într'o odaie. Acastă școală eră pusă sub privigherea și administrațiunea unei eforii speciale, instituită prin chrisovul de la 14 Decembre 1814, care fu adevărata origină a Eforiei Școalelor păstrată și de Regulamentul Organic. Ea fu incredințată la cei mai de frunte boeri, Mitropolitului și Marelu Postelnic după vremi, cu toții în număr de cinci. Marele Ban Grigore Brăncovénu și Vornicul Const. Bălăcénu, împreună cu Marele Ban Const. Filipescu, au făcut mai des parte din această eforie. De alt-fel la reorganizarea acestei școle au contribuit pe lângă Caragea și boerii români Radu Golescu, Const. Kretzulescu, Barbu Văcărescu, Gheorghe Slătínénu, Grig. Bălénu, Fotache Știrbeiú, Alex. Nenciulescu, Gh. Filipescu, Dim. Racoviță și Alex. Ghica,

date de obiceiă diua. Incercarea isbutise de minune. Totuși, pentru a nu jienî pe acei cari pôte nu înțelegeau bine grecesce, orî nu cu aceeași dragoste ca dinsa se interesa de teatru, Domnița Ralu, pentru a fi plăcută tuturor, clădi chiar în érna aceea, la Cișméua roșie (1),

precum și boerîi greci Gh. Arghyropulo, Iacov Rizo, Ath. Christopol, Ioan Ralet și Nic. Suțu. Iată o schiță din budgetul acestei școle pe anul 1815 (Noembre):

Pe an talerî	Pe lună	Pe an talerî	Pe lună
4000. Dascălul Neofit Duca . . . = 333 b. 36		300. Buçatarul = 25 b. —	
4000. Filosoful (Comito) . . . = 333 » 36		7200. <i>Emelicul</i> (mâncarea)	
4000. Alt filosof (Nestor) . . . = 333 » 36		pe un an = 600 » —	
2500. Al doilea dascăl (Cris-		2400. Dascălul frances (Lo-	
todor) = 208 » 36		rençon) = 200 » —	
2000. Al treilea dascăl (Gheor-		2400. Dascălul latin și <i>nomicos</i>	
ghe) = 166 » 72		(Erdelion) = 200 » —	
1200. Dascălul Vasile = 100 » —		2000. Cheltueli întâmplătore	
1500. Dascălul Grămatic . . . = 125 » —		la meremetul peste an.	
1800. Doftorul Panaiotache . . = 150 » —		7200. La 20 ucenici sërmanî a 30 fie-care.	
1200. Dascălul slovan de la		2500. Pentru daruri a se da ucenicilor	
Sf. Gheorghe (Chiriță) = 100 » —		când li se va face examen.	
1800. Sameșul = 150 » —		7000. Pentru a se cumpêrà cărți și <i>ergalii</i>	

(instrumente) ale *epistimiilor* (studiilor) trebuincioșe, cum și pentru sporirea lefurilor dascălilor de la *examinie* (semestru) înainte și pentru a se așeză școle românesce pe la orașele județelor unde va fi trebuință.

Pe lângă acéstă mare școlă, mai erau în Bucuresci: Școlă slavonescă de la Sf. Gheorghe Vechiū, unde se predă și limba română de dascălul Chiriță, apoi cea de la biserica Udricanî a dascălului Chiosea și cea de la Colțea a dascălului Stan. In 1816 sosi de la Avrig din Transilvania Gheorghe Lazăr, care propuse școlei de la Măgurénu să predea geometria și arpentagiul în românesce, dar fu respins, așa că abiă după doi ani, la 1818 Martie, după sprijinirea hotărîtore a Vornicului G. Gulescu, a Logofétului Stefan Nestor și a Banului Const. Bălăcénu, i se dete voie să deschidă, în câte-va cămări din vechiul local de la Sf. Sava, o școlă românescă de deosebite învățături și sciințe predate Românilor în limba lor. Petrache Poenaru, călugărul Efrasim Poteca, Simion Marcovici, Pandele Stamate, Costache Moroiu și mai în urmă Ioan Eliade, fură cei dintâi profesori români, împreună cu Gh. Lazăr, ai acestei școle, care se poporă grabnic cu elevi români, mai ales din școlă elinescă de la Măgurénu.

Prin județe erau școle în cari se predau limbile grécă și română: la Craiova eră așezată de Caragea în mănăstirea Obedianului, pusă sub o eforie aparte, cu venituri proprii la Rîmnicul-Vilcei sub eforia lui Socoténu; la Slatina, școlă Ionașcu; la Tîrgu-Jiu, școlă întemeiată de Stolnicul Dumitrache Cronicarul, din care a eșit Tudor Vladimirescu și mulți din pandurii lui; la Focșani, Ploesci, Pitesci și mai târziu și prin alte orașe, ce făcuse înadins cerere cu siguripsire de venituri. (V. A. Urechia, *Domnia lui Ioan Caragea 1812—1818*, ed. Academiei 1898, p. 1—80.)

(1) Ađi Calea Victoriei No. 91. Ruinele acestei clădiri, prefăcută apoi în teatru și arsă la 1825, se mai vedeau până la 1840, când s'au mistuit în zidirile lui Jean Caretașul.

«o sală de club» pentru balurile boeresce și de altă parte trimise pe Aristia la Paris (1), ca să studieze declamațiunea și să vadă pe marele Talma jucând.

Imprejurările politice se încordaū însă din ce în ce, pozițiunea lui Vodă Caragea eră tot mai șubredă pe tronul țerii și încercarea teatrală a Domniței nu putu să aibă din nou ființă. Pentru a nu-și părăsi de tot idea și a întreținé, cei puțin aprinsă, scânteia ce scăpărase o clipă în mânilé eī, îndemnă, prin relațiunile ce aveà la Viena (2), pe *Gherghy*, directorul unei trupe melo-dramatice, să vie fără întârziere în Bucurescī. Acesta și sosi la August anul 1818, cu o trupă ast-fel întocmită în cât să pôtă da tragediī, drame, comediī și chiar opere. Artiști de căpetenie eraū: *Gherghy*, directorul, pentru roluri comice, dómna *Dilly*, cântăreță și tragediană de mare merit, fiica eī domnișóra *Dilly*, primă amoresă (3), și *Steinfels*, prim amarez.

Repertoriul lor se compunea din cele mai alese produceri dramatice și opere musicale ale școlelor italiană și germană. Dintre dînsele, cele carī aū plăcut mai mult aū fost dramele *Saul*, *Ida*, *Pia de Tolomei*, *Brigandăi*, *Faust* și operele *La Gazza ladra*, *Cenerentola*, *Moise în Egipt* de Rossini, *Flautul fermecat* și *Idomeneū* de Mozart. (4)

Mai înainte de sosirea trupeī, «Sala de club» de la Cișméua roșie (în mahalaua *Popa Dârvaș*, față în față cu casele Deșliului, pe Podul Mogoșoiei) fu prefăcută, prin dărămarea a doi pãreți, în sală de teatru. Aveà acum o lungime de 18 stînjeni pe 9 stînjeni și 5 palme de lãrgime, aveà trei rînduri de loji îmbrăcate cu postav roșu și perdele de chembrică cu ciucuri albi. La rîndul întâiū, în drépta, eră o mare sofă de catifea roșie pentru Vodă, iar în sală 14 rînduri de bănci de lemn îmbrăcate cu postav roșu. Intre spectatori și scena — ridicată de 6 palme de la pãmînt — eraū musicanții. Perdéua înfățișă chipul lui Apolon cu lira în mână. Sala eră aprópe în forma oulū, fără de nici o ornamentare și fără de gust, ca făcută în pripă, numai din lemn. De jur împrejur eraū sfeșnice de tinichea cu lumînări de seū, pe scenă asemenea. (5)

(1) Ion Ghica, *Scrisori*, ed. 1887, p. 44.

(2) Este cunoscut că Ioan Vodă Caragea, fost dragoman al Porții Otomane, eră om cu relațiuni întinse în străinătate și amic și protegiat al Cavalerului de Gentz, secretarul intim al Principelui Metternich, Cancelarul Austriei.

(3) Acéstă actriță frumósă și talentată, care venise în Bucurescī pentru o érnă, îndrăgindu-se de un tînér boer, a rēmas în țeră până la mórte, dând nascere unuia din bêtrânii noștri Generali. (Ion Ghica, 161 d.)

(4) N. Philimon, *Ciocoii vechi și noi*, ed. ilustrată, II, pp. 174 și 175.

(5) La 1718, Comedia Francesă din Paris eră lumînată cu lumînări de seū, pentru

Intre acte, doi țigani îmbrăcați în roșu luaă mucul luminărilor. Când veniă Vodă la teatru, luminările erau de cêră. Lojile din rîndul de la mijloc erau pentru «protipendadă», pentru Consuliî străini și obrazele deosebite. Costau un galben pe sêră. Cele-lalte pentru 10 lei erau la dispozițiunea tuturora. Un scaun în staluri se plătiă cu 3 lei.

Afișurile erau *în limba grecescă* (?!) și eșiau din tipografia de la Cișmêua lui Mavrogheni a Stolnicului Clineșnu, doctorului Caracaș și Slugerului Toplicênu. (1)

carî se cheltuia în fie-care sêră 45 fr. Cu acêstă sumă se dedeă lumină nu numai scenei, ci și coridorelor, culiselor, lojelor în cari se îmbrăcau actorii și *lojei cu limonadă*, devenită mai târziu *le foyer de la Comédie Française*.

La 1822, când se repară și se reinnoi sala, policandrul din mijloc n'aveă decăt 40 de lămpi cu uleiū (quinquets). La 1833 se introduse gazul. La 1847 se mări aprôpe îndoit puterea gazului. De atunci s'au făcut mereū îmbunătățiri, până când sala va fi luminată cu electricitate, ca mai tôte teatrele din Paris. (P. Régnier, *Souvenirs et études de théâtre*, ed. 1887, p. 143 și urm.)

(1) Tipografia Mitropoliei fiind în așa rea stare că nu se mai puteau tipări cărțile bisericesci, ci se aduceau din Transilvania, doctorul Const. Caracaș, Stolnicul Răducanu Clineșnu și Slugerul Tudorache Toplicênu întemeiară în anul 1818 Aprilie 19 o tipografie, așezată în casele domnesci de la cișmêua lui Mavrogheni, plătind 100 taleri pe an chirie la biserică. Drept ajutorare din partea stăpânirii, ei dobândiră—după multe discuțiuni și chibzuirî ale Divanului domnesc, de alt-fel favorabil—monopolul *tuturor tipăriturilor* pe 20 de ani, în tótă țera, afară de tipografia Episcopiei Rîmnicului-Vilcei, care rêmase liberă lucrătore. Li se puneă însă următorele îndatoriri: 1) să tipărescă cărți românesci și grecesci, ce până acum se tipăriau la locuri depărtate cu grele cheltueli; 2) Să înmulțescă și să adaogă ergaliile și meșterii, spre înlesnirea tipăririi cărților; 3) Să dea *fără plată* filădi și alte multe cărți celor săraci copii de la școlă, din vreme în vreme; 4) Din câștigul acestei tipografii, ce vor dobândi, să deă ajutor spitalului «Iubirii de ómeni» (Filantropia) câte 5 taleri la sută; 5) Să aibă privilegiū pe 20 de ani să nu deschidă nimeni altul tipografie în țeră, afară numai tipografia de la Rîmnic sud. Vilcea să fie și alta în sfînta Mitropolie după privilegiile ce are; 6) Așezarea tipografiei celei noue *să fie numai în casele domnesci* de la cișmêua rēposatului Domn Mavrogheni.... îngrijind a nu se stricā *haznaua cișmelelor politiei*; 7) Eforos al acestei Tipografii să fie Vel Postelnicul după vremi; 8) Sfînta Mitropolie și tipogr. Epis. de Rîmnic să fie volnice a tipări cărți românesci, precum au fost; art. 9) e privitor la *teorisirea* (censura) cărților bisericesci, grecesci sau românesci de către Mitropolitul țerii; 10) Va putē tipări și *filologhică*, adecā scrieri de acelea ce privesc asupra iubirii de învățatură, care atât acestea, cât și alte cărți de învățatură grecesci, întâiu să se teorisescă de d-l Vel Post. și apoi să se dea la tipar. Acêstă tipografie a fost cumpêrată la 1828 (cu privilegiul ei curgētor încă pe 7 ani) de către Ioan Eliade-Rădulescu.

În acêstă tipografie s'a tipărit, în al doilea an al existenței sale, Condica de legi a lui Ioan Caragea. Acî s'au tipărit și întâiele poesii a lui Paris Momulênu.

Veđi și V. A. Urechia, *Op. cit.*, p. 87 și urm.; — *Issachar*, pp. 78 și 79; — I. Văcărescu, *Poesii*, ed. 1848, p. 294.

După obicei, sosirea Domnitorului în sală eră vestită de către *Se-lam-Ciauşul* Curţii. Publicul trebuia să se scôle în picioare şi să strige de trei ori: Trăiască Măria Sa!

Intăia reprezentaţiune a trupei lui Gherghy fu dată în séra de 8 Septembrie 1818 cu opera lui Rossini *Italiana în Algeria*. (1)

Fuga lui Caragea din ţeră nu mult după acesta, golul ce traiul lui fastuos lăsase în lumea bucurescenă, nesiguranţa trebilor politice nu pricinuisse pagube simţitoare lui Gherghy, care, înainte de sfîrşitul anului, avu norocirea să aprindă iar lumînări de cêră pentru a sêrbători venirea în teatru a noului Domnitor, Alexandru Suţu, ca să asculte *Flautul fermecat*.

O împrejurare cu totul politică dete însă de-odată teatrului o neasteptată însemnătate. Némul Elinilor făcea peregătiri să scuture jugul Turciei, pe care-l purtă de patru vécuri. Bărbaţii cei mai luminaţi şi mai cu dor de ţeră, adunaţi din tóte părţile la noi şi prin ţerile dimprejur, nu lăsaū să le scape un prilej fără de a face un pas înainte în patriotica lor întreprindere. O ferbere, cu dibăcie hrănită, exaltă spiritele celor îndrăsneţi, pe când cei cumpeniţi şi prevădători aşezase în Bucuresci centrul de operaţiune al mai multor comitete, ce lucraū în unire pentru atingerea scopului sfînt: liberarea Patriei! Găsise ţeră deschisă şi răbdătoare, popor blând şi asuprit, pe cari în schimbul ospetiei şi al dragostei eteristii, arvaţii, zavergiū, Zaporojeniū şi Başibozucii aveaū să le sfâşie şi să le calce în picioare.

Fruntaşii şi apostolii (2) cei mai hotărîţi ai propagandei din Bucuresci, chibzuind cât de uşor însufleţirea acţiunii dramatice póte avé înrîurire asupra unei mulţimi învăpăiate, împingênd-o chiar la fapte de vitejie, înfiinţară un teatru grecesc în sala de la Cişmêua roşie, unde jucă pe rînd cu trupa lui Gherghy.

Repertoriul eră, firesce, întocmit numai din lucrări pline de cel mai cald patriotism, de virtute, de lepădare de sine şi de ură împotriva

(1) N. Philimon, *op. cit.*, p. 197.

(2) Aceştia eră: *Athanase Cristopulo*, supranumit şi Anacreonul Elladei; *Iacovache Rizo*, poet cu mare vađa şi mai târđiū confidentul şi mijlocitorul lui Ipsilante între Michaiū Vodă Suţu şi boerii moldoveni, cari la 22 Febr. 1821 cerură, prin anume petiţiune către Impêratul Alexandru, protectoratul Rusiei; *Nicolae Scufos*, om învăţat şi filantrop, întemeiătorul unui fel de societăţi francmasonice grecesei, numită *Euzupia*, la Odesa; *Doctorul Christelis*, reprezentantul — mai târđiū — al Greciei libere pe lângă unele Curţi europene; *Logofêtul Gheorghe Serurie*, distins literat; *Constantie* Episcopul Buzêului; *Gheorghe Leventi*, nepotul lui Capo d'Istria, şef — după uciderea lui Ipsilante — al guvernului provisoriu grec; *Căminarul Sava*, *Căpitanul Iordache Olimpîe* şi alţii.

tiraniei. Cu un asemenea material ei erau aprópe siguri de a pregăti bine tinerimea grécă de la noi pentru lupta supremă a neatárnării. Și aveau dreptate!

Eteriștii s'au bătut ca nisce eroi, și cei mai de ném, cei mai cu vađa și cu viitor strălucit au murit cu arma în mână în întâiele rînduri. Și teatrul le dedese póte o scânteie de vitejie mai mult!

Întâia reprezentațiune pe acéstă scenă patriotică fu tragedia lui Voltaire *Mórtea fiilor lui Brutus*, tradusă în elinesce de Logofétul Gheorghe Serurie. Ea avu atât de mare succes și lăsă o așa de mare întipărire în inimele spectatorilor, că la eșirea din teatru mulți Greci descărcau pistóle și cântau imnuri răsboinice pe ulițe. Cele-lalte spectacole fură: *Mânia lui Achile*, *Meropa*, *Zaira* și *Mahomet*, tragedii de Voltaire, traduse de Gh. Serurie și Dr. Christelis, *Orest* și *Filip II* de Alfieri, traduse de Rizo și Monti, *Polixeni* sau *Jertfa pentru țera*, dramă de Iacovachi Rizo, și *Aristodem*, tragedie de Monti.

Actorii erau tot tinerii de la școla Măgurénului, dintre cari unii începuse să jóce pe vremea Domniței Ralu Caragea, și cei ce s'au deosebit prin talent au fost: Costache Aristias, Teodor Gazi, Const. Șomachis, Ștefan, care fu mai târđiú Doctorul Formion, Gheoghe Mașu și Alexandru Fornaras.

Trebue însemnat aci că rolurile de femeie erau jucate de băeții cei mai tineri, printre cari Aristia se deosibiă prin vioiciunea și îndemnarea sa, și că *cea dintâiú femeie, care s'a urcat pe scenă la noi*, a fost *Cocóna Marghióla Bogdănesca*, Româncă de ném, nevasta Serdarului Dumitrache Bogdănescu. (1) Ea a jucat mai târđiú și în românesce.

Vedënd isprăvile atât de însemnate ale tinerilor Greci în teatru, Românii cari învățau la școla românescă, geloși de străinii cari reușiau să înființeze în țera și pe pămîntul altora un așezămînt de cea mai înaltă folosință pentru cultura obștei, se hotărîră a nu se lăsă mai pe jos. Spre acest sfirșit, se aleseră câți-va dintre cei mai cu aplecare firéscă, se puseră pe lucru și în scurtă vreme isbutiră să jóce faimósa tragedie a lui Euripide: *Hecuba*, tradusă în românesce de către A. Nănescu, el însuși unul dintre actori. Se đice că rolul Hecubei eră jucat de Ioan Eliade-Rădulescu, care îndepliniă tot de-odată și sarcina de suflor.

Acésta fu întâia lucrare teatrală jucată în limba română la Bucurescí, unii đic la 1819 (2), alții la 1820.

(1) N. Philimon, *op. cit.*, p. 175 și urm.

(2) Poetul Ioan Văcărescu, cu prilejul deschiderii teatrului întâiași dată în Bu-

Ei mai jucară câte-va mici comedii și în sfârșit *Avarul* lui Molière, tradus de Herdelius, amicul lui Gheorghe Lazăr, în care Marghióla Bogdănescă jucă pe Frosina, iar Nănescu pe Avarul.

Piesa, slab jucată, nu avu succes și nici se mai puse o alta în studiu. De alt-fel intrigile și greutățile foiaș împrejurul acestei nevinovate încercări. Grecii nu se sfau să strige în gura mare că Românii nu-s bunî pentru nimic bun!

Incuragiarea lipsindu-le, mijlôce de luptă neavând și năvala grecească fiind covârșitoare, graiul românesc încetă de pe scenă, și târziu, foarte târziu, aveă să se audă iară.

curescî la anul 1819, a făcut un prolog în versuri, intitulat «*Saturn*», în care face negreșit alusiune la întâia *represintare teatrală românească*, când dice:

V'am dat teatru, vi-l păziți
Ca un lăcaș de muse,
Cu el curînd veți fi vestiți,
Prin vești departe duse.

In el năravuri îndreptați,
Dați ascuțiri la minte;
Podóbe *limbiî vóstre* dați
Cu *românești cuvinte*!

Aceste cuvinte erau spuse de zeul timpului, *Saturn*, care, într'un prolog-tablou, cu care se începuse reprezentațiunea, eră înfățișat «cu césornicul de nisip și secera, în poziție de sosire vestitoare».

Din partea din fund a teatrului se coboră asemenea și «*Astrea*» (deita Dreptății), «cu cornul îmbelșugării în mână, din care se revêrsă tóte fericirile asupra *binevoitorilor patrioși români*». Prin urmare, acéstă întâia reprezentațiune românească pe teatrul din Bucuresci a fost în 1819.

Văcărescu a lucrat pentru teatru. A tradus *Césul de séră*, dramă într'un act de Kotzebue, *Hermiona* și *Grădinarul orb* din limba germană, *Britanicus* și *Regulus* din cea francesă și încuragiă cu ajutorul său traducerea *Avarului* de Molière. Tóte în limba română negreșit. Până la mórte el va fi un călduros sprijinitor și un entusiast lucrător al teatrului nostru național.

William Wilkinson, în lucrarea sa *Tableau historique géographique et politique de la Moldavie et de la Valachie*, traduit de l'anglais par Mons. de la Roquette. Paris 1824, p. 127, la acéstă împrejurare vreă să facă alusiune—ceea ce confirmă și mai mult părerea de mai sus—când spune că: «Anul trecut (1819) veni în Bucuresci o trupă de actori nemți, cari, după câte-va reprezentațiuni, fiind îndemnați să rămăe în acest oraș, înființară un teatru în tótă regula, în care, pe lângă opere nemțesci, jucară și *comedii traduse în limba românească*». De sigur el face o confusiune acî, provenită din pricină că trupa lui Gherghy și trupa elevilor români jucău pe aceeași scenă. El, neputînd, orî nevoind să cerceteze cum steteau lucrurile, a notat în impresiunile sale de călătorie ce a vîdut și acésta puteă să justifice spusele lui ast-fel fiind. Cu atît mai virtos stăruim a crede acésta, cu cât tot acolo adaogă: «Mulțimea din tóte clasele fu ademenită de acéstă nouă petrecere vre-o douë, trei luni și păreă că găsesce plăcere într'insa, dar odată farmecul noutății dispărînd, numai boerii cei mari și Consuliî străini sprijiniră acest teatru, *ca loc de întîlnire* mai mult decăt pentru a se desfătă în plăcerile scenei». Cu alte cuvinte, îndată ce *comediile traduse în românește* nu s'au mai jucat, publicul mărunț, mulțimea

Totuși, în aceste împrejurări încălđite de dragostea de n m și de dor de țeră, Alexandru Vodă Suțu, care voi  să r m e simpatic în ascuns Grecilor, dar să nu de  nici Turcilor prilej de a-l socoti unit cu d nșii, pentru a pune o  re-care regulă, de nu chiar un fri  prea marei libert ți teatrale, sau p te pentru a tăia av ntul românesc întru ac sta, alc tu  prin pitacul domnesc din 8 Noembrie 1819 o *Eforie a teatrelor*, în persóna Marelui Spătar Iacovachi Rizo. Iat  pitacul :

«No , Alexandru N. Suțu Voevod, din mila lui Dumnezeu etc. etc. etc.

«Prea cinstite și prea de bun n m al Nostru boer și Mare Spătar Iacovachi Rizo, al Nostru prea iubit! Așezarea de teatre publice, după multele cercetări și considerări politice, s'a constatat că e lucru f rte folositor pentru nație, c ci teatrul isbutesce să înlăture faptele rele. Representarea dramelor s'a dovedit că este școl  bunelor n ravur , cu at t mai ager  și puternic , cu c t are în vedere înlăturarea relelor și triumful virtuții, ar t ndu-ne ce să alegem dintre vițiu și virtute. Comedia batjocoresce relele prin ris: *χλευ ζει τ  κ κ  δι  το  γ λατος   Κομφ δια* (1), iar tragedia aduce binele prin miraculos. Școlarul unei asemenea școl  nu numai aude, dar și vede cu ochii săi aceea ce trebuie să dică și să facă și în sfirșit se convinge sau mai bine se silește să m rturisesc  că este mai cuviincios să cadă omul cu cinste, aș  ca să deplângă contemporanii și urmașii suferințele lui sufletești, dec t să biruiască prin necinste și să r d .

«Ast-fel este *Teatrus*, c nd alegerea dramelor se face cu îngrijire. El împlinesce în adev r neajunsurile legii, care singur  nu p te înlătură ori-ce făptuire rea, nici p te singur  face des virșita educațiunea omului. C nd însă e rău făcută alegerea pieselor, ele aduc v t mare legilor, devin școl  de rele n ravur  și de stricăciune, ele pângăresc n ravurile cetătenilor.

«Aș  dar, fiind-că se p te întimplă ca să pătrundă vre-odată în *teatrul din Bucuresci*  nv ț tur  d un tore, din lipsa unui efor care să privegheze și să controleze alegerea pieselor, No , după datoria N str  domnesc , av nd bunăvoință, te numim pe D-ta prin acest pitac al Nostru și poruncim să chemi înainte D-tale pe epistatul german al *melodramei*, *comedi i* și al *tragedi i germane* și pe  ntreprind torul *asociațiunii grecesci dramatice* și, f c ndu-le cunoscut înființarea eforiei, să le vestesci că : ori-câte drame vor fi def im tore religiei, statului și moralei obștei, acele vor fi oprite a

care nu pricepe  limba, nici muzica străină, nu s'a mai dus la teatru, pe care boerii «pricopsiți» și străinii il frecventar  și aceia încă *nu din dragostea artei*, ci aș , ca să aibă prilej a se ved  *adunați la un loc*. Er  dec  mai mult un pretext muzica, esențialul fiind vorba,  nt lnirile și ocaziunea de a face toaletă ori amor, însoțite acestea de ritmul  nspirațiunilor lui Rossini, lui Mozart și ale altor pe atunci cunoscuți compozitori. Semn al timpului!

(1) *Castigat ridendo mores.*

se jucă pe teatrul Bucurescilor și pe la bălciuri, iar cele-lalte toate sunt permise pentru folosirea și petrecerea cetățenilor.

«*Direcțiunile de teatre respective sunt datore a da la eforie cunoscință preabilă de spectacolele ce au a da, ca să fie acestea controlate în timp util. Așa să faci și să fii sănătos. 1819 Noembre în 8 zile.*» (1)

(Sigiliul
domnesc.)

Mare Logofet procitoh.

Ast-fel întâia dregătorie însărcinată cu privegherea și cu controlul teatrelor din Țera-Românească (2) fu întemeiată de un Domn *Fanariot*, printr'un *pitac scris în limba grecească*, și încredințată unuia dintre cei mai înfocați și mai activi mădulari ai *Eteriei*.

Nu e de mirare dar, ca încercările tinerilor români — vedite în urma acestui act — de a ridică și ei o *scenă românească* alături de cea grecească și cea nemțescă, să nu fi putut avé sorți de isbândă și să fi fost dimpotrivă silnicite și înăbușite chiar de către acei cari pe atunci se socotiau a tot stăpânitorii pământului nostru.

Alexandru Vodă Suțu murî însă la 19 Ianuarie 1821 (3) și la 26 Februarie eteriștii și zavergii, adunați la Ipsilanti în mănăstirea Galata de lângă Iași, în frunte cu stégul alb — pe care alături de Crucea albastră și pasărea Fenix renăscând din flacări și cenușă, steață scrise cuvintele: *Ἐν τούτῳ νίκα* (cu acesta vei birui) și *Ἐκ τῆς κώρυός μου ἀναγέννημα* (renasc din cenușa mea), — fac rugăciuni la biserica Trei-Erarchi și pornesc în număr de vre-o 7500 spre Bucuresci. Zavera isbucnise și cu dînsa anarhia, jaful, nelegiuirile și gróza avea să se întindă de la un capăt la cel-lalt al țărilor române, până când Turcii, încredințați că Grecii revoluționari nu-i vor mai sluji cu credință, «încuviințară să înapoiască domnia *pămîntenilor*, hotărînd pe Banul Grigorie Ghica Domn în Muntenia și pe Logofetul Ioniță Sturdza în Moldova». (4)

Acești Domni blânde și iubitori de țără avură prea multe răni de îngrijit, prea crunte suferințe de alinat, ca să se îndeletnicescă și cu sórta teatrului, în scurtul timp cât stătură pe tron. Doar prin familiile marilor boeri și în deosebî în familia lui Vodă Ghica frumósele tra-

(1) Originalul e în grecesce. Acest prețios document mi-a fost dat de către mult amabilul și iubitul meu coleg și amic d-l profesor și senator *V. A. Urechia*, căruia îi aduc aci mulțumirile cele mai călduróse.

(2) Cum este Comitetul teatrelor de astăzi.

(3) Otrăvindu-i-se de Dr. Cristari fontánéua de la braț.

(4) A. D. Xenopol, *Ist. Românilor*, V, p. 509.

dițiuni ale teatrului și dragostea de a cultivà arta dramatică se *vădeau* la tôte prilejurile ce adunau la un loc pe toți ai némului.

Așà, în sala cea mare a caselor pe cari Scarlat Ghica le trecuse fiului său Nicolae — ginerele Domniței Nastasia Moruzi, — sală zugrăvită pe pãreți și pe tavan cu toți ȃei Olimpului, la ȃile mari și la aniversări, *în focatul Aristia*, care după zaveră intrase ca institutor al copiilor, cu câte-va perdele de la ferestre, cu cercéfuri înădite unele de altele, cu costume croite din rochii lepădate, puneà în scenă câte-o bucată de teatru în limba grecésă: pe *Orest*, pe *Fiii lui Brutus*, sau vre-o idilă de Florian. Smărăndița Ghica se deosebise atât de mult în rolul Clitemnestrei, în cât așa îi rămăsese numele. Aristia aveà tot-deauna rolurile cele mari: Agamemnon, Cesar, Oedip; rolurile mai mici erau ale lui Eugenie Predescu, ale lui Manole Angelescu, al d-șórelor Iosefina și Cecilia Raymonti sau ale copiilor casei. D-na Eufrosina Bogdan era o încântătoare Estelă, când n'o podidia plânsul în scenă; frate-său Scarlat Ghica — fostul procuror-general la Curtea de Casațiune — era tot-deauna un mediocru Nemorin, iar Colonelul Iancu Ghica, îmbrăcat numai cu aripă și cu tolba cu săgeți, gândia că era chiar fiul cel iubit al Afroditei

Acolo Iancu Văcărescu a căutat să pue limba românesă pe scenă, a încercat să jóce pe *Britanicus* și pe *Sgărcitul* lui Molière, dar surghiunurile, răsboiul, Muscalii, au amânat lucrul, până când Câm-pinenu înființă «Societatea filarmonică». (1)

Până atunci însă stéua teatrului va apune pe pãmîntul românesc și de-abià la 1828 se va ivi cu sfială, până ce răsmerița și póte ciuma o vor alungà iar de la noi.

Se scie într'adevăr că o trupă nemțescă veni, puțin după intrarea Muscalilor, să deà reprezentațiuni de drame și de opere în Bucuresci, sub direcțiunea lui *Eduard Kraiwig*. (2) Efor al teatrelor (numit de Ruși) se află atunci *Aga Const. Cantacuzino* (părintele Domnului Gr. C. Cantacuzino, fost Director-general al teatrelor). El fu *primul efor român* al acestei instituțiuni de la înființarea ei de către Alexandru Vodă Suțu.

Se pare că tenorul de pe atunci, *Kohler* (musicant distins și compositor), fu, după închiderea teatrului din cauza răsboiului, trimis cu

(1) Ion Ghica, *Serisorî*, ed. 1887, p. 44.

(2) Țin informarea acésta de la tatăl meu, care-mi spuneà că a asistat, în vîrstă de 12-13 ani, la o piesă nemțescă în teatrul lui Kraiwig, fără să-și aducă aminte în ce loc anume jucà; scia numai că nu era într'o casă de zid. Același lucru mi l'a spus și Ion Ghica și C. Bălcescu.

înalte recomandațiuni la Opera din Petersburg, unde cântă până la 1834, când îl vedem iar la noi în trupa lui Th. Müller.

Tot pe atunci eră în orchestră și faimosul flautist *Iosel Gebauer*, care s'a stabilit în țeră și a lăsat copii și nepoți, ađi încă în vieță. (1)

Despre numărul și caracterul artistic al bucăților jucate de trupa lui Kreiwig, n'am putut găsi nici o notiță nicăeri.

Românii aű moștenit de la strămoșii lor datina de a se unii într'ascuns pentru a luptă împotriva nevoei. Din împreuna lucrare a câtor-va buni cetățeni aű eșit adese multe și mari folose pentru obștean némului.

Așă, în vremea zaverei, boerii fugiți la Brașov (2) înjghebară o societate, care, pe lângă tainicele ei așezări politice, aveà de scop fățiș cultivarea limbei, prin «scrieri și traduceri de cărți trebuincioase învețăturii și întocmirea unui dicționar român». După restatornicirea domniei pămîntene, soții, înturnându-se acasă, căutară să pună în lucrare cele jurate, dar din nepriceperea unora, din nedibăcia altora sau din stingheréla împrejurărilor, nu se făcű aprópe nimic, în cât la 1827 se alcătui o nouă societate cu un program cuprins în VIII puncte, dintre carí, pe lângă cele privitoare la organizarea politică, la școle, la înființare de diare, erau două (al VI-lea și al VII-lea) anume pentru: «încurajarea și tipărirea de traducțiuni în limba patriei și formarea unui *Teatru Național*».

Pentru a nu întîmpină pedicű întru răspândirea acestor principii pe cale legală, ea luă numele de *Societate literară* și avű de mădulari pe mai toți boerii pămîntenii, printre carí se aflaű și cei trei frați (3) ai Domnitorului Gr. Ghica.

Adunările se făceaű în casele lui Const. Goleșcu (4), în carí se forma un fel de *Casino*. Acolo se cetiaű scrierile soșilor și se discutaű cestiunile politice orű sociale de interes public. Intâiele lucrări cetite fură: Gramatica lui Eliade, tipărită la Sibiiű în 1828, și Gramatica lui Gh. Goleșcu, care va fi tipărită la 1840 în tipografia lui Eliade. Se mai cetiră traducerile din Lamartine: *Disperarea*, *Providența către om*, *Lacul*, *Ruga de sêră* și *Arta poetică* a lui Boileau. În sîmul acestei societăți

(1) Frantz Hochmann, *Serisóre către Ed. Wachmann*.

(2) Nic. Văcărescu, Gr. Bălenu, Const. Cămpinenu, Em. Bălenu, Em. Florescu, Const. Goleșcu, Ioan Cămpinenu, Hilarion Episcopul Argeșului, R. Voinescu și Gianni.

(3) Michalache, Alexandru și Constantin.

(4) Palatul Regal de astădi.

începù să se deslușescă părerile asupra celor de trebuință poporului și se dete o învedereare despre puțința de a exprima orî-ce idei și orî-ce simțiri în limba română. Eră negreșit o mișcare generosă, merită a aduce în mersul trebilor publice și private o netăgăduită îmbunătățire.

Dar la 1828 Domnitorul este alungat din scaun și Rușii, purtători de război împotriva Turcilor, ieaă ocârmuirea țerii.

Iar nesiguranță, iar neliniște, iar prigoniri!...

Cu mâna blândă și cu vorba dulce la început, ei pun picior temeinic pe pămîntul nostru și fac pregătire a-l stăpâni — după vrerea și deprinderea lor — cât mai îndelungată vreme.

Totuși, dacă din cele la câte se îndatorase ȕisa «Societate literară», multe nu putuse luă ființă, rămânend—câte-va mai de căpetenie—din pricina atâtor greutăți numai scrise pe hârtie, unul, și anume «înființarea de ȕiare în limba română», luă o grabnică și neașteptată îndeplinire. Rușii aveaă nevoie de a publica scirile de pe câmpul războiului în provinciile ocupate, iar Eliade, găsind prilejul bun, cerù și căpătă (1) voia de a scôte «Curierul Românesc».

Deși röstul întocmirilor politice rămâneă acum în séma noilor «cârmuitori», înfăptuirea celor priinciose culturei publice câștigă puțin câte puțin nouă puteri: școlele vor fi reorganizate și îmbunătățite, tiparul (2) puteă să ajute răspândirea cărților folositoare și ideile găsiaă mijloc de a pătrunde pretutindenea prin canalul unui ȕiar. Libertatea de a grăi și a lucră eră, fără tăgadă, aspru țermurită, dar și luptătorii eraă puținii și nu toți îndestul de pregătiți, nici tot-deauna de-sinteresați.

(1) Prin mijlocirea și sprijinul lui Const. Goleșcu, care, împreună cu Eliade, se legase din toamna anului 1827 (pe când din cauza ciumei se aflaă la Goleșci) cu jurămînt la altarul bisericei de a propaga și a împlini cele cuprinse în articolele constitutive ale *Societății literare*, fondată de boeri în acel an la Bucureșci. Ca să dea acestora un început de înfăptuire, Goleșcu întemeiă o școlă pe moșia sa și un internat pentru crescerea băeților din cele trei județe dimprejur: Argeș, Muscel și Dîmbovița. Școlă fu pusă sub direcțiunea lui *Aaron Florian*, adus anume din Buda și pe care Eliade îl învăță metoda lancasteriană.

Cu prilejul examenelor școlii din Goleșci, Aaron Florian întoemî între altele și un mic *spectacol teatral*, în care elevii (cei mai mulți feciori de boeri și de negustori) jucară scene din tragedia *Regulus*, tradusă în versuri de Ioan Văcărescu. Se ȕice chiar că o copilă, în vîrstă de 8 ani, a lui Gr. Leurdenu din Piteșci, declamă cu atăta foc, în cât «ochii tuturor se umplură de lacrimi de bucurie pentru o așă de pătrundătoare și binecuvîntată ispravă din partea unui fraged copil. (*Issachar*, p. 78; — «Curierul românesc», Sept. 1830.)

(2) Eliade cumpărase tipografia Stolnicului Clincenu și o pusese la dispozițiunea celor cari vroiaă să lucreze în acéstă direcțiune. (*Issachar*, p. 78.)

Cu toate acestea «Curierul Românesc» nu încetă de a da îndemn celor bine înzestrați, ca «să tragă rodnică și adâncă brazdă în ogorul artelor și al literaturii». El însuși le înlesni ocasiunea, scoțând odată pe lună foia «Adaos litteral», care cuprindea lucrări literare și didactice de tot felul. (1) O mișcare plină de spornice meniri ținea mințile deștepte și încălziă inimile tuturor. Se simția că lumea noastră se trezise din amorțela trecutului și-și luă îndrumare către lumină și către adevăr. Sufletele aveau nevoie de înălțătoare îndemnuri, faptele de mântuitoare exemple!...

La Sf. Sava, Aristia, însuflețit cum eră de focul sacru al artei, ținea deosebite prelegeri asupra literaturii eroice și dramatice, întrebuițând dibăcia sa de bun cetitor și de interpret al frumuseților poetice, pentru a le face să străbată și în sufletul elevilor săi. Eliade, traducătorul lui Lord Byron și al lui Lamartine, simția crescând din ce în ce mai mult împrejurul numărul celor ademeniți de versurile sale puternice și înflăcărâte și nu zădărniciă mai cu sémă nici un prilej de a sădi tot mai vie în inima tinerimii dragostea despre cele înalte și frumoase.

Așa, profitând de sprijinul și frățesca ospitalitate ce dedea Iancu Cămpinenu celor cari, împreună cu dînsul, lucrau la redeșteptarea conștiinței naționale, ei, ori de câte-ori aveau să cetască vre-o lucrare, nu lipsiau să cheme și câți-va școlari dintre cei mai cu tragere de inimă ori mai cu băgare de sémă la lecțiunile de declamațiune poetică ale dascălului lor. Cu încetul se formă ast-fel un *cerc de ascultători obicinuți*, cari, une-ori, luaū chiar parte la cetirea sau la recitarea unor bucăți alese înadins.

La început se alcătuiră—drept petrecere—chiar mici spectacole, la cari acei școlari—sub povățuirea lui Aristia—jucaū câte o scenă ori câte un act din dramele și comediile repertoriului clasic.

Acolo, C. A. Rosetti—cel mai talentat dintre dînșii,—în vîrstă «de 16—17 ani», eră, după propria-i mărturisire (2), «*unul dintre primii actori* ai teatrului născînd, ce se exersau atunci pentru întăia reprezentățiune, și lui îi sunt dator, ȳice el, cele dintăi cuvinte de amor, de onóre, de patriotizm, ce buzele îmi rostiră pentru întăia oră.

«El mă învață pentru întăia oră a nu mă închină la ómeni :

«Cine? Eū să-mi plec capul la farmece, la minuni?

«Să tāmăiū unui fanatic, să cred ale lui minciuni?!...

(1) *Issachar*, p. 79.

(2) *Foița dramatică* a «Românului» din 19 Novembre 1857.

«El mă făcù a dice pentru tótă vieța mea :

«Nu, de-a ȃeilor dreptate Zopir fie pedepsit,

«Dacă libera mea mână și curată vei vedé

«A linguși viclenia și tâlharî a mângâia...

«Lui îi sunt dator cele dintâi... A ! ȃile frumoșe, visurî, nălucirî, închipuirî fericite ale fragedei juneți, ce v'ați făcut voi óre ? Cetitorî «Românului» vor înțelege cu ce amor, cu câtă sete am alergat să vedé, în vîrstnicia lui, pe acest tovarăș al juneței mele...»

Acolo, Iancu Florescu (Generalul), premiant al clasei de matematici și de limba francesă, jucă rolul Palmirei (1), Const. Ollănescu pe al lui Seid și însuși Aristia pe al lui Mahomet din tragedia *Fanatismul*, tradusă în versurî de I. Eliade.

Lucrurile luaú ast-fel proporțiunii vrednice de măsuri mai hotărîtoare. Cea dintâiu fu închiriarea unei sale deosebite, în care, după eșirea din clasă, băeții puteau să se exerseze ca într'un adevărat teatru ; căci ei, învățându-și rolurile pe acasă, fără supraveghierea și îndreptările unui dascăl, se obicînuiau cu greșeli de carî cu greú se puteau desbărâ.

Li se făcură apoi hlamide de pânză și recuisite de hârtie poleită pentru diferite piese, iar Aristia îi învățá cum să umble, cum să-și ție trupul și mânilé, cum să declame și să-și schimbe glasul după împrejurări. Eliade făcea adesea pe sufllorul, dar nu simția greul când vorbiá fie-care în deosebî, căci își sciau bine părțile de rost, ei numai când erau mai mulți la olaltă, fiind-că saú unul lua vorba din gura altuia, saú nu prindeá la vreme replica. (2)

În aceste condițiuni se aflaú de un an, când Eliade publică în No. 2 al «Curierului Românesc» din 1832, cele următóre, cu privire la unul dintre școlariî Colegiului Sf. Sava : «Un copil fără părinți și lipsit de

(1) Generalul Florescu, distins elev și bursier al Statului în colegiul Sf. Sava, își amintiá adesea de epoca acésta și recitá chiar unele versurî din rolul Palmirei.

(2) Aceste amănunte le țin de la tatál meu, Const. Ollănescu, care fu un zelos elev al școlei filarmonice și, înzestrat cum erá de o excelentá memorie, povestiá cu cele mai mici amănunte împrejurările la carî luase o parte atât de activá.

Sala închiriatá fu a Pitarului Andronache (de pe lângá Sărindar), unde se jucá și teatru. Scena n'aveá perdea, iar culisele erau de șipcî cu mucavá și cu hârtie vopsită pe o parte cu copaci și pe alta cu stâlpî ori păreți de case. În salá erau scaune trimise de pe la casele boerescî, pe carî ședeau stápanii lor ; cei carî n'aveau scaune ședeau în picióre saú se așeazú grecesce pe scândurî.

Veđi și scrisórea lui I. Curius din *Paginî pentru Istoria teatrului* de Stefan Vellescu, în «Revista Literarâ», No. 27, din 20 Octobre 1897.

orî-ce ajutor, până și de pânea cu care trebuia să-și adormă fόμεa, *arđend însă de rîvna învેțăturii*», negăsind nici slujbă, nici milă de nicăeri pentru a se hrăni și a învăța, ajunsese să se facă *paznic de nópte*, de cei cari strigă pe la rēspântii: *cine-î acolo?* pentru ca cu simbria ce i se dedeă să pótă trăi și învăța mai departe. Drept aceea, pentru a veni în ajutorul acestuia și al școlarilor sērmanî, declară că a luat hotărîrea de *a se sui pe scenă împreună cu familia sa și cu alți prietenî și a parastisî pe teatru în limba românească, de douē orî pe lună*. Cu același prilej el face și următórea încunoscire: Acum se gătēse o tragedie în versuri, fórte cunoscută și intitulată *Fanatismul*, unde, fiind lipsă de o persónă care să facă pe Zeid, se dă de scire că cine se simte a putē face acest rol să se arate la redacțiune. Dacă acéstă persónă va fi întrebuintată, va primi pentru a sa ostenelă un dar de 300 lei, iar dacā nu va avē trebuintă de ajutor, atunci se va împärtășî dimpreună cu *întrēga societate* de acea rēsplătire ale căreia laude cresc în cer.*

Și *parastisî* într'adevēr *pe teatru*, cu prietenii și elevii sēi, dând *Césul de séră*, dramă într'un act de Kotzebue, tradusă în românește de Marele Logofēt I. Văcărescu, și scene din *Amfitrion* și din *Avarul* lui Molière, tot în românește; iar în franțuzesce *Zaira* lui Voltaire și în elinesce *Iunius Brutus* și *Oreste* de Alfieri.

Spun contemporanii că *C. A. Rosetti* ar fi jucat cu atâta putere și cu o atât de firēscă cruđime rolul tiranului Egist, în cât a spăimântat pe public și pe chiar profesorul sēu Aristia. (1) Cu temperamentul sēu entusiast și pasionat pentru orî-ce avînt înălțător de inimî și de minți, erā lucru firese să i se înflăcāreze ast-fel simțirea și să misce până în adînc sufletele tuturoră cu o atât de stăpānitóre creațiune.

Vilva fu mare și însuflețirea obștēscă nu mai puțin însemnată.

După ciumą, după rāsboiul și după plecarea trupei lui Kraiwig, lumea, lipsită atâta vreme de spectacole, erā bucurósă de acéstă mișcare teatrală, fie chiar și de douē orî pe lună, după cum anunțase Eliade. Școlarii sērmanî din Sf. Sava (2) avură cu prisosință mijlóce de traiu,

(1) N. Philimon, *op. cit.*, II, p. 179.

(2) Din pricina rāsboiului și a ciumei, școla Sf. Sava fusese închisă de Ruși la 1828 și nu se deschise decât la 21 Iulie 1830 — provisoriu în Hanul Șerban Vodă, (de alt-fel Șerban Vodă Cantacuzino este și adevēratul întemeiător al acestei școle romānescei), — până ce localul Sf. Sava, ocupat de soldați și de spital, să fie reparat. Definitiva strāmutare se făcū în Decembre 1831, director fiind Archimand. Efrosin Poteca, profesor de istorie și filosofie. (V. A. Urechia, *Ist. școlēlor*, I, p. 134 și urm.)

Socot că d-l A. D. Xenopol face o confusiune în *Ist. Romānilor*, VI, p. 148,

iar boerii, ademeniți de binevoitórele aparențe ale Rușilor, undiră chiar speranța de a puté clădi un teatru. Se înjghebă o comisiune de boeri, în care Logof. Const. Cantacuzino aveà însărcinarea de a căpétà învoirea Guvernului, iar Baronul Meytani de a fi cassierul și privighetorul zidiriî viitorului teatru. Se făcură liste de subscripțiune, dar fie înriuriri ascunse, fie neîncredere în starea lăuntrică, fie alte pricinî, sumele promise nu fură îndestulătóre, așa că se părăsi idea clădirii și se chibzuî cum să se repare sala cea arsă de la Cișméua roșie. (1)

Cu tóte aceste, încercarea de a se mai da reprezentațiunii în romănesce întîmpinà tot mai multe greutăți. Se simțià că lucrul nu făcea plăcere guvernului rusesc. Faptul îndrăsneț că se jucase și se proiectà să se mai jöce bucăți traduse de Ioan Văcărescu — exilat de Kisseleff pentru protestarea făcută în Obștésca Adunare împotriva numirii Rusului Minciaki ca Președinte al comisiunii pentru întocmirea Regulamentului Organic (2)—indispuse cu totul pe «Exelenția Sa deplin Imputernicitul Impărătesc» în privirea slabelor și nevinovatelor silințe de a reinvià teatrul național. Se temeà ca nu cum-va scena română să nu fie prefăcută în tribună publică, de pe care — sub formă teatrală — să se trâmbițeze și să se răspândescă în public «unele idei înaintate, sprijinind libertatea și democrația, de către urmașii *carvunarilor* de la 1821» (3), căci, numai aflând că Ioan Văcărescu își scria versurile cu litere latine, Kisseleff, care-l numià în batjocoră *poetul* (în loc de nebunul), se grăbi a-l califică de «emisar al catolicismului». (4) N'ar fi fost de sigur princios intereselor puterniceî împărății—care pe față se arătà doritóre de progres și de lumină pentru noi, pe când în realitate semênà zizania și neînțelegerile, pentru a-și asigura cât mai îndelungă stăpânire în țeră—n'ar fi fost o bună chibzuială de a deschide capul și a înflăcărà tocmai ea inima Romănului, prin pildele și adevărurile ce ar fi învățat de la teatru, de la teatrul deschis ori-când și ori-cui, la care cei mulți și cei lesne creșători ar fi avut slöbodă intrare, ca la școlă ori la biserică!

când ñice că Marele Ban Gh. Filipescu adusese la 1829 pe Francesul Vaillant să reorganizeze Colegiul Sf. Sava, pe care apoi, visitându-l, Kisseleff rămase mirat de regula și metoda organizării, căci Vaillant n'a fost decât director al unui internat — funcționând pe lângă Sf. Sava — în care se primiaü solvenți și bursieri, post în care fu înlocuit la 1833 de profesorul G. Pop.

(1) Tradițiune verbală: C. Bălcescu, C. Ollănescu, Ion Ghica.

(2) A. D. Xenopol, *Ist. Romănilor*, VI, p. 98; — *Issachar*, p. 62.

(3) *Op. cit.*, ibidem.

(4) *Issachar*, ibidem.

Drept aceea guvernul nu dete *ajutorul făgăduit la început*, cea mai mare parte a publicului făcù greutăți să plătească înainte abonamentul propus, a 19 galbeni olandezi de scaun pentru șese luni, iar lui Aristia i se dete să înțelégă că: «n'ar fi nimerit să răpescă școlarilor césurile trebuinciose învățaturii și, ca dascál al stăpânirii, ar face mai bine să-și caute de trebă». (1)

Și doar Muscalii, de la Ecaterina-cea-Mare și prin desele lor atingeri cu Francesi, iubiau teatrul, ba chiar socotiau că nu este mijloc mai nimerit de influență — fresce lor favorabilă — asupra societății noastre decât teatrul... de comedii franțusesci, de operă și de balet! Teatrul național, ca nou și nesigur element de cultură, li se părea însă primejdios; de aceea încă mult timp avù el să sufere din pricina frământărilor de tot felul, fiind ast-fel privit ca unul dintre așezămintele óre-cum politice ale țării.

Iată pentru ce și debută în curind o trupă de operă nemțescă sub direcțiunea lui *Théodore Müller*, în noua sală de teatru pe care bucatarul italian *Ieronim Momolo* o clădi la 1833 pe locul Logofëtului Iordache Slătineanu. (2)

(1) Aceste amănunte le țin de la tatăl meu, care cu părere de rău se vedù lipsit — cu de-a sila — de cea mai plăcută și instructivă petrecere, precum spune.

(2) *Sala teatrului clădită de Ieronim Momolo*, pe locul unde fusese Diorama la 1812 (la intersecțiunea stradelor Academiei și Nouă, de ađi) pe locul lui Iordache Slătineanu (care la 1797 tradusese din grecesce în românesce, întâia piesă de teatru, editată în Sibii, tiparul lui Martin Hochmeister, numită *Achileos la Skiro*), erà din zid de piantă cu moloz și căptușit pe din afară și pe dinăuntru cu scânduri. Sala, mai mult lungă decât largă, jósă în tavan, aveà un rind de loji, despărțite între ele cu un stâlp de lemn, pe care erà așezată o lampă, 15 rinduri de bănci de lemn învelite cu chembrică formând cele trei staluri, o galerie în fund pe șapte trepte cu lavițe góle de lemn. Lângă scenă o lojă domnescă fórte mică, peste drum trei canapele pentru Curte.

Iluminațiunea se făcea cu lămpi cu ulei de rapiță și lumînări de seù; în loja domnescă, făcută la 1834, ardeau lumînări de cêrà albă.

Tot mobilierul salei, cum și decorurile scenei, erău proprietatea directorului Müller, care, neavând fonduri, le făcuse parte prin subscripțiuni de abonament, parte pe credit, parte din ajutorul ce-î deteră Rușii și guvernul românesc. În loji boerii trimiteau mobilele de-acasă: covóre, scaune, oglinđi, așa că erà mare deosebire între ele și restul salei. În orchestră erău 36 de locuri pentru musicanți. Candelabru în mijlocul salei nu existà, mai târđiù se apinară câte-và lămpi, căci erà prea întuneric. Intre staluri, pe la ușile laterale de sub loji, erău locuri de stat în picior, pe cari le ocupaù elevii școlei filarmonice saù cei de la Sf. Sava. Scena erà destul de mare, dar erà săracă de decoruri și fórte primitiv făcută.

Actorii se imbrăcaù în trei camere și actrițele în douë camere, împreună. Alături de sala de spectacol erà o odaie mare, care servià de bufet.

Personalul acestei trupe — care a rămas mulți ani la noi — eră cât se pôte de numeros și de bine ales.

Artiștii bărbați eraū: *Conti, Dannhorn, Herz, Köhler, Köpf, Krebs, Lange, Pollak, Ranftl, Spiegel, Weinpolter* și *Zimmermann*. Artistele: d-na *Bauscher*, d-rele *Crsnitz, Gindl, Lange, Messengruber, Rieländer*, d-na *Ranftl*, d-rele *Frisa, Winkler*, d-na *Zimmermann* și d-ra *Zeloni*.

Orchestra, compusă din 17 instrumentiști, printre cari violonistul *Frantz Hochmann* (care a făcut parte din orchestra Teatrului Național până la 1870) și *Hauda*, flautistul *Sellner* fiul, clarinetistul *Ferlendis* (care a rămas în Bucuresci și al căruī fiū, vreme îndelungată prima violină la teatru, trăesce încă), iar șef al orchestrei *Ioan Wachmann*, compozitor și violonist de merit, care a rămas la noi și a luat o parte rodnică la desvoltarea muziceī în societatea și școlele nōstre. El a fost director de teatru, capelmaistru și profesor al Conservatoriului de

In ganguri eraū puse, pentru încălđit, la câte patru loji, o sobă de fer, iar în celelalte părți sobe mari de fer prin colțuri și sobe de zid.

Feciorii așteptaū cu hainele stăpânilor pe la uși, în intrare, în bufet (între acte), ori prin trăsurile înșirate pe trei rînduri în curtea din fund a Slătînéului. Acest teatru, numit mai târđiū *teatrul vechiū* sau *teatrul cel mic* a servit până la 1853, când s'a inaugurat — sub domnia lui Vodă Știrbei — actualul local al Teatrului Național. Peste dărămăturile teatrului vechiū s'a construit actuala strada Nouă. (Tradițiune verbală *C. Ollănescu, I. Ghica, Bălcescu*;—«Curierul Românesc», No. 34, din Octobree 1873;—«Cantor de avis», 1839.)

Momolo, care ținea boltă de birt, cofetărie și bēturī de tot felul, în același local unde se află ađi Capșa, se deosibīa prin mîncări italo-orientale și chiar franțuzesci. Așa curcanul umplut, numit *curcan țintîrom* (gentilhomme), baclavalele, înghețatele și tôte soiurile de rēciturī eraū vestite la dînsul. Pe la 1839 a clădit de-asupra boltei sale *o mare sală pentru club*, numită sala Momolo, ori sala Slătînénu (mai târđiū), în care se dedeaū balurile mascate ale nobilimīi, dintre cari mai ales cele cu cari s'a deschis sala Marți 3 Ianuarie și Joi 5 Ianuarie, în cursul carnavalului 1839, aū fost strălucite. Celelalte se dedeaū în sala lui Conduri din fața otelului Concordia, ulița Nemțescă. El inaugură și așa numitele *Piknik-bal*, cu începere de la 14 Ianuarie același an. Avea pentru acēsta de tovarăș pe un alt Italian *Boreli*, iar «sala și-a decorat-o după cel mai frumos gust, a întocmit și orchestră prea bună și prea frumoasă compusă de d-l Wiest capelmaister și 24 de bărbați vrednici din miliția națională, ce sunt școlarii sēi». Balul de la 3 Ianuarie a fost atāt de nobil, cât se pôte asemăna cu ori-care bal din orașele luminate din Europa. («Cantor de avis», No. 44, 47, 49, 54 din 1839).

In sala Slătînénu se făceaū și nunți. Ea a servit mai încōce pentru întruniri electorale. Acolo s'a dat la 1870 faimosul banchet al coloniei germane Consulului general Radowitz, cu ocașiunea căruia a isbucnit un fel de rēscōlă, pricinuind cāderea ministeriului Ion Ghica (Simion Michălescu, autor dramatic, fiind Prefect de poliție), a pus un moment în cumpēnă abdicarea Principelui Carol și a adus pe conservatori, cu d-l Lascar Catargiu în cap, la putere.

musică și declamațiune, al căruia cap astăzi e d-l Eduard Wachmann, vrednicul urmaș al părintelui său. Orchestra era completată, în ce privia trombonele, tobele și timpanele, cu musica militară românească, care se înființase atunci.

Repertoriul era foarte variat și bogat, căci într'un an, jucând de 15 ori pe lună, a dat cinci-deci de spectacole noue. Prima reprezentațiune fu în séra de 28 Decembre 1833, cu *Dona Violanta*.

În stagiunea de la Decembre 1834 — Decembre 1835, a dat 60 de opere.

Iată câte-va din cele mai însemnate: *Robin des bois*, *Muta di Portici*, *Fra-Diavolo*, *Zampa*, *La Dame blanche*, *Tancred*, *Cenerentola*, *Agnès Sorel*, *Sargines*, *Joseph et ses frères*, *Don Juan*, *Barbier de Séville*, *Othello*, *Les Braconniers* compusă de I. Wachmann, *Montechi et Capuletti*, *Barbe-bleue*, *Corradin*, *Dona Diana*, *Straniera*, *Jean de Paris*, *Comte Ory*, *Armida*, *Sémiramis*, *La Neige*, *La Fiancée*, *Les faux monnayeurs*, *Pré-aux-Clercs*, *Les Croisés en Egypte*, *Ludovico*, *Robert-le-Diable*, *Le Mâçon et le serrurier*, *Le porteur d'eau*, *Marie* și altele și altele.

Întâia compozițiune (*les Braconniers*) a maestrului Ioan Wachmann fu cântată la 11 Martie 1834.

La 31 Iulie, trupa dete *Bărbierul din Sevilla* și un prolog, *L'image du Prince*, cu ocasiunea «fericitei sosiri a Înălțimii Sale Prințului Domnitor al Valachiei»; iar la 16 Octobrie fu reprezentațiune de gală, *Cântec național* (probabil Imn) și tot *Bărbierul* (în care d-ra Crsnitz, iar mai pe urmă d-na Zimmermann excela în rolul Rosinei), în onórea instalării Prințului Domnitor Alexandru D. Ghica pe tronul țării. (1)

Dar Regulamentul Organic, alcătuit după instrucțiunile rusesci, trimis la Petersburg, modificat în puține locuri și votat de Adunările extraordinare întrunite într'adins, fusese întărit de Pórtă și pus în lucrare la Iulie 1831 în Muntenia și la Ianuarie 1832 în Moldova. (2) O era nouă părea că începe acum pentru Principate, în cari pe ațegerea Adunărilor obștesci se rezemă întregul așezămînt al reformelor lăuntrice, cuprinse într'însul.

Libertatea însă, și mai ales libertatea de a lucra după cerințele și pentru propășirea intereselor publice, erau cu atât mai aspru îngră-

(1) Joseph Bauscher, *Almanach du théâtre de Bucarest pour l'année 1835*.

(2) Regulamentul Organic fu discutat și modificat la Petersburg de o comisiune ad-hoc compusă din: Vornicul *Michail Sturdza* pentru Moldova și Logof. *Alecu Villara* pentru Muntenia, având de secretar pe Aga Gh. *Assaki*, cum și funcționarii ruși *Catacazi* și *Minciaki* sub președința Ministrului *Worontzoff-Daschkoff*.

dite, cu cât Rusia stăruia pe sub ascuns la îndeplinirea numai a acelor puncte cari erau prielnice intereselor sale. Românii și cele românesci, deși sub paza aparentă a «Inaltei Puteri Protectoare», erau în realitate jertfa dibacelor uneltiri cari țintiau — prin așa numita ocrotire a popórelor creștine — la preponderanța ei exclusivă în afacerile politice ale Orientului Europei.

Atunci, din nou, cei cu iubire de țeră și cu durere de inimă pentru binele obștei se apropiară și-și deteră mâna, jurând a urmă mai departe îndeplinirea neisbânditelor încercări: *de a da în două rînduri* (1) *viეტă și îndreptare nouă nემului.*

De-ocamdată, Ioan Cămpineanu și Ioan Eliade întemeiară la Octobrie 1833 o «Societate Filarmonică», cu scop de a lucră *pe față* pentru «*cultura limbii românesci și înaintarea literaturii, întinderea muzicii vocale și instrumentale* în Principat, și spre acésta *formarea unui Teatru Național*».

Dacă Eliade este, cu drept cuvînt, apostolul reînvierii noastre literare, dacă prin mijlocirea lui Aristia aú tresărit cele dintăi simțiri artistice la noi, Cămpinenu, boer mare, adăpat la isvorul celui mai curat patriotism, deprins din sînul familiei a prețui libertatea în vrednicia omenescă, iubitor al artelor și al literaturii, fu nu numai sprijinitorul generos, dar și luptătorul pururea neobosit pentru existența și propășirea acestei nobile întreprinderi. El, dacă s'a pus în capul «Societății Filarmonice» și a înființat școla în care s'aú format atăți artiști dramatici români și a devenit fondatorul teatrului, a fost că vedeă într'acest ram al culturii publice ceva mai mult decăt o școlă de năravuri: un mijloc de a da românismului un avînt și de a deșteptă în popor simțul național. (2)

O asemenea faptă, cuprindătoare de atâtea însușiri, aveă nevoie să fie înțelėsă cel puțin de cei mai răsăriți și ajutată de tótă lumea, ca să pótă merge înainte. Cei tineri, cei entusiaști și încercații patrioți o îmbrățișară numai decăt cu o căldurósă rîvnă, cel-lalți — sfioșii, șovăitorii și străinii — o luară în sémă după ce-și arătă vrednicia, precum se și grăbiră a o nimici, simțind că le póte fi supărătore!

În casa lui Cămpinenu — în care se adunău de obicei toți ómenii distinși și talentați de pe atunci — se făceaú întrunirile membrilor societății, peste o sută la număr (3), și acolo se discutaú măsurile de

(1) Cele din 1821 și 1827. Veđi și *Ist. Românilor* de A. D. Xenopol, VI, pp. 253 și 254.

(2) Ion Ghica, *Scrisori*, ed. 1887, p. 632.

(3) *Issachar*, p. 62.

luat în privința întemeerii mai înainte de toate a unei *școle de muzică și de declamațiune*, în care să-și potoa primii educațiunea artistică elevii și elevele destinate teatrului. Rîvna tuturor erà atît de mare, în cît îi făceà să credă cã toate-s putincioase și le însuflă cele mai temeinice hotărîri, nefăcînd vre-o deosebire între cei cari puneau mîna și umêrul la lucru și cei ce aveau să tragă lolos din săvîrșita lucrare. Din toate părțile veniau încuragiări și promisiuni, elevii cei mai silitori din Colegiul Sf. Sava se socotiau mîndri a fi pârtași la ridicarea primei scene române, tinerii cu dragoste de teatru își pârșiau ocupațiunile și veniau să se așeze pe băncile școlii filarmonice, profesorii își jertfiau timpul și interesele spre a se devota noului așezămînt și toți într'un avînt de vrednică însuflețire se legau să nu-și pregete nimic, pentru a isbuti cît mai bine și cît mai curînd.

Drept aceea Cîmpinenu ca supraveghetor și Eliade ca director al acestei școle îndreptară următoarea jalbă:

«*Către cinstita Eforie a școlilor.*

«Povățuiți de înștiințarea cinstitei Logofeții a celor bisericesci, publicată prin *Buletinul Oficial* de sub No. 50, din 2 Noembrie anul 1833, jos însemnații au cinste a aduce la cunoscînța cinst. Eforii cã școla de muzică vocală, de declamație și de literatură, întocmită după învoirea, dorința și ajutorul a mai multe obraze, are a se deschide la 20 ale acestei luni. Spre sciința cinst. Eforii de scopul învățaturilor acestei școli, de profesorii ei și de șirul învățaturilor, jos însemnații alăturăm aicea fôia «*Curierului Românesc*» de sub No. 711 din 834 Ianuarie 7.

(iscăliți) «*Cîmpinenu, I. Eliade.*

«1834 Ian. 19, Bucuresci, No. 1.»

Acastă cerere erà neapêrat trebuincioasă, în fața art. 364 al Regulamentului Organic, care în § al 3-lea glăsuià ast-fel:

«Toate școlile particulare, ce sunt acuma întocmite și ce se vor mai întocmi de acum înainte, să fie cunoscute stăpînirii, și ea va avé băgare de sémă asupra sistemei învățaturilor, ce se cuvine a se ține în fieși-care școlă, prin mijlocirea Eforiei școlilor.»

Pe acest temeiu Logofeția celor bisericesci (de care atârnau școlile) făcuse pomenita «însciințare», căci fără comunicarea staturilor, pentru orînduiala ce are a se urmà la învățatură și pentru temeiurile ce au întru toate a se păzi și a programei de împărțirea clasurilor, pentru osebite învățaturi» — nimeni nu erà volnic de a deschide și a ține o școlă privată.

Toate acestea sunt pe larg desfășurate în articolul de mai jos, al

«Curierului Românesc», care cuprinde atât profesiunea de credință, cât și programul studiilor și temeiul întocmirilor Societății.

Un lucru, ce răsare însă neîndoios din cele scrise și făptuite cu acest prilej, este însemnătatea deosebită ce se dedeă teatrului ca element de cultură națională. De alt-fel, fie-care pas al *celor de atunci* întru această, pe lângă dovada patriotismului și energiei lor, ne dă nouă *celor de astăzi* atâtea pilde bune de urmat și atâtea învățăminte, că avem o datorie de a le cunoște — pentru a le prețui pe toate și a le urmă, dacă se pôte.

Iată ăisul articol scris de Eliade, care este și cel dintâiu act dat în cunoștința publicului despre «*Societatea filarmonică*» :

«Cea mai mare parte din boeri și alți cetățeni pătrunși de adevărul cel dovedit de atâtea vécuri, că teatrul însoțit cu învățatură publică este cel mai de-adeptul și sigur mijloc de a dărăpână obiceiurile cele urite și a formă gustul unei nații, toți într'o pornire și într'un cuget prin toate clasele au început a-și arătă dorința cea mare, a se chibzui mijlocele spre a puté cu vreme a se dobândi un teatru național. Așă s'a găsit cu cale a se formă o tovărășie sau *Societate Filarmonică*, ale căreia mădulare fiesce-care va contribui câte un ce pe an, spre a se întocmi o școlă de literatură, declamație și musică vocală, și scopul acestei școlii să fie a pregăti tineri, prin care, pe de o parte, să putem avé un teatru și, de alta, să se introducă și să se întindă în Principat musica vocală. Amatori s'au aflat îndestui spre a se numi soți și, prin a lor dărnicie plină de rîvnă, s'a și adunat o sumă de bani cu care să se pótă acoperi toate cheltuelile spre această. Numele amatorilor și sumele ce au dat se vor face cunoscut în vre-una din foile viitoare.

«Cu banii adunați se va închiria o casă pentru școlă sus pomenită, se vor plăti profesorii trebuincioși, se vor pune în pension spre învățatură un număr de cinci fete de-ocamdată, cu toate cele trebuincioșe, hrană și îmbrăcăminte, se vor întâmpina trebuincioșele școlii, ș. c. l.

«D-l *Eliad* va fi directorul acestei școlii și cassierul societății și la vreme va da socotelă înaintea soților atât despre a sa direcțiune, cât și despre întrebuințarea banilor cassei, și adunările societății se vor face din vreme în vreme, pentru chibzuirile înaintării acestei întreprinderi, în aceeași sală de învățatură.

«D-l *Bongianini* va fi profesorul de musică, a căruia destoinicie și talent s'au recunoscut și în cele mai înaintate întru civilizațiune locuri. D-lui va cercetă la început dispozițiunile tinerilor ce vor dorî a se da spre învățatura acestei frumoșe arte și va alege un număr până la 12, cu care va urmă învățăturile sale.

«D-l *Aristia* va fi profesorul de declamațiune, carele va începe cursul său mai întâiu a deprinde pe tineri întru cetirea cea curată, a păzi punctuația, a apesă cetirea după duhul periódelor, introducând pe cetitori în înțelesul celor scrise.

«Al doilea, va păși întru cetirea cea adevărată a versurilor, apăsând cât se va pute pe cetitor de a face a se auzi monotonia rimei.

«Al treilea, va trece întru a arăta patimele și caracterele, imitându-le va pute natura.

«Al patrulea, va înainta întru facerea gestelor (hironomie), întru mișcarea musculilor, întru luarea pozițiilor interesante vederii și picturii și zugrăvirea cea adevărată a patimelor și caracterelor.

«Al cincilea și în sfârșit, va ajunge prin unire la un loc de mai mare înălțare neră în partea cea dramatică.

«D-l Eliad va fi profesor și de literatură, pregătitor cu teoria acestor d-l Aristia va pune în lucrare prin declamațiune și, spre înlesnirea celor din lăzile cassei, va face lecțiunile sale gratis.

«Lecțiunile sale vor fi despre elocvență și felurile ei, despre stil și feluri de vorbire, despre înalt, simplu sau jos, despre frumos, despre gust, despre simț și poezie, despre felurile poeziei, o prescurtă istorie a literaturii naționale și poeziei celor mai însemnate, autorii cei mai vestiți ai acestor națiuni, capodoperele sau scrierile lor cele mai însemnate, și în sfârșit va face un curs deosebitor despre poezia sfântă sau cea ovreiască și ai căreia autori sau prozatori sunt traduși în limba noastră, și din a căreia rodnicie de frumuseți și scôse cele mai multe exemple despre înalt și frumos, cari se află cu încredințare și șugare și poate că nicăieri cu atâta într'aripare ca în psalmii lui David și cântați pe virful și în pólele Libanului, și în elegiile plângeróse ale Ieremia, cele suspinate pe malurile Iordanului. Limba bisericească el o va face drept temeiu, spre a formă alcătuirea școlarilor săi în deprinderile cele de face, dându-le drept model urzela limbii scripturii, întocmită cu atâta lepciune de părinții noștri.

«Spre înlesnirea școlarilor și spre întinderea acestor lecțiuni la mai multă doritoră, cea din urmă față a «Curierului Românesc» va fi hotărâtă spre publicarea lor, de unde fără greutatea scrisului le vor avea școlarii gratis în vremea scrierii se va pute întrebuința spre alte băgări de sémă folositoare.

«Cursul literaturii și al declamațiunii va fi slobod de obște la orî-ce tineri fără să fie supus la nici un fel de condiție (se înțelege însă la tinerii care săi în colegiul din Sf. Sava, sau în alte școli private, vor fi urmat în vremea limbă încă învățăturile a câte-va clase de umanióre).

«Pentru lecțiunile literaturii, cari privesc spre cunoșcerea frumuseții și autorilor și scrisului, și prin urmare spre a și le însuși cine-va este de prieten de a mai vorbi, fiind cunoscute de orî-cine; iar pentru declamațiune, cari din multe întâmplări a fost neîngrijită și prin urmare necunoscută, măcar să cotesc a face câte-va însemnări spre îndemnul tinerimii către ascultarea acestei lecțiuni atât de folositoare.

«Un bun declamator este pentru o limbă ceea ce este și un bun artist muzical pentru executarea unei bucăți musicale. În zadar un compositor și alcătuit operele sale, căci tot meșteșugul său ar rămâne mort, fără ispravă și chiar necunoscut, dacă artiști asemenea lui, sau aproape de a lui învățându-l

țatură, nu s'ar află să execute cu destoinicia, expresia și infocarea cea cuviincioasă compozițiile lui. Cea mai desăvârșită și cea mai atingătoare arie, cântată de un nedestoinic cântăreț, în loc de întinerire a inimii, ar pricinui spaimă ascultătorului. În zadar un orator sau un poet și-ar alcătui cuvintele sau poemele sale, căci vor fi departe de a săvârși isprava cea dorită, dacă nu vor fi cetite, sau de dinșii, sau de cetitorii lor, cu expresia cea clară și potrivită duhului celor scrise. Declamația sau cetirea cea bună trebuie să facă în duhul ascultătorului aceeași întipărire și ispravă, care musica o săvârșese în inima lui.

«În zadar un preot s'ar sui pe amvon să predice moralul evangheliei, dacă cetirea sau glasul său cel sêlbatic și nepotrivit cu marea cuviință a nevredniciei sale ar speria pe ascultători, sau ar aduce o ispită de șoptă în locașul Domnului. În zadar un învățat, pe catedra sa profesorală, ar cugeta să arunce sêmînța învățăturilor sale în inimile școlarilor sêi, dacă pe lângă al sêu metod nu ar uni și o limbă sau rostire didactică și deșeptătoare unde trebuie. În zadar un avocat ar nădăjdui să câștige inimile judecătorilor, dacă tótă elocuența sa de tribunal ar socoti-o numai în nisce păsături încurcate și în nisce strigări netrebnice și vrednice de osîndă într-un locaș însuffător de sfială și icônă a tribunalului ceresc.

«În zadar un General s'ar încerca să înverșuneze duhurile și inimile soldaților sêi, arătându-le pe vrăjmaș, dacă mișcările sale cele de Tersit nu vor pute să mERGă în același paralel cu ale vitézului, care sub piciorle sale iartă pe protivnicul sêu cel învins, sau dacă glasul sêu nu va pute să detune cu aceeași putere și vibraire întocmai ca al trîmbiței cei vestitoare de biruință. În sfîrșit, în zadar un actor s'ar sui pe scenă ca să ne înfățișeze vécurile trecute, patimele și virtuțile, ca să ne învețe sau să ne pricinuiască petrecerea, dacă mișcările sale cele stângace, dacă glasul sêu cel necioplit și neimitator și dacă musculația obrazului sêu nu se vor potrivi cu persóna ce ne arată.

«Aceste povățuirii și deprinderi se învață cu desăvîrșire numai prin declamație și, prin urmare, acéstă învățatură este de trebuință la tótă trépta de cetățean. Câți ómenii și-au aflat a lor norocire și au scăpat de multe primejdii numai prin a lor frumoasă înfățișare și rostire! Și iar la câți bărbați destoinici și învățați le-au fost pricină de neisbutire și chiar de nenorocire numai a lor rece și necioplită manieră de înfățișare și rostire! Acéstă însușire este înăscută în om mai mult și mai puțin, ca și cântarea, ca și elocuența, ca și poesia, și un declamator povățuit numai de pornirea sa cea firescă pôte să trecă înaintea unui artist, întocmai ca un cântăreț sau saurificator povățuiți numai de fire, înaintea unui musicant și poet, care pe lângă fire a adăogat și învățăturile pregătitoare și băgările de sémă și aflările a mai multor bărbați din mai multe vécuri adunate la un loc.

«Dacă scrierea sau cărțile unei limbi este trupul literaturii unei națiuni, declamațiunea este sufletul ei; fără dînsa literatura este ca mórtă și nici odată nu va face isprava unui trup însuffețit. Pôte să vadă cine-va forma și mă-

rimea ei, întocmai precum vede trupul unei tinere de o frumusețe îngerescă, sau a unui bătrân încuviințat de o formă uriașă, care a țintat vederea și mărirea a mai multor vécuri, însă galben, înghețat și fără de simțire; și nici odată nu va auți glasul cel încântător sau bărbătesc și plin de putere, care să ne întinereze inimile și să ne pornescă lacrimile, sau să ne deștepte și să ne pue pe cugetarea cea cuviincioasă, nici odată nu va fi pătruns de glasul cel adevărat al dînelor celor frumóse, nici odată nu va simți puterea cea energică a elocuenței lui Demosten și Ciceron, farmecul și însuflearea lui Omer și Virgiliu, strămutările și răpirile lui Pindar și David, fără electricitatea cea dătătoare de vieță a declamațiunii.

«După ce am arătat scopul cel ațintător al acestei școle și învățăturilor ce se vor urmă într'insa, acum se face cunoscut că cursul acestor învățături se vor începe de la 15 ale acestei luni Ianuarie de-ocamdată, în casele d-lui Pitarului Dincă Boerescu, în dosul Sf. Sava și peste drum de d-l Câmpinenu. Câți din tineri vor dori a urmă cursurile arătate se vor îndreptă la redactorul gazetei, unde vor găsi pe d-l Eliad tot-deauna până la 12, și se vor înscrie în lista școlarilor.

«In cât pentru fete, am arătat că se vor pune în pension spre învățatură, cu îmbrăcăminte, hrana și cele trebuinciose din casa societății. Se va alege un număr până la cincî copile, cu principii bune și moral și cu dispozițiuni de musică, și învățăturile ce li se vor da în pension vor fi limba română și franțusescă, declamațiunea, musica vocală și danțul. Câți din părinți vor dori ca ficele d-lor să urmeze aceste învățături folositoare și pe urmă să le hotărască de artiste, să bine-voiască a se îndreptă asemenea la redactor, de dimineță pînă la prânț, de unde vor fi povățuiți către d-l Bongianini, întru ceea ce privesce spre a se cercetă copilele la dispozițiunile ce au la musică. Pentru cheltuelile însă ce societatea va face spre crescerea ficelor d-lor, vor da încredințarea că, sfinșindu-și învățăturile, se vor hotări întru acéstă carieră.»

Deci școla fu de-ocamdată deschisă în casele Pitarului Dincă Boerescu, în dosul Sf. Sava și peste drum de Câmpinenu.

Inmulțindu-se apoi numărul elevilor, lecțiunile se ținură în sala clasei I-a din colegiul Sf. Sava; după aceea școla fu strămutată în nisce odăi aprópe de casele lui Racottă, din mahalua Dudescului (1), odăi în cari locuia însuși Eliade și unde-și aveă și tipografia. Mai târziu, fiind trebuință de un local mai încăpător, se închiria nisce case în Ulița Nemțescă (2) și, de aci, după vre-o patru luni, școla se mută în încăperile de alătura cu sala din curtea Slătínenui. (3)

Cei dintâi profesori ai școlei filarmonice fură:

(1) Cam pe unde sunt ađi baile lui Mitraszewski.

(2) Sala lui *Conduri* unde se dedeau baluri mascate populare.

(3) Astăđi otelul Capșa.

Ioan Eliade: Director și cassier, predă literatura și mitologia;

C. Aristia: mimica și declamațiunea;

Costache Michalache (Michăileanu): limba română (la eleve);

Bongianini, apoi *Conti*: musica vocală;

Schlaf: piano;

Duport: danțul și scrima;

Winterhalder, secretar-bibliotecar, istoria artelor.

Școala începu cu 20 de elevi, dintre cari:

Domnișoarele: *Frosa Vlasto*, *Caliopi*, *Ralița Michalache*, *Lang* și *Elenca*;

Domnii: *Nicu Andronescu*, *Const. Ollănescu*, *Ioan Curie*, *C. Mincu* (Minculescu), *N. Diamand*, *Costache Michalache*, *Ioan Râmnicénu*, *Ioan Lăscărescu*, *C. Dimitriu*, *S. Petrescu*, *A. Ciuculescu*, *Gh. Buroolénu*, *L. Tângovénu*, *A. Simionescu* și *P. Boalgher*.

Mai târziu ajunseră a fi 30. In cursul anului 1835 intră în școlă *Costache Caragiale*.

Cele cinci eleve fură ținute în pension, întâiu la Duport (în casele de lângă biserica Stavropoleos), apoi la Vaillant (aprobe de Hanul Golescului).

Elevii la început trăiau cu din al lor, dar mai târziu (26 Novembre 1834) li se făcù léfă, la cei mai buni 80 de lei, la cei-lalți 70, 60, 40 de lei pe lună, cu condițiune de a da «înscris adeverit de părinți și întărit de tribunalul de comerț, că sfirșindu-și cursurile învățaturilor, să... slujiască în teatru național ani îndoiți decât aceea în cari s'aũ aflat școlari». (1)

Școala era întreținută cu contribuțiuni private, cari de la 1 Decembre 1833 (data înființării societății) și până la 1 Septembrie 1834 s'aũ urcat la suma de 16.518 lei și aũ fost plătite de către:

Galbeni pe lună		Total in lei
1	D-l Aristia până la 1 Septembrie	288
1	» Banul Bălénu, pe un an	768
1	» A. Belul până la 1 Septembrie	288
1	» C. Brăiloiul până la 1 Octombre.	320
1	» Sc. Bărcănescul până la 1 Iunie.	192
2	» Marele Postelnic G. Bibescu până la 1 August.	512
1	» Stolnicul Brătianul	256
1	» Medeln. Budișténul	256
1	» Hatmanul A. Villara, 1 August	256

(1) *Lucrările Societ. filarmonice*, o broșură din 1835, pp. 26 și 27.

Galbeni pe lună		Total în lei
1	D-1 I. Vlădoianul, la 1 Iunie	192
1	» D. Viliè, 10 galbeni pe an, iar pe 6 luni.	160
1	» Căpitanul Voinescu II, până la 1 Maiu. . .	160
1	» Hrist. Vrana, până la 1 Maiu.	160
2	» Spătarul C. Ghica, până la 1 Februarie. .	128
1	» Dvorn. Dim. Ghica, până la 1 Iulie. . .	224
1	» Maiorul N. Golescul, până la 1 Februarie.	128
1	» Cămin. Dădulescul, până la 1 Septembrie.	288
1/3	» N. Daniilopulo, până la 1 Iunie	96
3	» I. Eliad, până la 1 Septembrie.	894
—	» Vist. N. Ionescul, 10 galbeni pe an, înce- pând de la 1 Iulie, iar pe 6 luni.	160
1/3	» Log. C. Cantacuzino, până la 1 Octombrie	160
1	» Aga M. Cantacuzino, până la 1 Iulie . .	224
—	» Clucer Grg. Cantacuzino, până la 1 Iunie	384
—	» Colonelul Cămpinénul, pe un an (1) . .	1536
1	» Căpitanul Cornescul, până la 1 Aprilie .	128
1/3	» Căpitanul Costescu, până la 1 Aprilie. .	64
1	» Maiorul Kretzulescu I, pe un an.	384
1	» M. Lahovari, pe un an	384
1	» Cămin. C. Manu, până la 1 Iunie	192
1	» Comisul I. Manu, până la 1 August . . .	256
2	» Michălescu, până la 1 August.	512
—	» Dvorn. A. Nenciulescu, 25 galbeni pe an, plătiți	800
1	» Colonelul Nojin, până la 1 Noembrie . .	352
2	» I. Oteteleşanu, până la 1 Iunie.	384
2	» T. Opranu, pe un an	768
1/3	» Maiorul Fopescu, până la 1 Iunie	96
1	» Poenaru, directorul școlilor, până la 1 Sept.	288
2	» T. Paladi, începând de la 1 Aprilie, 10 galbeni pe an, iar pe 6 luni	160
1	» I. Roset, până la 1 Octombrie	320
1	» Scr. Roset, pe un an	384
1/2	» Parucic. A. Roset, până la 1 Ianuarie. .	96
1/2	» Grg. Racoviță, până la 1 August.	256
1/2	» Slug. Rioșanul, pe un an	192
2	» I. Slătinénu, până la 1 Iunie	384
1	» Căpitanul Socolescu, până la 1 Octombrie	320
1/2	» Parucic. Stoica, până la 1 Iunie	76

(1) Afară de aceștia, D-lui a dăruit școlărilor și școlărițelor la examen 60 galbeni.

Galbeni pe lună		Total în lei
2	D-1 I. Trăsnea, până la 1 Iulie	448
1	» C. Faca, până la 1 Iunie.	192
3	» Dvrn. A Filipescu, până la 1 Iunie.	576
3	» Colonelul C. Filipescu, până la 1 Febr.	192
1	» Parucic. M. Filipescu, până la 1 Februarie	64
1	» Căpitanul Ciocărdia, până la 1 Iunie.	193
	Total	16.518

Cheltuelile pe fie-care lună se ridică la 4730 de lei, dintre cari :

	Lei
Profesorului de declamațiune.	441
» » limba francesă	189
» » musică	630
» » limba română, pentru fete	100
» » danț și scrimă	300
Salariul pentru patru fete în pensionat.	440
Salariul pentru 16 școlari	1.100
Chiria salei pentru lecțiuni.	530
Spese întimplătoare: lemne, lumină, tipar etc.	1.000
Total	4.730

După trecerea de șapte luni, în cursul cărora elevii luară lecțiuni de literatură, de declamațiune, de musică vocală și făcură exerciții de artă dramatică, învățând două bucăți clasice, una tragică: *Mahomet* sau *Fanatismul* de Voltaire, și alta comică: *Amfitrion* de Molière, amîndouă traduse de Eliade, se ținū în séra de 29 August 1834 *întâiul examen public al școlei filarmonice*, la care asistară membrii societății și din notabilii capitalei, căți putură încăpé în sala teatrului.

Înainte de a se începe examenul (1), Ioan Eliade, directorul școlei, a venit pe scenă înaintea publicului și a rostit următoarea cuvîntare plină de dragoste pentru artă și de patriotism :

«Domnii mei,

«Dacă istoria pentru întîmplările celor trecute este o povestire numai, teatrul ni le înfățișeză însuși; dacă ea ne descrie patimele, greșelile și virtuțile ómenilor celor însemnați, teatrul ni le arată însuflețite. Achiliu, Orestiu, Brutiu, Egistiu, Alexandriu, Siliu, Cesariu, Neroniu nu sunt mai mult nisce

(1) Se dice că examenul eră să fie făcut la sfîrșitul lui Iunie, dar cum elevii aveă să se producă în tragedia *Mahomet*, care atât prin numele, cât și prin acțiunea sa, puteă atinge susceptibilitatea Turcilor, mai ales că tocmai în același timp sosise un Pașă mare la Giurgiu și-i eră témă direcțiunii școlei de vre-un neajuns, a așteptat până a plecat Pașă pentru ca să se facă examenul.

nume numai, de cari ne aducem aminte cu cinstire sau cu grózá; scena ne strămntă peste vécuri și ne înfățișeză pe însuși ómenii aceștia, ca nisce modele însuflețite de virtute sau de vițiú.

«Istoricii au vrut să arate Prinților și noródelor eroismul și slăbiciunea națiilor ce au stătat asupra pământului și printr'insele să povățuiască pe cele de acum; însă poeții dramatici au făcut isprăvile cele mai minunate, și dacă moraliștii prin învățăturile lor au vrut să dărapene obiceiurile cele ruginite și uricióse, comedia, prin batjocura sa, luând în ris prejudețele și uritele năravuri, a fost biciul cel mai grozav al vițiului celui îngâmfat. Adevérul acesta cunoscut din vremile cele mai vechi a străbătut vécurile și a ajuns până la noi.

«Grecii, Romanii, și națiile cele mai luminate din ziua de astăzi l'au cercetat de aprópe și s'au folosit dintr'insul; și acolo teatrul și-a făcut isprăvile sale cele mai adevérate, unde s'a și întrebuițat după cugetul său cel mai adevérat. Șcôla recomandă și insuflă binele, teatrul batjocoresce și dărapană réul, și legile însoțite cu religia vecinicesc patimele cele prefăcute în virtuți, nelăsând a se apropia vițiul de dînsele, ca, otrăvindule, să le răscole împotriva fericirii nóstre. După întemeerea șcólor în limba națională, după întocmirile cele mántuitoare ale Regulamentului Organic, idea teatrului național abiă s'a ivit, și tot într'aceeași vreme s'a și simțit însemnătórea lui trebuință, și tot într'aceeași vreme mii de inimi au fost într'o glăsuire, mulțime de bărbați au fost gata a se întrece cu a lor însăși cheltuială să începă și să ție această întocmire folositóre. Rívna lor, domni mei, i-au făcut să cređă tóte putincióse și le-a insuflat tot cređămintul asupra acelora ce i-au însărcinat cu formarea teatrului național; și cu adevérat această înflăcărătă dorință a fost făcétóre de minuni, că și profesori și școlari s'au socotit și s'au făcut mădulari ai acestei societăți, au luat lucrul acesta ca însuși al lor și cu cele mai obositóre silințe s'au grăbit a se face și a se arătă vrednici de rívna, încredințarea și generositatea mădulărilor Societății filarmonice.

«Cu suma ce pe tótă luna se adună în cassa societății până la 70 împărătesci, s'a închiriat o zidire și s'a mobilat cu cele trebuincióse, s'a pus în pension cincé fete cu hrana, îmbrăcăminte și învățatura societății, s'a orînduit profesori de declamație d-l Aristia, de musica vocală până la o vreme d-l Bongianini și astăzi în lucrare d-l Conti, de dans d-l Diupor, carele este însărcinat cu pensionul fetelor; s'au ținut și alte cheltueli neapérate și întâmplátóre ale șcólei, s'au făcut hainele celor mai de căpetenie personaje ale tragediei de astă séră și avem o economie ca de 170 galbeni de la mulți din soți, cari se află afară din capitală și nu a putut până acum cassa a-i strînge.

«In vreme de șapte luni, s'a făcut un mic curs de literatură, spre a pregăti pe școlari a simți frumusețele poeziilor dramatici; s'au exersat școlarii la declamație, dânduli-se înainte mai multe scrieri în prosă și în versuri; s'au deprins pe cât a ertat vremea și întâmplările intru musica

vocală și au început, spre formarea unui balet și grațioasa mlădiere a trupului, exercițiile danțului. D-l Aristia în vremea acesta a nesocotit tot felul de ostenelă și rîvna celui mai înfocat patriot, făcându-se și mădular al societății, a jertfit și vreme și odihnă și a adus lucrul ca astăzi să îndrăsnească a suî pe scenă înaintea d-vostre tragedia intitulată *Fanatismul*.

«Prin începuturile d-lui Bongianini, madam Caliope, una din școlarele școlii domniei-vostre, cuteză, acompaniată de d-l Șlaf, să cânte cavatina din opera lui Bellini *Piratul*.

«D-l Diupor, în totă vremea ce școlarele au fost încredințate sub îngrijirea dumné-lui și d-nei madamei soției dumi-sale, s'a arătat către dînsele întocmai ca un tată de familie, silindu-se a le insuflă moralul și buna cuviință și a le deprinde pe cât s'a putut întru buna și plăcuta purtare a trupului și a mișcărilor.

«D-l Michalache Costache, care astăzi debută în rola lui Omar, învățătorul fetelor la româneșce, în vreme de șapte luni, începînd de la slovenire, le-au adus în stare a cetî, a scrie și a socoti; și pe semestrul viitor, socotindu-se de către direcțiune de cuviință ca toți cei ce vor intra în cariera acesta a teatrului să scie, atât pentru decorațiune, cât și pentru deosebitele costume, și teologia celor vechi, se va face și un curs de mitologie.

«Școlarii, cari sunt ca la trei-deci la număr, ca să răspundă la rîvna și generositatea dumné-vostre și la silințele profesorilor lor, *au călcat în picioare toate prejudețele* și, ca să fie ascultători la glasul patriei, care îi chemă a contribui și din parte-le spre e ei cinste întru formarea teatrului național, *mulți s'au arătat surzi la glasul naturii, părăsind și chiar pe ai lor părinți și preferînd strămtorea și neaverea*, ca să pótă odată, înfățișînd pe scena românească pe bărbații cei mari ai vécurilor trecute, a resplátî întemeiătorilor teatrului românesc, *pomenind și recomandând numele lor pînă în cele mai de pe urmă vécuri*.

«In vremea acesta de șapte luni, ca prin minune s'au săvîrșit atâtea lucruri ce nu ar fi îndrăsnit cine-va să aștepte, și această ispravă a săvîrșit-o singură a dumné-vostre rîvnă, care nu a fost alta decât focul acela nemuritor, ce fără sfîrșit viază în ceruri și care spre fericirea ómenilor se cobórá ca să încăldéscă inimile lor.

«Rîvna dumné-vostre a făcut o mare ispravă, domniî mei, nu numai în sufletele pămîntenilor. Atâția din străini au cinstit această întrecere și nu au putut a se uită cu un ochiî rece la acest început cu adevărat național. Cu prilejul acesta mă socotesc dator a nu trece cu vederea pe toți aceștia din străini, cari s'au și vedut prin foile publice, și mai vîrtos pe d-l Dimitrie Vilié, carele cele dintăiu a introdus în Tera Românească metoda lui Lancaster, prin care se învață tinerimea în toate școlile Principatului. Acest bun cosmopolit, care este una din caracteristicile adevăratului cetățén, vedînd punerea în lucrare și acesteî folositoare întocmiri, nu a putut să privéscă la dînsa ca un om ce nu a contribuit vre-odată spre binele acestuî pămînt, și s'a grăbit și aci a luă parte și a se înscrie mădular ajutor.

«Ertăți, domnii mei, acéști mică abatere a mea, care nu este alta decât o ispravă a caracterului Rumânilor, ce nici odată nu a fost străini către recunoscință.

«Am ȃis cĂ în vreme de șapte luni, ca prin minune s'a săvîrșit atătea lucruri; pôte cĂ a mea rivnă, domnii mei, mă face să măresc lucrurile, la cari în tôte ȃilele cu a mea mulțumire am fost martor și fericit îngrijitor; pôte cĂ în ochii mei cei întunecați de mulțumire mi se par minuni cele ce s'a urmat în vreme de șapte luni, începînd mai vîrtos școlarele de la slovenire. D-nii profesori însă, mai smeriți decât mine, îndrăsnesc a înfățișă pe școlarii dumné-lor, nu cu trufie de formatori ai unui teatru, ci numai ca să arate dumné-vostre rodul ce aș putut aduce și să-și dea socotéla de vremea ce aș întrebuințat-o, după însărcinarea și încredințarea ce aș avut de dv. și, dacĂ din scurtarea vremii, sau din sfiala școlarilor, neobici-nuiți a se înfățișă în public, nu vor puté cu scumpătate a răspunde nădej-dilor dv., sunt încredințat cĂ generositatea dv., de care ați dat simțitóre doveđi, nu va gonî atât de departe ertarea, ce este cea mai adevérată și iubită a ei fiică.

«Cercetarea de astăđi va da dovadă și despre vremea viitóre; isprăvile de astă séră imi vor da îndrăsnélă a pune înainte și a vè recomandă silin-țele și dorul acestor tineri școlari, hotărîți a intră în *gurile cele veninóse ale prejudecătii* fără a se sfii de dînsele și a se lăsă întru protecția dv. Sunt încredințat, domnii mei, cĂ precum ați cunoscut căt este de trebuință un teatru național, asemenea cunósceți și câte trebuesc unui tîner ca să pótă îndrăsnî a se numî pe sine un bun artist sau actor: un chip interesant, un trup bine crescut și mlădios, un glas sonor și plăcut, un suflet trufaș și îndrăsnéș, o inimă de flacări, o creștere îngrijită, într'un cuvînt o cunos-cință fórte cu scumpătate a artelor celor frumoșe, și acest fel de ómeni, domnii mei, sunt fórte rari în societate, cari să unésă întru sine darurile firesci cu mijlócele învățaturii și nici odată, nici noi, nici Europa întrégă nu se va puté fălî adesea-orî cu artiști bunî și mult va mai trece până să dobândésă lumea un al doilea *Talma*, dacĂ teatrul nu se va face o *carieră pentru tinerime* și dacĂ acela ce se hotărasce a înfruntă orî-ce fel de pre-judecată va fi socotit în societate ca un paria politic, ca un comediant lăsat în voia întîmplării, și nădăjduind a-și scóte a sa hrană, așteptând-o de la bunavoință a privitorilor. *DacĂ însă se va face o direcție sub îngrijirea guvernului și o casă unde să între veniturile teatrului și de unde actorii să se plătésă ca nisce slujbași ai statului întru formarea limbii naționale și a năravurilor, cu tôte drepturile ce aș și cei-lalți slujbași, atunci tinerii cu talenturi și învățatură îi vom vedé, fără să se témă de veninósa limbă a órbei prejudecătii, a se suî pe scenă și a încheiă teatrul național, cum să fie de pildă și la alte noróde.*

«Cu acéști școlă, domnii mei, ce domnia-vostre ați întemeiat, nu sunteți numai fondatori ai teatrului național, ci și literatura romănescă vè va fi în cea mai mare parte datóre. Cătă vreme este de când s'a început, și o mul-

țime de tineri se întrec a traduce bucăți dramatice. Marino Faliero, amîndoi Foscari, Mahomet, Alzira, Regul, Ermiona, câte-va vodevile și comedii, dacă sunt astăzi în limba românească, acestui început sunt datore.

«Pentru rodul ce s'a făcut în vremea acesta de șapte luni, astă sêră se va înfățișă înaintea dv., iar pentru întrebuițarea sumelor ce ați bine-voit a mi le încredintă, numindu-mă director și cassier al școlêi Societății filarmo-nice, sunt gata, domnii mei, a înfățișă socotelile înaintea dv., și de veți găsi cu cale, îndrăsnesc a vă propune ca, sau însuși toți să bine-voiți a vă adună la un loc, sau să numiți din sinul societății o comisie de câți-va bărbați, care va îngrijî a primi această socotelă, a o cercetă și a o face cunoscută dv.

«In cât pentru tragedia ce astă sêră se înfățișeză, fiind-că până acum nu am avut în limba noastră traduse și tipărite alte bucăți dramatice și fiind-că a trebuit să se dea în mâinile școlarilor o bucată elasică, atât pentru țesătura ei, cât și pentru tôte amănuntele, ca să pôtă sluji de model spre învățatură, de aceea astăsêră nefiind o reprezentație publică, și numai un examen, firesce a trebuit ca școlarii să se cerceteze de aceea ce au învățat.

«Acestea sunt, domnii mei, lucrările d-lor profesori și școlarilor școlêi dumné-vostre, și ne place să credem că silințele d-lor vor fi asemenea ca și până acum sprijinite și încăldite de înflăcărarea dv., și mai virtos de a bunului și înrîvnatului nostru Prinț, de la care tótă țera așteptă cu nerăbdare punerea în lucrare a înaltelor, bunelor și patrioticelor sale cugetări, între cari negreșit se cuprinde și această întocmire. Prinții și căpeteniile noródelor pot să aștepte cu adevêrat felurimi de laude și de cununî, dar numai acelea ce le împletesc și le recomandéză poeții sunt vecinice și neveștejite, și pe teatrul acesta se va împleti cununa tuturor acelora ce au ajutat spre întemeerea lui.» (1)

Acest cuvînt, rostit cu căldură și cu voce încordată de emoțiune, pricinui tuturoră o mare însuflețire, ridicând și mai sus vrednicia și rîvna bărbaților de inimă care lucrase pentru înfăptuirea unui atât de frumos așezămînt.

Examenul începù cu clasa de musică vocală, în care se produse Dómna Caliopi cîntând cavatina din opera *Piratul* de Bellini, «dând cele mai mari nădejdi de isbutire la musică și tot parterul rêmânênd mulțumit de glasul cel dulce și mare al cîntăreței românce». (1) După acesta elevii și elevele clasei de declamațiune au jucat tragedia *Mahomet* sau *Fanatismul*, «cu cea mai mare ispravă, rêmânênd toți privitorii încântați de mulțumire». (2)

(1) «Curierul Românesc», 1834, No. 39.

(2) *Ibidem*.

Cei cari pentru întâia oară, «pe orizontul României, încălțară coturnul și represintară o tragedie clasică», (1) au fost:

Andronescu în *Mahomet*, «carele în totă rola a dat cele mai mari nădejdi de perfecție, înfățișând pe cât se poate de bine ambiția, diplomația, impostura, gelosia și acel haracter sângerous» ;

Curie în *Zopir* «a arătat toate sentimentele câte însuflă pe un cetățen, patriotismul, virtutea, iubirea de fii și haracterul acel trufas care însufletește pe un vrăjmaș vrednic de cinste» ;

Diamand Nicolae în *Seid* «a dat nădejdiile cele mai mari, prin vioiciunea sa, că pe curînd vom vedé pe scena românescă pe Orest, pe Brutus, pe Hamlet și alții, și cu cea mai vie expresie a zugrăvit fanatismul și amorul» ;

D-ra Ralița Michalache în *Palmira*, «care, când s'a pus în pension atunci a început și slovenirea, care în vreme de șapte luni trecute, cu cea mai mare silință și repejune, a sărit de la cetit la rola sa îndestul de grea, ca să zugrăvescă smerenia, amorul cel mai înfocat, fanatismul acela femeesc și copilăresc și în sfîrșit, dintr'o copilărie atât de smerită, să se prefacă eroina cea răsbunătoare a părintelui și fratelui său și a păși până la sinceritate; toate aceste greutăți s'a silit să le învingă și și-a săvîrșit a sa rolă îndestul de plăcut, prin care s'a văduț că vom pute ave pe vremea viitoare o Electră, o Zairă și alte asemenea» ;

Mich. Costache în *Omar* «și-a săvîrșit a sa rolă cu cea mai putinciosă scumpătate, zugrăvind totă diplomația unui ministru, și ceea ce dă și mai bună nădejde este că în gura sa nici decum nu se auđiă rima versurilor» ;

Costache Dumitru în *Fanor* «a dat asemenea nădejdi minunate de a înfățișa un sfetnic domolit și povătuitor, și asemenea versurile în gura sa, făcend să se audă a lor armonie, își ascundeaŭ rima» ;

«Cu un cuvînt toți tinerii și-au jucat ast-fel rolele fiesce-care, în cât mai puțin putea să cêră cine-va, dar mai mult nici odată. Fiesce-care întrecea pe celălalt, unul pe toți, toți pe unul.

«In minutul acesta, am dorit să nu fi fost Român, spre a pute cu totă slobodena—fără de a mă teme de fanatism—a lăudă cât se cuvine pe acești tineri.»

Acastă reprezentațiune-examen a avut atâta succes în cât «eră cu neputință să descrie cine-va patriotismul și naționalitatea (?!), ce erau zugrăvite pe fețele tuturor, entusiasmul și aplausul cel mare la sfîr-

(1) *Issachar*, p. 82.

șitul fiesce-cărui act și la sfârșitul tragediei, chemând pe fiesce-care școlar anume și pe toți împreună». (1)

Sîrguința, munca dragostea artei și patrioticele jertfe ale tuturoră căpătând ast-fel o netăgăduită recunoșcere obștească și o strălucită isbândă, eră lucru firesc să se ieă grabnice măsuri de statornicire și de **creștere** a acestui vrednic început. Drept aceea membrii societății se **adunară** la 7 Septembrie în număr de 28, spre «a cercetă socotelile cheltuelilor, a vedé cursul lucrurilor pe trecutele nouă luni, cum și a **chibzui** pentru cele trebuincioase pe vremea viitoare». (2) Aleseră deci o comisiune de trei (Polcovnicul Nojin, Iancu Manu și Petrache Poenaru), care, cercetând cheltuelile față cu Eliade, directorul școlei, persintă «adunării obștești a soților» un raport general asupra lucrărilor în ședința de la 27 Octobree.

După ce constată că: «atât cheltuelile, cât și lucrările s'aũ urmat cu cea mai bună măsură, potrivit întru tóte cu circumstanțele», acest raport ridică și invederéză meritele și străduințele celor trei fondatori ai societății, «pentru a o așeză pe temeiri cari asiguréză a ei înaintare»; constată că: «*d-l Eliad*, pe lângă direcția cu care s'a însărcinat, de la întâia formare a acestei societăți, s'a străduit și prin dare de lecții de literatură în școla filarmonică a desvoltă înțelegerea școlarilor actori»; «*d-l Aristia*, printr'o nepregetată sîrguință în lecțiile de declamație, a deprins pe școlari în puțină vreme a se identifia cu a lor rolă așa de bine, în cât la cea dintâiu a lor suire pe scenă, tot publicul s'a electrisat de mulțumire»; «*d-l Câmpinenu*, străduindu-se într'acéstă întreprindere cu cea mai căldurosă rîvnă, a sprijinit societatea, nu numai cu un ajutor simțitor ce D-lui dă regulat pe fie-care lună, ci și cu alte deosebite jertfe de bani în trebuințele școlei filarmonice și cu îndemnarea înduplecătore pentru întinderea societății, prin adăugarea soților ajutători»; constată iarăși că, numărul soților crescînd, venitul pe an a ajuns la suma de 25.600 lei, cu nădejdea «că acéstă sumă va cresce de acum repede».

Comisiunea mai presintă și un proiect de regulament al societății, ale căreia lucrări pe viitor «se încredințéză unui comitet, ai cărui mădulari se vor alege de obștea societății», rămânînd ca Eliade să continue a fi directorul școlei. In sfârșit, luându-se «în băgare de sémă rîvna și înțelegerea cu care școlarii actori înaintéză la învățatura dra-

(1) «Curierul Românesc», loc. cit.

(2) *Lucrările Societății filarmonice*, 1835. p. 9.

matică și având într'acésta nădejde că o trupă bine deprinsă se va găti în puțină vreme, comisiunea a socotit de neapărată trebuință a se chibzui *despre zidirea unui teatru național*. Cu acest prilej ea presintă și un proiect închipuit de Polcovnicul Nojin, pentru «mijlócele cele mai înlesnitóre», cu cari curînd s'ar «aduce în desăvîrșire *acéstă dorită clădire*». Comisiune aîncheie că, găsindu-se «cuvincios acest proiect», să se supue Domnitorului, «făcându-se rugăciune prin jalbă, ca să fie și acéstă instituție primită sub a Măriei Sale înaltă protecție».

În aceeași ședință, adunarea generală aduce mulțumiri lui Eliade, Aristia și Câmpinenu, «cu a căror generósă jertfă de odihnă și de interes particular s'a întocmit și sprijinit școla filarmonică»; desbate, amendéză și aprobă, iscăbind, proiectul de regulament al societății; găsesce «întru tóte bine chibzuit» proiectul «arătător de *privilegiurile* ce sunt de trebuință a se cere de la stăpânire pentru a se înlesni ținerea unui teatru național», și consimte a fi supus Domnitorului; în fine alege, față fiind 32 de soți, comitetul dirigent al societății și anume:

President pe d-l Marele Vornic Gh. Filipescu, cu 25 glasuri.

Vice-President pe d-l Colonelul Câmpinenu, cu 21 glasuri.

Directorul școlii pe d-l Ioan Eliade, într'o glăsuire.

Secretar pe d-l Petre Poenaru, cu 23 glasuri.

Mădulari pe d-nii	{	Colonelul Nojin, cu 16 glasuri.
		Căpitan Voinescu II, cu 10 glasuri.
		Ioan Manu, cu 11 glasuri.
		Iancu Ruset, cu 8 glasuri.

Ast-fel Societatea filarmonică eră constituită deplin, iar comitetul s'eu avu «să urmeze pe viitor în lucrările sale, întocmai după cum se cuprinde în regulament», iar dacă va găsi că vre-unul din articolele lui are nevoie de schimbare, va întocmi alte articole și le va propune la următórea obștésă «adunare a societății». Comitetul mai aveà dreptul de a convoca pe toți mădularii în ședința extraordinară, când va fi trebuință, «înștiințându-se fie-care prin bilețuri *date la mână* cel puțin cu trei zile înainte».

Regulamentul Societății filarmonice (subscris de 43 de membri) e alcătuit din 23 de articole, împărțite în 6 capitole privitóre la întocmirea, competența și administrațiunea organelor sale, și cuprinde *dispozițiuni speciale* asupra mișcării artistice și literare răsărite și pe cale de înflorire sub îndemnurile și ocrotirea ei. Acestea sunt:

«Art. 5. Scopul Societății filarmonice este cultura limbii românesce și înaintarea literaturii, întinderea muziciei vocale și instrumentale în Principat, și spre acestea formarea unui teatru național.

«Art. 6. Spre acest sfârșit, societatea, cu banii ce se strâng în cassă de la soți și din alte măsuri, va ține o școală de băeți și de fete după chipul următor :

«I. Se va orinduî un profesor de declamație, unul de musica vocală, altul de cea instrumentală, unul de danț și de deprinderea armelor și unul de limba românească pentru fete sau și băeți, carele va fi dator a învăța cele ce se cuprind în cele dintâi trei clase de începători, potrivit după cum se țavafă în școlele naționale, și pe lângă acestea va da fetelor și băeților și o mică idee despre mitologie, ca una ce este trebuincioasă pentru multe cuvinte în partea dramatică.

«II. Se vor ține atâtea fete în pension câte va cere trebuința și vor erta mijlocele, cu hrana, îmbrăcămîntea și învățătura din cassa societății.

«III. Se vor da școlarilor spre ajutor, cât vor fi la învățatură, o mică ajutorință în bani pe fiesce-care lună, și pentru acesta atât ei, cât și fetele, se vor îndatoră prin înseris că, săvîrșindu-și învățăturile, se vor hotări de actori în Țera-Românească, după regulamentul ce se va alcătui despre datoriile și drepturile actorilor și despre léfa lor.

«Art. 11. Lucrările Comitetului vor fi :

«I. A întocmî școla dramatică și stat pe fieși-care lună pentru tôte cheltuelile trebuinciose.

«II. A primî raporturile de la director despre pășirea școlii ce va fi sub ocârmuirea lui, a cercetă socotelile ce el le va da prin foile publice, a le împărtăși soților ajutători și a se chibzui pentru neîmpedecarea școlii și înaintarea învățăturilor.

«III. A se chibzui despre bucățile dramatice ce se vor da în mânil școlarilor, întru aceea ce se atinge de meritul bucății și de corecția limbei.

«IV. A îngrijî pentru venituri și cheltueli, cheltuind cu măsură și potrivit cu mijlocele cassei, economisind tot-deauna cum să se formeze și o cassă de rezervă.

«V. A puté din astă cassă de rezervă a întrebunța sume potrivite pentru gratificații la profesori și școlari, pentru tipărirî de bucăți dramatice și pentru răsplătiri la traducători și autori de bucăți dramatice.

Directorului școlii îi eră impusă îndatorirea: «să alcătuiască un repertoriu pe sêma viitorului teatru național.»

Interesant și caracteristic este «proiectul», ce Societatea filarmonică înfățișă Domnitorului, pentru a-î dobândî «sprijinela pentru desvoltarea gustului de armonie și cultura limbei românesci, fiind-că sumele jertfite de mădulari nu erau îndestule pentru întîmpinarea tuturor cheltuelilor».

Maî întâiu cerea ca «formarea societății să dobândescă întărire prin carte domnească; apoi, pentru scopul de maî sus, să i se dăruiască privilegiurile, cari nu supără nici întinderea negoțului, nici folosu națiunii românesci, cum nici în parte a vre-unui Român».

Acestate erau :

a) Să aibă societatea dreptul exclusiv a ține, în curgere de 16 ani, în orașul Bucuresci, *teatru, baluri masche și deschise și alte veselii publice* cu plată;

b) Societatea singură să vîndă cărți de joc în totă țera, de al 1 Iulie 1835 în curgere de 16 ani;

c) Societatea să aibă încă dreptul exclusiv a vinde *praful și plumbul de pușcă*, în curgere iarăși de 16 ani. *Iar dacă într'acești 16 ani va îndrăsnî cine-va să vîndă în taină acest fel de obiecturi, să fie contrabond pe séma societății.*

Dobândind aceste *privilegiuri*, societatea să aibă voe a se împrumută prin comitetul ei de la fețe particulare cu 14 mi de galbeni, dând dobândă de 10% pe an; cu acești bani să cumpere pămînt în Bucuresci «la loc cuviincios» și să zidescă *palat filarmonic* de 24 stînjeni lung, de 17 stînjeni larg și înalt de la 6—7 stînjeni. La mijlocul acestui palat să fie o *sală teatrală* cu 56 loji, împărțite în trei rînduri, osebit galeria sus și parterul jos.

Alătura cu sala teatrului să fie o osebită sală pentru *casino și baluri*, apoi bîfetul și *câte-va prăvălii pentru a da un venit.*

Dar fiind-că numai sala teatrului o să fie de jos până sus zidărie asupra celor-lalte odăi să fie zidit alt etaj cu odăi, cari vor fi pentru *încăperea actorilor, tot pentru a da un alt venit.*

Acest palat să se începă în curgerea anului 1835 și să se sfîrșescă în vara anului 1836, pentru ca tîmna să se pótă întrebuintă, și să fie făcut cu totă înfrumusețarea, ca nu numai să fie *podóba orașului*, ci avînd și încăpere îndestulă, să dea înlesnire a face plata intrării *mai mică decît este acum și cu acésta să se folosescă obștea.* Acésta zidire să fie *vecinică proprietate a Societății filarmonice*, iar nu a cui-va din obrazele particulare.

Apoi «propunătorii» prevéd condițiunile și modalitățile de plată a banilor împrumutați (prin facerea unei emisiuni de 210 bilete de împrumutare, dintre cari 70 a 100 #, iar restul a 50 # numărul, de la 1—15 ani, purtătoare de dobândă 10% pe an, ale căror capete se vor plăti la terminul biletului de împrumutare, iar dobândile în fie-care an la 1 Martie), ale strîngerii veniturilor și ale administrării lor până la împlinirea scopului propus.

După ce se vor dărui societății «tote mai sus arătatele privilegiuri, se vor adună toți mădularii, ca să alégă prin mulțimea glasurilor *unul sau două obraze, căroro se va încredința zidirea palatului*, după planul întărit de societate».

Aceste *propuneri* au fost iscălite de către d-nii Gh. Filipescu, M.

Nojin, Michail Cornescu, Ioan Eliade, P. Poenaru, Colonel Gramont, Costache Cornescu, A. Villara, Manolache Florescu, Polcov. Filipescu Dimitrie Haleplooglu, Const. Brăiloiu, Ioan Manu, I. Vlădoianu, Parucic Stoica, Nicolae Golesecu, I. Slătinénu, Scar. Roset, Diamandi, I. Trăsnea, Parucic Roset, Gr. Cantacuzino, Gr. Alexandrescu, Aristia, Iancu Câmpinénu, Dimitrie Gr. Ghica, Scarlat Kretzulescu, Clucer G. Bibescu, Stefan Golesecu, Gr. Obedénu și N. Daniilopolu.

Inceputul eră prea frumos, însuflețirea prea puternică și îndemmurile prea hotărîtore ca lucrul acesta să rămăe fără vre-o ispravă, de aceea și vedem în Aprilie 1836 anunțându-se că: «Societatea întreprindătoare a zidirii Teatrului Național — după însciințarea ce a dat în anul trecut, săvirșind cumpărătoreea locului d-sale *Dragomanului Serafim*, ce se numesce Hanul Câmpinencei (1), drept 5500 galbeni, se gătesce acum pentru închipuirea *unui plan de teatru* și pentru cumpărătoreea materialului ca cel mai mult cu începutul lui Iulie să se pornescă clădirea.»

Cu aceeași ocasiune, Marele *Hatman C. Cornescu*, dăruind, «spre acest sfirșit, banii indemnisației scutelnicilor săi pe un an, a mai dat și 100.000 oca de var adus la locul zidirii, iar d-l *Costache, Lipănescu* asemenea, printr'un înscris al său către Comitetul filarmonic, dăruiesce 25.000 de cărămiși și 10.000 oca de var adus la loc». (2) De alt-fel exemplul fusese dat mai de mult, căci încă din tòmna anului precedent, «pe lângă doritorii de a vedé zidirea Teatrului Național pusă în lucrare, cari s'a au subscris a primi *mai multe zapise*, după însciințarea ce s'a dat (prin urmare «propunerea» de împrumut fusese aprobată de Vodă), d-l Marele Logofet al Dreptății *Alex. Filipescu*, mădular ajutor al Societății filarmonice (cu câte trei galbeni pe lună), a dăruit pentru tot-deauna zidirii teatrului banii scutelnicilor săi pe un an». (3)

Aga *Costache Manu*, fost director al depart. Dreptății, murind pe la începutul anului 1835, «lăsase iarăși prin testament o sumă de 54.000 lei pentru clădirea Teatrului Național Societății filarmonice, unde se află membru ajutor, a căror dobândă se dădea regulat școlei filarmonice de către fratele său Iancu Manu». (4)

(1) Pe acest loc se află astăzi Teatrul Național.

(2) «Gazeta Teatrului», No. 3, 1836.

(3) *Ibidem*, 1835, No. 1.

(4) Ioan Manu, fratele lui Costache Manu, fiind și executor al testamentului, spre a nu se risipi acest fond, vedënd că se întârșie zidirea teatrului, cumpără doi munți, Curuiu și Giurgiova, în județul Buzéului, destinați a fi ca un venit al teatrului, și-i dădu Guvernului spre a dispune de dînșii. La 1853, când se termină Teatrul Național, neajungënd banii, Guvernul de atunci puse a se vinde acei munți, cu prețul cărora se termină teatrul.— «Curierul Românesc», No. 66, 1835;— *Issachar*, p. 84.

D-l *Const. Rasti*, printr'o hârtie de la 17 Octobree același an, către Comitetul filarmonic, a dăruit zidirii teatrului 1.000 lei, hotărîndu-î spre a se tipări comedia ce a tradus-o D-lui de la Molière, *Vicleniile lui Scapin*, și a se vinde spre folosul zidirii. Comitetul, pentru darul banilor ce a făcut și pentru această traducțiune literară, pe de o parte a pus la cale *a se suî pe scenă* sus pomenita comedie și pe de alta i-a făcut o hârtie mulțumitoare, numindu-l mădular al societății. (1) Mai târziu vor veni alte ajutoare particulare, iar Guvernul aveă să vie tocmăi cel din urmă cu ajutorul său.

Elevii mai deteră, până la sfîrșitul anului 1834, încă trei reprezentații și anume: la 22 Octobree jucară actul I din *Mahomet*, pentru beneficiul baritonului operei nemțesci Weinfolter; la 7 Decembre debutară în comedia-balet *Amorul-Doctor* de Molière, tradusă de Em. Florescu.

Acésta fu cea dintâiu reprezentațiune de comedie dată de elevii școlii filarmonice, care a avut tot atât succes cât și cea de tragedie.

D-rele *Frosa Vlasto* și *Ralița Michalache* aū dovedit multă aplecare pentru bucăți vesele, iar *Râmnicénu* a ridicat cea mai deplină veselie cu chipul său serios, dar comic, de a jucă rola lui Sganarel.

(*Iată în fac-simile afișul acestei reprezentațiuni, pe care l'am cumpărat de la reșosatul Gârleanu la 1875.*)

La 9 Decembre aū jucat iarăși pe *Mahomet*, la care reprezentațiune a asistat și Domnitorul Alexandru Ghica, rămânend încântat de chipul cum elevii și-aū îndeplinit rolele.

Măria Sa s'a arătat foarte bine-voitor teatrului românesc, pe care făgădui să-l sprijine, și dete o gratificațiune școlariilor. (2)

Comitetul Societății filarmonice inaugură lucrările sale prin înființarea unei foi periodice sub titlul de «*Gazeta Teatrului*», care eșiă odată pe lună, cuprindend *lucrările și ședințele comitetului, daniile* ce s'ar face din partea soților și particularilor spre înaintarea societății, *producerile literare* ce vor eși spre îmbogățirea repertoriului Teatrului Național, *critica asupra lor* întru ce privesce păzirea regulelor scrisului, bucățile dramatice ce se vor representă în Teatrul Na-

(1) «Gazeta Teatrului», No. 1, 1835.

(2) Joseph Baucher, *Almanach du Théâtre du Bukarest pour 1835*; — A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 149; — *Tradițiune verbală*: Iancu Cămpinenu a dat tinerilor actori o gratificațiune de 60 ₰ cu ocasiunea reprezentațiunii lui *Mahomet* de la 29 August, iar Vodă Ghica 100 ₰, pe cari i-a trimis prin Majorul Popescu, adjutantul său, și aū fost împărțiți de către Eliade și Aristia între toți școlarii, chiar cei cari nu jucase în *Fanatismul*. (C. Ollănescu.)

țional și cel străin și *critica actorilor români* în rolele lór». Când erà loc de prisos, cuprindeà și alte materii «din gazetele de teatru ale Europei». Redacțiunea țiarului erà în Comitetul filarmonic și se compunea din d-nii: Eliade, Aristia, B. Catargiu, Burchi, I. Voinescu și C. Negruzzi din Iași, care scrise câte-va articole. Gazeta apărù la 1 Novembre 1835.

Erà atunci trebuință să se întocmescă mai cu de aprópe îngrijire și cele ce lipsiau școlei dramatice, atât ca studii ajutátore, cât și ca material pentru scenă și pentru garderobă.

Se regulă decî mai întâiú situațiunea elevilor, dându-li-se, precum am arătat, stipendii lunare între 40—80 lei, după merit, fie-căruia și numindu-li-se un profesor de «limba franțusescă, de unde să pótă a se folosi și pentru sine și pentru desăvîrșirea teatrului, învățând o limbă în care se află atâția autori dramatici vestiți, în care pot vedé tótă înaintarea acestei arte».

Un pas însemnat făcù apoi comitetul societății, înființând, la Martie 1835, «o școlă publică de musică vocală și instrumentală, pentru tinerimea de amîdoue sexurile, fără plată», pusă sub conducerea lui Ioan Wachmann, închiriând de la Momolo sala teatrului pentru serele de reprezentațiune și pentru țilelele de lecțiune, angagiând cu contract pe actorul nemțesc Ranftl ca regisor al trupei române și cumpărând de la Müller, directorul teatrului nemțesc, «tóte decorațiunile, băncile și loja cea mare, cu prețul de una sută cincî-deci de galbeni, cari lucruri aú și fost date în păstrarea zugravului și mașinistului, ce s'aú hotărît a se tocmî». (1)

Teatrul român se află acum instalat în propriul său local, aveà materialul trebuincios scenei sale, o garderobă din ce în ce mai bogată și un serviciú regulat de repetițiuni, așa că la 11 Martie 1835 se dete *Silita căsătorie* (2), tradusă după Molière de către Aristia, iar re-

(1) *Lucrările Societății filarmonice*, 1835, pp. 26 - 30.

(2) «Luni, 11 Martie 1835, școlarii Societății filarmonice aú reprezentat pentru întâiași dată comedia de la Molière *Silita căsătorie*, tradusă în limba românescă de d-l Aristia, profesorul de declamațiune, traducătorul nemuritórelor tragedii ale lui Alfieri: *Brutus*, *Virginia* și *Saul*. Langagiul fiesce-căruí personagiú și sarea comediei nimerită după geniul limbei nóstre aú fost fórte potrivite. Școlarii, fiesce-care, și-aú jucat rola destul de bine și, cu tótă critica cea dréptă a unora, care fiesce trebuia să urmeze pentru nisce începători, parterul a rămas fórte mulțumit și, după cererea a mai mulți, luna viitóre se va da încă odată, de a doua órá. Bine ar fi însă ca domniú școlari, ca să mulțumescă și mai mult rívna privitorilor și gustul cel binecuvîntat al amatorilor, cât se va puté să întrebuinteze *mai puține geste* și *musculatiă obrazului* să nu o aducă la atâta caricatură, ce nu póte fi firescă.

prezentațiunile se urmau regulat, de două ori pe săptămână, cu încercări de la 22 Aprilie. (1).

Trupa nemțescă se risipise în urma neînțelegerilor dintre director și artiști și din sgârcenia lui, care pricinui cele mai grele neajunsuri teatrului. De această împrejurare folosindu-se, *directorul și patronul Operei, Vornicul Mich. Cornescu*, pentru a nu lăsa înalta nobleță fără teatru străin, făcù o listă de subscripțiune și înjghebă o altă trupă, în capul căreia puse pe basul *Zimmermann*, jucând ast-fel până la sfârșitul stagiunii, de trei ori pe săptămână. Când voi însă să-și aducă actori noi din Viena, întâmpină atâtea greutatea din intrigile făcute de Müller, că Mich. Cornescu se vedu nevoit, pentru siguranța teatrului, să le risipească cu următoarea înștiințare prin canalul publicității:

«*Domnule Redactor!*

«D-l Zimmermann, directorul trupei străine, a primit de la Viena o scrisoare tainică, prin care-l înștiințază că d-l Müller, directorul fostei trupei străine, se silește, prin toate cele cu a lui puțință mijloce, a defăimă pe d-l Zimmermann, societatea acestei întreprinderi și stăpânirea, cu cuget de a stinjenii pe actorii ce ar dori să intre în teatrul din Bucuresci.

«Sub-iscălitul, că un *director al teatrului* și fiind foarte interesat la această pricină, nu poate privi cu nebagare de seamă disprețuitoarea defăimare din partea unui om, către care totă greșala stăpânirii a fost că l'a ajutat în totdeauna. De aceea, de a sa datorie socotesce de a surpă aceste rușinoase arătări prin următoarele băgări de seamă:

«1. D-l Zimmermann, în loc de a nu căuta de îndatoririle sale, le împlinesce dimpotrivă cu o râvnă foarte mare, care acesta a atras asupra-i bunăvoință și stima publicului, a înaltei noblețe și a stăpânirii. Indestulă dovadă este subscripția ce s'a făcut în dar pentru desăvârșirea trupei și prin adăogare și de alți actori vrednici.

«2. D-l Müller, la sosirea sa aici cu trupa, se află atât de strimtorat în cât a fost silit să facă în credit garderoba pentru cea dintâi reprezentațiune ce a dat pe teatrul Bucurescilor. Cu toate acestea, atât prin jertfele ce a făcut atât înalta stăpânire, cât și alte persoane bine-voitoare, dintre cari sub-iscălitul, cu totă smerenia ce trebuie să păzescă cine-va când vorbește de sine, a fost foarte înrîvnat, d-l Müller s'a vedut în stare de întâmpina toate

«Atâtea mici băgări de seamă se pot face și la bătrâni actori; dar diletanții noștri, fiind-că sunt încă școlari, trebuie să primescă cu bucurie de timpuriu și câte o lecție de la public, care este cel mai bun dascăl și apărător al unui actor.» («*Curierul Românesc*», anul 1835, No. 73, p. 173.)

(1) «*Gazeta Teatrului*», No. 2, 1835, p. 15.

cheltuelile teatrului și ale trupei și a-și face și o stare simțitoare. El ar fi putut să se ție mai multă vreme, dacă réua sa purtare către actori și o economie cumplită nu ar fi adus pe toți la supărare. Cu dreptate se pôte dar mirà cine-va, vedënd pe d-l Müller, care ar fi trebuit să se stăpânescă de singurul sentiment al recunoștinței către stăpânirea românească, cum și către noblețã și public, a unelti acum defăimări în tot chipul, vrednice de disprețuire.

«3. Sub-iscălitul se socotese, cu acest prilej, dator a declarà că câți din d-nii actori ar dorî să intre la teatrul din București, de vor fi însă în stare să îndeplinescă rola lor cu cinste, se vor îndreptă către sub-iscălitul, pe care tot-deauna îl vor aflà gata a primi cererea d-lor și a le da tôte cuviincioșele înlesniri. Te rog, d-le, etc. etc.

«20 Februarie 1836.» (1)

(iscălit) «M. Cornescu.

Vrea să dică guvernul patronà și erà gata tot-deauna a da cuviincioșele înlesniri teatrului străin, ajutate pe Müller, sprijinià pe Zimmermann, din îndemnul Rușilor fără îndoială, lăsând Teatrul Național — licărire generosă a deșteptării conștiinței publice — în luptă cu greutățile, pe cari din norocire buni patrioți prin jertfe de tot felul sciură să i le înlătore din cale.

Așà, *Câmpinenu*, pe lângă cei 48 # ce dedea pe an Societății filarmonice, mai dădù în câte-va rînduri 110 #, afară de sume mai însemnate, până la 18.000 lei, cu cari plăti mai târziu deficitul școlei;

Eliade, peste cei 36 # ce dedea pe an, mai dăruì pe trei ani banii ce se adunaù de pe anunciuri de mezaturi prin «Curierul Românesc», sumă peste 40.000 de lei;

Nicolae Danielopulo dăruì la mai multe reprezentațiuni stofele pentru facerea vestmintelor (2); iar de la 1 Septembrie 1834 și până la 1 Aprilie 1835, intră în cassa societății suma de 18.757½ lei, de la cei mai jos însemnați subscriitori:

Galbeni	Lei
½ (3) Marița Andronésca	47½
1 Aristia, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	220½
½ Prap. Grg. Alexandrescu, de la 1 Dec.	110½
2 Banul Bălénul, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	252
1 Dvr. M. Bălénul, de la 1 Dec., pe 6 luni	189
1 A. Belu, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	220½
1 C. Brăiloiu, de la 1 Oct. până la 1 Ian.	94½
1 C. Bărcănescul, de la 1 Iunie până la 1 Apr.	315

(1) «Curierul Românesc», 1836, No. 6.

(2) Ibidem, 1835.

(3) Câți galbeni pe lună.

<u>Galbeni</u>	<u>L e i</u>
2 Marele Post. G. Bibescu, de la 1 Aug. până la 1 Apr.	504
1 Stolnicul Brătianul, de la 1 Aug. până la 1 Martie	220 ¹ / ₂
1 Medeln. Budiștenu, de la 1 Aug. până la 1 Martie	220 ¹ / ₂
1 Camnr. Iorgu Văcărescu, de la 1 Noembrie până la 1 Febr.	94
1 Marele Logofăt I. Văcărescu, de la Ian., pe 6 luni	189 ¹ / ₂
¹ / ₂ D-na Irina Văcăresca, de la 1 Noembrie până la 1 Febr.	47 ¹ / ₄
1 Hatmanul A. Villara, de la 1 Aug. până la 1 Maiu.	283 ¹ / ₂
1 Clucer Vlădoianu, de la 1 Dec. 1833, pe 1 an.	378
1 Ioan Vlădoianu, de la 1 Iunie până la 1 Apr.	315
1 Vorn. Dim. Ghica, de la 1 Iul. până la 1 Dec.	157 ¹ / ₂
1 Cămin. Dădulescu, de la 1 Sept. până la 1 Martie.	189
1 Anast. Dădulescu pe anul 1834	252
¹ / ₂ Nicol. Danielopulo, de la 1 Iun. până la 1 Dec.	94 ¹ / ₂
3 Ioan Eliade, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	661 ¹ / ₂
1 Serdar. Sc. Iorgulescu, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	220 ¹ / ₂
¹ / ₂ Logof. C. Cantacuzino, de la 1 Oct. până la 1 Aprilie.	94 ¹ / ₂
¹ / ₂ Cocóna Castritória, de la 1 Sept., pe 6 luni.	94 ¹ / ₂
1 Aga M. Cantacuzino, de la 1 Iulie până la 1 Aprilie.	283 ¹ / ₂
2 Hatm. C. Cornescu, de la 1 Sept. până la 1 Fevruarie.	315
1 Clucer. Grg. Cantacuzino, de la 1 Iun. până la 1 Dec.	318
4 Colonelul Câmpinenu, de la 1 Dec. până la 1 Aprilie.	504
2 Dimitrie Câmpinenu, de la 1 Sept. până la 1 Aprilie.	441
— D. * * 10 galbeni	315
1 Comis. I. Manul, de la 3 Aug. până la 1 Mart.	252
— Aga C. Manul, de la 1 Iunie până la 1 Dec.	189
2 I. Michăilescu, de la 1 Aug. până la 1 Apr.	504
1 Colonel Nojin, de la 1 Noembrie până la 1 Iul.	252

Galbeni	L e i
2 I. Otetelișanul, de la Iulie până la 1 Martie.	575
1 Odobescul, de la 1 Decemb. 1833 până la 1 Iunie 1835	575
1 Gr. Otetelișanul, de la 1 Dec. 1834, pe 6 luni.	189
2 Sêrd. G. Opranul, de la 1 Dec., pe 6 luni	378
1 Paharn. Olănescul, de la 1 Sept. până la 1 Aprilie.	220 ¹ / ₂
1 Comisul Poenarul, de la 1 Sept. până la 1 Maiu	285
1 I. Roset, de la 1 Sept. până la 1 Apr.	252
2 Dvr. Rale, de la 1 Sept. până la 1 Fevr.	315
¹ / ₂ Prap. A. Roset, de la 1 Iulie până la 1 Dec.	78 ¹ / ₂
1 Idem pe un an 10 galbeni	315
— Căpit. Socolescul, de la 1 Oct. până la 1 Dec.	63
1 Paruc. Stoica, de la 1 Iunie până la 1 Apr.	157 ¹ / ₂
— Medelnicerul Săndulache.	63
2 I. Trăsnea, de la 1 Iulie până la 1 Dec.	315
1 C. Faca, de la 1 Iun. 1834, până la 1 Iun. 1835.	378
1 Maiorul Fălcoianul, începând de la Maiu.	220 ¹ / ₂
3 Dvorn. G. Filipescul, de la 1 Sept. până la 1 Iulie.	945
3 Dvorn. A. Filipescul, de la 1 Iunie până la 1 Martie	544 ¹ / ₂
1 Dvorn. M. Florescul, de la 1 Sept. până la 1 Martie	189
¹ / ₂ Clucer. Ghiță Velescul, de la 1 Aug., pe un an.	189
Ce s'a luat de la 5 reprezentații.	1582 ¹ / ₂
Prisosul din socotéla trecută	549
Total.	<u>18.121¹/₂</u>

Peste acești membri s'aŭ mai adaos și următorii cu suméle: (1)

	Galbeni
Căpitanul Fălcoianul, cu	12
D. Roset al III, cu	12
Praporeicul Bălăcénul, cu	6
Stolnicul Cornescul, cu	4
Stolnicul I. Lahovari, cu	18
Parucicul Mănescul, cu	24
Total.	<u>76</u>

(1) «Curierul Românesc», 1834, No. 12 și 36.

Cu începutul lui Aprilie 1835 se stabilî și budgetul cheltuelilor lunare ale teatrului și școlii în mod regulat, după cum se arată aci:

	L e i
Profesorului de declamațiune	441
» » limba franțusescă	189
» » musica vocală și instrumentală.	630
» » limba românească	100
Regisorului teatrului	441
Zugravului	189
Mechanistului.	126
Ajutorului lor	80
Adunătorului de bani	100
Léfa la patru fete a câte 110	440
» » 16 școlari	1100
Chiria sălii de declamațiune, de musică și de reprezentațiune, cum și casa profesorului de musică.	539
Garderoba	1000
Decorațiunile.	650
Orchestra	400
Cheltueli întimplătore, precum lemne, luminări, afișe și altele	1000
Total.	7425 (1)

Cu toate acestea, abia după patru luni comitetul filarmonic constată că e lipsă de bani în cassă, «din pricina datoriilor ce are să ieșă de la soții ajutători, cât și *de la antrè*», și se vede silit a «orîndu un cassier, care acum mai întâi va împrumutată el cassă cu 250 #, spre întîmpinarea datoriilor pentru decorațiuni și alte cheltueli de garderobă, la cari bani, până și-i va primi înapoi, i se va plăti dobîndă de *1 la sută pe lună*» (!) Cu adevărat situațiunea teatrului nu eră strălucită. Atâtea osteneli, atâtea jertfe meritaū o sôrtă mai bună și un sprijin mai cu temeiū decât acela pe care i-l dedeă publicul, bucuros să bată din palme și să *se imbulzescă* în sală, dar nu tot atât de darnic la ușă. Așă, reprezentațiunile lui *Mahomet* și *Amfitrion*, din Aprilie 1835, deteră abia 2.519 lei, cele din Maiū 4.595 și cele din Iunie 4.791. «Socotindu-se numai ce a intrat în cassă *în nacht*, afară de datorii», restul veniturilor pe aceste trei luni provenind din contribuțiunile soților, din mezaturi și seecfstre și din *trei* împrumuturi, 15 # de la d-nii I. Roset, I. Oteteleşanu și I. Manu, 55 # de la Colonelul Nojin și 30 # de la noul cassier, în total lei: 20.489 venit pe o trilunie, pe când cheltuelile se ridicaū

(1) *Lucrările Soc. filarmonice*, 1835, pp. 35--36.

la lei 24.330, deci cu un deficit de 3.841 lei (pe la negustori și alte persoane). Numai pentru garderoba pieselor *Amfitrion*, preînnoiri la *Mahomet*, *Alzira*, *Silita căsătorie*, *Amorul Doctor*, *Orest* și *Semiramida* se cheltuise 7.360 lei, pentru decorațiuni 1.279 și 2.607 lei pentru afișe, lumânări, recuise, dorobanți (statiști), plus chiria teatrului și a salei de școală, lefurile profesorilor și slujbașilor teatrului, orchestra și alte mărunțișuri, cari acoperiau ce rămânea, până la suma întrégă! (1)

După trei luni de vacanțiuni, reprezentațiunile românesce reîncepură prin *Violeniile lui Scapin*, jucate la 30 Octobree de către școlarii Societății filarmonice cu marea mulțumire a privitorilor, atât pentru buna săvârșire a rolilor fiesce-căruia școlar, cât și pentru buna alegere și traducțiune a lui Const. Rasti. In luna lui Novembre se jucară *Violeniile lui Scapin* pentru a doua oră, *Doctorul fără voce*, tradus de Maiorul Voinescu, *Prețioșele*, traduse de Ion Ghica, *Șteful nerod* («Der dume Ștefl»), comedie de Kotzebue, tradusă de Nițescu, și *Alzira*, tradusă de Aristia, iar pe la începutul lui Decembre *Actorul fără voce* și *Triumful amorului*, compuse de Winterhalder.

Tóte comediile aũ fost bine jucate, pe când *Alzira*, «după ce s'a reprezentat de cincĩ orĩ, in loc să se jõe mai bine, școlarii n'aũ avut nici acéstă îngrijire de a-și sci rolele». Evident că tipurile comediei, puțin susceptibile de pasiuni încordate și cu situațiuni nu atât de vehemente ca ale tragediei, conveniau mai bine—mai ales comediile lui Molière—ușurătății talentului și lipsei de experiență și de cultură artistică a școlarilor acelora.

Din acéstă pricină tragediile aũ fost tot-deauna mai slabe și înclinarea către vodeviluri, către lucrări sglobii și vesele, către farse chiar, din ce în ce mai vedită la dînșii! Acésta va fi și una din cauzele de decădere a scenei naționale și va sili—peste un an—pe Barbu Cartargiu să dică cu amărăciune, constatând îndepărtarea tragediei și dramei de pe afiș, că: «Abiã Melpomena își arată sângerorul pumnal pe scena românescă și numai decât peste sângele tragic Terpsichora începũ a trage danțuri burlesci și tótã ilusia Românului se strică. Nimic sublim, nimic de simțire nu se mai vędũ, nimic nu mai mișcă inimile nóstre, nimic nu mai făcũ să mai vërsãm o lacrimă. Cântecul și rĩsul! Satira și ridicolul!» (2)

Elevii lui Ioan Wachman debutarã la 11 Decembre in vodevilul

(1) «Gazeta Teatrului», 1835, No. 2, pp. 15 și 16.

(2) Ibidem, No. 12, 1836, p. 95.

Triumful amorului și atât de bine a reușit, că «a șters orî-ce fel de nemulțumire din partea publicului și a dat o mare dovadă despre silințele D-lui». Acastă reprezentațiune a fost un examen, spre a se arăta soșilor și publicului *glasurile tuturor școlarilor* și maniera fiesce-căruia. (1) Acésta fu *întâia reprezentațiune românească lirică* pe scena noastră!

De la sfîrșitul carnavalului anului 1836, dându-se regulat câte o reprezentațiune pe săptămână, s'a u jucat: *Cina între prietenii*, comedie tradusă de Iancu Roset; iarăși *Violeniile lui Scapin* (carî plăceau foarte mult) și *Triumful amorului* (succesul deosebit al d-nei Caliopi și al d-rei Vlasto); *Bădăranul boerit*, tradus de Căpitan Voinescu; *Crispin* sau *Rivalul stăpânului se u* de Stefan Burki; *Grădinarul orb* sau *Aloiul înflorit* (Kotzebue), tradusă de Ioan Văcărescu; și *Amfitrion*, tradus de Ioan Eliade.

Tot atunci, pe la mijlocul lui Aprilie, sosese din Iași trupa francesă sub direcțiunea lui *B. Fouraux* și joca în fie-care Lunî și Vineri, «iar publicul se îmbulzese cu mare curiositate și mulțumire a vedé o trupă așa de bine întocmită și a auđi o limbă ce este *mai la toți cunoscută*. Fie-care actor își joca rola cu cea mai mare scumpătate și siguranță. Dramele și vodevilele a u plăcut cu deosebire privitorilor; tragediei nu i-a u putut însă să-i guste toți frumusețele. Ideile înalte, mișcările variate și accentele pătimeșe a u contribuit ca să nu pótă privitorii de [odată pătrunde tóte amănuntele». E vorba aci despre *Fii lui Eduard*, dramă de Casimir Delavigne, pe care actorii o interpreta u foarte bine. Așa: *M-me Jenny* în Elisaveta Regina Angliei, *M-r Théodore* în Gloucester și *Varély* în Sir Tirel a u făcut o mare impresiune cu jocul lor fireșc și totuși pasionat.

Eră un bun prilej pentru tinerii școlari români de a vedé într'a-devăr artiști, atât de apreciați, dându-le lecțiuni și servindu-le de modele întru ale artei. Avea u atâta nevoe, sërmanii, de ast-fel de spectacole, că criticii de pe atunci nu se oprira de a-i sfātu: «Să se desbare» —ascultând pe actorii francesi — «de *cântatul versurilor* (2), de gesturile prea mult întinse și încrucișate și neastâmpêrul cel fără loc ce a u pe scenă». (3)

În Mai u, trupa română dete *al doilea* vodevil, *Nevinovații* de Winterhalder, în care d-rele *Vlasto* și *Ralița* eșira pe scenă îmbrăcate

(1) «Gazeta Teatrului», No. 2, 1835, p. 20.

(2) Păcatul originar al actorilor noștri, prin urmare!

(3) «Curierul românesc», 1836, No. 27, p. 108; — «Gazeta Teatrului», 1836, No. 5, p. 31

cu mult mai luxos decât li se cerea, așa că făceau pată în mijlocul celor-lalți și în cuprinsul acțiunii, iar *Buroleanul* se strâmba atâta, că Eliade îi face o lecțiune foarte aspră în privirea modului său de a juca. Cu toate acestea piesa plăcù publicului și mai fu jucată, după cerere. (1)

În Iunie se jucară *Nepotul în locul Unchiului*, comedie; *O poliță* (2), vodevil de Winterhalder; *Bărbatul cornorat în părere* (George, Dandin ou Le cocu imaginaire), tradusă de «Gr. Grădiștenu fiul», toate comedii, și abia o tragedie, *Virginia* de Alfieri, tradusă de Aristia, în care Curie în rolul lui Virginius și *Fr. Vlasto* în al Virginiei avură un însemnat succes. Apoi se deteră iar comedii: *Nebunul*, tradusă de I. Roset după Perron; *Incurcătura* după Kotzebue, tradusă de G. Muntenu; *Sgârcitul* de Molière, tradus de I. Roset; *Veduva viclénă* după Goldoni, tradusă de Costache Moroïu; *Turbare* de Stef. Burki, și altele și altele.

Școla de musică vocală făcea totuși progrese simțitoare cu Wachmann, care, un an după întemeierea ei, își produse elevii în opera *Semiramida* de Rossini, dată atunci pentru întâia dată în limba română. Succesul, fără a fi strălucit, a lăsat o bună impresiune și a dovedit că, «cu stăruință la lucru, cu încredere în puterile noastre și cu o povățuire bine chibzuită», școlarii puteau să ajungă departe și se nădăjduia că vor ajunge.

Reprezentățiunea se dete în Iunie 1856 și se repetă la Octobree același an, iar rolele au fost ținute:

<i>Semiramis</i> , Regina Babiloniei	<i>D-na Caliopi</i>
<i>Azema</i> , Princesă	<i>D-ra Ralița</i>
<i>Arzace</i> , Comandantul armatei.	<i>D-l N. Andronescu</i>
<i>Azur</i> , Principe.	» <i>I. Curie</i>
<i>Idreno</i> , Regele Indiei	» <i>Costache Michalache</i>

Tot pe atunci se puseră în studiu mai multe drame: *Regulus*, tradus de Ion Văcărescu; *Meropa* de Voltaire, tradusă de Catinca Sâmbotenu, și *Misanthropie și pocăință* de Kotzebue, tradusă de Căpitan Voinescu. Dintre ele numai cea din urmă avea să se jöce. Comediile însă și vodevilele plăceau mai mult publicului, care se deprinsese să vie la teatru acum ca să *petrecă, să rîdă, să facă haz* de cele ce spuneau și șmecheriaă actorii pe scenă.

Dar nu acesta eră scopul teatrului înființat și susținut cu atâtea jertfe de Societatea filarmonică. Nu pentru a da «maidan de petrecere»,

(1) «Gazeta Teatrului», No. 4, 1836, pp. 43 și 44.

(2) Care eră urmarea comediei *Nevinovații*, de același autor.

nici a adună lumea într'o sală și a o îndeletnici cu glume, cu nebunii și cu strâmbături, se întese mișcare artistică și literară de către atâția bărbați iubitori de cultură, în publicul român; ei, ca tot mai înalte învățăminte, tot mai nobile exemple și tot mai curate simțiri să culégă el de pe scena națională, singurul loc unde eră, aprópe, ertat să se spue adevărul, să se înfereze vițiul și să se slăvescă fapta cea bună! Acestea în modelele neperitóre ale tragediei antice și ale dramei moderne se puteau cu folos găsi în tot-deauna, pe când în comediile și vodevilele fluturate și săltărețe trebuia lumii minte ascuțită și deprindere, pentru a simți lovitura și a descoperi boldul cel ascuțit al satirei.

Cu asemenea spectacole, gustul se scâlcia, înjosindu-se, dragostea de artă își perdeă din prețul și din căldura sa întâietóre, iar nivelul talentului și al originalității actorilor scădea, pe măsură ce farsele, satirele personale, comediile lipsite de spirit, dar pline de falsități, scrierile rău alcătuite, fără stil, fără miez, fără un țel moral și o formă estetică, înlocuiau splendorile lui Voltaire, lui Shakespeare, lui Alfieri, lui Molière, Kotzebue ori Schiller pe scena noastră, care, ca și publicul, aveă nevoie de lécuri sufletesci întâritóre, nu de îndemnuri la amăgiri și la desfrîu!

Este interesantă discuțiunea acestor atât de delicate cestiuni, ridicate și susținute cu o de o potrivă convingere și ardóre de către Ioan Voinescu II și de Barbu Catargiu în «Gazeta Teatrului Național» (1), care și ea aveă să înceteze la sfîrșitul anului 1836, cu al 13-lea număr al publicațiunilor sale.

Suflă un vînt rău, uscăcios și mistuitor peste rodnicul ogor al Societății filarmonice, învinovățită și calomniată de către cei înstrăinați cu inima și cu cugetul închinat zavistiei, minciunii și batjocorei a tot ce eră cinstit, patriotic și desinteresat în jurul lor. «Aceștia nici odată n'au contribuit la nimic; de veniau vre-odată pe la reprezentațiuni române, se strecurau, ca toți ciocoi, *cu forța și fără plată*, spre a critică cu patimă dramele, spre a flueră și descuragiă pe studenții diletanți, spre a corumpe fetele orfane adoptate de Societatea filarmonică, spre a pune vrajba între școlari și a-i răsculă în contra profesorilor, și când teatrul român, trecend peste tóte persecuțiunile, începù a se ținé de sine *pe o cale clasică*, ciocoi, vedend că nu-l pot derăpăna, alergară pe de o parte spre a-l speculă și pe de alta spre a-l degeneră, *la scrieri imorale, la farse, la sarsailismul(?)* cel mai sfruntat și mai deplorabil.» (2)

(1) «Gazeta Teatrului», No. 12 din 1836, p. 95.

(2) *Issachar*, pp. 62 și 28.

Imprejurările politice și ómenii puțin scrupuloși cari luaă parte la dînsele pricinuiră tot réul, sub povara căruia aveà să se prăbușescă Societatea filarmonică.

Alexandru Vodă Ghica, întâiul Domn chemat a aplică Regulamentul Organic, deși candidat și om al Rusiei, fu totuși încunjurat de uneltele rusesce, cari îl împedicaă să facă alt ceva decât ceea ce erà priincios scopurilor și intereselor marelui Impărații în părțile nóstre. Aristarchi, devotatul Generalului Orloff, numit Capu-Chehaia al țerii fără voia Domnului la Constantinopole, Generalul Mavros, capul carantinelor din Muntenia și Moldova încă de sub guvernul lui Kisseleff, câte-va căpetenii puse tot de dînsul în fruntea miliției române și mai cu sémă Baronul Rückman, Consulul rus din Bucuresci (1), formaă o adevărată *epitropie* împrejurul lui Ghica, care «eră bun, însă fără curaj, omenos fără mărinimie, prieten al țerii, dar mai mult încă al *postului său*». (2) Nu se mișcă nimic, nu se făceà nimic — nici chiar micile rînduirî în slujbe — fără scirea și mai ales fără învoirea a-tot-puternicului și fanaticului panslavist Consul.

Priveliștea tristă a unei asemenea *închinări* către Puterea «protectóre», mai mare decât cum fusese țera sub Turci, nu lipsi să nu deștepte o împotrivire, la început ascunsă, mai apoi pe față, printre boerii cu simțeminte patriotice și cu cugete neatárnate. Așà, încă de la 1834 Ioan Cămpinenu, găsindu-se în Obștésca Adunare cu Vornicul Emanoil Bălénu, fostul său șef de regiment, cu Iancu Roset și Grigore Cantacuzino, cu care în tinerețe visase îmbunătățirea sórtei patriei, a stabilit, de la cele dintâi ședințe, o comunitate de idei și de acțiune între dînșii. Ei aă pus basa principiilor conducetóre la reforma Regulamentului, care — fiind redactat și votat sub presiunea unei ocupațiuni străine—nu puteà fi considerat decât ca o lucrare impusă de străini, căutând a se folosi numai de bunele dispozițiuni ce cuprindeà pentru a înzestrà țera cu școle, cu mijlóce și căi de comunicațiune, a face justiția independentă de înrîurirea guvernului și de schimbările politice, a înfrinà în marginele atribuțiunilor lor pe funcționarii administrațiunii, a pedepsi abuzurile și prevaricațiunile și a obligà pe fie-care la paza legilor. Pe aceste temeiri s'aă unit acești patru bărbați, formând un grup modest și nebăgat la început în sémă, dar pe lângă care s'aă adunat, unul câte unul, toți acei cari doriaă binele și înaintarea țerii. (3)

(1) A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, pp. 135 și 136.

(2) Vaillant, *La Roumanie*, II, p. 409.

(3) Ion Ghica, *Scrisori*, ed. 1887, p. 635; — Xenopol, *op. cit.*, VI, pp. 137—138.

În mai puțin de doi ani acest partid devenise majoritatea Adunării. Țăra întrégă eră cu partidul lui Ioan Cămpinenu, care nu numai că controlă și critică toate actele guvernului, dar puneă cu bărbăție peptul la toate călcările de prerogative, la toate cererile și impunerile nedrepte și neleale, pe cari neconțin le făuriă Consulul Rückman, în numele și după poruncile celor de la St. Petersburg.

Până acolo merse el cu nesocotirea voinței și a demnității noastre naționale, că sili pe Domnitor a trinite Adunării o muștrare pentru, îndrăsnéla ce avusese *oposițiunea* (formată din partidul lui Cămpinenu și toți dușmanii personali ai lui Vodă) de a vesteji *amestecele corumpătoare* ale Consulului rusesc în trebile din lăuntru și *josnica îngenuchiare* a guvernului înaintea Rusiei. Se cereă, prin acel ofis, de la Mitropolitul, ca Președinte, de a distruge spiritul răsvrăitor și primejdios din Adunare și de a nu o lăsă să se conducă de nisce intriganți și ambițioși ca *Ioan Cămpinenu, I. Roset și Gr. Cantacuzino*; măi mult încă, fiind vorba de revisuirea Reglamenteului Organic, cerută de Rusia (1), revisuire ce trebuia făcută de o nouă Adunare, Rück-

(1) În art. 55 al Reglamenteului Organic se diceă că «orî-ce act sau hotărîre a Obicinuței Obștesci Adunări și a Domnului, ce ar fi împotriva tractatelor sau a Hatiserifurilor încheiate în favorul său, trebuiesc să fie socotite fără nici o putere și neființă.» Consulul rusesc cereă să se măi adaoge frasa: «orî împotriva drepturilor Curții Suzerane și Protectrice.» La sfîrșitul Reglamenteului se cereă o modificare și măi mare, care seménă cu ștergerea autonomiei țării, căci de unde în Regulament se diceă: «Adunarea va puté, cu concursul Domnului, să facă Reglamenteului schimbările și reformele ce trebuința va cere», Consulul cereă să se pue, în locul acestui paragraf, pe cel următor: «Tóte acele măsuri sau schimbări, cari ar fi urmat în vremea ocupației acestui Principat de către oștirile Impărăției Rusiei, vor avé o putere de pravilă și se vor cunósce ca parte din însuși trupul Reglamenteului. Pe viitorime, orî-ce schimbare Domnul ar voi să facă în Regulamentul Organic nu va puté să aibă loc, nici să se pue în lucrare, decât după înadinsa împuțernicire a Inaltei Porți cu împreuna unire a Curții Rusiei.» În noua legislatură, în care intrase toți cei combātuți de Consulul rus și de guvern, *Ioan Cămpinenu* fu neconțin la tribună, pentru a combate și a respinge aceste falacióse propunerî. El fu de o rară elocință și Adunarea, pătrunsă de puterea argumentelor sale, *respinse cu o mare majoritate modificările cerute*. Când Rückman află despre împotrivirea Adunării la *un ordin împărătesc*, își perdú cumpétul și adresă un protest violent și amenințator Domnitorului, dicénd că: «acest demers atât de neregulat și de contrariu respectului datorit celor doué Inalte Curți, cari nu admit nici o abatere de la litera transacțiunilor încheiate și a căror menținere *vor sei să o impună* în tótă întregimea ei.» Discuțiunea fu deci suspendată și, peste câte-va săptămâni, Logofétul Aristarchi, transformat în Capigiú al Porței, veni și ceti de la tribuna Adunării un firman, prin care *Sultanul porunciă Obștesci Adunări să intercaleze în Regulament modi-*

man, interesat a se admite modificările propuse de dînsul, chemă pe boeri și pe proprietari rînduri rînduri la el — la Consulat, — povătuindu-î să nu alégă candidații *partidului național*, amenințându-î la din contra cu mânia Impăratului și arătându-le anume pe cine să alégă pentru a fi pe placul puternicului Protector.

Dacă în 1837, când se petreceau tóte acestea, Rusia observă mai cu băgare de sémă sau țineă socotélă de schimbarea însemnată ce se săvîrșise în spiritul public al poporului român, negreșit că, fină și prevădătoră cum eră, nu împingea cu atâta violență lucrurile unde le împinse, sau cătă pe alte căi să se asigure de reușita planurilor sale. Și vinovați nu sunt atâta Muscalii că ne-au nesocotit, căt sunt aceia cari, născuți din sînul și pe pămîntul nostru, pentru nisce trecătoare măriri și zădărnici, au dat mână de ajutor dușmanilor spre a ne nimici!...

Intr'adevăr, prefacerea eră vedită și vrednică de o mai cuviincioasă considerațiune. Fiii boerilor se întorceau învățați din țeri străine, ómenii din popor eșiau cu «sciință de carte», luminați și destoinici la muncă, din școalele înființate în țeră tocmai prin îngrijirea lui Kisseleff; nu mai puțin propășirea publică luă desvoltare, prin deschiderea comerțului cătră țerile apusene, prin libertatea navigațiunii dată de Tractatul de la Adrianopole și mai ales prin începuturile de cultură literară și sciințifică, ce se manifesta icip și colo și concentrarea întregii mișcări naționale în Societatea filarmonică. Eră cu neputință ca această reînviare a poporului român către consciința de sine să nu se resfrîngă și asupra vieții sale politice — după cum s'a și întîmplat în crâncena luptă purtată de Adunarea țerii împotriva fraudulării Regulamentului Organic.

De aceea opozițiunea contra modificărilor cerute de Ruși însemnă rezistența contra amestecului străin în treburile lăuntrice, eră prima lucire

ficările cerute de Consulul rusesc și invită pe deputați să iscălescă un act de căință ad-hoc, pe care-l depuse pe tribună. Cămpinenu luă iar cuvîntul și protestă cu energie contra călcărilor ce se aduceau drepturilor țerii... Cuvintele lui elocvente și atitudinea lui demnă și inspirată umplură de lacrimi ochii deputaților, cari cu toții refuseră de a iscăli actul adus de Aristarchi.

In urma acestora, Obștesca Adunare fu închisă, iar lupta politică fu strămutată pe tărîmul din afară, pe cel de intervenire și de luminare a Puterilor europene asupra stării și viitorului țerilor române, punend o stavilă a-tot-puternicieii rusesci. (Ion Ghica, *Scrisori*, ed. 1887, pp. 639—641; — A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, p. 138 și urm.; — Félix Colson, *De l'état présent et de l'avenir des Principautés*, p. 11 și urm.; — Vaillant, *op. cit.*, II, p. 385; — Elias Regnault, p. 185.)

a dorului de neatîrnare ce aveã sã aducã ródele sale mai târziu, cu Unirea, Independența și întemeierea Regatului României.

Așã fiind lucrurile, erã fórte natural ca Societatea filarmonicã, în capul cãreia se aflã Ioan Cãmpinenu, sã fie *ponegrită, persecutată, sdruncinată* din temelii de acei cari, prin desființarea ei, credeaũ sã se ridice în ochii Rușilor și sã smulgã din mânilor patrioților unelta cu care-și făurise dragostea și popularitatea de care se bucurau. Invidia, interesele meschine și góna dupã favoruri și putere din partea unora, slãbiciunea de caracter, nehotãrirea și neîncrederea altora, furã cauzele principale ce aũ adus descompunerea și risipirea acestui așezãmînt, decãt care póte numai Unirea și luptele pentru independență sã fi produs mai rodnice rezultate și o mai puternicã însuflețire de cãt Societatea filarmonicã între anii 1834 și 1837.

Așã bunãorã, în cestiunea ce ținea atãt de mult pe atunci de inima tuturor — aceea a redeșteptãrii naționale — Ghica Vodã se plecã cu drag cãtrã mișcarea întreprinsã de boeri și tineretul patriot și ar fi voit sã-i deã sprijinul sãu, dar erã neconținut reținut și împedecat de Consulul rusesc, care-l spãimãntã fãrã încetare cu *putința destituiri*. Rückman erã anume de altã pãrerere decãt Kisseleff asupra rolului culturei naționale la poporul român. Pe cãnd Kisseleff pusese legiuirile grecesci pe romãnesce, deschisese școle și învoise eșirea unor foii periodice în limba romãnã, nebãnuind cã acẽstã mișcare, cu începuturi atãt de nevinovate, puteã sã se întorcã împotriva celor ce o favorisase, Rückman, mai pãtrundãtor, descoperise îndatã cã isvorul de unde plecase opozițiunea în contra Rusiei erã tocmai *începutul desvoldãrii limbei romãnesce* și prin ea adãncirea conștiinței naționale, cari cereau la rîndul lor vrednicia existenței și deci scuturarea jugului rusesc. (1) Iatã pentru ce primii calomniatori și asupritori ai Societãții filarmonice *limba o atacarã prin scrieri scãlciate, fãrã formã și fãrã stil, teatrul* — al cãruu organ principal este vorbirea — *voirã sã-l corumpã, înjósorãndu-i cuvîntul*, cum îi trivialisau și mișcãrile.

De aceea, cãnd, dupã doi ani de la înființarea lui, prigonitorii și zavistnicii reușirã, în locul *scrierilor clasice*, destinate a cultivã limba, a glorificã virtutea și a biciui vițiuul fãrã de a atacã persoanele, furã introduse *farse, satire personale, scrieri monstruóse în privirea limbi, artei și a moralei*, așã cã, dupã o asemenea degradare, reprezentãndu-se, cãtre sfîrșitul lui 1836, *Misanthropia și Pocãința* de Kotzebue, tradusã de Ioan Voinescu II, cu drept cuvînt Barbu Catargiu exclamã:

(1) A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, pp. 147--148.

«*Misanthropia și Pocăința* se puse dar pe scenă și toți încetară de a mai dice, ca până acum: Româniî ar face cevă, dar le trebuie vreme și învățatură, exemple, modele, profesori etc. Din contra, un glas eră acum în tot parterul și un glas se auđi a doua ți în tot orașul: actoriî români simt, jócă, iar nu *se jócă*, actoriî români aũ zugrăvit și aũ arătat în ființă *simfitatea* autorului german. Și adeverat, chiar autorul să fi fost de față la reprezentația românescă s'ar fi vedut mai bine pe sine în oglinda inimei Românilor. De ce actoriî români fură într'o ți ceea ce nu putură fi în trei ani? Pentru ce trei ani aũ umblat încercând? Pentru că trei ani fură rătăciți în drumul lor și pentru că într'o ți se vedură la locul lor.»

Apoi într'un avînt de elocuentă înălțare de minte, îndreptându-se către pricinuitoariî acestei nenorocite schimbări a teatrului român dice: «Lasați dar, voi, fiî ai celor mari Domnitoriî ai lumii, lăsați bufonăria și satira pe séma acelor suflete înghesuite (?), pe séma celor cu duhuri sărace! Părințiî voștri aũ fost mari și voi nu puteți fi micî! Vrei ca actorul român să arate ce este? Fă-l să trăiască în elementul strămoșilor săi. Slava, amorul, generositatea, patriotismul, răsunarea, trufia, dreptatea, iată ce-î trebuie lui ca să fie mare. Dă-î și tragediî sângeróse și drame scrise cu lacrămi și le va jucă bine. Nu-î da farsa, că el nu scie să fie bufon; el n'a sciut a se slugări și a se mai-muța. Nu l'eî vedé nici odată să-și scie rolul, pentru că nu-î place nici în glumă a fi măscăriciũ. Priviți teatrul ca o școlă de moral și veți află pe actoriî mîndri de a fi profesoriî norodului și veți avé și actoriî bunî...» (1)

Mai eră însă o causă *lăuntrică* pentru care cultura intelectuală eră prigonită: restrîngerea numărului *privilegiaților* de la funcțiunile statului și înlocuirea lor cu bărbați învățați, cei mai mulți din treptele de jos ale societății. Dacă printre boeriî și fecioriî de boeri cu sciință de carte, *umblați pe la școle străine*, găsim mai înainte pe *Ioan Văcărescu*, crescut la Viena de la 1810—1819 (2), apoi pe *Barbu Știrbei*, *Const. Cantacuzino*, *Cost. Filipescu*, *Gheorghe Bibescu*, *I. Vlădoianu*, *C. Brăiloiu*, *M. Margéla*, *Alexandru Lenș*, *Bălenu*, *D. Golescu* și alțiî, parte crescuți la Paris, parte în Germania, de când cu deschiderea școlélor românesci, găsim fecioriî de țeranî și de popă, ca *Teodor Stamati*, *Anastasié Fétu*, *Ioan Ionescu*, căpătând ranguri de boerie și slujbe înalte, ba unul—ce e drept mai bătrân—*G. Asaki* (tot fecior de

(1) «Gazeta Teatrului» din 1836, No. 12, p. 94.

(2) Ibidem, din 1836, No. 12, p. 94.

popă) intrând, prin rangul său de Agă, printre boerii cei mari. *Ioan Eliade*, făclia inteligenței din acea epocă, e fiu de negustor, dar se urcă până la cele mai înalte trepte ale societății și devine une-oră arbitru, de nu diriguitorul lucrurilor. *Petre Poenaru*, *S. Marcovici*, *Aristia* și alți pragoniști ai instrucțiunii publice, eșiți din popor, ră-sădesc în sufletele tinerimii sămînța demnității și a cunoșterii de sine. . . Cei de jos se ridică prin puterea științei și a meritului, jicind pe mulți dintre cei de sus, și anume pe acei cari se vedeau înălțurați ast-fel de la nise îndeletniciri ce fusesse până atunci privilegiul lor exclusiv.

Trebuiau dar să reziste curentului, că de nu, erau perduți! Așa se formă partidul protivnic întregii mișcări culturale, care, înfilindu-se în gândiri cu agenții guvernului rusesc, puse toate pedicele, pentru a curmă avîntul regenerării la noi, și așa se lămuresce cum, în toate unel-tirile lor, Rușii s'au servit de sprijinul unei însemnate părți din boe-rimea țării și au pretins că lucrăză împinși de un *obștesc interes*. De îndată ce au simțit că dezvoltarea poporului român se îndreptase pe alte căi decât pe acele ale propriului lor țel, ei luară hotărîrea de a le pune stavilă și de atunci începură acea sistematică prigonire a tuturor creațiunilor partidului național. Creșuse se vede că pot lăsa pe un popor să se deștepte pe tărîmul culturii abstracte, fără ca acea cul-tură să se resfrîngă și asupra formațiunilor concrete ale vieții lui; că pot să-l lase să cugete, fără să-i îngăduie a făptui?! . . . De aceea, înțelegînd că dezvoltarea națională a Românilor nu se putea îndeplini fără răsturnarea sistemului regulamentar, organul lor de dominare în Principate, și deci ori-ce manifestare a culturii eră un îndemn de împotrîvire la dînsa, ei loviră în toate, căci toate acum le dedeau de bănuît.

Societatea filarmonică trezi, încă de la formarea ei, îngrijirile Con-sulului Rückman. El se hotărî să o surpe. Fiind însă o institu-țiune privată, nu putea lucră prin guvern decât indirect la ajungerea scopului. Mulți din membrii ei, făcînd parte și din Adunare, eră peste puțință ca îmboldirea ei, dată curentului național, să nu pătrundă și în reprezentarea politică a țării.

Rückman învinuî deci societatea către Ghica Vodă de conspirațiune și ea începù a fi rău văduță de ocărnuire. Prin influența acestuia *se introduc într'însa mai mulți membri îndoelnicî în privința sim-țemintelor lor*, cari în loc de a conlucră la scopul comun, se apucă de scandaluri. (1)

(1) «Curierul Românesc» din 1829. Veđi de asemenea și A. D. Xenopol, *Istoria Ro-mânilor*, VI, pp. 279—284.

Din această cauză Câmpinenu și Eliade se învoiră a alege, din sînul Societății, câți-va membri încercați, cari, hotărîți a se constitui într'o societate secretă, să formeze o stîngă în Obștesca Adunare, cu îndatorire de a susține guvernul în cele legale și patriotice și a-l combate la orî-ce abatere. (1)

Urmașii *carvunarilor* de la 1821 și de la 1827, spre a-și apără opera împotriva atacurilor vrăjmășesci, se strîng din nou sub ascuns, cu încredințare că din această frățească ajutorare nu va eși decât bine și folos pentru atingerea scopului propus. Timpul și împrejurările fiind altele ca odinioară, principiile acestei societăți fură cu mult mai progresiste (2) decât ale celor dinainte, deși nouă, din un-spre-dece, erau privitoare la cestiuni de politică și administrațiune interioară și la politica din afară.

Două numai se ocupaū de cultură: al VI-lea, cerënd *libertatea tiparului*, și al VIII-lea, *instrucțiunea generală gratuită și integrală a fiilor României*. Punctul al XI-lea caracterisă bine mijlócele de acțiune și dedeă o idee hotărîtă despre firea legăturilor ce se impuneaū ca condițiune esențială de participare în această Societate.

El glăsuiă ast-fel: «Spre punerea în lucrare a acestor principii, se cere: ordine, tact, timpul necesar și prudență!»! Din nefericire, tocmai asemenea însușiri lipsind unor membri, ele fură pricina că și această *a patra* «societate secretă» (politico-socială), înjghebată cu scopuri patriotice și naționale pentru mărirea țerii și cultura nămului, se desfăcū fără un rezultat serios și rămăietor.

Pe lângă Câmpinenu și Eliade, se mai adaoseră dintre membrii Societății filarmonice alți șese, și anume: Gr. Cantacuzino, Ioan Voinescu II, Iancu Roset, Iancu Filipescu, Bălăcenu și Ioan Văcărescu pe lângă cari se mai inițiară vre-o alți nouă, cincî din ei fiind străini. «Nu perd, nu distrug însă cauzele cele mai drepte și mai frumoșe inimicii, cât de puternici, din afară, pe cât pot să le pėrdă *nebuni*»

(1) Ioan Eliade, *Issachar*, p. 85.

(2) Iată aceste 11 principii: 1) Căderea protectoratului exclusiv al Rusiei și garanția colectivă a Puterilor europene; 2) Egalitatea tuturor Românilor înaintea legii; 3) Emanciparea Țiganilor; 4) Contribuțiuni generale; 5) Responsabilitatea ministrilor; 6) Libertatea tiparului; 7) Regenerarea și respectul tractatelor României cu Turcia; 8) Instrucțiunea obligatorie și integrală a fiilor României; 9) Emanciparea mănăstirilor închinatē sau executarea testamentelor fondatorilor; 10) Confederațiune sau *uniune*, nu *unitate*, cu Moldovenii și alți popoli vecini, respectându-se autonomia fie-căruia; 11) *Articol pivotal*: spre punerea în lucrare a acestor principii: ordine, tact, timpul necesar și prudență.

dinăuntru. Aceștia paralisară și degenerară tot!» (1) A fost în adevăr nesocotință, ori trădare? Ce e sigur este că încă de la început zîzania se furișă printre dînșii, apoi purtarea adevărat nebunescă a unuia, pe care Eliade îl numește *Sarsailă*, puse, mai curînd decît s'ar fi cređut, capăt acestei generoșe încercări de a scăpa Societatea filarmonică de periciune.

Acesta, care, deși n'avea privilegii, nici Țigani, cum avea boerii, consoții săi, se făcuse totuși «apostolul emancipării Țiganilor», întru îndeplinirea art. 3 din statutele societății, așa că, auzînd într'o Ți pe mamă-sa certând o Țigancă, începî s'o apostrofeze în mod grosolan și chiar o lovî și-i *dete brânci pe scări*, când biata femeie îi dîse cu tot dreptul «că e obrasnic». Cu ast-fel de fapte, colegii nu-și mai recunoscău principiile pe cari fondaseră societatea, nici își puteau inchi-pui «că vor fi așa de crud și de diabolic parodiate».

Tot același scrisese o tragedie, pe care o dăduse lui Aristia s'o pue pe scena teatrului românesc. Acesta însă, făcînd analiza literară a dramelor în cari se exercita elevii, «își permise într'o Ți a Țice că drama în cestiune eră monotonă». Autorul, aflînd, «se făcî foc» și provocă pe Aristia la duel. Aristia primî provocarea «în termîni atît de pozitivî, cum provocatorul să nu-și mai pótă luă vorba înapoi», dar Cămpinenu, Eliade și Voinescu II, «sciînd că guvernul căută în-adîns pretexte de a învinovăți societatea, se puseră a face pe Aristia să-și retragă termîni cu cari primise provocarea. Acesta nu voi, iar d-lui Sarsailă, vȇdînd lucrul serios, i se tăie pofta de a se bate...»

Pe lîngă acésta, nu eră Ți să nu se audă de vre-o întîmplare, fie în teatru (fluerături, întreruperi, interpelări scandalóse, bătăi în sală, murmure pe scenă), fie în șcôla filarmonică (lipsă de la cursuri, neascultarea ordinelor, neregularitatea, purtările próste, încercări de corupere și de răpire a unor eleve, de ex: a d-rei Vlasto, care nu reuși, și a d-rei Elenca, dusă nóptea într'o trăsura afară din Bucuresci și Ținută mai mult timp ascunsă, din care pricină ea și fu exclusă din șcôlă (2), primindu-se în locu-i d-na Catîncă Buzoianu, creatórea mai târđiú a rolului *Micolei* din *Saul*, și altele și altele asemenea), ce făceaú pe lume să crédă cele mai rele lucruri despre dînsele, iar pe membrii societății să se desguste de chiar opera lor. Bine înȚeles că dușmanii, lovînd într'însa, sciaú că lovesc în creatorii și în sprijinatorii ei, în Cămpinenu mai cu sémă, pe care, din cauza atitudinii lui hotărîtore în

(1) *Issachar*, p. 85.

(2) Tradițiune verbală: C. Ollănescu, Ion Ghica.

politică, nu scăpaă prilej de a-l pîri Domnitorului că voesce să-l surpe și să-î ieă locul (1), învinovățîndu-l până și de scandalurile provocate de eî înșiși.

De altă parte uneltiaă cele mai meșteșugite intrigî pentru a desbină pe Eliade de amicul sêu și a compromite ast-fel destinele teatrului, în care vedeaă un mijloc dibaciă de propagandă și înrîurire în popor din partea conducătorilor partidului național. Eî nu se sfiaă chiar de a născoci o diabolăscă șiretenie, pentru a pune în joc amorul propriă al lui Eliade față de Cămpinenu, cunoscënd susceptibilitatea celui dintăi și dreptatea ce aveă de a se socoti și el unul dintre cei doi întemeetori ai Societății filarmonice.

Ast-fel-propuseră, într'o ședință de ale societății, să se dea o *medalie de aur* (prin vot secret) aceloră dintre membri, cari ar fi avënd mai multe merite și titluri la recunoștința acestei instituțiuni, îngrijind de a răspândi vorba că Ioan Cămpinenu doriă să i se dea numai lui acea medalie, ca unul ce *singur*, prin influența și prin jertfele sale, ar fi creatorul societății, Eliade fiind doar executorul voințelor lui. Se mai adăogiă, că de aceea Cămpinenu vorbiă tot-deauna cu autoritate și resolvă cestiunile aprôpe fără a suferi contradiceri sau părerî osebite, fiind-că se socotiă *căpetenia de drept* a acestui așezămînt, pe care, cu tôte aceste, numai rîvna și jertfele tuturoră, iar *în deosebî* munca și talentul lui Eliade l'a putut cu statornicie înfăptui. (2) Pe tărîmul ast-fel pregătit sciură eî să țesă mulțime de viclenii, cari desbinară tot mai mult pe cei doi corifei unul de altul și prilejiră neîncredere, bănuială și chiar silă între cei-lalți de a se mai socoti soți și frați, precum se titluiaă. O împrejurare nenorocită dete cea din urmă lovitură și risipi întréga clădire.

Intre îndatoririle membrilor societății secrete eră și acésta, că nici unul nu puteă chemă la judecată pe altul, până ce nu-și arătă înaintea tuturoră păsul și aceștia nu-și dedeaă hotărîrea.

Doctorul *Tavernier*, unul dintre străinii primiți în societate, se ridică într'o di în plină adunare și se plânse tot asupra așă numitului *Sarsailă*, acusându-l că i-ar fi cerut otravă ca să omóre pe un «biet pictor polones refugiat, căruia părinții sêi îi dedese ospitalitate». Acesta, «în

(1) *Cămpinenu* diceă unuia, însărcinat să-î sondeze cugetările: «Spune Măriei Sale, să nu se témă de un aspirant la domnie, care-și perde timpul căutând-o aiurea decăt acolo de unde se pôte da.» (Ion Ghica, *Serisori*, ed. 1887, p. 646.)

(2) N. Philimon, *op. cit.*, II, p. 181; — Tradițiune verbală: Ion Ghica.

calitatea sa de doctor în medicină (1) și de om onest, îi respinsese cererea», ceea ce după câte-va zile nu împiedică pe Țisul Sarsailă să vie să-și spue că «s'a scăpat de rivalul său». Pictorul polones în adevăr murise. Prin urmare, doctorul acuză de ucigaș și nedemn de a mai fi soț pe acest individ. Sarsailă se apără; la apărare cel-lalt răspunde, până ce începură să se insulte în modul cel mai trivial.

Membrii societății steteau uimiți la un asemenea spectacol, până când Voinescu II, luând cuvîntul, își ceru jurămîntul înapoi, ne mai putînd sta alături — el militar, căruia nici îi eră ertat de a face parte din societăți secrete — cu nisce *scelerați!* Fie-care se grăbi a-și lua jurămîntul său înapoi până la cel din urmă și ast-fel *se desfăcù societatea secretă și cu dînsa și Societatea filarmonică*, începută cu atîta în-suflețire și dragoste de bine, înainte mergătoare a redeșteptării conștiinței naționale și a răspîndirii adevărului și frumosului în mijlocul poporului român. (2)

Acum jocul intriganților găsise cîmp întins de desfășurare și pricină tainice destule, pentru a desăvîrși cele de mult întreprinse. Desființarea societății secrete tocmai în timpul celor mai aprige furtuni politice le fu lor un bun pretext de a lămuri scopurile ambițioase și răsturnătoare ale Cîmpinénului, care, sub cuvînt de a întări Societatea filarmonică, urzise în umbră o conjurațiune îndreptată în contra regimului și în contra intereselor patriei! Ceii cu cari se însoțise nu erau decît nisce unelte orbe în mînile lui, iar pana lui Eliade, solicitată pentru întinderea și înflorirea artei și literaturii, fusese pîngărită, punîndu-se în serviciul pasiunii și urii politice...

A voi cu ori-ce preț susținerea unei instituțiuni cu aparente meniri de folos public este a clădi un așezămînt al său propriu alături cu așezămîntul obștesc, decî a pregăti și a provoca la timp o rivalitate, o luptă, ceea ce tot-deauna este un pericol pentru buna orînduială și liniștea Statului.

A stărui cu ori-ce mijloc întru păstrarea și crescerea unei înrîuriri atît de stricăcioase ar fi, pentru cei cu bun simț, cu dor de țeră și cu sufletul neturburat de năzuințe zadarnice și de gânduri pătimașe,

(1) Acest doctor Tavernier, intrat nu se scie cum în Societaten filarmonică, eră un medic de contrabandă, fôrte sărac și încunjurat cu o casă de copii, căutînd să-și câștige existența pe ori-ce cale. (A. D. Xenopol, *Ist. Românilor*, VI, p. 284.)

(2) Eliade face pe larg descrierea tuturor împrejurări în *Issachar* (pp. 86 și 87), pretinđînd că, cu acastă ocasiune, se mai vorbiă pe ici pe colea că *doi sofi străîni ar fi trădat la Curtea domnescă societatea secretă*. (A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, p. 154.)

nu numai o faptă rea, dar încă o voită conlucrare la săvârșirea unei crime. Să bage lumea de sémă! Să ieà aminte mădularii și soții ajutătorî, din préjma Cămpinénului! Să înțelégă Eliade că este înșelat! Să recunoscă Aristia că e o jucărie! Să se scie de toți că teatrul iubit și sprijinit de public nu póte sluji de mască unor satisfacerî de amor propriu, nici unei minciunóse ademenirî a simțiciunii și a bunăvoinței celor pacinici și neispitiți!...

Iată ce diceau, iată ce cătau să adevérescă, iată ce însuflau în mințile și inimile ómenilor *pacinici și neispitiți*, cari, temându-se, cu tot dreptul, să nu se ascundă vre-o primejdie în dosul acestor—atât de tăgăduite—bune făptuirî, se traseră unii de o parte, alții se lepădară de dînsele, așa că, lipsite de sprijin, lipsite de însuflețire, teatrul și șcôla filarmonică deteră neconținut îndérêt, până ce în curînd fură lăsate părăsirii. Anul 1837 aveà să pue capăt amîndurora, ridicând pe ruinele lor întreprinderile străinilor, cari aveau să prospereze de aci înainte tot mai mult și mai îndelungă vreme la noi.

Amărit până în adîncul sufletului de tóte aceste miserii, Cămpinenu, plin însă de încredere în viitorul României, își făcù o datorie sfîntă de a continuà lupta pe un alt tărîm.

Spionat, supraveghiat, aprópe consemnat în casa lui de poliție, așa că cine venia și unde se ducea eră pe dată sciut de stăpânire, el, profitând de înghețul Dunării și amăgind priveghiarea ómenilor Agiei, se duse întâiú la Constantinopole, unde explică situațiunea nóstră politică ambasadurilor Franciei și Angliei; apoi se duse la Paris și la Londra, unde pledă cauza națională. Pe când se află încă în Francia, Alexandru Ghica, sub presiunea Rușilor, cerù un firman de arestare la Pórtă contra lui Cămpinenu, care la întórcere fu oprit de autoritățile austriace și închis la Caransebeș, apoi trimis la Bucuresci și din nou pus sub zăvóre, întâiú în mănăstirea Mărginenu, apoi la Plumbuita unde stătù până aproape de cãderea lui Ghica, la 7 Octobre 1841. (1)

După desființarea Societății filarmonice și rēcirea relațiunilor dintre Cămpinenu și Eliade—care rēmase membru la Eforia Șcôlelor și director al «Curierului Românesc», lucrând fără preget atât pe tărîmul literar

(1) Ion Ghica, *op. cit.*, pp. 641—642; — A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 152. — Faimosul lăutar *Dumitrache Ochii albi*, Țigan boeresc, scăpase din robie dând stăpânului său 1.000 #, dintre cari 700 # îi dedese Cămpinenu. De aceea, la orî-ce ocasiune, de-ar fi fost chiar la masa domnescă, cântă cãntecul popular pe atunci:

«Aideți frați la Mărginenu,
«Să scăpăm pe Cămpinenu!»

cât și pe cel politic—teatrul, susținut cât-va timp cu cheltuéla lui Câmpinenu, încetase de a mai merge înainte. Din când în când câte un spectacol, și acela lipsit de căldura și mai ales de încurajările din trecut. Aristia rămăsese credincios vechei sale pasiuni pentru scenă și lucră ea și înainte cu elevii câți îi rămăsese din școala acum luată de Wachmann, Conti și Duport pe socotéla lor. El se ocupă cu mult zel de publicarea lucrărilor sale dramatice și clasice, dintre cari traducearea lui *Saul* de Alfieri fusese foarte mult lăudată de Costache Negruzzi într'un elocuent articol publicat în «Gazeta Teatrului Național» (1), iar *Intâia rapsodie a Iliadei* lui Omer, prezentată Domnitorului, îi adusesse, pe lângă un dar, laudele măgulitoare cuprinse în acesta de mai jos scrisóre:

«Noi, Alexandru Dimitrie Ghica Voevod,
«Cu mila lui Dumnezeu Domn a totă Țera-Românească.
«Către D. Constantin Aristia.

«Primind de la Domnia-ta traducția Rapsodiei I-a a *Iliadei* lui Omer, am vădut silințele și talentul d-tale în această frumoasă și exactă traducție, care, adăogându-se pe lângă cele-lalte strădani, ce ai pus și în alte *indeletniciri*, îți câștigă, Domnule, un drept de recunoștință din partea Domniei Mele și a tuturor Românilor.

«Cetind această traducție, am vădut iară câtă dovadă dai despre destoinicia limbii românești sub pană de artist, și mă bucur când asemenea bărbați cu mijloce ca ale d-tale își întrebuintează astfel de frumos césurile lor de odihnă.

«Trimițând, pe lângă acesta, o *tabachere de aur*, primesce-o ca un semn al luării Nostre în sémă a folositoarelor d-tale ostenei.

«Anul 1837 Aprilie 7.» (2)

Impresiunea acestei lucrări fusese atât de bună, se vede, că Vodă Ghica, amintindu-și de ostenelele, jertfele și meritele omului care din frageda tinerețe se devotase teatrului, îl chemă și, după multe stăruințe, îl însărcină cu *directiunea trupei române*, dându-i o léfă de 50 # pe lună și libera voe «de a se folosi de veniturile reprezentațiilor pentru întreținerea actorilor și făgăduindu-i un ajutor *la nevoe*, pen-

(1) «Aristia (dice între altele acel articol), scriind în modul cel mai nimerit și mai armonios, ne-a tradus pe *Saul* așa cum însuși Alfieri nu l-ar fi tradus mai bine, când ar fi știut românește și ar fi voit să dea și Românilor tragediile sale... Într'un cuvânt prin Aristia cetim pe Alfieri și, de ne mai lasă ceva de dorit poetul italian, este pôte pentru că limba lui Tasso este mai dulce și mai priinciosă auzului decât sora ei română...» («Gazeta Teatrului» din 1836, No. 12, p. 92.) — «Curierul Românesc», No. 34, Sept. 7, 1837.

(2) «Curierul Românesc», No. 9, Aprilie 10, 1837.

tru vestmintele și decorațiile *cele făcute din nouă*. Aristia primî; dar, cum trebuiă să ieă îndatoriri bănesci el însuși pentru a ridică greutățile direcțiunii, ceru, prin Michalache Cornescu, directorul-efor al teatrului, ca să i se facă un contract *seris* pentru doi ani măcar cu aceste condițiuni. Cererea — după ce se amână răspunsul de mai multe ori — nu-i fu ascultată, întîmpinându-se că stăpînirea nu putea face așa ceva, fără să nu jienescă pe Câmpinenu, carele, tocmai fiind-că este dușman lui Vodă, nu se cădeă să fie chiar de dînsul *ast-fel lovit*.

Aristia se plecă acestor cuvinte și se puse de îndată pe lucru. Iși strînse pe vechii săi școlari, cei mai mulți risipiți, înlocuind cu alții noi pe cei lipsă, reîncepî repetițiunile și lecțiunile, ca în trecut, până ce în séra de 30 August — ziua onomastică a Domnitorului — dete o reprezentațiune de gală cu cheltuiala și sub patronagiul «Sfatului Orășenesc».

«Teatrul eră strălucit iluminat. Toată boerimea și toți Consulii erau invitați. *Lojile* și *parterul* străluciau de cea mai mare podódă a diamantelor și aurului gătelei cucónelor și uniformelor slujbașilor. Cum s'a arătat Măria Sa în lojă, tot poporul a început să bată din palme și în sunetul muzicii toți strigau: Să trăiască Măria Sa! Ardicându-se perdéua, s'a cîntat un imn, pe urmă s'a jucat un *vodevil vesel în limba românescă* și după acesta s'a făcut un balet (de trupa francesă). Actorii și actrițele erau în haine naționale.» (1)

Vodevilul, compus de *Eliade*, se numiă:

Sărbătore românescă

Pentru 30 August anul 1837.

Persónele:

<i>Roman</i> , un jurat.	<i>Stancu</i>	} săteni.
<i>Florica</i> , fiica lui.	<i>Călin</i>	
<i>Niță</i> , amoresul ei.	<i>Vasile</i> , prieten al lui Roman.	

Flăcăi, fete, țeranî.

Scena se socotese într'un sat din Gorj. (2)

Fórte mulțumit de serbarea ce i s'a dat în teatru și mai ales de tótă silința ce a pus d-nelui Dvornicul Mich. Cornescu, directorul și patronul trupei de opere, spre a împodobî sala într'un chip vrednic și analog (!) cu sărbătoreă acelei zile și a-și arătă ast-fel sentimentele de dragoste și de cinstire pentru Prea Înălțatul nostru Domn, Măria Sa, simțitor la acest semn de cinstire, îi trimise următoreă epistolă, însoțită cu o *tabachere de aur ferecată cu briliante*:

(1) *Curierul Românesc*, No. 34, din 7 Septembrie 1837, p. 134.

(2) V. A. Urechîă, *Istoria Școlilor*, II, p. 90.

«25 Septembre 1837.

«*Iubite Nepóte,*

«Dorind a vă însemná mulțumirea Nóstră pentru sentimentele ce Ne arătați și a vă dovedi óre-cum că nu Ne este necunoscută ostenéla, ce ați luat pentru a Nóstră dragoste acum cu prilejul din 30 August trecut, vă poftesc să primiți drept suvenir de la Noi acéstă tabachere.»

(Urméză iscălitura *M. S.*) (1)

Fără îndoială eră o pornire favorabilă din partea acésta, de a se da teatrului un avînt óre-care. Desființarea Societății filarmonice și chipul cum scena românească fusese părăsită erau o dovadă de puținul interes ce inspiră stăpânirii arta și atrăgătoarele ei manifestațiuni. Timpul însă și mai ales curentul spiritelor cerea o mai de aproape îngrijire de la cei în drept în acéstă privire; de aci chemarea lui Aristia în capul trupei române, de aci făgăduelile, încurajările și chiar ajutoarele însemnate ce s'aú dat pentru punerea în scenă a lui *Saul*. Dacă însă trupa română eră ast-fel ajutată, trupa francesă, care jucă în același timp cu dînsa în teatrul lui Momolo, se bucură de ocrotirea *pe față* a întregii oblăduiri.

În adevér: «Cu încuragiarea și ajutorul Prea Înălțatului nostru Domn, d-l *Eugen Hette*, directorul *trupei franțusesci*, se întórce peste puțin din Paris, aducênd cu sine trei artiști vrednici și cunoscuți, între cari se află *Madame Daudel*, ce a fost în cei după urmă trei ani în teatrul de la Porte St. Martin, cu destulă ispravă în rolele cele dintâi mari și de mumă nobilă, d-l *Bori* ce a reprezentat cu isbutire pe tatăl nobil și rolele cele dintâi mari în teatrul de la Odéon, cum și alți artiști destoinici pentru *caractere* și *bonton*, ce aú jucat asemenea pe scenele capitale. D-l Hette aduce încă cu sine un repertor bogat de piesele cele mai însemnate și noué ce se jócă acum în Franța, o garderobă curată și potrivită.

«Pe de altă parte, *trupa exersată de d-l Aristia* este gata a da cât de curînd pe *Saul* în limba națională. Aceste trupe vor formă, după dorința stăpânirii, *un teatru național despărțit în două secții, una românească și alta franțusescă*, fie-care cu directorul său. Trupa franțusescă va fi un model de învățatură și înaintare celei românesce și bucățile ce se vor reprezenta de Români se vor da în paralel și de Francesi.

«D-l Aristia, din partea sa, pune tóte silințele spre a da noilor artiști de sub direcția sa lămuririle asupra sujetului bucății, asupra harac-

(1) «Curierul Românesc», No. 42, din Octombrie 1837, p. 165.

terului personajelor, asupra frumuseții stilului, asupra economiei scenelor, asupra costumului și obiceiurilor vécului și va introduce pe școlari întru tóte frumusețile și regulele artei dramatice.

«Ast-fel, nu ne îndoim că, sub umbrirea și ajutorul stăpânirii, teatrul național va păși către desăvîrșire și către ajungerea la scopul său, de a formà gustul și de a face o școlă de obiceiuri.» (1)

Iată un program întreg asupra activității trupei române, asupra nădejdlor ce erau născute în sufletul guvernului, care-î recunosea o misiune culturală în societate și-î acordà ast-fel sprijinul său!

Nu puteà răspunde el mai bine la îngrijirea celor cari vedeau un gol dăunător în risipirea Societății filarmonice, nici aflase mijloc mai nimerit de a dovedi dorința și voința de a susține și desvoltà, în felul său, arta dramatică națională. Intențiunea erà bună—dacă ar fi fost sinceră,—iar hotărîrea de a formà un *teatru național* cu douë secțiuni: dintre cari *una străină* și *alta pămîntenă* (cea dintâiu servind de școlă celei de-a doua), nu erà decât o imitare a celor ce se petrecuse la Iași de la 1832, când Fouraux și pe urmă Hette (2) veniră cu trupele lor și jucară timp îndelungat, asociându-se, vodevile, operete și comedii (cele mai multe ușurele), tot pentru *a formà gustul public și a sluji de modele actorilor* din capitala Moldovei.

Vom vedé că întocmirea acésta nu putù să dăinuiască mult, căci

(1) «Curierul Românesc», No. 40, din Octombree 1837, p. 157.

(2) *Fouraux* xsosì în Iași cu o trupă de comedie francesă la 1832 și fondă *Le Théâtre des Variétés* în casa lui Talpan. La 1833 sosì Hette cu o trupă francesă de operă, operete și vodevile. Negăsind alt local unde să jóce decât cel ocupat de Fouraux, se asociază ambele trupe sub conducerea amînduror directorilor lor. Cu Hette sosì în Iași faimosul actor *Momenet*, care, sub pseudonimul de *Valery*, rămase la noi, fu director și regisor al teatrului frances din Iași, părintele actriței cunoscute *Nini Valery* și întemeiătorul celui dintâiu teatru de *marionete* (făcute de el însuși) în capitala Moldovei.

La 1836 ei veniră în Bucuresci, unde avură atât de mult succes și unde, după tragica mórte a lui Baptiste Fouraux (mergênd la o moșie, unde aveà de gând să întemeieze o prăsilă de cai de soiú străin, aveà pușca de vînat atârnată de oblâncul șelei și un baston mare în mână; vrênd să facă o mișcare cu bastonul, îl lăsă să cadă greú pe cocoșul puscei, capsula luà foc, pușca se slobozi și îi frânse mâna; aflându-se departe și neputêndu-se întóree, rămase trei zile într'un sat; apoi, ajungênd la Ciorogârta, n'a putut merge mai departe; când a sosit Dr. Marsil începuse tetanosul, așa că, adus în Bucuresci, murì până nóptea. «Curier. Rom.», No. 78, din 23 Noembre 1836), Eugène Hette, rămânênd singur director și căpêtând sprijinul Domnitorului, primì misiunea de a jucà la un loc cu trupa română, pentru a-i formà gustul și a-î desvoltà mijlócele artistice. În curînd însă aveà să rămâe singur stăpân în teatru. Un coborîtor negreșit al acestui Hette se află ađi intendent al spitalului județian din Roman.

aveau să o sdruncine din nou rău-voitorii, cari nu îngăduiau pregătirea și creșterea unei reacțiuni în potriva lor, ajutată între alte mijloce și de către organul cel mai ademenitor de cultură: Teatrul Național. Nu trebuia să le facă plăcere pompozele și caldele apeluri, făcute de Eliade către public cu ocaziunea apropiatei reprezentațiuni a tragediei lui Alfieri *Saul*, care se aștepta și era socotită ca un adevărat eveniment, în acele vremuri unde evenimentele și emoțiunile politice ocupau și preocupau atât de mult activitatea și atențiunea tuturor.

«Mercuria viitoare, la 1 Decembre», scria el, «școlarii de sub direcțiunea și învățătura d-lui Aristia vor reprezenta în sala teatrului tragedia de la Alfieri *Saul*.

«Tote îngrijirile s'au luat spre a se sui pe scenă după cuviință această vestită bucată dramatică. Declamația potrivită cu acel véc profetic, costumul său îmbrăcămintea după rola fie-cărui și după locul și vécul în care se socotese scena, deslușirile religioase și literare ale poeziei sfințite, nimic nu s'a uitat spre a se pute a se arăta pe scena românească acest fel clasic religios. Osteneli, vreme, cheltueli, tot s'a jefit după mijlocele după acum. *Peste 12 mii de lei* a costisit suirea pe scenă a acestei bucăți. *Iubitorii de a sprijini această întocmire* costisitoare vor avé o dovadă despre strădania și a d-lui profesor și a d-nilor școlari și se vor silii a încuraja acest început, spre a-și lua adevărata sa direcțiune și a se face o școlă de moral și de luminare, ca prin pilde vii a redesevoltă în public înaltele sentimente ale religiunii, patriotismului, cetățeniei, cunoșterii drepturilor și datoritiilor, ascultarea către pravili și către cei mai mari, despre care David este o iconă vie.

«Dacă nația noastră pruncă încă începe în toate, *dacă și noródele în pruncia lor au nevoie de o creștere morală și politică* și dacă fie-care creștere trebuie să-și ieă un metod, *metodul acest retor sau organ de creștere, teatrul dic*, este a se începe prin felul clasic, care contribuesce la formarea și a duhului și a limbii și a inimii, a acestei treimi prin care omul se deosibesce din dobitoac și închipuesce o iconă vie a Dumnezeuirii, care în toate se înfățișeză în treime.» (1)

O adevărată profesiune de credință politică și literară, de al cărei ascuns și cuprinďetor înțeles n'au trebuit să se prea bucure *cei de sus* cari aveau deprinderea să cetéscă și printre rinduri. Ei vor lăsa să se jóce piesa, fiind-că nu puteau face alt-fel, dar vor avé grijă să speculeze în mod mișelesc, atât subiectul, cât și colosala impresiune ce făcu asupra publicului, *pentru a nu se mai da învoire* «sîrguito-

(1) «Curierul Românesc», No. 47, din 27 Septembrie 1837, p. 185.

ruului profesor și director» să alegă singur bucățile de suit pe scenă, nici pe cele odată suite să le jöce fără înadinsa învoire a direcțiunii teatrului, după întâia reprezentațiune. (1) O adevărată *censură*, prin urmare, ce se cunosceă—dnpă fățărnicie și brutalitate—că vine din părțile de la mēdă-nöpte, de unde ne veniaü töte poruncile pe atunci. Intr'adevăr succesul lui *Saul* fu extraordinar.

La 7½ cēsuri se începü spectacolul. Sala erä însä plină de la 6. O mulțime de lume a trebuit să se întörcä de la uşä, ne mai gäsind locuri, numai după ce cassierul le-a dat fägäduialä că le va păsträ slobode pentru a doua reprezentațiune.

«Isbutirea școlarilor, frumoşa traducție, armonia costumelor și a colorilor, într'un cuvint suirea pe scenä a acestei bucäți potrivit cu marea ei cuviință religiösä și clasicä *le-au exprimat și le exprimä într'o inimä glasul publicului*. Când totul e frumos, nesațiul nostru începe a ne da pricinä spre a ne gândi cum pöte fi mai frumos; după cum și când totul e urit, de multe ori de milä dicem și câte o vorbä bună. Acü a fost frumosul în töte însä.»

Rolurile erau ast-fel împărțite:

<i>Saul</i> , Rege al Ierusalimului	<i>D-l Ioan Curie</i>
<i>David</i> , tiner păstor, profet.	» <i>Const. Ollănescu</i>
<i>Ionatan</i> ,	» <i>Mavrodin</i>
<i>Abner</i> , Ministru.	» <i>Lăscărescu</i>
<i>Achimeleh</i> , Pontifice	» <i>Grigorescu</i>
<i>Micola</i> , fiica lui <i>Saul</i>	<i>D-na Catinca Buzoianca</i>

Curie a jucat cu atäta foc și cu așä pătrundere pe *Saul*, că la sfirșit, «când a eșit să mulțumescä aplauselor publicului, a leșinat pe scenä» și a trebuit să-i ieä în grabä sânge de la o mână, ca să-și vie în fire. *Ollănescu* «la tötä scena erä întâmpinat și petrecut cu aplause», întru atäta «limba, gesturile, statura, töte îl favorisäu și toți au rămas mulțumiți.» *Mavrodin*, «cu töte că erä förte bine pătruns de rola sa și gesturile îi erau potrivite cu declamația», nu erä ajutat de glasul prea înăbușit ce aveä, erä stîngaciü, în cât și-a perdut curagiul. *Lăscărescu* a făcut o creațiune prea isbutită. *Grigorescu* «aveä tötä marea cuviință pontificalä», dar nu se auđia când răspundeä la «ocările lui *Saul*». Publicul, «nu numai că ar fi rămas mai mulțumit, dar *ar fi răsbunat și clerul*, ce în gura lui *Saul* este atät de sfășiat.» *D-na C. Buzoianca*, care «întäia datä a debutat pe scenä, a sprijinit peste nädejdile priutorilor rola *Micolei*. Glasul îi erä atät de curat, în cât făceä să se

(1) Tradițiune verbalä: Ion Ghica și Const. Ollănescu.

audă fie-care silabă. Mulți au băgat de seamă că glasul îi era prea plângeros. Prea plângeros? Dar ce e rola Micolei decât o plângere de la început până la sfîrșit!...» (1)

Cu toate aceste câte-va lipsuri ale *celor începători*, reprezentațiunea avu un răsădit foarte mare. Nu se vorbiă pretutindenă decât de succesul trupei române, care cam făcuse să părăsească strălucirea celor până atunci câștigate de trupa franceză. Eliade și Aristia trâmbițau în societatea înaltă, la școlă, printre negustorime, isbânda acesta, care avea darul să sbârlească nervii Consulului rusesc.

La 2 Ianuarie 1838 *Saul* este jucat pentru a doua oră cu tot atâta isbândă, după care reprezentațiune Aristia, voind să puie în studiu pe *Britanicus*, tradus de Ioan Văcărescu, și făcându-i-se observațiune de către Mich. Cornescu, în calitate de efor-director al Teatrului, că bucata n'ar fi nimerită, fiind-că Văcărescu era dușman al Rușilor, el propuse pe *Brutus* tradus de dînsul, dar și acesta fu respins, sub cuvînt că e prea revoluționar. De altă parte Momolo începî să facă greutăți în privirea teatrului: că nu e în de-ajuns plătit, că are reclamațiuni din partea trupei franceze, care nu mai pôte întrebuința scena din cauza lecțiilor și repetițiilor școlarilor români, că i se strică mobilierul făcut de curînd din nou — dacă lasă totă ziua deschisă sala tuturor,—în sfîrșit, după stăruințe și plângeri ale lui Aristia, că el nu mai dă sala *nimeni*, dacă e ca să aibă pagube și necazuri cu lucrul lui. (2) Adevărul era că i se dedese — în taină — poruncă să nu mai îngăduie trupa Românilor în *binăua* lui, (3) «Ghica Vodă, deși se declarase protegitorul teatrului național pe care Societatea filarmonică îl trezise la viață, după câte-va reprezentațiuni—*plecându-se iarăși Consulului rusesc—retrase ajutorul său bănesc și teatrul național este nevoit să înceteze reprezentațiunile sale. În același timp Domnul se arată darnic față cu o trupă străină*». (4)

Limbile rele începuseră din nou clevețirile și zavistiile asupra celor cari căuta să facă din teatru o armă de partid împotriva stăpînirii, arătând că se lucrăză ast-fel pe sub mână la «reînvierea altei societăți secrete politice sub pretext de filarmonie, de trago-poesie, de cântări și alte asemenea meșteșuguri». Bietul Aristia nu mai avea obihnă, buna lui credință era pusă la îndoială, lecțiunile și strădaniile

(1) «Curierul românesc», No. 50, din 16 Decembre 1837.

(2) Tradițiune verbală: *Const. Ollanescu, Ion Ghica*. (Vezi și *Issachar*, pag. cit.)

(3) N. Philimon, *op. cit.*, II, p. 182 în notă.

(4) A. D. Xenopol, *op. cit.*, VI, p. 149.

lui erau luate drept uneltiri politice și i se cereau lucruri protivnice deprinderilor și cugetului lui? In neputință de a eși alt-fel dintr'un așa impas și cum nu voiã să rămâe răspundător către nimeni și de nimic cu privire la arta lui, înțelegând că aci se jucau nisce *piese* prea mult în afară de mărginita sa competență, cu durere își dete demisiunea din postul de director al trupei românesce, luă pe Curie și plecă în țera grecescă. (1) *De atunci spectacolele în limba română devin foarte rare* — nici chiar la solemnități, — până ce încetară cu totul.

Așa în în séra de Sf. Alexandru 1838, «Sfatul orășenesc» din partea capitalei, pentru recunoștința către M. S., a dat în sala teatrului o privesște foarte plăcută, unde aũ fost chemați totã nobilimea și tôte clasele a petrece séra cu bucurie și ca o familie adunată pe lângă părintele lor.

Potrivit cu prilejul acesta, d-niș *Storhas* și *Dublau* aũ compus o bucată dramatică în limba franțusescă, intitulată «*Astăđi saũ Sf. Alexandru*», vodevil aproposito, în douē tablouri: «Acum 4 ani» și «*Astăđi*» scena socotindu-se în orașul cel noũ «Alexandria», unde asemenea se serbã numele M. S. Tótã piesa nu erã decãt un rësunset de recunoștință a inimilor Românilor, ce aștëptã un viitor ferice din tôte îngrijirile Prințului lor și mai vîrtos din organisarea din noũ a 3.000 de școle lancasteriane ce s'aũ întocmit prin sate (2).

In același an, o trupă francesă sub direcțiunea lui *Filoll* (înlocuind pe a lui Hette, care parte se întorsese la Iași, parte se risipise, din neînțelegeri între dînșii), începe reprezentațiunile sale de dramă și vodevile la 8 Decembre. Ele aũ durat până la 8 Aprilie anul următor. (3)

Acestea fiind faptele, trebuie să mărturisim că, deși o societate își ieã — asemenea unui corp viu — avînt pe potrive lăuntriceei puteri și a înfrîuririlor din afară, societatea română, când se ivi teatrul la noĩ, înfătoșã aprópe exemplul contrar acestui adevăr.

Deși vécul nãscënd îi adusesese rësunsetul, plin de gloriĩ și de libertãți, al lumii ce eșise nouã și tînérã din frãmîntãrile apusului; deși când și când un fior de mîndrie, saũ un îndemn rësvrãtitor îi încãldise adînceul inimei și vremile erau priincióse și sprijin nu i-ar fi lipsit la nevoe, și brațe vînjóse aveã și foc și putere îndestulã, totuși, vrãjitã — par'cã zãceã cuprinsã acum de spaima aceeași, ce'n suta de ani mai înainte, sub cruntul cãlcãiu de strãin, în nópte și în robie o ținuse!

(1) «Revista literarã», No. 27, din 20 Octobre 1897, *Pagini despre istoria Teatrului* de St. Velleseu.

(2) «Curierul Romãnesc», No. 40, din 1838.

(3) V. A. Urechia, *Istoria șcólelor*, II, p. 85.

Trăită în fățarnicii și în umilire socotită adevărul dușman și curăția de suflet minciună; deprinsă cu asupriri și cu jafuri *își plecă la tru-fași hrăpitori capul*; desmoștenită de dragostea căminului și a nemulului, *din cei străini își făcâ idolși și disprețuâ pe ai săi*.

Când o nedreptă deosebire de clase țarcuâ lumea după nascere, după ranguri, după avere, iar meritul personal, cinstea și talentul erau întâmplări mai mult ciudate decât întâietore de vieță; când în de obște, educațiunea sufletescă erâ *tile* fără de înțeles și morala vorbă deșertă, când fala celor mari se măsurâ pe lărgimea işlicelor și scara măririi la frânții de șale și pungelor pline erâ suitore, cum teatrul, cu graiul lui liber și străbătător, puteâ ore spune ce vede, ce simte, ce crede că-i bine?! Cum ar fi îndrăsnit el să riđâ de atâtea pocituri, pe rēi și pe jacași să-i infiereze, rēsfrângēnd imaginea schilodă a sufletului și a năravurilor unei asemenea societăți, fără de a stârni împotriva-i haita flămândilor și a slugarnicilor, sau a nu rēscolî pasiunile și invidiile *celor ce vorbiau cu noi de sus și cu străinii în genuchă?* Firesce erâ dar, ca zavistia și clevertirea să biruiască, iar teatrul, *gura adevărului*, să fie cu silnicie închis.

Ar fi de sigur interesant să cunoscem amănuntele vieței întâilor școlari ai Societății filarmonice, acești cu tot dreptul *strămoși ai actorilor noștri*, dintre cari unii, feciori de boeri, nesocotiau prejudecățile sociale și alte folose ori legături de familie, pentru a se urcă să propoveduiască cinstea, morala, patriotismul, adevărul de pe scândurile scenei.

Așa Nicu Andronescu, Const. Ollănescu, Const. Michăileanu, Ioan Lăscărescu, Ion Curie, inimă calde și impresionabile, au alergat la noua școlă, îmboldiți de entusiastele învățături ce le dedea Aristia la Sf. Sava, despre care C. A. Rosetti și Ioan C. Brătianu, elevii lui, diceau adesea: Rar om ar fi putut să însufle mai mult și mai adânc decât acest dascăl grec iubirea de patrie și de lucruri mari! (1)

Plini de ilusiuni și de tinerescă încredere în vrednicia carierei ce îmbrățișau și privind numai părțile atrăgătoare ale chemării artistice, ei credeaū că mîndrețea rolurilor, strălucirea podóbelor, emoțiunea și aplausele, erau o rēsplată binefăcătoare pentru tôte jertfele lor. Iși dedeaū, firesce, singuri o menire mai presus de închipuirea ce-și puteau face despre rosturile lumii, despre vieță și despre datoriile omenești.

(1) G. Ionnescu-Gion, *Portrete istorice*, ed. 1894, p. 220.

Cei-lalți aũ fost momiți póte de noutatea și vîlva lucrului, orî de nevisata favóre de a trãi la un loc cu boerii, — cãci elevii șcõlei filarmonice făceau de drept parte dintre intimiî caselor lui Iancu Cãmpinénu, lui Iancu Vãcărescu, lui Slãtinénu și ale altor iubitori de literaturã și de artã dramaticã pe atunci (2), — orî mai de grabã de speranța cã-și vor gãsi bine capului fãrã multã muncã și ca «de petrecanie».

Din nenorocire, împrejurãrile s'aũ însãrcinat prea curînd sã-î desamãgescã, așã cã nu mulți rãmaserã credincioși teatrului, ci-și luarã avîntul în lume, urcãndu-se uniî pãnã la înalte trẽpte sociale, iar alții rãmãnênd în întunerie și în adînc.

Nicu Andronescu aveã un frumos talent pentru dramã și-și interpretã rolele într'un mod cu totul original. Pe cãnd o parte din camarãdi vedeã prin jocul lor o imitațiune a gesturilor largi, rotunde, calculate ale lui Aristia și trãgãnaũ ca dînsul vocea, — accentuãnd silabele sunãtore, — mlãdiãnd-o între virgule și lãsãnd-o sã cadã puternicã sau slabã, dupã înțeles, la sfîrșitul fraselor, cum faceã el, Andronescu aveã gesturi scurte, repeði, expresive și rostiã versurile cu patos într'adevêr, cãci ast-fel erã șcõla pe atunci, dar tot-deauna ele eșiau vii, limpeði și mai ales armoniõse din gura lui. Aveã un glas frumos și bine timbrat, pe care-l cultivã cu osebite, urmãnd cursurile muziceî vocale și cãntãnd bueros, orî de cãte-orî i se cereã.

Înalt, brun, bine fãcut și cu un obraz atrãgêtor, puneã multã cãldurã în jocul seũ mîndru și distins, așã cã cu greũ primiã roluri puțin simpatice orî de a doua mãnã și preferi sã pãrãsescã scena, cãnd vedũ cã Ioan Curie începe sã aibã succese și lui îi dãdũ Aristia rolul lui *Saul* din tragedia ce se jucã la 1 Decembre 1837.

El avũ cele mai frumoșe roluri cãt stãtũ în teatru: pe Mahomet în *Fanatismul*, pe Zamor în *Alzira*, pe Orosman în *Zaira*, pe Gusman în *Alzira* — cu prilejul unei noue distribuțiuni, cãnd Curie jucã pe Zamor, — pe Arzace în opera *Semiramis* și altele și altele.

Andronescu, deși elev al șcõlei filarmonice, nu încetã de a urmã și cursurile de la Sf. Sava, unde îl gãsim printre premiațiî întãi și aî doilea la diferite cursuri de la 1836—1838, iar dupã ce a eșit din teatru și a intrat ca scriitor la Tribunalul de comerț, a urmat și cursul legilor la Costache Moroiu, lucru ce i-a fost de mare ajutor pentru înaintarea sa în magistraturã. Dupã ce fu grefier la Buzêũ, cilen la Tîrgoviște, mem-

(1) Tatãi meũ mi-a povestit de multe orî cum cei mai bunî elevi ai șcõlei erau chemați la mesele boerilor și cum în fie-care Duminecã se duceau cu toțiî, dupã eșirea de la bisericã, la Cãmpinénu acasã și petreceãũ adesea ziua recitãnd orî cãntãnd acolo.

bru la Pitești ori la Turnu, când eși la pensiuine eră, se dice, membru la Curtea din Craiova. Pe la 1870—1871 el eră profesor de cetire cu voce tare și de declamațiune la Institutul Libertății (Traian), unde, fără de a-și face cursul regulat tot anul, pregătiă din Maiu pe elevi să jôce câte-o piesă de teatru cu ocașiunea distribuirii premiilor, pe care Institutul o făcea tot-deauna în sala Bossel. Intr'una din acele piese, anume *Michaiu condamnă la môrte*, d-nii Ionnescu-Gion jucă pe Buzescu, iar C. Nottara (artistul dramatic) un rol de femeie, pe Maria. Andronescu a murit în vîrstă de 65 de ani. (1)

Constantin Ollănescu, născut în Bucuresci la 1816 și crescut la Pitești cu frații Brătieni (2), cu cari se rudiă după mamă-sa, născută Brătianu, învătă grecesce și romănesce cu dascăli în casă.

La 1830, intră în Colegiu (instalat, până la repararea localului Sf. Sava, în Hanul Șerban-Vodă), unde învătă grecesce la *Ioanide*, franțusesce la *Aristia*, gramatica la *Ionuță Pop*, geografia la *Genilie*, istoria la *Eufrosin Poteca*, matematica la *Iordache Pop* (3), iar la 1834 intră în școla filarmonică. Inalt, subțire, mlădios, brun, cu păr lung și creț, cu vocea tare și plăcută, iubind cu deosebire istoria și poesia, aveă o imaginațiune fôrte vie, o înclinare firăscă cătră «humour» și o inimă pe cât de caldă pe atât și de lesne impresionabilă, și mai presus de tôte o vioiciune de caracter pururea tînără.

Hotărîrea sa de a părăsi școla pentru arta dramatică veni nu numai din înflăcărarea ce cuprinsese pe toți feciorii de boeri pentru *noua învățatură*, ci și din înriurirea ce avură asupra-i lecțiunile și prietenia familiei sale cu *Aristia*, care încă de la prima încercare îl luase în casa Cămpinului să facă parte dintre ascultătorii cercului său literar. El jucă chiar la 1832, ca elev al Colegiului Sf. Sava, părăsind cu mâhnire scena, căreia mama sa și unchiul său Clucerul Titopoleos (tatăl său murise) erau fôrte protivnici, ca unei «nebnatice apucături», cum îi diceau.

La început jucă roluri de «tînăr comic», mai târziu de «tînăr amoretz».

(1) «Curierul Românesc», 1834—1837; — «Gazeta Teatrului», 1835—1836. Tradițiune verbală: C. Ollănescu, C. Nottara.

(2) Odată mergënd să se scalde cu copiii în Topolog, a scăpat pe Iancu Brătianu — care eră fôrte neastâmpărat la vîrsta de 8—9 ani, — dintr'o bolbocă, în care căduse, alergând prin apă.

(3) Acolo avu de camaradi pe: Const. Bălăcenu, Nicu Bălcescu, Sc. Boerescu, Mich. Bătcovenu, Nae Budiștenu, St. Burki, Al. Călinescu, G. Costaforu, Ion Ghica, Iancu Florescu, Sc. Filipescu, Gr. Grădiștenu, I. Ipcenu, D. Brătianu, Nicu Lahovari, G. Peticari, Iorgu Ruset, C. A. Rosetti, Scarlat și Stefan Turnavitu, Sebastian Zisu, Ioan Zalomit și alții.

Așă în comedia *Vicleniile lui Scapin*, tradusă de Rasti, jucă pe Silvestru (valetul lui Octaviu) și «nu mai puțin a atras aplausele publicului. Când însă s'a arătat pe scenă ca frate al Hiacynthei (act. 2, sc. IX), nimic nu putu fi mai firesc decât a lui înfățișare de un ștren-gar în tot desfrîul lui și hotărît: cu căciula într'o parte și cu mâna pe pistol și pe sabie» (1); în comedia-balet *Amorul Doctor*, rolul doctorului Bahis, în care «gângăviă» așă de adevărat, că «nimeni n'ar fi înțeles că se preface»; apoi în *Saul* avu rolul lui David, în care «limba, gesturile, statura, toate îi erau favorabile. Toți aș rămas mulțumiți, la totă scena eră întîmpinat și petrecut cu aplause». Se părea totuși că dedese acestui rol un caracter mai mult eroic, ca unui «Achil și Orest», iar nu un caracter mistic, «cum am dori să vedem în David, un ostaș însuflat de Domnul, un profet cu pavăza și cu lancea în mână». (2) Eră un zelos și pasionat iubitor al artei.

După desființarea Societății filarmonice, intră ca iuncăr în arma infanteriei și fu trimis la 1840, împreună cu alți iuncări, printre cari Ath. Călinescu, Dadu Filipescu, Ioan Chiriachide, Culoglu, Racottă, Pleșoianu și alții, sub ascultarea Parucicului Macedonski, în Rusia, ca să se desăvîrșescă în studiile artei militare.

De acolo se întorse cu rangul de Praporcie și luă serviciu în polcul faimosului «Polcovnic Engel», care, «prin buna sa inimă, prin vioiciunea glumetă a caracterului său și prin pocita șocăție a vorbirii sale, a lăsat plăcute și vesele suvenire printre subordonații lui» (3); apoi în polcul comandat de Colonelul Radu Golescu, cu care luă parte la stămpărarea răscolei Grecilor de la 1845 din Brăila.

La 1846, fu numit căpitan de punct la granița din Focșani, unde la 1848 se însură cu d-șóra Maria Caloian; iar la 1851, fiind transferat la un alt punct, își dete demisiunea din óste, rămânând să se ocupe de interesele sale. Pe la 1862 intră în magistratură și fu membru la Tribunalul Rîmnicul-Sărat (pe atunci cu reședința în Focșani), apoi sub domnia lui Cuza Vodă fu ales deputat, demnitate ce ocupă până la 1866.

Având o familie numerosă, el se mărgini în administrarea județului său. A fost Colonel al legiunii de gardă civică, membru și president al consiliului județian și comitetului permanent din Focșani și a luat

(1) «Gazeta Teatrului», 1835 Decembre, No. 1, p. 10.

(2) «Curierul Românesc», 1837, No. 50, p. 199.

(3) A. Odobescu, *Πρόδο-Κοινητερισμός*, p. 18. Acest Polcovnic Engel dicea nevastei sale, o cocónă bogată, cu o laie de țigani — de câte-orî se întimplă să móră vre-unul din ei: «Plinci Anieut'al meu, a murit la dine un sestre.»

cea mai vie parte la propășirea tuturor instituțiilor de cultură și de binefacere din jurul său. A încetat din viață la 7 Martie 1884, în vârstă de 68 de ani.

Costache Michalache, numit mai târziu *Michăilému*, a fost unul dintre cei cari au rămas până aproape de moarte credincios teatrului. Elev distinct al lui Ioniță Pop și al lui Poteca în Colegiul Sf. Sava, se deosebii între camaradii săi printr'o vedită înclinare către lucrările de imaginațiune. Cu un caracter ambițios și îmboldit de dorința de a ajunge ceva, el fiu de bărbier, se siliă să nu semene cu totă lumea.

Purtă plete lungi, cari îi cădeaū pe umeri, legătură de gât bătătoare. la ochi, aveă un mers țanțoș și legănat și imită atât de bine pe unii dascăli, pe Aristia mai ales, că odată băeții l'au pus pe catedră să le vorbescă și să le declame ca dînsul, în cât chiar Aristia a rămas uimit și i-a ȓis, bătându-l pe umeri: «Aferim! tu ai să fi mare actor!»

Idea de a fi mai presus de alții îl preocupă așa de tare, că el, care voia să se facă dascăl de școlă, intră la teatru numai pentru că de pe scenă puteă vorbi lumii cum vrea el, puteă porunci altora și aveă prilej de a se înfățișa ca rege, ca stăpân, ca mai mare al altora. De aceea el jucă întâiū pe tinerii amozii, apoi rolurile prime de bărbat și de bonvivant.

Tot acéstă plecare a lui îl făcū să fie și dascăl de gramatică română la școlă filarmonică, precum mai târziu aveă să-l împingă a se face director sau cel puțin regisor de teatru. Aveă talent, eră vioiū și-și iubiă foarte cariera de artist, interpretând rolele după cum îi eră firea «grandomană» și cântând cuvintele ce eșiau din gura lui. Aveă frumoasă voce de tenor și a luat parte cu succes la producțiunile lirice ale Societății filarmonice. A creat mai ales rolul lui Idreno din *Semiramis*. S'a distins în *Violeniile lui Scapin* cu rolul lui Octaviu pe care l'a jucat cât se pôte aproape de adevăr; în *Alzira* jucă pe Alvarez; pe Omar, în *Fanatismul*, și în alte piese a ținut roluri de *protagonist*, cum a rămas și după aceea pe scenele teatrelor, pe care a jucat tot-deauna, însă puțin natural și foarte declamatoriū. (1) La 1844, fu, împreună cu C. Carageale, directorul «Teatrului de diletanți» din Bucuresci; la 1849 înființeză tot cu dînsul teatrul românesc în localul școlii Lazăr Oteteleșanu din Craiova, apoi revine în capitală, cêrcă să jôce cu Millo la Momolo, apoi cu Carageale pe scena teatrului

(1) Tradițiuni verbale de la tatăl meu și de la Ion Ghica; — «Gazeta Teatrului», 1 Decembre 1835; — *Lucrările Soc. filarmonice*, 1835, p. 4; — *Ist. teatrului din Craiova*, de I. Thănașescu, p. 11.

noû, însă fără de vre-un succes deosebit. După acesta se întorse iar la Millo și stă gata să deuteze în *Nelegiuitul*, sub direcțiunea lui, în Teatrul cel mare, când muri de friguri tifoide, la Septembre 1855. Eră în vîrstă de 47 de ani. (1)

O existență foarte aventurôsă în tinerețe avu *Ioan Curie*, singurul dintre elevii școlii filarmonice care mai este în viêtă, avînd peste 85 de ani. Fiul lui Tóder cojocarul din mahalaua Sf. Nicolae din Șelari, avu de mic copil apucături de «comedianț», căci făcea acasă și în jocurile lui cu copiii cele mai mari «năzbătii» și cele mai «aidoma posiclituri» de tot ce vede. Ager la minte și cu tragere de inimă pentru carte, învăță la școla grecescă până ce intră în Sf. Sava, unde, ca elev al lui Aristia, făcu parte dintre școlarii favoriți cari ascultau cetirile literare în casa lui Cămpinenu și se pregătiră după acesta la studiul declamațiunii și al artei dramatice, până când la 1834 intră în școla societății lui Eliade, Cămpinenu și Aristia. Acî, de la început, jucă rolele principale: Zopir în *Fanatismul*, Lusignan în *Zaira*, Zamor în *Alzira*, Virginius în tragedia lui Alfieri *Virginia*, tradusă de Aristia; Saul, în tragedia *Saul*, tradusă tot de Aristia, rol pe care «l'a jucat în totă desăvîrșirea și adevărul. Declamațiunea curată și justă, vorbele înțelese până în cel-lalt căpătaiu al salei, furiile lui Saul bine colorate, gesturile firesci; într'un cuvînt rola cea obositore atât pătrunsese pe tîner și îl doborîse, în cât — la sfîrșitul bucății, când a eșit să mulțumescă aplauselor publicului — a cădut leșinat pe scenă atât de grozav, în cât de la amîndouă brațele i s'a luat sânge, care l'a început nu eșia nici decum, atâta se oprise în vinele sale. După ce sângele curse în destule asvârlituri, abia s'a deșteptat tînerul Saul, care va putea dice că *și-a vîrsat sângele pe scenă pentru cinstea teatrului românesc și sprijinirea artei sale, atât de anevoe și obositore.*» (2) *Quantum mutati ab illo...* sunt actorii noștri de astăzi!? A cântat și pe Assur în *Semiramis*. El fu elevul de predilecțiune al lui Aristia, cu care și plecă în Grecia după desființarea teatrului românesc în Bucuresci.

De acî încolo începe pentru Curie o epocă de tot felul de aventuri. Mai întai se înscrie la Universitatea din Atena, unde urmă un an în Facultatea de drept. In acest timp el și cu Aristia jucară în mai multe reprezentațiuni de binefacere și jocul lor făcu atâta impresiune asupra publicului atenian, că toți îi diceau «Artistul». La 1840

(1) I. A. Wachmann, *Scrisore din 20 Septembre 1855 către Ed. Wachmann.*

(2) «Curierul Românesc», 16 Decembre 1837, No. 50, p. 199.

Aristia întorcându-se în Bucuresci, Curie rămâne pripășit prin Grecia, fără mijloce de traiu altele decât ajutorul a doi Români croitor și un mic dar bănesc ce căpătă de la Ioan Caragea, fostul Domnitor al Țării-Românesci. Ne mai având încotro face, ceru reprezentantului Franciei să-l înroleze în legiunea străină, care se bătea contra Arabilor din Algeria, dar neputându-se imbarcà la timp, plecà la Veneția cu Gr. Lehliu și de acolo *pe jos*, prin Lombardia și Savoia, la Paris. Aci se, înrolă în legiunea străină, fu trimis în Algeria, se bătù cu vitejie, se înapoiă în Franca cu recomendațiunea Generalului Lamoriciere de a fi incorporat într'un regiment de linie, slujì cu credință până la 1848 când, dându-se de partea revoluționarilor, fu silit să fugă în Moldova, unde se făcù sub numele de *Jean Curius* profesor de limba francesă la gimnasiul Alexandru-cel-Bun din Iași.

De atunci și până în 1897, aprópe 50 de ani, rămase el credincios catedrei sale, stimat de toți cari l'au apropiat, atât pentru caracterul său onest și plin de zel pentru cultura publică, cât și pentru nimbul artistic ce tot-deauna a încununat capul său, astăđi alb, pururea simpatie și atrăgător.

Cu tótă vârsta sa atât de înaintată, tot i se umple peptul de amintiri și glasul înlădiat tremură de emoțiune, povestind împrejurările pe cari însuși le numesce: pétra unghiulară a acestui mare edificiu românesc («teatrul»), la înființarea căruia a luat din vârsta de 17 ani o parte atât de interesantă. (1)

Ioan Lăscărescu, feciorul vătafului din curtea Bălăcénului, învățase grecesce și românesce la dascălii cari dădeaŭ lecțiuni acolo și la 17 ani intră în colegiul Sf. Sava, unde studiul geografiei și al istoriei îl pasionă cu deosebire, pe când aritmetica, geometria și gramatica nu-î puteau intră în cap.

Remas în două rînduri repetent și rușinat de a se vedé, el om mare, de 20 de ani, pe aceeași bancă cu copiii, găsi bun prilejul deschiderii noiei școle filarmonice, pentru a se înscrie numai decât printre cei dintâi elevi. Posac și posomorît din fire, cu vorba lui apăsată și fluerându-î printre dinți când erà necăjit, sprîncenat și țigărit la trup, nici putea să nu reușescă în rolurile de intrigant, de bătrân cicălit și ursuz și de sgărcit, pe cari le jucà.

De pildă în Gerontie, bătrânul cel calicos și onest din *Vicleniile lui Scapin*, a plăcut cu deosebire. «Imbrăcămintea, gesturile, vorba,

(1) «Revista Literară», No. 60 din 20 Noembre 1897, p. 472 și urm.—Tradițiuni verbale: Ion Ghica, V. Alecsandri, Iorgu Carageale — «Curierul Românesc», 1844.

caricatura obrazului, zugrăviau foarte bine această patimă a iubirii de argint, pentru care a atras în mai multe rînduri aplausele privitorilor și după privescătoarele a fost chemat pe scenă. Tóte băgările de sémă despre jucarea rolei sale aũ fost asupra unor nuanțe, cari pot scãpã din vedere și la artiștii bẽtrãni: adecã acele taifasuri de cuscrenie, acele povestiri jupãnesci despre interesele sale nu aũ fost atãta de matore și de îndesate, în cât sã arate acel ridicol și acea falã neghióbã și fãrã temeiu. S'a mai fãcut încã bagare de sémã la scena când scoteã punga cu 500 galbeni sã o dea slugii, cã, vrẽnd sã zugrãvẽscã zãbava cu care un sgãrcit ar putẽ sã dea fãrã de nici un cuvînt 500 de galbeni, a trecut mẽsurile zãbavei și a rãcit interesul privitorilor prin ore-cari vorbe ce a adãogat de la sine printre acele ale autorului, lucru care mai mulți școlari aũ început a-l face și nu isbutesc tot-dea-una.» (1)

În rolul lui Abner din *Saul*, a jucat cu multã pãtrundere. Mulți diceau «cã de aceea a isbutit, cãci póte cine-va vedẽ Abneri mai cu înlesnire; dar un zugrav, când va zugrãvi un șerpe în adevẽrul sãu, nu perde cinstea pentru cã șerpii sunt mai lesne de vãduț decãt lei și elefanții. Noi însã dicem cã puteã sã facã și mai bine pe Abner, când modelele sunt mai lesne de vãduț.» (2)

Dupã încetarea teatrului, el trãi retras, studiãnd însã și stãruind în credința cã va reînodã iar firul întrerupt al carierei sale, și în adevẽr cã la 1844 îl vedem din nou în trupa «Teatrului de diletanți» din sala Slãtinẽnului și, de atunci pãnã la 1857, a rãmas necontentit un zelos și însemnat servitor al artei.

Gh. Burolénu erã întâiul comic al tinerei trupe, «care tot-deauna a dat nãdejdi a se face unul dintre cei mai însemnați». El a jucat rolul lui Scapin: «nu cu mai puținã iscusință și a zugrãvit foarte bine pe o slugã îndemãnaticã la viclenii; dar zugrãvindu-l ast-fel, fãrã sã-lipsescã sarea comicalului, da ore-care gravitate lui Scapin și-l fãceã sã aibã ore-care mîndrie de un suflet înalt. Gesturile îi trebuiau mai iuți, mișcãrile sprintene, vorba mai repede, pe unde și unde și, când, ca sã înșele se arãtã nerod, trebuia sã facã pe privitori sã nu-și uite cã în acea nerođie stã încuibatã diavolia...» Urmãnd aceste povețe cade însã în defectul contrariu, cãci în vodevilul *Nevinovații*, «e într'un vecinic neastãmpãr: mânia, picioarele, capul, umerii, mijlocul nu-ı staũ la un loc». Bine e sã facã cine-va a zimbã rîsul în ochii și buzele pri-

(1) «Gazeta Teatrului», loc. cit.

(2) «Curierul Românesc» din 1837, loc. cit.

vitorilor și a pricinui veselia unui public, însă să bage de sémă să nu fie *cu cheltuiala sa*. Aș vrea să rîd la represintația unei bucăți comice: de Sosie, de Spitz, de Scapin, dar nu de Burolénu. Meșterul comical este să facă personagiile ce înfățișează de rîs, iar nu pe sine.» (1) În piesa tradusă de Winterhalder, *O Poliță*, în *Nepotul în locul unchiului* de același, și în *Bărbatul cornorat în părere* tradus de Gr. Grădiștenu-fiul, «Burolénu, care are un deosebit talent de comic, a fost obiectul unei critice, și nu pentru că nu e destoinic de rola sa, ci pentru că publicul așteptă de la un asemenea talent cu vremea o desăvîrșire și un rar actor... Tot ce i se mai băgă de sémă, e ca să împuțineze cât mai mult gesturile și să nu-și legene trupul când vorbește și nici să stea înlemnit la un loc, dar nici să se misce de colo pînă dincolo pe scenă, când nu e trebuință. El a câștigat favorul publicului, și numai cum se arată pe scenă, privitorii încep a rîde și de aceea nu trebuie să facă nici odată ceva peste măsură, socotind că cu acesta să insufle și mai mult rîsul...»

I se adresa atâtea critici pentru că eră un actor de talent și ar fi devenit, fără îndoială, un adevărat artist, dacă în urma unui amor nenorocit pentru o femeie mai sus pusă decît dînsul în societate, nu s'ar fi desperat și n'ar fi lăsat teatrul, ca să intre în armată, unde i s'a pierdut apoi urma.

Un alt comic eră și *Ioan Râmnicénu*, care s'a deosebit mai vîrtos în rolele de caracter, precum Bădăranul boerit, Sganarelle și Argant, din *Violeniile lui Scapin*. În acest din urmă rol i se făcea imputarea de a fi fost «puțin cam silit în mișcări și cam țepên în gesturi, mai ales în scena în care hotărește să dea jalbă și în necazurile sale de cinste pentru că se însoră fiu-séu fără voia sa... Scena grózei însă, când vede pe prefăcutul frate al nevestei fiului séu, a făcut-o fórte bine.» (2)

De alt-fel s'a menținut în această notă mijlocie pînă ce a părăsit scena, odată cu închiderea teatrului la 1838, și nu s'a mai aflat nimic despre dînsul.

N. Diamand, natură exaltată și bolnăviciósă, jucă rolurile de amarez, tot-deauna cu o pasiune atît de înflăcărâtă, că de cele mai de multe ori uită că este în scenă. Lăscărescu dicea: «Nu dați cum-va nebunului un cuțit în mână, că e în stare să mă omóre, când i s'o urcă sân-

(1) «Gazeta Teatrului», loc. cit.

(2) *Ibidem*.

gele în cap.» (1) Erà atâta de absorbit de rolul sèu și se identifica atât de mult cu situațiunile scenei, în cât odată, jucând pe Seid în *Fanatismul*, i-a venit rău și-a început a aiurà. Acesta a fost începutul, căci nu târziu înebuni cu desăvîrșire.

Despre *Const. Mincu* sau *Minculescu*, scim că jucà pe amarezii și, în *Violeniile lui Scapin*, unde jucà pe Leandru, amantul Zerbinetei, «a isbutit mai cu covîrșire în scena când se întîlnesce cu tatăl sèu. Frica că i-a aflat intriga cu Zerbineta, trebuința ce aveà să-și ascundă amorul sèu, răspunsurile cele întrerupte și pline de confuzie, sfiala de apropierea tatălui sèu, roșala pe obraz, care tot-deauna vinde greșela celui nedepins încă a minți, tôte aũ fost zugrăvite în cea mai firéscă desăvîrșire.» (2)

Aceste frumoșe făgădueli, cum și succesele ce a trebuit să aibă, nu l'aũ îndemnat totuși să rămână în teatru, așa că curînd numele sèu dispare de pe afișe. Pentru ultimà oră pare să fi jucat în comedia-balet *Amorul Doctor*, în care făcea pe Clitandru, amantul Lucindei, la 7 Decembre 1835.

A intrat în serviciul Statului și a fost zapciũ la Călărași. (3)

Costache Dimitriu, fecior de popă, elev bun la Sf. Sava, unde se distinsese printr'o memorie minunată — scia Istoria lui Poteca pe din afară cuvînt cu cuvînt — dicea versurile «de se păreaũ o musică», fără a se simți rima. Jucà roluri de bătrân (père noble) și a avut mult succes în rolul lui Fanor din *Fanatismul* lui Voltaire. După acesta îl vedem la 1835 printre profesorii școlei filarmonice, negreșit pentru limba română și recitări, în care erà maestru. (4)

Cei-lalți: *Ioan Petrescu*, *Al. Ciuculescu*, *Tângovénu*, apoi *Mavrodin* (5) care a jucat pe Ionathan în *Saul* fórte slab, că «de abià i se auđia glasul», pe Icilius în *Virginia* și un moment a fost logodnicul Frosei Vlasto (fiind-că erà băiat frumos și cu părinți bogați), *A. Simionescu* și *P. Bólgher* nu aũ lăsat nici o amintire deosebită nici despre felul lor de a fi, nici despre talentul lor scenic. Aũ fost de sigur nise

(1) Acéstă scenă mi-a povestit-o tatăl meu, care de multe ori a avut prilej saũ să-l împedice să facă vre-o nebunie, saũ să-l scape de vre-o bătaie, gata cum erà Diamand a sări la ori-cine l'ar fi împotrivit la cevà.

(2) «Gazeta Teatrului», loc. cit.

(3) Tradițiune verbală: C. Ollănescu.

(4) Tradițiune verbală: C. Ollănescu.—*Lucrările Societ. filarmonice*, 1835, p. 32.

(5) «Curierul Românesc», 1837, No. 50, p. 199; — «Revista Literară», No 27, din 20 Oct. 1897; — *Pagini pentru Ist. Teatrului*, de St. Vellescu, în scrisórea lui Ioan Curius, p. 491.

utilităţi, despre cari atât diarele cât şi tradiţiunile verbale nu spun un cuvînt. Fie-le memoria curată şi odihnită acolo unde s'or fi găsind!

Dintre eleve, existenţa cea mai strălucită, sôrta cea mai alésă, până la adîncile bêtrîneţi în care se găsesce astădî, a avut-o fără îndoială d-ra *Frosa Vlasto*.

Crescută de mica copilărie în casa lui Emanuel Florescu, la un loc şi fără osebite cu fetele sale, ea dovedî de timpuriu frumoase aplecări pentru cîntec, pentru dans, pentru recitări în prosă şi în versuri, la care Văcărescu, Cămpinenu şi alţi boeri, prietenî ai casei, nu cu puţine îndemnuri şi laude, contribuiau să i le créscă în tot-deauna. A fost dar un lucru cu totul firesc, ca, deschidîndu-se o şcolă în care se învăţă anume musica, declamaţiunea şi arta dramatică, tînăra (abiă de 15 ani) copilă, să-î fie una dintre cele dintăi eleve. Pusă pentru buna îngrijire şi studiul limbilor străine împreună cu cele patru camarade ale sale în pensionatul lui Duport, apoi la Vaillant, ea prosperă atât la învăţăturile clasice, cât şi la cele artistice, aşă că în curînd fu punctul interesant împrejurul căruia se rotiau profesorii, camaradii, publicul şi mai ales tineretul de pe atunci.

Înaltă, frumoasă la chip, bine făcută la trup, cu ochi vioi şi vorbitori, cu gură mică, şăgalnică şi plăcut zîmbitoare, cu vocea melodiósă ca un cîntec, sprintenă, veselă, graţiosă şi mai cu sémă pătrunsă de farmecul ce răspândia în jurul seü pretutindenea, eră uşor să isbutéscă pe scenă şi să cuceréscă dragostea celor ce o priviau şi o ascultau. De aceea i se şi făceau necontentite observări în criticele de pe atunci că orî «se arătă pe scenă ca o d-şoră plină de cochetărie: o rochie de mătăsărie, cordóne şi cătărămî ce întunecă ochii mahalalelor, coafură grămadită şi *întindichiată* (?), în locul unei rochii curate şi bine făcute, unui şorţ elegant şi a unei cosiţe pline de nevinovăţie»; orî că «a mai adăogat o iscusinţă de tot nepotrivită şi fără vreme, adevă să arate că a căpătat rutina scenei, făcē — în cele mai triste momente de absorbire şi de despărţire de lângă iubitul ei — semne din mîni şi din ochi celorlalţi actori de pe scenă, semne ca s'o arate că, şi când tace, vorbeşte cu mişcările de tot nepotrivate cu rola sa». (1)

Copil sburdalnic, alintat şi capricios! Acēsta n'o împedecă să placă de cum se ivia pe scenă şi să pironéscă asupra-î ochii celor mai puţin pretenţiosî şi scrupulosî decăt criticii seî. Mai virtos «cocónele îî făceau daruri preţiose cu ocasiunea orî-cărei reprezentaţiuni».

Ea creă multe roluri, de felurite caractere, de amareză, de subretă,

(1) «Gazeta Teatrului», 1836, No. 4 şi 1835, No. 1.

de ingenuă chiar și de *travesti*. Așa ea jucă pe Hyacintha în *Vicleniile lui Scapin*, pe Alzira, pe Righi în comedia lui Iancu Ruset *Cina între prieteni*, pe Lucinda, din *Amorul Doctor*, pe Celina, din *Triumful Amоруlui* de Winterhalder, pe Blandina din *Nevoiații* de același, pe Carol II în piesa lui Duval tradusă de I. Voinescu, *Tinerețea lui Carol II*, iar în vodevile, ce fără dînsa păreau sérbede, «avea grații și natural în jocul său și dovedia că va pute să se facă o plăcută subretă». (1) Când deschideă însă gura să cânte, apoi toate erau ertate, toate se uitaă, numai gingașa ei făptură, splendoroa vocei și măestria cântecului rămânend vii și atrăgătoare pentru cei de față. D-ra Vlasto și-a atras laudele «parterului atât în cântecele cele în parte, cât și în duetul cu d-na Caliopi. Mulțumirea privitorilor a fost atât de mare în cât, și de așa fi voit să ție ceva pentru d-ra Vlasto, că în *Alzira* își uitase rola și fără grijă s'a urcat pe scenă, dar una voce (de sigur una voce pocco fa din *Bărbierul Seviliei*) imă astupă gura și trebuie a cinsti cine-vă talentul»!

Eră deci nu numai o frumoasă și plăcută actriță, ci și o minunată cântăreță. Și avea dreptul Barbu Catargiu, care scria aceste rînduri, căci cu cântecul și-a semănat ea faima în Europa cultă și a cules laurii cei mai străluciți ai tinereței sale artistice.

Pe la sfîrșitul anului 1836 Polcovnicul T. Popescu, adjutant al Principelui Domnitor Alexandru Ghica, înamorat de mult de dînsa, o luă de soție (2), și ast-fel ea dispărû din teatru, fără de a încetă totuși să-și

(1) «Curierul Românesc» din 1836, No. 60, Septembrie 14. Scrisoarea lui I. Repay profesor de limba franceză la Academia Michăileană din Iași.

(2) Actrițele frumoșe ori talentate au avut adesea privilegiul de a urcã cele mai înalte trepte ale scării sociale și a ocupã pozițiuni splendide în lume. Așa Impărătesa *Theodora*, nevasta lui Justinian, jucase comedia în circ și prin foburgurile Bizanțului înainte de a se urcã pe cel mai mare tron al creștinătății;

Balerina *Taglionì* luă de bărbat pe Don Pedro Regele Portugaliei;

Miss Mellon deveni Ducesă de Saint-Alban și lăsă, murind, în Septembrie 1837, 1.800.000 lire sterline (45 milioane de franci) Missei Angèle Burdett;

Celebra *Polly*, miss *Fenton*, deveni Ducesă de Boston;

D-ra *Sontag* fu Comitesă de Rossi;

Senora Sala (actriță din Madrid), Comitesă de Fuertes;

D-na *Leclerc*, Barónă de la Ferté;

D-na *Naldi*, Comitesă de Spare;

D-na *Wenzel*, Comitesă Orloff;

Miss Farren, Comitesă Derby;

Miss Burton, Comitesă de Croerven;

Miss Eoote, Lady Harrinton;

Miss Monaudote deveni nevasta lui M. Bull, faimosul bogătaș supranumit la Londra Golden Bull (Ghiulea de aur);

cultive și *mai cu drag pôte* arta sa. Intr'o călătorie ce făcù la Viena cu bărbatul său, ea luă lecțiuni de la cei mai meșteri dascăli de cântec din capitala Austriei, precum aveà să fie la Paris, mai în urmă, eleva faimosului «Bordoni», profesor al Principeselor de Orléans.

Dar de sigur căsătoria nu erà prielnică privighetorei nòstre, căci nu mult după săvîrșirea ei o vedem cercând să debuteze la Opera din Paris, unde, cu tótă fama dascălului ei, cu tóte mijlocirile lui *Billecocq*, fostul Consul frances în Bucuresci, pe atunci șeful siguranței publice la Ministeriul de Interne, care o *sprîjinîa cu deosebire*, frumoasa și eleganta *Marcolini* (cum își deduse numele pentru teatru), nu avù nici o isbândă.

Pe scena pe care cântă Malibran, Sontag, Frezzolini, Jenny Lind nu mai erà de ajuns loc pentru tînëra Marcolini, care, înțelegënd pôte pericolul de a lupta cu asemenea celebrități, se duse în Italia, unde avù îndelungî și strălucite succese.

De la Milano la Torino, de la Torino la Veneția, în «Teatro Fenice», apoi în «la Pergola» din Florența, la Verona, la Pisa, la Palermo, la Luca, Sinigaglia, Ancona, Bari, Neapole, ori-unde erà o sèrbătoare la Curțile Suveranilor, în palatele Principilor și mai marilor lumii italiene de pe atunci, vocea ei răsuna tot mai fermecătoare, gingășia ei tot mai răpitoare uimî și încântă mințile și inimile tuturor. Încă până acum ea «simte cum îi tresare de dulce peptul», amintindu-și triumfurile de altă dată! Încă până ađi «aude ca un ecoù din ce în ce mai depărtat, dar mai dulce», aplausele și aclamațiunile celor ce «o slăviau!»

Florile, giuvaerurile, aurul și... inimile cădeaù la picioarele ei, ca o

Miss O'Neil, mistres Belcher, Lady Mairesse a Londrei;

La Zerbì luă în căsătorie pe fiul Dogelui Veneției și o actriță din Neapole de la Teatrul Saint-Carlo a luat de bărbat pe Principele Luchesi Palli și a fost ast-fel cumnat cu Ducesa de Béry, mama Comitelui de Chambord;

Adelina Patti a fost Marchisă de Caux;

Ad. Ristori, Marchisă del Grillo;

Katti Schrath de la Burgtheater, amica Impèratului Francisc-Iosef, este Barónă de Kisch;

Ilka Palmay, faimósa cântăreță de operete de la Wiener Theater, a luat în căsătorie pe Comitele Fesztetics;

Hermína Meyerhoff, frumoasa cântăreță de la Carltheater, creatórea rolului Giroflé-Girofla, a luat în căsătorie pe vestitul jurnalist și om politic rus Serghie Tatischeff, actual agent comercial pe lângă Ambasada Imperială din Londra;

Paulina Luca este Barónă;

Frumósa *Sophie Croizette* de la Comedia Francesă este nevasta milionarului Stern, bancher din Paris;

Sonnenfels, vestita ingenuă de la Burg-Theater este Barónă Berger;

Charlota Wolter, admirabila tragediană, erà Comitesă O'Sullivan.

bine-făcătoare plóie, din care ea răsărià tot mai plăcută, mai iubită, ma prețioasă cântăreță și femei! *Rossini* a fost un moment nebun după dînsa, iar *Ernesto Rossi*, marele tragedian, pe atunci în splendoria tinereții și a talentului, o iubi «avec toute l'ardeur de mes vingt-cinq ans», precum singur mi-a mărturisit-o...

În timpul Imperiului se întorse în Franța, în mai multe rînduri cîntă la Nizza, unde *Meyerbeer* îi trimitea scrisori pline de admirațiune și de duioșie, iar *Alphonse Karr* îi scria articole înfocate și elogióse în țiare. La Paris dă concerte sub patronagiul Comiteșei Castiglione, la cari asistă și o aplaudă publicul cel mai distins. În sala Herz mai cu sémă, avu un succes nebun. Se presintă împreună cu Rossi înaintea unui «ilustru auditoriũ», care îi aclamă pe amîndoi. În «foyer-ul» Operei Italiane, țise, — cu prilejul concertului dat de *Gordigiani*, «il dolce canzoniere», — cavatina din *Puritaniũ* lui Bellini în așă chip în cât cea mai însemnată fóie musicală, «La Gazette musicale de Paris», declară că d-na *Marcolini* are «o voce strălucită de soprano, perfecționată prin o excelentă metodă». Tóte țiarele o lăudaũ toți artiștii o cîntaũ, tóte mînilé i se întindeaũ cu dragoste; nu-î lipsià decăt suprema consacrațiune: angagiamentul la Opera cea mare! Ministrul Achille Fould îi subscris contractul, dar... la 20 Septembre 1859, vedem, sub direcțiunea lui C. A. Rosetti, debutând în *Fiamina*, pe scena Teatrului Național din București, pe d-na *Eufrosina Popescu*, vèduva Colonelului pensionar T. Popescu, fost Adjutant domnesc.

De atunci a rêmás credincioasă scenei române, pe care a cules tot atâția lauri și s'a îmbrăcat cu tot atâta strălucire ca și pe scenele străine. Vestita *Marcolini*, dispărènd, ne-a lăsat pe și mai vestita *Frosa Popescu*, care va rêmáne un model neîntrecut de simțemînt al scenei, de joc natural, de dicțiune corectă, de nobilă înfățișare, pururea distinsă și fără de sémán încă la noi artistă.

D-ra *Ralița Michalache*, sora lui Costache Michalache, a intrat în școlă fără să scie să scrie și să cetéscă dar aveà atâta dragoste și atâta zel pentru teatru, că în cea dintâiũ piesă ce aũ jucat elevii școléi filarmonice (29 August 1834) a creat rolul Palmirei din *Fanatismul* lui Voltaire cu mult adevèr și pasiune, după cum am arătat. Erà o grațioasă și vióie subretă, tot-deauna cu zîmbetul pe buze, tot-deauna gata a jucà, bună camaradă, bună prietenă. Aveà un singur mic cusur, ertat de alt-fel fetelor tinere: îi plăcèa să se îmbrace frumos, să se împodobéscă și să se gătéscă adesea mai mult decăt ar fi trebuit pe scenă; dovadă imputarea ce primí de la Eliade asupra rolului din *Nevinovațiũ*, în care eși «în corul țerancelor cu secere în mână», avènd

degetele pline «de inele de diamant, câte a putut să găsească pe acasă». (1) Avea glas, deși nu puternic, însă plăcut, și era pătrunsă de aceea ce jucă; ast-fel a creat rolul Princesei Azema în *Semiramis* cântată la 1836. «D-ra Ralița și-a jucat rola (în *Triumful Amоруlui*) cu toată desăvârșirea și, la cântare, dacă nu ajunge pe M-me Caliopi și d-ra Vlasto, dar expresiunea și vioiciunea sa răscumpără lipsa glasului, care cu toate acestea este plăcut.» (2) A rămas credincioasă scenei și a urmat pe frații săi Costache și Stefan Michăileanu (acesta intrat mai târziu în teatru) pe ori-unde s'a dus cu trupele, după vremi. A făcut parte din «Teatrul de diletanți» de la 1844 din Bucuresci și s'a dus la 1848 cu Costache Carageale la Craiova, unde se și mărită cu actorul Pavel Stoenescu. Mai târziu părăsi rolele de subretă și luă pe cele de mamă, apoi de «duegnă». După 1855 se reîntorse în capitală, intră în Teatrul Național, unde sub deosebite direcțiuni jucă până la 1881, când se retrase la pensiuine.

Dómna Caliopi era prima-dona, cântăreța de forță a școlei filarmonice și aproape numai în vodevile și operete a apărut pe scenă atunci. Așa în *Triumful Amоруlui*, atrase aplausele «parterului, atât în cântările în parte, cât și în duete»; iar în scrisoarea sa către Eliade, *Jean Repay*, profesor de literatura francesă la Academia Michăileană din Iași, dice, cu privire la dînsa, că «are un glas just, în intonațiunile lui are un farmec deosebit. O zăbovire de șese luni în Italia ar face dintr'însa o cântăreță deosebită». (3) Era prin urmare un element puternic, un talent recunoscut pentru acele întâi cercări lirice ale școlei românesce de musică; a creat cu deosebit talent rolul *Semiramidei*, în opera acésta, când fu jucată la 1836. Mai târziu se mărită cu actorul Luca Carageale (fratele lui Costache), urmând să jöce câți-va ani în Moldova și în Țera-Românescă.

D-ra Elenca pare a fi fost cea mai puțin cultă dintre toate eleele căci «avea puțină îngrijire să păzescă punctuația și se opriă unde nu trebuiă, repeđindu-se cu vorba unde trebuiă să stea», apoi nu obicînuia «să-și învețe rola», deși în *Zerbineta* (din *Vicleniile lui Scapin*) «se vedeă că avea marea dorință să jöce bine și, aceea ce d-l Vlasto nu a făcut, ca să-și înecă vorbirea cu plânsul, d-sa a săvîrșit, însă trecînd hotarele, foarte bine cu rîsul cel îmbulzit (?) și firesc.» In vodevilul lui Winterhalder *Triumful Amоруlui* — «și-a

(1) «Gazeta Teatrului», No. 4 din 1836.

(2) *Ibidem*, No. 2, 1836.

(3) *Ibidem*, No. 6.

cântat partea în destul de bine. Glasul nu-î este mare, dar curat și just.» (1) În rolul Lucreției, fata lui Sganarelle din *Amorul Doctor*, eră atât de grațioasă «cât nu se pôte mai bine». — După cum se vede, aveà bune dispozițiuni pentru teatru, dar îi lipsiaù.... mijlócele intelectuale și «nici prea aveà tragere de inimă să stea la învățatură, căci ochii ei șireți și mintea ei fluturatecă o purtaù mai cu drag la alte îndeletniciri. Că frumușică eră și aveà mult *vino 'ncoace*.» (2) După risipirea Societății filarmonice nu mai am dat de numele ei nicăeri. Mi s'a spus că trăesce încă, orbă, într'o chilie de la biserica Icónei în Bucuresci.

D-ra Lang aveà glas plăcut, ochi verđi mari și mijloc plin și mlădios; cât despre talent ori isprăvi scenice, nu am putut găsi nici o urmă, acésta pôte pentru că fórte curînd deveni soția profesorului seù Winterhalder.

Din criticele timpului, cât și din tradițiunile verbale ce aù ajuns până la noi asupra acestor *veterani* ai artei dramatice, putem să le caracterisăm ast-fel însușirile lor pentru scenă: *nu-și învățau rolele bine* și «acéstă neîngrijire e cam de obște între școlari»; *se pătrundeaù mai mult de înțelesul vorbelor decât de firea persónei rolului*: «vorbele se cunoseaù că eraù bune, însă eșite dintr'o inimă rece și spunea la tot parterul că sunt învățate pe din afară»; *o exuberanță de gesturi de mișcări, de atitudini, de schimbări repeđi ale feței*, cu cari «din sfiala cea firéscă ce aù trebuit să aibă la început când aù debutat pe scenă, tinerii actori acum aù sărit într'altă margine de neastâmpăr, mai toți se află într'o neconținută mișcare și, în vreme ce gura mă-nâncă vorbele saù de tot le schimonosese, din pricină că nu-și învață rolele, mânilé și piciórele nu le staù la un loc». Ei mai virtos cătaù să atragă privirile asupra lor și să îmboldéscă «cu schimetele lor» pe public la rîs ori la înduioșare, decât printr'o comună lucrare să facă din jocul lor un tot firese, să producă o emoțiune nemijlocită de alt cevă decât de acțiunea însăși ce se desfășurà în fața spectatorilor. «Vorbele exprimate bine, musculația obrazului potrivită cu dicerea, liniștea și sângele rece al exprimării daù mult mai multe să înțelégă, decât nisce gesturi și mișcări telegrafice, saù mai românesce rěscăcăratură piciórelor și încruciașarea mânilor ca tocălia în vînt, ce nu pôte fi de altă trébă decât să sperie pasėrile. Tot-deauna mâna întinsă prea mult afară din trup, aridicată mai sus decât capul și

(1) «Gazeta Teatrului», No. 1 și 2.

(2) Tradițiune verbală de la tatăl meù.

lăsată mai jos decât genuchile nu este în firea vorbirii și nu putem să o vedem la nici un om cu mintea întrégă și întru tóte sănătos». (1) Fórte înțelepte și de mare folos povețe, de carî ar puté profita și «artiștii» de astăđi, cu alt-fel de mijlóce de învățatură și alt-fel răs-plătiți și considerați decât bieții începători de atunci.

De altmintrelea, impresiunea tuturor cunoscătorilor erà aceeași în privirea acestui defect, firesc celor neispitiți, de a completă prin mulțimea gesturilor lipsa de suflet, de căldură și de adevăr a interpretării rolului lor. «Actorii mai aũ încă să pue câtă-va silință, ca să pótă fi de o potrivă cu actrițele, și aș dorî să-i vèd că simt și sunt încredințați de acest adevăr, că adecă mai mult prin jocul fisionomieî decât cu gesturile pot să pricinuiască ispravă în ochii privitorilor. Actorii cei mari nu sunt nici odată mari gesticulatori, ci, mimi desăvirșiți, ei silesc pe privitori a simpatisa cu sentimentele ce ei exprimă prin elocuentul joc al fisionomieî lor. *Grotescul și burlescul sunt depărtate de la adevăratul comic, precum este emfasul de la tragic.*»

Și dacă li se ertaũ acestea de public și dacă le bătea din palme, o făcea «dintr'o bunăvoință a unei iubiri de sine naționale și dintr'o nădejde că, ei vor fi vrednici odată de aceste laude, pe carî se vor silî a le dobândi cu dreptul». (2)

Se vede că, lipsiți de modele—pe carî nu aveaũ de unde să le ieã—învățatura «din carte» nu le erà îndestulătoare spre a le formă caracterul, spre a le da trebuincioșa însuflețire unei întrupări, a unei înfățișări de ființe vii, carî se mișcaũ, trăiaũ și vorbeaũ în fața publicului, fie-care cu deosebită simțire, cu anume rîvnă, cu înclinări și năzuințe felurite. Căci, dacă acestea sunt cu mare anevoință de îndeplinit astăđi, când avem conservatorii de mimică și declamațiune, avem directori și regisorî de scenă, avem --orî-și-cum— o educațiune artistică mai desvoltată, ce puteã bietul Aristia să facă — el, care erà unicul dascãl de artă, de declamațiune, de înscenare și de interpretare dramatică,—din atâția nepricepuți începători, plini însă de bunăvoință, de răbdare și de încredere într'însul?! Erà invederat că aveaũ să greșescă și, din punctul de vedere estetic, să fie adesea mai jos de ce erà frumos și adevărat, scopul întemeietorilor școlei nefiind de a face dintr'înșii artiști desăvirșiți, ci numai nisce apostoli ai artei, pentru ca alții mai vrednici să urmeze calea deschisă de dînșii pentru întemeierea unui teatru național. Observările cele drepte, criticele întemeiate, dacă le

(1) I. Eliade, «Gazeta Teatrului», No. 4, pp. 43 și 44.

(2) Jean Repay, *Scrișore către Eliade*, «Curierul Românesc», No. 60 din 1836.

erau lor îndreptate, nu puteau însă lovî într'înşii mai mult decât le eră cu cădere să le merite sau să le îndure. Ei dedeau tot ce aveau de dat: putere, căldură, simţire de o parte; publicul primiă ce avea de primit: îndemnuri şi pilde înălţătoare, mângâeri şi bucurie senină de alta, şi dacă întru acesta unii erau mai puţin îndemânateci, iar cel-lalt nu pe deplin mulţumit, răspunderea o purtau cu toţii, căci şi actorii şi privitorii erau de o potrivă nedeprişi cu «ispita şi minunăţiile teatra-liceşti».

De aceea nu numai pentru dînşii, ci şi pentru cei cari aveau să le calce în urmă, eră priincios să se scie, că: «*Nimic peste măsură este vecinica devisă ce gustul a avut-o în toate vécurile şi la toate naţiile. Inlemnirea la un loc, amortirea mânilor şi piciórelor, vorba adormită, stângăcia la orî-ce mişcare, sfiala şi temerea la orî-care pas, sunt asemenea de nesuferit, precum sunt de greţose şi răţoitul cel mult, neastâmpêrul fără cumpêt, neîndemânateca şi îndemânarea, potopul vorbelor şi obrăznicia. . . . In zadar un actor şi-ar învăţa rola şi şi-ar medita gesturile, maimuţându-se în oglindă, dacă nu se simte pe sine pătruns şi îmbrăcat cu fiinţa persónei ce reprezintă, oglinda actorului trebuind să-i fie în inimă şi tot meşteşugul să i-l arate natura. . . . Artistul cel bun îşi mediteză personagiul său şi, după al său naturel, geniul său croesce noi eroi, noi tirani, noi pătimaşi. Neîncetat băgător de sémă al naturei tuturor patimelor, tuturor viiţiilor, chromatizate după naturelul fie-căruî om, se face un zugrav sincer al naturei şi arată publicului său nisce icóne vii, într'un nou chip, dar tot-deauna adevărat şi firesc.» (1)*

Cuvinte vrednice de totă ascultarea şi înţelesul celor cari, avênd chemarea de a se urcă pe scenă, nu trebuie să uite că de acolo au să arate lumii cum e lumea şi să înfăţişeze omului pe semenii săi, deci să fie zugrav credincios al uneia şi interpret adevărat al altora, lucru fără de care teatrul nu mai este decât o petrecere sérbădă, bună pentru leneşi şi pentru proşti, sau un aşezămînt de rele năravuri şi o casă de nebuni.

«Ce minunată educaţiune e aceea a teatrului Atenei! Mai rodnică pentru sufletul poporului decât iscusitele învăţăminte ale lui Socrate şi Platon. Tot ce spunea aceştia ucenicilor aleşi din grădinile lui Academus, poporul le văduse, le înţelesese, în tablouri, sau mai bine în acte eroice, de la acei sublimi actori Sofocle şi Eschyl! Poporul suveran, când actor, când critic, găsiă la teatru unitatea compromisă

(1) Ioan Eliade, «Gazeta Teatrului», loc. cit.

în discuțiunile vieții publice, dobândiă acea comunitate de idei, acea identitate de simțeminte ce au făcut geniul Atenei și au rămas în istorie ca făclia luminosă a lumii. Acolo-și formă el ideile și năravurile sale, din cari apoi eșiau legile. Un teatru și un asemenea teatru este forma cea mai prielnică a educațiunii naționale, prielnică pentru înfrățirea ómenilor și pentru cultura muncitorilor, cari, obosiți de lucru, nu mai au vreme, nici tragere de inimă de a ceti și a învăța, cari ar adormi póte de s'ar pune să învețe, dar cari, ast-fel, prin teatru, își ascuțesc mintea, întărîndu-și sufletul.» (1)

Tot acéstă menire voiaú să dea teatrului nostru și întemeiătorii Societății filarmonice, cari vedeau într'insul un element de deșteptare a conștiinței naționale. Iată pentru ce Barbu Catargiu s'a ridicat cu atâta putere împotriva comediei, care, cu veselia sa ușoră sau mușcătoare, *ațiță* și *distruge* mai mult decât *ridică* și *îmbărbătează* spiritele. Nu dóră că comedia nu aveà prețul și temeiul ei pentru dînșii, dar în acea epocă de regenerare numai de la energia mijlócelor de luptă așteptau ei încununarea isbândeii și acéstă energie o aflau numai în pildele și învățăturile tragediei!

Și acésta a fost atât de adevărat că tot lungul șir de vodevile glu-mețe și de sprintare comedii, ce atrăgeau și desfătau cu hohote de rîs pe public, nu a putut produce măcar o parte din emoțiunea cea caldă, adîncă, reînviătoare, pe care a produs-o *Saul* asupra lui. De aceea Muscalii dedeau îndemn teatrului cât a fost un loc de petrecere și i-au țintuit ușa când înțeleseră că ar deveni un focar de simțiri generóse și de patriotice avînturi.

Acésta fu póte cea mai însemnată periódă a vieții teatrului la noi, căci ființa și înrîurirea lui a făcut un moment parte din energiile patriei, pe cari dușmanii aveaú atâta interes a le röpune, pentru a nu fi nevoiți să li se închine orî să le stea împotriva!

Din cele până acum cercetate, vedem că trei binefăcătoare urmări a avut, mai cu osebite, mișcarea culturală produsă de Societatea filarmonică: înălțarea sufletelor și îndreptarea năravurilor, prin pildele vii și curatele învățături ale scenei, provocarea și sporirea mijlócelor pentru clădirea unui teatru național, înfriparea și desvoltarea artei și literaturii dramatice.

Inrîurirea scenei asupra deșteptării și însuflețirii publice fusese de

(1) Jules Michelet, *Principes de la philosophie de l'Histoire*, 2 vol., Paris 1831.

o întâietóre însemnătate; rîvna pentru zidirea teatrului dovedise că în viața noastră se simțîa trebuința unei îmboldiri artistice; iar încercările de literatură dramatică desrobiau, pentru tot-deauna, limba românească de sêlbătécia ce i se imputa, din cauza stării înapoiate în care fusese înadins părăsită de pe vremea Fanarioșilor. (1)

Cei cari puseseră umêrul spre a scôte poporul din chaosul unde zăceà nu vedeau scăparea lui decât într'o cultură națională, ce nu puté prinde însă rădăcinî fără de înflorirea limbei. Iacă pentru ce, fiindu-le temelia sănătósă, lucrarea lor — cu tóte neajunsurile și prîgónenele — a mers încet dar sigur înainte. Și se póte dice că orî-cine a putut da un ajutor întru acésta l'a dat din tótă inima, cu încredințarea că numai dintr'o activitate comună póte isvorî binele tuturor.

De aceea când teatrul deschise porțile Musei dramatice, poeții și scriitorii câtî s'aú dovedit pe atunci aú alergat cu entusiasm sã-î aducă prinósele inspirațiunii și sîrguinței lor.

Negreșit că nu pe fruntea tuturor lucia scânteia talentului, nici toți erau de o potrivă însuflețiți de simțemîntul artei, toți însă lucraú cu inimă bună și cu dorința unei vii și înălțátóre propășiri. Ba, în așa *începătornice vremuri*, erà destul ca cine-va să aibă ușurință de condeiu și să pótă strămută o scriere străină în limba românească, spre a se bucurà, la un loc cu cei vrednici, de harul mulțimii și a fi numêrat printre închinătorii Muselor.

Acésta și explică lipsa de direcțiune, nepotrivirea și slăbiciunile atâtor produceri, cari n'aú avut alt merit decât acela de a fi umplut un gol pe scena noastră, atunci când golul ar fi fost o dovadă de nemernicie, iar critica aspră o fățișă desaprobare a unui patriotic avînt!

Să le luăm dar ast-fel cum ni le-a transmis trecutul și, scuturând de pe dînsele pulberea uitării, să le punem sub ochii celor de ađi, ca un interesant exemplu și un îndemn de a face mai bine.

Cele mai vechi lucrări românești — cu caracter teatral — par a fi:

(1) *Constantin Radoviči din Golești* (Dincă Goleșcu) arată, în «*Insemnarea călătoriei*» făcută în anii 1824—1826 pentru a pune pe fiii sêi Alexandru, Ștefan, Radu și Nicolae la școlă în Elveția, că, după ce începuse a scrie *întipăririle sale în limba românească, fu nevoit să părăsescă după câte-va încercări acésta întreprindere și să le urmeze în grecesce*, «câci fórte des întîmpinam vederi de lucruri, ce nu le aveam numite în limba națională». (Ediț. Buda 1826, p. 106.) De aceea la 1827 se legă el cu Eliade să realizeze răspândirea instrucțiunii românești în tótă țera, să scótă o fóie în limba română și să stărue pentru înființarea unui Teatru Național, instituind, ca bună pildă, *el mai întâiu* o școlă și un internat—sub direcțiunea lui Aaron Florian — pe moșia sa Goleșci.

o tragedie asupra morții lui Grigorie Ghica Vodă din Moldova, aflată în biblioteca Episcopiei din Oradea-Mare (Banat) și intitulată: *Occisio Gregorii in Moldaviae Vodae tragice expressa*, cuprindătoare de 12 foi, fără numerotare, in-4°, scrise cu litere chirilice și latine cu multe prescurtări, ce o fac aproape neînțelesă astăzi. Lipsită de oricare valoare literară, lucrarea este o înșirare de scene fără nici un caracter dramatic, în care persoanele vorbesc când românesce, când latinesce, când țigănesce; ba soția lui Grigorie Vodă se tânguesce chiar în limba ungurească. La sfârșit autorul ei necunoscut îndemna pe public să facă urări de fericire pentru Suveranii — de pe atunci — ai Imperiului Austriei: *Denique clamatur vivat Maria Theresia & Ioseph!* (1)

Tot în Transilvania Sulzer a aflat — cu prilejul unei nunți săsesce (?), un fel de *Comedie pastorală*, scrisă, țice el, de un Român anume **M^{KS}_{IAE}**, în care se desfășoară «în mod firesc și cu destul rost obiceiurile românești, în grai și în cugetare».

Scenele se petrec între un cioban mire și mai mulți tovarăși de al lui, oșteți la nuntă. Cântecul — căci e o comedie cântată — sunt veșele, pline de glume, de păcăleli și alușuni (adesea grosolane), cu ici și colo ceva înfiorări de dragoste și urări de belșug și de fericire. De sigur valoarea lor e mai mult folkloristică decât literară, deși sunt aproape singurele de felul lor în analele dramatice. (2)

A treia lucrare este un dialog, intitulat: *saLeLe pokrVarILor en arDialU LUnge sIkrIU MaItsII theresII*, adică: *Jălile ciobanilor din Ardél lângă sicriul Maiceii Teresia*, întocmite în limba română de către un popă de sat protestant: *S. K. Eccl. Evang. Ruthen. Past.—Lazăr și Bucur*, ciobanii ardeleni, își varsă tot necazul și nevoia lor sufletescă și-și plâng norocul și nădejdea nimicite prin încetarea din viață a Impărătesei Maria Teresia, «Maica Ardélului», îndreptându-se cu rugăminți către:

Dulce Iosef Impăratul
Țării a Rîmlénilor,
După Maică, fii tu Tatăl
Cel mai bun supușilor!

(1) D-l Densușianu, care vorbește despre această lucrare în *Analele Academiei* (Seria 2, t. II, cap. I, p. 212) presupune — fără a-i arăta autorul — că este copiată de mâna Episcopului Samuil Vulcan. După cercetări amănunțite se poate vedea că la sfârșitul pag. 10 stă scris jos: *ct. Greg. Maior*, acel care fu Episcop la Blaj și a trimis pe Șincai și pe Petru Maior la Roma. (Relațiunea Iosef Vulcan, M. A. R.) Copia acestui manuscris se află azi în Biblioteca Academiei.

(2) Fr. Ios. Sulzer, *Geschichte des Transalpinischen Daciens*, t. III, p. 19-24.

Versurile sunt cam ológe, simțemintele mai mult decât naive și limba fórte puțin corectă. Caracter dramatic nu aú, nici acțiune, nici chiar emoțiune dramatică nu scapără dintr'însele și e cu greú de presupus ca ele să fi fost alt cevà decât una din multiplele forme, în carí s'a învéluit jalea popórelor Imperiului Austriei la mórtea puter-nicei și binefăcătórei lor Mame și Suverane: Maria Teresia. (1)

De alt-fel asemenea *Plângerî*, făcute chiar în românesce, se găsesse multe, cu același prilej. Sulzer însuși ne dă producțiunea unui Român transilvănén (din partidul Nemților), care, voind să imiteze pe «Horatiu, orí pe Klopstock», a scris o: *Odă pentru pomenirea mutării cei de a pururea a Augustei Mariei Theresei*, pe care «autorul însuși nu o va mai pricepe, dacă peste câți-va ani, uitând-o, va căută să scie ce a vrut să dică». Iată câte-va strofe dintr'însa:

S'aú deșteptat la glasul
Cel cu suspin al Daciei
Inima mea;
Trist, trist cântă cithara ei!

Cósa ta Atropos! gróznică umbră!
Aí turburat făptura;
Ca un fulger aí toemit săgéta
Și acum dorm móștele Maicii!

Privesce acum schiptru ceresc,
Mai nainte *simțin* Dacia
Schiptrul ei
Intins cu milă și cu îndurare.

Cerul sfinte
Ascultă
Ascultă! ține pe Iosif
Al doilea Traian. (2)

Orí-cum, ele aú totuși meritul de a fi compunerí originale, căci până târđiú nu vom întilni, pe scena teatrului orí în bibliografia dramatică română, decât traduceri — mai mult saú mai puțin meritorii — de scrieri străine și fórte rar câte o lucrare personală, și aceea slabă, slabă de tot.

În dorința și mai ales în graba de a avé un material dramatic pentru tînăra nóstră scenă, rivna celor carí lucraú la întemeierea ei fu până la un punct bine însuflețită, când se îndreptă asupra lucrărilor de înaltă valóre artistică ale literaturilor străine, prin traducerea și răspândirea cărora socotiaú ei să deștepte și să desvolte gustul publicului, iar prin frumusețea și înrîurirea lor morală să aprindă mințile și să dea avînt talentelor.

Dacă însă publicul prinse gust de dînsele și făcú din teatru un element trebuitor al vieții sale, talentele rămaseră puțin rodnice și mai puțin originale.

S'ar puté aruncá vina unei asemenea stîrpicuni asupra lipsei de

(1) *Ibidem*, p. 26—29. Istoria lui Sulzer e scrisă la anul 1782.

(2) *Ibidem*, p. 31—35.

pregătire ori asupra stării relativ greoie a educațiunii noastre artistice când ar fi vorba despre începuturile — atât de anevoioase — ale instituțiunii dramatice; dar crisa de atunci și-a prelungit efectele până în zilele noastre și, chiar acum — fie și fără de a atinge întru nimic pe *genus irritabile vatum*, — nu și-a dat încă obștescul sfârșit.

Teatrul a trăit, trăește și va mai trăi pôte din traduceri (1), cari, ađi, multe nu sunt mai bune, nici mai rele decât cele de acum 60 de ani; iar proporțiunea dintre adaptări, prelucrări, prefaceri, localisări și opere originale este cu fôrte puțin covârșitoare, ale unora asupra celor-lalte, și acesta abiă de 10, 15 ani, căci înainte *originalele*:

. *plutiaă rare*
Pe noianul cel de copă și-a traducerilor mare!

În termin de mijloc, nici o treime din lucrările ce se represintă ađi pe scena Teatrului Național din București nu este originală, cele-lalte fiind localisări și traduceri, pe când în teatrele — chiar de a 2-a și a 3-a categorie din străinătate — nu se primesc decât traduceri marilor autori clasici, cari sunt temelia tuturor repertoriilor, și ale lucrărilor sensaționale moderne, cari sunt cea mai sigură momelă pentru reclamă și parale. Și cu tôte acestea, nici acolo nu sunt prea mulți autori dramatici gustați de public și răsplătiți peste măsură.

E drept că în străinătate sunt teatre pretutindenea, public numeros și iubitor de artă, pe când la noi sunt teatre puține, public restrâns și nu tocmai credincios scenei naționale, dar sunt și mai puțin autori dramatici, cu mai puțină popularitate și mai puțină răsplată decât acolo! Iată cauza de căpetenie a crisei noastre dramatice, care va dăinuși atât cât publicul — cu tot caracterul său independent în materie de spectacole — nu va fi *adus* și *sedus* în teatru de *lucrări interesante*, iar scriitorii nu vor pune mai presus de ori-care cerință a vieții menirea

(1) *Kogălniceanu*, în *Dacia Literară* făcând analiza și critica scrierilor «ce se îmbulzesc pe fie-care ăi, sporind literatura națională», găsiă, încă de la 1840, că, deși «în tôte zilele es de sub tesc cărți în limba românească, ele sunt numai traducțiuni din alte limbi, și încă și acelea dacă ar fi bune! *Traducțiunile nu fac o literatură!*» Tot acolo el, cu mâhnire, constată că: «dorul imitațiunii, încuibat în scriitor, e o manie primejdiôsă, pentru că omôră în noi duhul național»; apoi, făcând elogiul patriei și faptelor mărețe din trecutul nostru istoric, arată că: «am puté găsi și la noi subiecte de scris fără să avem trebuință să ne împrumutăm de la străini.» *Dacia Literară* apărută după suprimarea revistei *Alăuta Românească* sub direcțiunea lui M. Kogălniceanu, Costache Negruzzi și V. Alecsandri, n'a ținut mai mult decât un an (1840--1841) și a fost închisă silnic, din cauza laudelor aduse de Kogălniceanu lui *Alexandru-cel-Bun*, laude ce pârură o critică a guvernului lui Michaiu Vodă Sturdza.

ce aũ de a înobilã inima, a formã gustul și a cãlãuzi spre bine și adevãr tocmai pe acea mulțime ce singurã póte da *pãne și glorie!*

De altã parte cât timp în teatru se va face aprópe numai *artã pentru parale*, literatura dramaticã naționalã va fi fatal osînditã lãncezirii și periciunii, fiind-cã i se vor cere tot-deauna lucrãri de senzațiune: *mult scilpitóre ochilor, pușin priũcióse minșii*, pe cari dacã nu i le va da, i se vor preferi lucrãrile strãine bine chibzuite în acéstã privire. De i le va puté da, atunci se va rãtãci pe cãi nevrednice, se va înjósorã și se va cufundã în adînc, fãrã suflet, fãrã luminã, fãrã ideal.

Negreșit, munca, încordata muncã a minșii, trebuie rësplãtitã, și cu prisos, însã fãrã de a face din rësplatã un scop, nici din senina glorie un prilej de bun traiũ.

Arta, ca și viéța, e o luptã continuã pentru cucerirea unui ideal, carele, cu cât va fi mãi înalt și mãi anevoe de atins, cu atãt și ea va fi mãi nobilã, mãi rodnicã, mãi aprópe de firea și menirea omenéscã.

Dramaturgii de ađi nu mãi aũ a luptã pentru revendicãri și întregiri de drepturi, sentimentalismul lor patriotic nu mãi rëscolesce și ridicã inimã asuprite, nici din adîncuri de glóte robite nu mãi smulg ei strigãtul mãntuitor al libertãții... Vremea și împrejurãrile aũ îndreptat și aũ prefãcut multe, iar calea propãșirii ne este larg deschisã în fațã; menirea lor, deși mãi pușin eroicã ast-fel, va îmbrãțișã totuși nemãrginirea hotarelor vieții, ale cãrei taine și energii printr'înșii le vom puté mãi bine cercetã și pãtrunde.

De alt-fel, ce erã ertat lui Eliade, Vãcãrescu, Aristia, Ruset, Voinescu și alții, atãt de împrejurãrile în cari aũ scris, cât și de rolul activ ce aũ avut la înființarea Teatrului, nu ne-ar mãi fi permis noué, cari, trãind în alte timpuri, avem alte datorii, altã chemare și mãi vîrtos o altã educațiune și înclinare artisticã decãt dînșii.

Teatrul românesc, pe lângã șcólele naționale, a deschis, diceãu ei, un drum fórte întins literaturii nóstre și s'a fãcut o deprindere literarã la toți tinerii cari es din școlã. Nãdejdea și mulțumirea de a-și vedé cine-va faptele sale înfãțișate la un public întreg, de a vedé o mulțime de privitori plini de bãgare de sémã a-l auđi și a bate în palme, a încurajat o mulțime de tineri, ca vremea, ce mãi înainte și-o petreceãu într'o perdere vrednicã de jale, a o hotãri pentru cultura limbei și îmbogãțirea bibliotecii românesci. (1) În adevãr, în mãi pușin de un an de la deschiderea șcólei filarmonice, 42 bucãți, dintre cari 13 *tipãrite*, 4 *sub tipar* și 17 *gata de tipãrit*, eșise de sub con-

(1) *Gazeta Teatrului* No. 3, Aprilie 1836, p. 31.

deiu mai mult sau mai puțin măestru al acelor vrednici bărbați, cari lucrau nu de fală orî de câștig, ci din căldurósă rivnă și patriotică însuflețire pentru binele obștesc.

Și dór nu tot-deauna dragostea scrisului putuse, cu înlesnire, să se dovedescă mai înainte. Ómenii aveau să lupte cu alte nevoi ale vieții, așa că nici vremea, nici prilejul nu le dedeau îngăduire să urmărescă sborul fermecător al minții. Fără îndoială, cei cari aveau darul de sus înfruntau tóte și-și făceau datoria către neam și către țeră; ei însă erau puțini și puține ne-au rămas de la dînșii. De pildă, Banul *Enache Văcărescu* scrie — cu 20 orî póte și cu 30 de anî înainte de începutul vécului nostru — poesii frumóse și o gramatică (1) románescă, fiul sěu *Alecu Văcărescu* îi moștení talentul poetic, apoi *Iancu Văcărescu*, cel mai vestit dintre dînșii — poet și om de stat — căută să ridice limba română pe teatru, traducend încă de la 1817 pe *Britanicus* și pe *Regulus* din franțusesce, pe *Hermiona*, *Césul de séră* și *Grădinarul orb* din nemțesce. Tot el încuragiă traducerea *Avarului* lui Molière de *Herdelius*, care fu jucat de către școlarii de la Sf. Sava la 1819. (2)

Vel Paharnicul *Iordache Slătineanu* traduse la 1797 din limba grécă pe *Achilevs la Skiro* a lui Metastasio (3); *Paris Momuleanu*, «glas de durere», cum îi đice Eminescu, publică la 1817 un: «Rost de poesii, adecă

(1) Acéstă *gramatică* e întitulată: «Observațiuni sau băgări de sémă asupra regulilor și orînduilor gramaticeii románesci, adunate și alcătuite acum întâi (se șcie însă că *prima* gramatică română e cea de la 1757 a lui *Dimitrie Eustatievicî* = veđi V. A. Urechia, Ist. școlelor, vol. I, p. 25), a Dumnelui Enache Văcărescu, cel de acum Dicheofilax bisericeii cei mari a Răsăritului și mare Vistier al Principatului Valachiei.» Ea e închinată Episcopului de Rîmnic Filaret și tipărită de Gheorghe Popa Constantin în tipografia Episcopiei. (A. D. Xenopol, t. V, p. 735, op. cit.) — *Revista Română*. Odobescu, pag. 481—531.

(2) V. A. Urechia, *Domnia lui Ioan Caragea*, ed. Academiei, p. 98.

(3) *Achilevs la Skiro*, *Fapta lui Kir Metastazie Kesaricescului poetic*. «Acum întâi talmăcită de pe grece de către D-lui Iordache Slătineanu, Vel Paharnic în Bucurescii țerii rumunesci la a. 1797 » S'aú tipărit «în Sibiu, în tipografia lui Martin Hohmaister, cu priv. împărătesci crăeștii mării». Actele se numesc *facere*, iar scenele *perdele*. Traducerea este bine făcută, versurile sunt corcte, limba destul de curată și de armoniósă. Se póte đice că e una din cele mai bune traduceri în versuri rimate dintre cele vechi. Paharnicul Slătineanu, om cult și așezat la minte și la inimă, lámuresce încercarea sa, đicend: «Am talmăcit-o în limba mea cea părintescă drept mângâierea acelora ce, ca și mine, petrec câte odată afară din turburarea politicescă.» Ce cuvinte pline de adinc înțeles! și ce bine ar fi să le cunóscă, să le pricépa și să le urmeze, ca un sfat prielnic pentru fericirea vieții, mulți din cei ce se îndeletnicesc numai cu acéstă politicescă turburare.

stihuri, acum întâiu alcătuite în limba românească»; *A. Nănescu* traduse *Hecuba*, tragedia lui Euripide (1), care fu jucată de elevii români la 1819; iar Ioan Eliade, este înainte-mergătorul și sufletul mișcării literare din prima jumătate a vécului.

Deci, lăsând la o parte cărțile bisericesci, cărțile științifice, didactice și puținele publicațiuni periodice încercate până atunci, în aceste lucrări și în pomenitele 42 de bucăți, originale sau traduse din limbă străine, se mărginiă aprópe întréga activitate literară în Țera-Românească, după întâiul an al înființării teatrului. Și acésta fu períoda cea mai rodnică și mai de sémă a literaturii dramatice respective, căci puține la număr și de neînsemnată valóre sunt producerile ce au venit până la risipirea Societății filarmonice.

Dintre acestea, Eliade, pe lângă poesiile, novelele, articolele de polemică și de critică literară, tradusesese: *Fanatismul* de Voltaire în frumoșe, dar adesea inegale versuri; pe *Zaira*, de același, în aceleași condițiuni; apoi pe *Amfitrion* de Molière și pe *Marino Faliero* a lui Lord Byron;

Ioan Câmpeanu: *Intriga și Amorul*, dramă de Schiller;

C. Aristia, interpretul lui Omer: pe *Saul* și pe *Virginia*, tragedii de Alfieri, și *Silita Căsătorie* de Molière;

Ion Ghica: *Prețioșele* lui Molière;

Căpitanul Voinescu: pe *Bădăranul boerit* de Molière, *Misanthropie și pocăință* de Kotzebue, *Demoazela Aissé* de același și *Junia lui Carol II* de Duval;

Maiorul Voinescu: pe *Doctorul fără voce* și pe *Georges Dandin* de Molière;

Parucicul Ioan Em. Florescu: pe *Gemenii din Bergam* de Florian și *Amorul Doctor* de Molière;

Ioan Ruset: *Cina între prieteni*, *Nebunul de la Peron*, *Eraclie* de Corneille și *Sgârcitul* lui Molière;

Const. Rasti: *Violențele lui Scapin* și *les Amants Magnifiques* de Molière;

Stefan Burki: *Sicilianul sau Amorul zugrav* de Molière, *Crispin rivalul stăpânului său* și *Turbare*;

C. Moroșu: *Văduva viclénă* de Goldoni;

G. Nișescu: *Steful nerod* de Kotzebue;

Gr. Grădiștenu fiul: *Bolnavul imaginar* de Molière;

(1) 1 volum de 66 pagine in-8º mic, tipărit la tipografia de la Cișméua lui Mavrogheni, în 1817.— Momuleanu a mai scris și un volum de prosă, «Caracteruri», tipărit tot acolo la 1825, prin care se șilescé a introduce unele neologisme luate din franțusece, în limbă.

G. Munténu: Incurcătura de Kotzebue;

D-ra Smărăndița Porumbaru: Somnambula de Scribe;

D-na Catinca Sâmboténca: Meropa lui Voltaire.

Numai *Cesar Bolliac*, poet liric, astăzi uitat, compusese tragediile: *Matilda*, *Avel* și *Tăierea a doi-spre-dece boeri în mănăstirea Délu-luș*, și *Winterhalder*, profesorul de Istorie la școala filarmonică, vodevile ale cărora subiecte erau luate din teatrul german ori frances, anume: *Triumful amorului*, *Actorul fără voce* și *Nepotul în locul unchiului*.

În total 15 tragedii și drame, iar restul comedii, farse, vodevile și o operă, dintre care șese abia erau originale sau imitate; deci 15 *traducători*, alături de 2 *autori* dramatici. Eră puțin negreșit, mișcarea literară eră slabă și fără colóre proprie, dar începutul acesta făgăduia urmări pline de rodnice isbândi și eră pôte de-ocamdată destul. Împrejurările i-au fost însă protivnice, iar silniciile au sugrumat aprópe puiul plăpând, care se sbăteă să sbóre din ghióce. (1) A sburat, ce e drept, mai târziu, dar i-au fost, se vede, aripele încă amortite, ca și glasul, de nu s'a urcat nici până acuma prea sus și viersu-î n'a străbătut prea departe.

Literatura dramatică, în care se oglindesc, prin pilde vii, viéta, năravurile și patimele unui popor, a rēmas—de atunci—tot înapoiată, la noi scriitorii mărginindu-se a inundă scena cu mulțime de traduceri, de imitari și de localisări din limbă și teatre străine, lucrări pentru cari nu li se cereă nici pregătire de studii, nici gândire și observațiune, nici pătrundere a firii și vrerii némului, nici însușirea a atâtor caracteristice feluri de a fi a societății românesce, pe care mai cu osebite aveaū chemare și datorie să ne-o înfățișeze, cu bunurile și cu relele ei.

Iacă pentru ce producerile acestea ibride, fără căldură și fără interes, cele mai de multe ori, pentru inima și înțelegerea publicului, trebuiaū să-î creeze o atmosferă de false simțiri, de străine îndemnuri și de sérbede apucături, ce l-au otrăvit până la suflet și l-au făcut nătâng, pretențios, fluturatec și deci fără consciință despre ce-î priesce

(1) De la 1836 și până la închiderea teatrului la 1838, nu s'au produs decât fórte puține lucrări dramatice. Lăsând la o parte piesele de ocaziune, ori piesele contra cărora se sculase Soc. filarmonică, nu găsim mai de sémă decât pe: *Domnul de Pursogniac* (Molière), tradus de *Gr. Grădiștenu fiul*; *Doū bilete* sau *Amorezul nerod* (Florian) și *Alzira sau Americanii*, traduse de *George Crețianu*, și cu ocazia-nea țilei onomastice a lui Vodă Ghica, o comedie de *Ioan Eliade*, numită: *Serbătórea română pentru 30 August, 1837*. Bolliac scriă poesiū, iar Eliade se ocupă, după acésta, mai mult de politică și de școlă.

orî ce-î place, fără gust distins, fără măsură, fără ideal, gata a răsplăti cu aceeași cătime de entusiasm strămbăturile unui saltimbanc și creațiunea unui artist!

De ce nobile insuflețiri puteau fi dătătoare acele învățăminte și pilde, când cele mai multe erau scose din jocuri și din patime străine vremii și ființei noastre, când felul cum ele se înfățișau eră atât de puțin meșteșugit, iar haina cu care se îmbrăcau cugetările și simțirile ce le puneau în mișcare eră, dacă nu prea strîmtă, dar totuși rău alcătuită și mai rău purtată.

În adevăr, lăsând toate neajunsurile la o parte, ceea ce mai cu dinadinsul surprinde în aceste lucrări este lipsa de scrupul și de cunoscință cu cari traducătorii au întrebuintat limba. Ei s'au mărginit—în deobște—a strămuta numai înțelesul cuvintelor, fără de a turna într'un tipar propriu gândirea și intențiunea autorului, așa că—în prosă sau în versuri—ni se dă *analogia, nu interpretarea românească a textului străin*. De aci sumedeniile de inversiuni pocite, de împărecheri ciudate, de adăogiri și prescurtări, decî stingherelă și falsificare a unei produceri, îndeajuns de știrbită — alt-fel — prin însăși fapta tălmăcirii.

Publicul sorbiă toate cu lăcomie, creșdend că acelea-s frumosul, binele, adevărul artistic, el își hrăniă sufletul cu dînsele și, în afară de ele, nu bănuia că mai pôte trăi o altă lume, lumea lui de pildă, cu viața de toate țiile, cu patimele, bunurile și minciunile, pe cari, de alt-fel, le huliă orî le slăvia, fără o mai adîncă judecată. Și în ziua când *cine-va* îl puse față în față cu dînsa — decî cu sine însuși — arătându-i că acésta eră lumea reală, el, plin de înfumurarea lumii factice în care trăiă, se răsvrăti, se luptă să-și apere patosul și sughițul trago-poetic bilbiitul și schimele gimbușarilor, cari singure-l mișcase și-l măgulise atăta timp și încă răsuna cu putere în golul lui sufletesc.....

Iată cum, deși isvorite dintr'o arșetore dorință de regenerare, în-deletnicirile acestea dramatice—luate din repertoriul scenelor de boulevard ale Parisului—pregătiră un teren priincios tuturor deșănțărilor și ineptiilor melo-dramatice, cari aveau îndelung să fie aprópe unicul element artistic al scenei noastre naționale;

Iată pentru ce publicul român, hrănit o jumătate de véc numai cu, dînsele, și-a viciat simțirea și gustul, așa că spectacolele fără uimitore privești sau fără patetice induioșări îl lasă rece, nu-l mulțumesc nu-î dau îndemn să mai vie la teatru.

Acéstă stare de lucruri vedesce o neîndoiósă înjosorare a priceperii și o regretabilă slăbiciune a culturii, și va trece încă multă vreme până ce, cu deprinderea și, de sigur, cu desvoltarea educațiunii artis-

tice, va ajunge lumea să prețuiască și să alégă, ca singure vrednice de admirat, pe acele lucruri—străine ori pămîntene—ce o vor face într'adevăr să petrecă instruindu-se, ideal urmărit de acei cari i-au deschis pentru întâia oară ușile teatrului !

Cu desființarea Societății filarmonice încetară și dările bune ale artei noastre dramatice.

Dacă, în neconținutele sale oscilațiuni între vrerile Rusiei și Turciei, în luptele ce a avut să porțe cu partidele politice dinăuntru și, mai virtos, în temerea de răsturnare ce l'a muncit tot timpul domniei, într'adevăr -- cum dicea cântecul :

Alexandru Ghica
N'a făcut nimica,

nici chiar pentru el însuși în această țară, teatrului i-a făcut însă cel mai mare rău !

Invinuit, de intriganți și de străini, a fi un focar ascuns de opozițiune contra Puterilor protectoare și o uneltă de răsturnare a celor cari îi rîvniau tronul, Domnitorul, și fără de acestea puțin dispus a încuragiă asemenea întreprinderi «de gură slobodă și de cugete fără astîmpăr», după ce toleră și pôte încuragiă tóte neajunsurile ce se făceau, după ce zadarnic căută să-i pună călcăiul pe grumaz, apoi, ușor născocindu-se pricinile de bănuială asupra Societății filarmonice, îi dete ultima lovitură, lăsând-o să se prăpăstuiască în prada celor mai mișelesei iscodiri ale trădării.

Scena ridicată de dînsa, lipsită de bunii ei sprijinitori și prigonită din tóte părțile, e dată părăsirii, iar favórea publică alérgă — cu aplause, cu laude, cu aur — către trupele Operei italiene sau nemțesci, către comedianții francesi ori către concertisti, scamatorii, saltimbancii și atâți alți «artiști» străini, ce șépte anî de-a rîndul aveaú să se urce în triumf pe aceleași scânduri, de pe cari răsunase cu atâta drag și însuflețire graiul românesc. (1)

(1) În anul 1838, trupa francesă adusă de *Filoll* începe reprezentațiunile sale la 8 Decembre și le continuă până le 8 Aprilie anul următor.

La 19 Februarie 1839 fu mare concert de *violină* dat de d-ra Eleonora Naiman, «la teatru». Acestă artistă a cântat apoi și la Iași, unde «sentimentul și harul nerostit cu care a sunat fantasia lui Lipinski—cu tóte ale ei greutăți și podóbe—au încununat triumful d-rei Naiman, care s'a urat de publicul cunoscător cu entusiasm și aplaudări.» (*Ist. Școalelor de Urechii*, II, p. 144).

În anul 1840, s'a dat, cu deosebit succes, de către trupa francesă de Operă, La

Tinerii actori, fără cârmă, fără speranță, fără ajutor, se căpătuiră care cum putură. *Andronescu* intră în grefa Tribunalului de Ilfov, *C. Michăilenu* se făcù dascăl de gramatică la pensionul lui Vaillant — până la vremea când se urcă iar pe scenă, — *C. Ollănescu* intră în armată și plecă în Rusia să-și completeze studiile militare, *Curie* se duse întâiū la Atena — cu *C. Aristia*, — apoi pribegì în tótă lumea,

Dame Blanche, în séra de 1 Octobre. — In séra de 6 Octobre a debutat o trupă unгурescă, care a jucat în limba română piesa «Fetele de la Sziclosz», apoi a mai jucat alte două piese tot în romănesc și altele în nemșesce și unğuresce. *Curierul Romănesc* ȓice cu acéstă ocașiune: «Scopul acestei societăți n'a fost, după cum ȓice însăși însciințarea ce a dat afară, ca să facă paradă în limba noastră, care le este străină, ci, debutând pe scena Bucurescilor, să-și arate sentimentul de bună vecinătate și cinstirea către nație, unde, viind a o feliicită de înaintările ei, s'a expus a reprezenta o dramă cu adevérat națională unğurescă, combinând la un loc naționalitatea ungară cu limba acestui pămînt.» (Veđi No. 9 Oct.) Inainte de a veni la noi, trupa acéstă jucase cât.va timp la Brașov. Acéstă trupă, care a stat aprópe o lună în Bucuresci, a dat, cu prilejul aniversărei suirii pe tron a Domnitorului, o reprezentațiune de gală, jucând în limba română o pastorală, urmată de un tablou în 7 poziții (scene), tóte cu privire la înființarea școlelor lancasteriane prin sate. Scena înfățișă pe Domnitor încunjurat de ministri, de popor și de copii de țérani, ținend tablele lancasteriane în mână, pe care le dă Ministrului de Instrucțiune publică. Acesta le dă învățătorului, care le pune în aplicare, lucrând cu copiii în jurul cercurilor de fer. Domnitorul, vedënd apoi pe un țigan în fére, îl ridică de jos cu fiul său, îi sdrosbesce férele, le aruncă și trimite pe copil să învețe împreună cu copiii de Români. (*Curierul Romănesc*, No. 82, Octobre 29, p. 372.)

În 1841 jócă o trupă francesă de dramă și comedie, în care se află o frumósă actriță, M-me Flora Massé, în beneficiul căreia, la 25 Iunie, se dete un spectacol mixt: romăno-frances, în care jucă, se ȓice, și Costache Caragiale.

La 6 Septembrie și la 6 Decembre 1842, reprezentațiuni de gală, prima pentru inaugurarea clădirii Sfatului Orășenesc, a doua pentru ȓiua numelui Impératului Nicolae I al Rusiei. S'a cântat în ambele dăți opera *Norma*. (*C. R.*, No. 71 și 74.)

În 1843, *Leopold de Mayer*, vestit pianist, și *Henrieta Karl*, cântăreță de cameră a Regelui Prusiei, dau mai multe concerte, cu fórte mare succes. Ei au cântat și la balul dat de Marea Vornicésă Elisabeta Barbu Știrbei, în séra de 13 Iunie 1843, în onórea Principelui Albert de Prusia, care sosise din Constantinopole și stătù 3 ȓile în Bucuresci, ca Inalt Óspe al Domnitorului Bibescu.

La 16 Octobre, *Cavalerul Rodolfo*, prestidigitator, uimì capitala prin «neîntrecutele și strălucitele sale productiuni». — (Veđi *Curierul Rom.*, 1844.)

În cursul stagiunii de érnă măi sosì și trupa de acrobați, care, sub direcțiunea lui *Avarini*, dete măi multe reprezentațiuni în teatru.

După suirea pe tron a lui Vodă Bibescu, la Dec. 1842, venì în teatrul Momolo o trupă italiană sub direcțiunea lui *Sansoni Barilio*, care începù stagiunea la 15 Sept. cu opera *Norma*. Trupa eră numerósă și bine compusă, avënd 3 cântărețe: d-nele, *Galzarani*, *Gaetana Luli*, *Matilda Clary*, și 6 cântăreți protagoniști, adecă: 2 tenori: *F. Bataggia* și *Georgio*; 2 bași: *Giacomelli* și *Santi*; 1 bariton: *Clary* și un buf:

I. Rômnicénu se făcù militar, Lăscărescu servì ca pedagog cât-va timp în pensionul statului de pe lângă Colegiul Sf. Sava, mai târziu se făcù iar actor, d-ra Vlasto se mărită cu Polcovnicul Popescu, Adju-tant domnesc, d-na Caliopi devenì nevasta lui Luca Caragiale, păs-trându-și talentul și grațiile pentru campania ce aveà să întreprindă la 1845, reînviând cu alți camarași teatrul românesc în Bucuresci. Câți-va se apucară de negustorie, cei-lalți aũ trăit cum a dat Dumnezeu, dar de meseria cea veche nu s'aũ mai apucat.

Singur Costache Caragiale (1), rămas credincios carierei sale, plecă în Moldova, unde chiar în anul 1838 îl găsim jucând la Botoșani, în trupa lui Nicolini, cu așa succes, în cât «acéstă întreprindere națio-nală a aflat de la nobilime și public un sprijin puternic, ast-fel în cât a putut începe un șir de reprezentațiuni în acel oraș». (2)

Incercări de a se mai jucă în românesce se vor face în câte-va rîn-duri, de pildă cu prilejul aniversărilor domnesci, orî a vre-unor alte împrejurări, dar fără actori bine chibzuiți, fără repertoriu și mai cu sémă fără nici un îndemn pornit de sus. Bucurescenii se vor mulțumi cu nisce sérbede și trecătoare producțiuni, ce le vor lăsa póte numai amărăciune în suflet și nici o părere de rău.

Eugenio. În repertoriu aveà operele: *Lucia, Belisario, Romeo e Giulia, Norma, Bărbierul din Sevilla, Sonnambula, Furiosul* și *Clara de Rosemberg*. Mai târziu, fu angagiată și d-ra *Henrieta Karl* ca primadonă. Ea aveà să ajungă în curînd, după ce Sansoni va face faliment, directore de Operă la noi și să facă cele mai grele neajunsuri trupei românesci a lui Caragiale Costache, ca să póta jucă alături cu dînsa pe scena teatrului Momolo. (*Curierul Românesc*, No. 67 și 69 din 10 și 17 Septembrie 1843. Veđi asemenea No. 70, 72 și 73 ale aceluiași điar.)

(1) Născut la 1815, Martie 29, a învățat la șcôla grecescă și la 1833 erà chiar dascăl de grecesce la șcôla de la Dómna Bălașa, a intrat apoi în șcôla filarmonică și la Novembre 1835 a debutat în *Alzira* (rolul I-iú American, în locul lui Curie, absent).— (*Gazeta Teatrului*, No. 2, 11 Dec. 1835, p. 20).

La 1838 jôcă la Botoșani cu mare succes, anul următor se duce la Iași, unde, alături de Ioan Poni, Th. Teodorini, Th. Bonciu, Pedilan, Jean, d-na Lang și alții, sub direcțiunea d-nei Frisch, se produce pe scenă cu multă isbândă, atrăgënd asupra întreprinderii nu numai favórea publicului, ci și a guvernului. În Iași el creă o mulțime de roluri, între carî pe *Furiosul*, și rămase acolo până la 1844, când se întórse în Bucuresci, fundă *Teatrul de diletanți* și stătù cu succes și profit materia, până la la 1848, când se duse la Craiova, unde, ajutat de C. Michăilénu, întemeiă teatrul. Se întórse la 1850 în Bucuresci, luă direcțiunea, împreună cu Ioan Wachmann. a Teatrului celui mare, jucă sub direcțiunea lui C. A. Rosetti, unde creă rolul lui Guillaume Tell, apoi se retrase și îmbrățișă cariera de avocat. După acésta, silit de nevoie, fu cât-va timp judecător de pace în colórea de Verde, reintră în 1866 în teatru, unde jucă pentru ultima óră în *Domnița Roxandra* a lui Hasdeu, și muri de o bôlá de inimă la 13 Februarie 1877.

Așă, după desființarea Societății filarmonice, se jucă, în ziua de Sf. Alexandru (1837), o comedie pastorală de ocaziune, compusă de Ioan Eliade, intitulată: *Serbătore Domnăscă*, a căreia scenă se petrecea într'un sat din județul Gorj. Anul următor, după închiderea teatrului românesc și risipirea actorilor, se dete, la aceeași aniversară, un vodevil «aproposito» numit *Astădî*, compus de d-nii *Dubleau* și *Storhas*, probabil tradus în românesce, căci în acea séră s'a recitat și o poemă în limba francesă, *Romania*, compusă de *Jean Storhas* în onórea Domnitorului. (1)

După acésta nu mai găsim reprezentațiune românescă decât tocmai la 25 Iunie 1841, când se dădù în beneficiul d-nei Flora Massé un spectacol compus din *Inșelătorul înșelat* și *Cinovnicul și Modista*, comedii românesce, și o piesă în limba francesă— în care jucă și beneficianta — anume: *Michel-Angelo* sau *Capo d'operă necunoscut*. Se dice că în piesele române ar fi jucat însuși Costache Caragiale, venit din Iași, împreună cu o trupă de diletanți. De alt-fel, amîndouă piesele făceau parte din repertoriul teatrului din Iași, cea dintâi fiind a lui Samoil Botezatu și a doua a lui Vasilie Alecsandri. Este, prin urmare, fórte probabil ca să fi jucat Caragiale, care ar fi dat un număr de câte-va reprezentațiuni în timpul verei aceleia în Bucuresci.

În séra de 14 Februarie 1843 se dete, apoi, un spectacol de gală, «spre a celebra ziua întronării» lui Vodă Bibescu, care, la ivirea în loja domnăscă, fu salutat cu strigăte entusiaste de: Să trăiască Prințul! S'a reprezentat o bucată de ocaziune: *Trecutul, Presentul și Viitorul*, pentru care d-nii *Wachmann* și *Forcati* compuseseră musica. (2)

În anul următor, trupa Operei serbătorese ziua Sf. Gheorghe— aniversara Domnitorului — prin două *Cantate*, dintre carî una românescă, produsă de primadona Henrieta Karl în costum național, ridică furtunî

(1) «Sfatul orășenesc, din partea capitalei, pentru recunoștința către M. S. a dat în sala teatrului o privescîte fórte plăcută, unde a fost chemată tótă nobilimea și din tóte clasele a petrece séra cu bucurie și ca o familie adunată pe lângă părintele lor.

«Potrivit cu prilejul acesta d-nii Storhas și Dubleau au compus o bucată dramatică de circumstanță intitulată: *Astădî sau Sf. Alexandru*. Scena se socotiă în orașul cel nou Alexandria, unde asemenea se serbă numele M. S. Drama a fost împărțită în două tablouri, din carî unul arată *Acum patru ani* și altul *Astădî*. Tótă piesa acésta nu eră decât un răsunset de recunoștință a inimilor Românilor, ce așteptă un viitor fericit din tóte îngrijirile părintesci ale Prințului lor și mai virtos din organizarea din nou a 3.000 de școlî lancasteriane, ce s'au întocmit în tóte satele.»— (*Curierul Român.*, No. 40/1838.)

(2) *C. R.*, No. 15, din 19 Februarie.— Nu se arată însă cine a jucat în acésta piesă.

de aplause. Wachmann alcătuiuse cu multă măiestrie musica tot din cântece bătrânesce, așa că fu chemat de mai multe ori pe scenă, împreună cu gingașa cântăreță, și li se făcură mari laude. (1)

Cu toate acestea, speranța reînvierii scenei naționale nu apusese în inima celor care o văduse născând; căci, de când se proiectase zidirea unui teatru — și se cumpăraseră hanul Câmpinencei pentru acesta de la Dragomanul Serafim — se adună bani mereu pentru fondul clădirii. Așa, Eliade vindea de mai mulți ani cărți tipărite de dînsul (2) în folosul acestui fond, care totuși sporiă foarte încet, și poate s'ar fi zădărnicit osteneța tuturor, dacă tot din îndemnul acestui vrednic bărbat Obșteșca Adunare nu prezentă Domnitorului — la finele sesiunii sale din 1840 — o anafora, prin care-i propunea să se facă un proiect pentru clădirea Teatrului Național și să se subvenționeze de stat.

Iată cuprinsul acestui act memorabil în istoria teatrului: «Cu trimiteria socotelilor anului 1838, ce s'a îndreptat către I. V. cu plecat raport No. 345, între alte chibzuirii, la periodul al 3-lea, se cuprinde că unele din cheltuelile *ale politiei* de aci din capitală, ce se plătiă de către Muncipalitatea orașului, să se plătescă din Visterie și, fiind-că pe viitor, cu începutul anului 1841, Sfatul orășenesc se ușurează de această cheltuială, apoi Obșteșca Adunare a chibzuit să rōge, cu supunere, pe I. V. a porunci să se facă un proiect *pentru clădirea și finerea unui Teatru Național și de un repertorion spre învățatura tinerimii, ce s'a socotit a fi de mare folos spre înaintarea luminării și a moralului*; pentru care să rămână spre întrebuințare pe tot anul jumătate banii din mai sus pomenita sumă, ce se slobođiă în cheltuelile

(1) C. R. No., 32 din 24 Aprilie 1844.—*Cantata* (intonată de d-l Wachman) e publicată în No. 33 din 28 Aprilie și nu e decât o serie de laude și lirice declamațiuni pentru Principele Domnitor. — Ea a fost produsă de primadona Karl și tenorul Panizzardii.

(2) Iată o listă a cărților acestora, vîndute în anul 1836: *Gramatica*, *Poesii*, *Bărbat bun și Femeia bună*—cari sunt prea puține; *Mahomet sau Fanatismul*, de I. Eliade; *Amfitrion*, idem; *Lord Byron*, partea I și II, idem; *Culegere de prosă și poezie*, idem; *Poesiile de Văcărescul*; *Regulus*, de același; *Ermiona*, idem; *Eraclie*, de I. Ruset; *Prețioșele*, de I. Ghica; *Steful nerod*, de Nișescu; *Bădăranul boerit*, de Voinescu; *Triumful virtuții*, de S. Marcovici; *Sgârcitul*, de I. Ruset; *Violeniile lui Scapin*, de C. Rasti; *Operele lui C. Bolliac*; *Saul*, de Aristia; *Văduva viclenă*, de C. Moroiu; *Triumful amorului*, de Winterhalder; *Actorul fără voce*, de același; *Gemenii din Bergam*, de I. Florescu; *Sicilianul*, de Burki; *Poesiile lui G. Assaki*; *30 ani din viața unui jucător de cărți*, de C. Negruzzi.

poliției. Acastă chibzuire cu supunere se dă în cunoștința I. V. pentru punerea la cale ce se va găsi de cuviință.»

Propunerea a fost întărită prin Ofisul domnesc din 4 Iunie 1840. (1)

Ar fi fost prea frumoasă pilda de înțelepciune și de dibăcie politică ce ar fi dat preținșilor adversari ai tronului guvernul de atunci, de s'ar fi folosit de acest prilej pentru a pune în lucrare propunerea obștei și nemijlocit risipitoare a tuturor învinuirilor și nemulțumirilor ce provocase, printre cei mai călduroși patrioți, prin faptul desființării Societății filarmonice și deci prin ruina Teatrului Național. (2) Lucrul se vede însă că fusese menit să rămână în stare de proiect, de vreme ce mijlocirea Adunării, aprobată de Vodă, nu avu nici măcar un început de execuțiune.

Ba dimpotrivă, boerii chibzuiră că, pe locul ales și cumpărat anume pentru clădirea teatrului, eră mult mai nemerit să se ridice un monument în onórea Generalului Comite Kisseleff—fostul deplin împuternicit President în Principate—ca prinos de recunoștință din partea poporului pentru marile servicii ce-i adusese în timpul ocârmuirii sale. Acastă idee—răsărită între dânșii, negreșit, prin îndemnul Consulului rusesc, dușman al orî-cărei instituțiuni publice de libertate și de progres la noi, — luă chiar forma unei dorințe generale a țerii, când fu ast-fel

(1) Urechia, *Ist. școlelor*, II, p. 192. — *Analele Parlamentare* pe 1840.

(2) Ar fi fost fără îndoială, o târzie, dar totuși dulce prilejire de mângâiere pentru *Ioan Câmpinenu*, care zăcea închis la Plumbuita, victima devotamentului său pentru cauza națională și pentru sprijinul cel desinteresat și călduros ce dedese teatrului. Ar fi fost o indirectă răsplată, hărăzită lui Eliade, pentru ostenele, grijile, pierderile și jertfele materiale—pe lângă tot felul de jigniri sufletesci ce avusese, pentru răspândirea culturii în clasele, până aci desmoștenite, ale poporului. Ar fi fost o duiósă satisfacțiune resimțită pentru tot ce avea să sufere încă, din partea atâtor rău-voitori, ai lui și ai binelui obștesc. În adevăr, în Martie 1841 el fu denunțat de faimosul doctor Tavernier (cel care ridicase în sînul Societății secrete din 1837 incidentul cu Sarsailă, în urma căreia s'a disolvat Soc. filarmonică), și acesta sfătuț de Billecocq, Consulul frances, că conspiră împotriva lui Ghica Vodă. Eliade, pe atunci efor al școlelor, fu ridicat de acasă, închis în temniță, iar hârtiile lui puse sub pecete. Nu ședù, în adevăr, decât 6 ore închis, dar totuși, până să se lămurească lucrurile și póte chiar mai târziu, el rămase în cugetul Domnitorului vinovat «de a se află în capul unei societăți secrete politice, cu scopuri vrăjmășesci asupra sa». (Veđi *Curierul Românesc*, No. 36 din 11 Maiu 1841, 139 și urm., precum și suplimentul frances al acestui No.)

Ar fi fost, în sfirșit, o cale deschisă largă și sigură, acelora cari prin înclinarea și talentul lor s'ar fi devotat culturii artei dramatice, fără să mai aibă temerea că, într'o bună și, dintr'un capriciu său o iscodire óre-care, se vor pomeni aruncați pe drumuri, victime ale propriilor lor credințe și aspirațiuni.

exprimată, prin organul Obșteștei Adunări, către Bibescu Vodă, în prima sesiune legislativă a anului 1843.

Noul Domnitor, înțelegând însă că cestiunea «clădirii teatrului în București, este un lucru care privesce nu numai la folosul acestui oraș, dar a tot nĂmul românesc, prin influența izbăvitoare ce va avea atât asupra bunelor nĂravuri, cât și asupra desăvĂșirii limbei naționale și dezvoltarea literaturii romĂnescĂ», orĂnduĂ o comisiune, alcătuită din Marele Vornic *Barbu Știrbei*, Marele LogofĂt *Iancu Filipescu*, LogofĂtul *Vladimir Blaremburg*, inginer al Statului, Clucerul *Petrache Pocranu*, efor al școlĂlor, *architectul orașului* și Adjutantul domnesc *Parucicul I. E. Florescu*, cu Ăncredințare de a Ăngriji «pentru tĂte pregĂtitoarele lucrĂri ale pieții, care se va numi Piața Kisseleff», și cu ĂnsĂrcinarea de a chibzui asupra mĂsurilor trebuincioase pentru *clĂdirea unei sale de teatru, tot pe acel loc, fĂcĂnd și tĂte pregĂtirile ca la viitorĂ primĂvarĂ (1844) sĂ se pĂtĂ Ăncepe lucrĂrile*. Se puneĂ osebিতĂ Ăndatorire acestei comisiuni de a luĂ ĂntelĂgere cu vre-un arhitect dintre cei mĂi Ănsemnați, din strĂinĂtate, ca sĂ ĂntocmĂscĂ planul teatrului «după temeiurile cele mĂi priincioase».

AducĂndu-se la cunoscințĂ Comitelui Kisseleff (1) hotĂrĂirea luatĂ la noi de a i se ridicĂ un monument, pe o piațĂ purtĂnd numele sĂu, bĂtrĂnul și plinul de judecatĂ om de stat mulțumĂ cĂlduros pentru acĂstĂ dovadĂ de dragoste și amintire din parte-ne și rugĂ sĂ se Ăntrebuințeze sumele destinate pentru acest scop la *facere de cișmelĂ publice*, ca una din lucrĂrile de folos obștesc ce doresce drept singurul monument ce i-ar fi plĂcut sĂ i se ridice Ăn memoria RomĂnilor.

Drept aceea, orĂnduita comisiune, rĂmĂnĂnd a se ĂndeletniciĂ numai cu clĂdirea teatrului, ĂndreptĂ un raport amĂnunțit cĂtre Domnitor, arĂtĂndu-Ă cĂ: pe lĂngĂ cei 13.000 #, provenind parte din fondurile ce «sunt a se adunĂ pentru teatru la Sfatul orĂșenesc, pĂnĂ la sfirșitul anului 1845», parte din donațiunea fĂcutĂ prin testament, pentru ajutor la zidirea acĂsta, de rĂposatul Constantin Manu (2) (asiguratĂ Ăn nisce munți cumpĂrați anume), mĂi sunt trebuitori și alți 7.000 #,

(1) Pe atuncĂ Ambasador al ImpĂratului Rusiei la Paris.

(2) «Munți *Curuiu* și *Giurgiova*, din jud. BuzĂu, cumpĂrați cu banii lĂsați de rĂposatul Aga C. Manu, pe sĂma clĂdirii Teatrului Național, se vind Ăn trebuințĂ acelei clĂdirĂ, de care se face cunoscut, spre sciințĂ tuturor de obște, ca doritorii de a cumpĂrĂ acești munți ohavnic sĂ se arate la acest deposit la 2, 7 și 13 ale viitorului Decembre, Ăn care zile se va face licitațiĂ pentru a lor vindare».—Director Depart. din NĂuntru, *D. Ioanidi*.—No. 15.387, din 15 Novembre 1850. — *Buletinul Oficial*, No. 100, Novembre 22.

ca să se lărgescă și să se niveleze locul, pe care se va face construcțiunea, să se înzestreze scena cu mașinăriile și decorurile convenite și să se mobileze întréga clădire.—Bibescu încuviințéază aceste propunerî, cu osebita și stăruitoarea îndatorire, pusă comisiunii, ca «să se începă ridicarea teatrului până la primăvara viitoare». (1)

Aceste bune dispozițiuni n'aveau să-și afle desăvîrșita lor îndeplinire, cel puțin sub domnia celui care le orînduise, căci clădirea teatrului începută tocmai în 1846, de către arhitectul vienez *Heft*, sub privigherea unei comisiuni alcătuite din Maiorul *I. E. Florescu*, *Alca. Orăscu*, *Vulpache Filipescu* și *Const. Pencovicî*, abia ajunsese la fața pămîntului, când izbucni revoluțiunea de la 1848. Lucrarea mai departe fu luată la 1850 (2), iar Teatrul Național fu inaugurat în séra de 31 Decembre 1852 printr'o reprezentațiune de gală dată în folosul săracilor, la care asistară: Vodă Știrbei cu Dómna și întréga Curte, Consulii străini și elita societății bucurescene. Spectacolul eră compus dintr'un vodevil: *Zoe* sau un *Amor romanesc*, tradus de Bobescu, musica de *I. A. Wachmann*, în care *Nini Valéry* și *C. Caragiale* aveau rolurile, principale, și din câte-va scene de operă italiană, cu primadona *Lesniewska*, baritonul *Musiani* și tenorul *Finochi*. (3)

(1) *Règne de Bibesco* par le Prince G. Bibesco, II, p. 141 et 199.

(2) *Buletinul Oficial*, din 1850, No. 52, publică «Insciințarea» *Depart. din Năuntru* cu No. 8.810 din Iulie 3: «Pe séma clădirii Teatrului Național din Bucuresci, fiind a se face în presusvia *Depart. următoarele licitațiuni la 8, 10 și 12 Iulie și anume: Pentru lucrul de dulgherie, pentru cherestéua și scândurile de brad, pentru un milion de cărămidă și pentru pétra de Rusciuc*, după lista și condițiunile orînduite de d-l arhitect *Heft*, se dá acésta în cunoscînța tuturor doritorilor etc. etc....» Aceste publicațiuni s'au completat și repetat prin *Buletinul Oficial*, No. 54 din 11 Iulie, «pentru 39.000 hârdaie de nisip», apoi în anul 1851 prin No. 21 și 22 din 9 și 12 Martie, apoi în No. 75 din 7 Septembrie și 107 din 29 Novembre același an, în fine treptat cu înaintarea clădirii, în 1852, prin No. 6 din Ianuarie 17, pentru un adaos de cherestea, prin No. 14 din Februarie 16, pentru bolovani și pétră de Rusciuc, prin No. 18 din Martie 6, pentru darea în antreprisă a «învelișului teatrului», prin No. 63 din Iulie 18, pentru «sculpturile din antreuri și foyere» și prin No. 72 din August 19, pentru «pavarea cu pétră a pieței, ce se întinde în fața teatrului, după orînduiala și arătările d-lui arhitect *Heft*».

(3) *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 2 din 5 (17) Ianuarie 1853, p. 5: «Teatrul cel nou a fost inaugurat în séra de 31 Decembre (*Sylvesterabend*). Monumentul este clădit într'un stil nobil și într'adevăr artistic, proporțiunile îi sunt potrivite și distinsa-i simplitate e imponentă. Dacă privirea generală pare din afară ceva cam seriósă, ea surprinde în mod plăcut la intrarea în sală. Eleganța, strălucitorea lumină, veselia ce răsare din tóte părțile frumoșei sale, par a înțeși veselia și plăcerea și sunt o dovadă nu numai de competența și dragostea de frumos a arhitectului, ci și a Comitetului numit de guvern pentru a supraveghia construcțiunea

Directorii antreprenori ai Teatrului celui nou erau atunci *Costache Caragiale* (1) și cu *Ioan A. Wachmann*. (2)

Până când să se înalțe însă frumosul edificiu al Teatrului Național, tot sala lui Momolo, reparată și «mai încăpătoare, mai comodă, mai bine decorată» (3) de cum fusese înainte, eră singurul local în care se puteau da spectacole în Bucuresci.

Acolo *Sansoni*, directorul Operei Italiene, cu artiști de merit ca *Henrieta Karl*, primadonă, tenorul *Riciardi*, basul *Berlenti*, baritonul *Santi*, cu un repertoriu nou și variat, «cu decorațiuni și costume bogate, toate întocmind un întreg mulțumitor», obțină așa succese, în cât — pentru a fi răsplătit de cheltuelile și osteneța ce-și dădea să «îndestuleze dorința privitorilor și să întrăcă chiar nădejdea publicului» — guvernul îi acordă o subvențiune, iar Domnitorul îl ajută, de mai multe ori, din cassetă sa personală.

Și a trebuit, în adevăr, ca publicul să fie cu dinadinsul ademenit de reprezentațiunile acestea, dacă înfocatul *Cesar Bolliac*, se întrăcă — într'o dare de sémă asupra operei *Linda* — cu o nestăpânită mirare: «De unde es aceste fesuri și giubele, aste chiulafuri și tatârci, aste chipuri uitate și necunoscute? A ajuns teatrul un bal mascat! Ne-a

În ce privesce acustica, iarăși, teatrul pare a fi atât de bine chibzuit, în cât ori din ce parte a salei se aude în mod admirabil, atât vorbirea cât și cântecul, de pe scenă. Teatrul cel nou din Bucuresci este fără îndoială unul din cele mai frumoase teatre din Europa și o podóbă a capitalei. Are un parter cu 338 de staluri, împărțite în două categorii, trei rânduri de loji frumos decorate și de-asupra o largă și încăpătoare galerie. Decorațiunile sunt opera lui *Mühlhörfer* și au fost făcute împreună cu mașinăriile scenei, toate la Mannheim; iar arhitect al monumentului este d-l *Heft* din Viena, care și-a ilustrat cu onóre debutul său în acest gen de construcțiune...» — «Când I. S. Principele Domnitor se arată în loja Sa, întreg publicul, sculându-se, îl primă cu trei detunătoare rânduri de aplause, pentru a-i aduce omagii și mulțumiri în privirea acestui frumos dar al iubirii de artă...» (Tradițiune verbală: *C. I. Stăncescu*.)

(1) *Costache Carageale* fusese înălțat de Știrbei la rangul de *Pitar*, prin Ofisul domnesc No. 1.743, din 10 Decembre 1851, pentru a-l răsplăti de jertfele și munca ce pusesese atât pentru reînviarea teatrului românesc în Bucuresci, cât și pentru întemeierea unui asemenea teatru în Craiova, oraș la care Domnitorul ținea cu deosebire și căruia moștenitorii lui i-au rămas tot-deauna foarte iubitori. — (*Buletinul Oficial* No. 112, din 12 Decembre 1851.)

(2) *I. A. Wachmann* fu înălțat la rangul de *Pitar*, tot de Vodă Știrbei, la 1856, pentru merite artistice.

(3) *Curierul Românesc*, No. 67 din 10 Septembrie 1843.

cotropit mahalalele? Cine desgrópă pe acești răposați în societate! Cine face pe acești ruginiți să-și lase *preferanțul* cel liniștit, ca să vie pe lapovițe și pe geruri de foc la teatru!!» Și constată că farmecul acesta l'aú îndeplinit cântăreții și «arcușul cel magic» al lui Wiest.

Lumea viséză la teatru! exclamă el.

Momentul e, decî, priincios, tărîmul e pregătit și *Costache Caragiale*, care — prin talentul său, crescut și desvoltat pe scena din Iași — pășiă acum în fruntea actorilor pămîntenî, puteă, plin de ardórea altor isbândî, să se întórcă acolo de unde cu șése ani mai înainte plecase, amărît, să-și cate norocul aiurea!

Faima succeselor sale trecuse de mult la noi și de mult vechii lui dascăli îl îndemnaú să se foloséscă de împrejurările favorabile, pentru a ridică iar scena națională în Bucuresci. Făr' de prilej erà cu greú de luat hotărîri temeinice, și cine altul mai ușor decăt dînsul l'ar fi putut înfiripă?

Ioan Cămpinenu, patronul de odiniórá, erà acum la mare vađă și sfetnic de aproape al lui Vodă; Eliade, încununat de aureola gloriei literare, erà în fruntea tinerimii și păreă arbitrul bunului gust; Aristia, fericitul traducător al lui Omer și autorul faimóselor *Stanțe* închinare lui Bibescu, erà poet favorit al Curții; printre boerii însuflețiți de dragul amintirilor trecute și de avîntul propășirii, ferbeă, de mult, ne-mulțumirea «de a nu auđi decăt limbî străine pe scena teatrului, în cea cea m'ai frumósă epocă de naționalitate». Caragiale, cu tótă încrederea puteă să vie, prin urmare, căci de pretutindenea nu va întîmpinà decăt ajutorare și bunăvoință.

Nu putuse veni mai înainte, avënd prea strînse legăminte și îndatoriri către acei cari îl îmbrățișase și-l sərbătorise, ca pe un frate, când cei de aici îl lăsase pe drumuri.

Sosi în vara anului 1844 și fu, ce e drept, primit în tot locul cu prietenie, povățuit, încurajat și întărit în năzuințele sale prin făgădueli și nădejdi de tot felul.

Infăptuirea celor dorite și trebuite fu însă anevoiósă. Din camaradii de altă dată nici unul nu se mai îndeletniciă cu teatrul, și greú se alcătuesce o trupă din elemente necunoscute și mai ales neîncercate. Așezarea, apoi, a unui gen de spectacole populare, alătura de un altul (Opera), care, deși mai vechi și fructuos, are neajunsul de a nu fi la potriva marelui public (1), fu de la început pricină de greutate, de

(1) *Curierul Românesc*, No. 24 din 1845 Martie 23, ȕice: «Când se cheltuesc atăția bani pentru trupe străine, a căror limbă nu o cunóscie publicul, a căror musică, deși mare, deși divină, nu o simte el și a căror întreținere e tótă în greutatea nobilimii».

pedici și îndărăpnări din partea stăpânilor salei; stăpâni, căci, după multe străgăniri, intrigă și încurcături, *Sansoni* perțând tot ce aveă, direcțiunea Operei Italiane o luase acum *Momolo* însuși cu *Henrieta Karl*, galeșa Dulcinee a Consulului rusesc, și firesce vedeau, în noul venit, un dușman primejdios al intereselor lor.

Caragiale nu-și perdù cumpetul și de o parte norocul, de cea-laltă stăruința, îl făcură să isbutescă.

Unii din foștii elevi ai școlii filarmonice și câți-va tineri vrednici și cu dragostea artei, ca *Costache Michăilenu* care-și lepădă dăscălia, *Lăscărescu* își părăsi scaunul pedagogului, *Ralița* și *Zinca Michăilenu* își lăsară acele și undrelele la mahala, *Caliopi* (căsătorită cu Luca Caragiale) sosi fericită, iar *Anesti Cronibace*, bărbatul gingașei și mai târziu vestitei *Mali Cronibace*, *Scărlătescu*, *Lăzurenu*, *Toncoviți* și, plinul de diavoli și talent, micul *Iorgu Caragiale* se strinseră în jurul lui; iar *Momolo*, îmblândit, după primirea condițiunilor impuse, se învoi să-i dea sala *de două ori pe săptămână*. (1)

După o muncă de nouă luni în sfârșit trupa română de diletanți debută în séra de 21 Martie 1845, în piesa *Furiosul*—o prelucrare după episodul nebunului de amor Cardenio din *Don Quichote*, făcută de însuși Const. Caragiale. (2)

Abia cu o săptămână înainte se dedese însciințarea că «Mercuri se deschid reprezentațiunile române» și după trei zile nu mai eră nici o lojă nedată, nici un scaun, nici un loc neprins. În séra reprezentațiunii, de la șese césuri, sala eră plină și curtea teatrului asemenea gemea de privitori, ce venia și se întorceau cu părere de rău că nu au loc. S'a văduț în multe rinduri mulțime la teatru și locurile toate date, însă nu și curtea, nu să stăruiască publicul pe din afară până la 9 din

(1) Iată aceste condițiuni, despre cari foarte bine își amintia *Iorgu Caragiale* și *Costache Dimitriad*, cari le ținea de la însuși Costache Caragiale: 1) Bonificarea unei reprezentațiuni din 4 în folosul Operei Italiane; 2) Plata salei pe séra a 20 #; 3) Aspra îndatorire de-a nu reprezenta nici o bucată lirică, de ori-ce natură ar fi; 4) Repetițiuni pe scenă să nufacă decât în ziua reprezentațiunii; 5) Garderoba și decorațiunile se plătia după învoială și trebuință; 6) Luminatul, serviciul și încălțitul privia jumătate pe Caragiale, jumătate pe *Momolo*, iar muzica eră plătită de trupa română. Li se făcu concesiunea de a li se da mai târziu muzica militară, din ordinul Principeiului chiar.

(2) «D-l Caragiale își începù operațiunile sale fără nici un alt ajutor, ci rezemându-se pe averea sa, pe sculele soției sale, pe cari le ipotecă în acest sfârșit, și pe sprijinul compatrioților săi. În momentul când d-l Caragiale eră să se despere de executarea proiectului său, un alt membru al fostei noastre trupe, d-l C. Michăilenu, își părăsi postul ce ocupă și veni să sprijine patriotica întreprindere a d-lui Caragiale, sacrificându-și spre acest sfârșit ostenela și capitalul adunat cu sudorea feței sale». (Articolul lui N. Apolloni din *Curierul Românesc*, No. 2 din 1846 Ianuarie 7.)

nópte. Intre acte s'a anunțat că «Lună se dá aceeași bucată» și de a doua zi ómenii începură a prinde locuri. *Causa acestei mișcări, acestei dorințe, acestui entusiasism* nu trebuie s'o spunem; fie-cine o cunoște că *este limba română, e numirea Teatrului Național.* (1)

De astă dată dorința și așteptarea tuturor nu rămaseră fără îndeplulare: Guvernul grăbiă aducerea la îndeplinire a hotărîrilor luate, cu doi ani mai înainte, în privirea *clădirii teatrului* pe locul Merișescilor și Hanului Filaret, iar «în sentimentele sale patriotice, Marele Logofet *Em. Bălenu* pune în circulațiune o listă de subscriere pentru *informarea unei școle dramatice*, care în puține zile adună o sumă de 600 #, făgăduiți de subscriitorii (2) pe fie-care an.

În același timp Eliade, care, în anul 1844, publicase un proiect de înființarea unei *Școlii de arte* (3), «pentru a deschide drumul junimii rîvnitoare la câte-va meșteșuguri și arte», fu însărcinat a elabora și o *schită de proiect* (4) *pentru întocmirea unei școle, al căreia scop va fi informarea unui Teatru Național.*

(1) *Curierul Românesc*, No. 24 din 1845 Martie 23.

(2) Aceștia erau: M. Logofet *Em. Bălenu* 50 #, Logof. *Ioan Bibescu* 100 #, *Aga C Belu* 100 #, *Vornicul Iancu Otteteleșanu* 100 # și alții cu sume mai mici până la 12 #

(3) În programul acestei școle se prevedea, la §. 45, și *Musica vocală și Declamațiunea*. — *Curierul românesc*, No. 86 din 1844 Novembre 3.

(4) O schită de proiect pentru întocmirea unei școle, al căreia scop va fi informarea unui Teatru Național.

I. Acastă școlă se va ține în vreme de trei ani, prin ajutorul bine-voitorilor amatori ce se vor subscrie pentru sprijinirea ei.

II. Fie-care subscriitor, ce se va înscrie ca mădular al însoțirii ajutor, se va îndatora că va da necontenit făgăduitul ajutor în vreme de trei ani.

III. În școlă nu vor fi primiți junii decât din cei ce au trecut școlile cel puțin până la al 3-lea clas de umaniore.

IV. În școlă se vor predă învățăturile următoare:

Anul întâiu. 1. Repetițiune la gramatica românească și începuturi de limba italiană.

2. Regule de stil și analisisarea bucăților dramatice mai însemnate antice și moderne.

3. Învățarea și cetirea a mai multor scrieri însemnate după o dicțiune just-odihnită, după sens și după regulele punctuațiunii.

4. *Musica vocală.*

Anul al doilea. 1. Urmare a cetirii după o dicțiune și declamațiune moderată; urmare a limbei italiene și a muziceii.

2. *Lecțiuni de estetică.*

3. *Danțul.*

Anul al treilea. 1. Urmare de muzică și limba italiană.

2. *Istoria dramatică și a celor mai faimoși artiști.*

3. *Exercițiul de bucăți dramatice și preparațiune de punerea lor pe scenă.*

4. *Scrimul (Scrima).*

V. Se vor alege 20 de școlari cu plată, cari, după ce vor da dovedii în vreme de

Economia generală a acestui proiect se asemănă cu organizațiunea școlii de la 1834, cu deosebirea împărțirii mai raționate și dezvoltarea treptată, în curs de trei ani, a materiilor învățămîntului, care de astă dată eră și mai dezvoltat. În colo, aceleași îndatoriri și aceleași dispozițiuni pentru soții ajutători și pentru elevi ca în statutele și regulamentele vrednicei de pomenire Societății filarmonice. Eliade, Câmpinenu și Aristia puteau, după ani de desgust și desilusiune, să fie acum plătiți cu prisos de tot ce suferise, dacă opera lor reînviă după 10 ani aproape aceeași, sub un regim de libertate a acțiunii, cel puțin aparentă. Generoasa încercare n'avea să aibă însă reușită neînțelegerile

6 luni de dispozițiune și de talent, se vor supune prin contract de a urmă neconținut în vreme de trei ani învățăturile arătate și că după acesta vor îmbrățișa cariera dramatică ca actori aci în vreme de câți-va ani.

VI. Se vor alege asemenea 10 fete, nu mai mici de 12 ani, nici mai mari de 16, și se vor așeză într'un pension spre învățatura celor următoare:

Limba română cu gramatică, limba italiană și francesă, muzica vocală, lecțiuni de stil și estetică, cum și danțul, și vor fi supuse la aceleași îndatoriri ca și băeții.

VII. Clasele sus însemnate ale băeților vor fi slobode la ori-ce auditor sau școlar de din afară.

VIII. Școla se va așeză după o programă, în care se va arată rînduiala învățăturilor în zilele săptămânei și la césurile hotărîte, cum și disciplina și regula sub cari se vor supune școlarii.

IX. Unul din profesori va fi însărcinat cu slujbă de provisor, a cărui îngrijire va fi de a ține disciplina între școlari și a priveghiă spre pază cu scumpătate a programei învățăturilor și la venirea cea regulată a școlarilor în școlă.

X. Nici unul din școlari sau școlare nu se va socoti de actor decât după trecerea claselor arătate în vreme de trei ani. Până atunci însă, la sfîrșitul anului dintăiu, în exercițiul ce vor avé despre buna cetire, vor învăță o bucată dramatică cu care se vor sui pe scenă ca diletanți, atât pentru exercitarea lor, cât și spre dovadă către public despre sporirea ce fac.

XI. *Se vor pregăti ast-fel școlarii ca, la săvîrșirea teatrului nou, ei să fie în stare a-l inaugura cu demnitate prin darea unei piese naționale.*

XII. Acastă școlă se va da sub îngrijirea d'a dreptul și direcțiunea superiôră a d-lor Logofétul Em. Bălenu, Vornicul I. Otteteleșanu și Paharnicul I. Eliade.

XIII. D-l Otteteleșanu va fi și cassierul răspunđător al veniturilor strînse de la rîvnitorii subscriptori.

XIV. Pe lângă cassierie se va alătură un ajutor cu plată, care va îngrijii la începutul fie-cărui an de strîngerea banilor și va ține socotelă lămurită despre cheltuirea și întrebuințarea lor.

XV. Câți vor contribui ca soți ajutători se vor face cunoscuți prin foile publice întru recunoscînța generală, vor avé dreptul a cercetă școlă, a cere tot-deauna programa învățăturilor și a vedé dacă se urméză potrivit condițiunilor pe cari s'a întemeiat acastă școlă, vor fi socotiți ca făcători de bine ai limbei și literaturii ro-

și încordările dintre boeri, Obștesca Adunare și Vodă, abătând, mai la fie-ce moment, atențiunea și activitatea tuturor pe căi cu totul depărtate de cultura și încurgiarea arte dramatice. Bunăvoința nu lipsia nimenui, ci mijlocele îndestulătoare și energia și stăruințele punerii în lucrare erau mărginite de împrejurări și de firea învăpăiată, dar nestatornică a Românuului.

Representațiunile «trupeii de diletanți» se urmau totuși regulat de două ori pe săptămână și, cu totă robia Operei Italiane, ce le stingheria mișcările, mergea încet, dar nu fără isbândă, tot înainte. Alternând lucrările serioase cu cele comice, repertoriul lor, deși nu prea bogat, era plăcut și avea darul să așeze emulațiunea între tinerii scriitori, cari

mâne și, la cea dintâi reprezentațiune și cântare în cor a școlarilor acestui așezământ, se va intona un imn spre lauda lor cea meritată.

Insemnări. — I. Spre întocmirea acestei școle, plata profesorilor, a școlarilor, ținerea în pensionat a zece fete, încălzitul și luminatul așezământului, cum și alte cheltueli, este neapărat de trebuință un venit asigurat cel puțin 50 mii lei pe an.

Se alătură aci o schiță de budget prin aproximație al acestor cheltueli.

	Lei pe an
Profesorul de gramatică românească, cetire și declamație	2 000
Idem, de stil și de estetică	2 500
Idem, de limba italiană	2 000
Idem, de muzică	2 500
Analogul profesorilor de danț și scrimă în anii cei doi din urmă socotiți câte 1.000 lei pe an	1 833
Adaosul la unul din profesorii cu însărcinarea de provisor	1 000
Adaosul la unul din profesori pentru declamația dramatică, urcarea bucaților pe scenă și însărcinarea de regisor în vremea reprezentațiilor	1 500
Chiria casei	2 000
Lemne, luminări și altele	1 500
Un slujitor	600
Plata pensionatului pentru zece fete câte 1.000 lei	10 000
Muzica la fete	1 500
Limba italiană	1 500
Danțul	800
Plata a douăzeci școlari, câte doi galbeni pe lună	15 360
Plata unui scriitor sau grămătic pe lângă eforie	2 000
Alte cheltueli, precum hârtie, cărți și a	2 000
Total	50 593

II. Spre împlinirea sumei de 50 mii lei, cu care se poate începe această școală, este chemată rîvna și generositatea națională; sunt chemați acești generoși Români, ce au fost în tot-deauna gata a sprijini și însuși întocmiri și așezăminte străine, cu cât mai virtos un așezământ atât de național, din care se așteptă o școală spre îndreptarea năravurilor și formarea limbei; pentru că teatrul este cunoscut ce prefaceri și ce îmbunătățiri făcū între toate națiile ce sciură a-l întrebuiță cu folos. Se alătură aci câte un bilet și amatorii vor bine-voi a se subscrie cu suma anuală ce

începură să producă bucăți ușore, unele, dar în mare parte nu lipsite de merit. (1) Pana plină de mușcătore vervă a lui *C. Bălăcescu* avea să le dea *O bună educațiune* (2), comedie de năravuri românesce, cea dintâi care, împreună cu *Iorgu de la Sadagura* și cu *Creditorii* lui *Alecsandri*, va descoperi publicului un colț al societății noastre de pe atunci. Credinciosul și iubitorul de teatru *Ioan Vernescu* va traduce *Recrutul răscumpărat*; *Lehliu*, *Capul de operă necunoscut*; mai târziu *Costache Halepliu* va alcătui *Nunta de la Fefeieșii*, iar *Costache Caragiale*, poet și scriitor dramatic el însuși, va compune *Desertorul său sluga istéță* și comedia atât de hazlie *O soară la mahala* (3), care a rămas ca un eveniment deosebit în anele teatrului. *Costache Faca* scrie—imitând pe Molière—minunata satiră în versuri *Franțuzitele*, care și până azi e un model frumos de literatură dramatică.

vor primi spre a susține acest început, și a o trimite la redacție, după care se va face o listă întregă și se va publica spre știința tuturor și vestirea bunului început.

III. Implinindu-se suma trebuincioasă spre începere, d-nii subscriitorii vor fi invitați într'o zi și la un loc hotărît, spre a lua în cercetare schița acestui proiect și, dându-și fie-care părerea, spre a pute perfecționa după dorința binecuvîntată a cunoscătorilor amatori.

(1) Caracteristic e faptul reprezentațiunii, *date de trupa română* în séra de 7 Iunie 1845 (s'a jucat *Recrutul răscumpărat*, în care debută *Iorgu Caragiale* și *Zinca Michăilenu*) în beneficiul *nenorocitului Sansoni*, fostul director al Operei Italiane, ruinat în teatrul lui *Momolo*, care-i luase, împreună cu primadona, *Henrieta Karl*, locul. «Fiind această reprezentațiune dată în beneficiul familiei părăsite a fostului director *Sansoni*,—care, prin cheltuelile sale cele nemăsurate cu veniturile, ajunsese în cele de pe urmă într'o desăvîrșită scăpătate, fără a lăsa păgubitor pe nici un artist din trupa sa—publicul simțitor chemă mai întâiu pe diletanții români—culmați de aplauze și de mii de flori—pe scenă, a le mulțumi de fapta și de jocul lor, și apoi chemă și pe d-l *Sansoni*, pe care-l primi în aplauze», țice o cronică teatrală de atunci.

(2) Reprezentată pentru întâia oară la 28 Iulie 1845, cu foarte mare succes. «*Costache Caragiale*, în rolul *Măzărescului*, a făcut publicul a se ține neîncetat cu mâna de inimă de ris; *Lăscărescu*, în acel al lui *Briganovici*, ne-a făcut să vedem un tip de basă? de jupân boerit cu toate virtuțile și ridicolele sale; *C. Michăilenu*, în rolul lui *Galantescu*, a sprijinit piesa și a făcut de minune contrapunctul și pe rivalul *Măzărescului*; *Ralița Stoinésca* (*Michăilenu*) ne-a făcut o *Catină* de minune, s'a întrecut mai mult decât tot-deauna în rolul de subretă; *Caliopi Caragiale*, deși nu ne-a arătat cu adevărat pe *Elisafca*, a cărui educațiune începe de la a-și schimbă numele *Elisa* cu toate smarfurile și caricaturele în mahalalele franțozite. Fie-care personagiū în comedia asta își rostiă jargonul său: Demoasela eșită din pension ne încercă cu galicisemele sale, date prin idioma fanaro-grcă, jargon obicinuīt prin toate salónele noastre contimporane, nu numai între dame, ci și între bărbați cu mustăți și cu barbă, ce trece de limbă curată. *Măzărescu*, *Briganovici*, *Galantescu* își au asemenea jargonul lor, numai *Catinca* și *Iacov* își vorbesc mai curată limba părintescă. *Curierul român.*, Iulie 1845.

(3) Jucată pentru prima oară în Novembre 1846; într'însa debută *Luca Caragiale*

Fusese de ajuns să se deschidă ușile teatrului, pentru ca musele inspirate să reverse darurile lor asupra celor aleși și să iasă, ca din pământ, autori, critici, actori, întrecându-se care de care să alunge întristarea și uritul de pe fruntea aprópelui și să răspândescă, cu pilda bună și cuvîntul isteț, voioșia și seninătatea în inimă. (1)

Se vede însă că genul acesta — de alt-fel inferior, — de comedii luate din mijlocul nostru, nu făcea să vibreze în deajuns córda simțitoare a publicului — mai mult *sentimental* decât *intelectual*, — de vreme ce în plinul lor succes se ridicară glasuri pentru a reclama «*preferința dramei asupra comediei*». (2) Așa, unul arată, cu părere de rău, că în «patru luni de când s'a început reprezentațiile (Novembre 1846), *tóte piesele câte s'a jucat aũ fost numai comedii*» (3); altul susține, că *din dramele* reprezentate altă dată pe scena grecescă «s'a rësfrânt idea de teatru între școlarii marelui Lazăr» (4); iar un al treilea lăsă să se înțelégă că: dacă lumea n'a umplut sala teatrului cu prilejul unei reprezentațiuni de binefacere, pricina o fi fost — între altele — că se jucaũ douë comedii, anume *Desertorul* și *Creditorii*. (5) Credința că

bárbatul Caliopei Caragiale și părinte al lui *Iaon Caragiale*, vestitul autor dramatic de ađi. Luca a rămas însă puțin în teatru. «Ca edificiu, ca corónă a pieselor române se presintă *Soarea la mahala* sau *Amestecul de idei*... sujet veritabil, sujet bine meditat și care atrage cele mai mari elogii autorului. Intriga ni se arată atât bine nimerită cu morala națională. *Coconu Eftimie*, reprezentat de autor, e chiar o anti-chitate, ce ne *rapelă* (?) civilizațiunea secolilor fanariotici. Nici o faptă națională nu atinge gradul perfecției care merită acesta. Când ajungem la d-na Ralița în metamorfosa *Cocoanei Mândica*, trebuie să mărturisim că actrița română de acest fel e o raritate.... Cei-l-alți actori și-aũ jucat bine rolele, cu deosebire d-nii Iorgu și Luca Caragiale; pare că e un dar al familiei, ca toți mădularii ei să se bucure de un talent pe care Românii sciũ al prețului.... Părerea mea este că începuturile d-lui Caragiale sunt acelea ale lui Molière, fie ca și urmăriirile să egale pe ale imortelului (?) autor frances». (C. I. Vernescu în *Curierul român*, 1846, No. 87, Noembre 12.)

(1) *Cesar Bolliac* dicea: «Influența Teatrului Național a început a se simți în literatura noastră. *Coconul Iorgu de la Sadagura*, *Buna educație* și *Sluga istefã* sunt trei piese cu totul originale, cari vędurãm pe scena românească din capitala noastră. Dacă va fi să socotim progresul artei dramatice la noi pe deosebirile ce vędurãm în aceste trei piese, ne vine să credem că arta dramatică o să ajungă într'o ți a face partea cea mai însemnată a literaturii noastre». (*Curierul Român*, No. 27, Martie 30/46, p. 107.)

(2) *Ibidem*, p. 108. — Același Bolliac recomandă însă ca *bune* de reprezentat douë drame traduse: una din franțuzesce: *Campanatorul (!) de la Sf. Paul* (Bouhardy), de *P. Teulescu*; alta din grecesce: *Polixenia* (I. Rizo), de *A. H. Zottu*.

(3) *Ibidem*, No. 90, Novembre 26, p. 358. — Cu această ocaziune *P. Teulescu* recomandă dramele: *Francisca de la Rimini*, *Filip*, *Orest*, traduse de *S. Marcovici*.

(4) *Curierul Românesc*, No. 27, Martie 30 din 1846, p. 108.

(5) *Winterhalder*, într'o cronică asupra stării teatrului, la 21 August 1845 — Re-

învătămintele dramei, înalță și purifică sufletul, pe când spiritul și veselie comediei îl ademenesc numai și-l fac vremelnicesce să petrecă, vedia, trăinicia vechilor înriuriri și deprinderea publicului, adăpat atâția mari de ani, cât fusese lipsit de o scenă română, la isvorul melodramelor italiene.

Cu toate acestea Caragiale reuși să atragă chiar bunăvoința Domnitorului asupra trupei sale, și însăși dușmana lui, Henrieta Karl, directoarea Operei, îi înlesni prilejul de-a câștiga această înaltă «protecție și încurajare, care deșteptă în totă nobilimea interesul despre existența teatrului român». (1) Eră să se dea «Lucia», în beneficiul tenorului Riciardi, «care pe scenă, prin jocul și glasul său, supunea simțirile». Artistul fiind foarte apreciat, societatea cea mai alésă aștepta să-și dea o dovadă de simpatia și admirarea sa. Vodă făgăduise că va fi de față cu totă Curtea: o adevărată și strălucită sărbătoare. Riciardi însă cade bolnav în ziua reprezentațiunii. (2) Spectacolul nu se putea, cu nici un chip, amâna, toate locurile fiind foarte scump vândute și direcțiunea neîndrăsnind să înfrunte imputările ce i-ar fi venit de pretutindenea. Trebuiă grabnică soluțiune, alt-fel și-ar fi compromis creditul și situațiunea. Caragiale, simțind ce folose ar putea dobândi jucând înaintea unei asemenea public, se oferă să-și scape și propuse să jöce, cu trupa lui, o comedie, iar artiștii italieni să cânte, în deosebi, bucăți de Operă.

Neavând în cotro, Momolo și Madame Karl primiră, chiar bucuroși, combinațiunea, și séra, când teatrul «scânteia de focul luminilor și al giuvaerurilor», se anunță publicului trista întâmplare și silita preschimbare a reprezentațiunii. Unii, mai ușurei, protestară, alții dimpotrivă fură

prezentațiunea fusese dată în folosul familiilor cari își perduse avutul în focul ce mistuise Hanul Grădiștenului din Capitală.

(1) *Bunul nostru prinț*, cunoscând sacrificiile acestor adevărați Români (C. Caragiale și C. Michăilenu), vizită cu venirea sa la teatru încercările lor, le încurajă, dându-le și un ajutor de bani. (*N. Apolloni*, 1845, Sept. 28, C. R., din 1846 No. 2.)

(2) Costache Caragiale, vedând îmbulzirea lumii la reprezentațiunea dată în beneficiul lui Riciardi și mai ales prețurile ce se plătiau pentru locuri, căută pe de o parte să jöce direcțiunii, care-l persecută și-l amără atât—o festă bună, iar pe de alta să cerce norocul de nu cum-va ar putea profită și ai lui de toate pregătirile ce se făceau pentru socotela Italianului. Așa, în ajunul chiar al beneficiului, poftind pe Riciardi la masă, îi dete, între altele, licurini, sărați și sardele rusesci cu ardeiu să mănânce, «ca să pötă lunecă Drăgășanul de 5 ani mai lesne pe gât»—și-și plăcea vinul de Drăgășani tenorului, că beu și mănca fără să-și mai dea rind gurii.—*A doua zi eră așa de răgușit, că nici putea vorbi, dar-mi-te cântă*. Festa reușise pe deplin șmecherului de Caragiale, iar contractul lui Riciardi fu resilit și *Montresor*, neuitatul Montresor (care fu tenor al Operei și muri în București—de unde nu mai putuse plecă tot de dragul vinului bun și efin—controlor la ușa teatrului), fu adus în locul lui în stagiunea anului 1846. (*G. I. Stăncescu*, tradițiune verbală.)

mulțumiți de nimerita alcătuire, și perdéua se ridică asupra scenei de nebulie a Luciei, în care Madame Karl fu superbă. Santi cântă o arie din *Belisarie*, iar «diletanții români» jucară *O bună educație*, care stîrni furtuni de aplause și deșteptă un așa de mare entusiasm, în cât Vodă chemă pe Caragiale, îi mulțumî și hărăzi teatrului o sumă de 5.000 de lei «odată pentru tot-deauna», prin Ofis domnesc. (1)

În urma acestei isbânde, Caragiale se scutură de îndatorirea ce aveă de a bonifică una din patru reprezentațiuni pentru *Opera Italiană*, rămânend ca pentru 35 ₰ pe séră să i se deă sala iluminată și încălđită, decorurile și costumele ce i-ar trebui, iar orchestra, sub direcțiunea lui Wiest, eră plătită pentru fie-care spectacol deosebit.

Trupa română, sprijinită acum de tótă lumea (2), mergeă progresând, scriitorii își dedeau îndemn să producă lucrări plăcute, iar Costache Caragiale și C. Michăilenu se distingeau din ce în ce mai mult prin creațiuni de roluri senzaționale.

Așa în *Gil Blas*, comedie în trei acte, tradusă de *Scarlat Fălcoianu* și în *Trei-deci de ani din viața unui jucător de cărți*, dramă în cinci acte, tradusă de *Const. Negruzzi*, amîndoi se ridicară mult de-asupra camaraziilor lor, atît prin modul cum înțeleseră, cât și prin acela în care își interpretară rolele: *Ralița Stoenescu* (Michăilenu), alături de dînsii, dovedî o așa putere dramatică în cât «spectatorii, uitând că în-tîmplarea eră o închipuire, pentru ceea ce se petrecea înaintea lor pe scenă isbuciră într'o unanimitate de aplause, în care se auđia numele: *Ralița! Michăilenu!*» (3)

Tot Michăilenu, în *Jarvis*, dramă în două acte, tradusă de *Ioan Roset*, «sub o modestie exemplară, dă prilej, de câte-orî jôcă în role potrivite caracterului d-sale, a ne încredința de talentul sêu teatral». (4)

(1) *Ioan Ottetelesanu*, pe atunci Ministru de Control, cređend însă că prin acest «odată pentru tot-deauna» vroia să se înțelégă «o subvenție anuală», regulă lucrurile ast-fel că de atunci «trupa de diletanți români» primî suma de 5.000 de lei în fie-care an. Veđi «Condica de Ofise domnesci» 1845, a desființatului Ministeriũ de Control.

(2) *N. Apolloni* cronica teatrală din Sept. 1845: «Astăđi, când se represintă pe scena nóstră, și în limba nóstră, entusiasmul român face ca nici o lojă a teatrului să nu fie deșartă și nici un loc neocupat.» (*C. R.*, No. 2, Ianuarie 7 din 1846.) Acest Apolloni eră director de pension de fete în capitală și apoi un aprig luptător național la 1848, cuprins în lista de proscricțiune dată, prin anume firman, de Pórtă, Principelui Stirbei, la urcarea sa pe tron.

(3) *C. Caragiale* jucă pe *Gil-Blas* și pe fiul lui *Georges*, jucătorul de cărți; *Michăilenu* pe *Rolando* și pe *Georges*; *Ralița* pe soția lui *Georges*. (*C. R.*, No. 70 din 3 Septembrie 1846.)

(4) *Cronica teatrală* din 12 Novembre 1845. (*C. R.*, No. 87, p. 315.)

Cu prilejul sosirii sale în Bucuresci, Domnitorul Moldovei Michail Sturdza dăruiesce *Direcției diletanților Teatrului Național* o sumă de 60 #, ca gratificațiune (1) pentru «cea cu mult talent jucată piesă națională de circumstanță, intitulată: *Meșterul vechi și Meșterul nou sau 21 Aprilie 1846*, în care s'a celebrat de-odată sosirea M. S. Prințului Moldaviei și aniversara numelui Prea Înălțatului nostru Domn». (2)

Pe lângă cei-lalți actori, trupa mai căpătase în acel an pe *Pavel Stoenu*, bărbatul Raliței Michăilenu, căruia într'o cronică teatrală i se spune că: «de și-ar învăța rolele mai bine pe din afară, ar juca cu mult mai bine»; pe *A. Copoprîmo*, despre care aceeași cronică dice: «și-a jucat rolul aprópe în perfecție, are un talent netăgăduit și direcțiunea a dobândit într'însul un actor, care fără îndoială va câștiga favorul publicului» (3); și pe d-șóra *Zoe Manolescu*, căreia i se aduc mulțumiri pentru chipul cum și-a jucat rolul în drama *Jarvis*. (4) Greșala ce se impută lui Stoenu era imputabilă și altora mai vechi pe scenă și mai în vață decât dînsul. De alt-fel, *a nu-și învăța rolele* a fost păcatul originar al actorilor noștri, care *încă astăzi* mai dăinuesce; de aceea muștrările ce li se făceau la 1846 au păstrat un caracteristic interes de actualitate. «Nu ne putem opri de-a mărturisî — dicea criticul de atunci—adeverata noastră mahnire pentru îndrăsneta înfățișare pe scenă a d-lui Lăscărescu și Cronibace cu *rolele atât de pușin premeditate* și mai cu sémă când amîndoi tot în această piesă s'au urcat pe scenă de mai multe ori. Direcția Teatrului Național cunoșce, fără îndoială, datoria sa; este de mirare, dar, cum póte avé curagiul de-a ertă diletanților sêi această îndrăsnelă, *care, póte, dacă ar fi fost pentru întâia óră*, am fi trecut-o și noi cu vederea... cine póte asigura direcția că publicul nu va perde într'o séră răbdarea? Nu este óre în dreptul de a flueră când nu-î place, precum este în acela de a aplaudă când simte mulțumire?» (5)

Lucrul devenise îngrijitor, prin urmare, și această aspră lecțiune dată

(1) *Curierul Românesc*, No. 35 din 29 Aprilie 1846, p. 135.

(2) *Ibidem*, No. 33 din 23 Aprilie, p. 134. «Séra, în ajunul Sf. Gheorghe, la teatru s'a dat o mare reprezentație. Cu doué zile și mai înainte lojile și parterul erau prinse. La 8 césuri M.M.L.L. Prințul Moldaviei, Prea I. N. Domn George Bibescu, M. S. Dómna și Prinții Domnesei ai Moldaviei au venit la teatru și fură primiți, în sunetul muziciei, cu aplaudé și aclamațiuni entusiaste». După-ce trupa română jucă piesa de circumstanță, «prin artiștii italieni s'a cântat un imn de ocazie, compus de d-l Iago Martini.» Teatru s'a sfîrșit apoi cu *Lucia de Lamermoor*.

(3) *Winterhalder*, cronică teatrală din August 1845.

(4) *Cronica teatrală* din Novembre 1846.

(5) *Ibidem*.

căpeteniilor trupei arată că orî ei n'aveau destulă autoritate asupra celor-lalți, pentru a-i face să-și îndeplinescă cu sfințenie datoriile, orî, asigurați de concursul și de bunăvoință publică, dedeau puțină îngrijire la învățarea rolurilor și studiau piesele în mod pripit, fără observarea nuanțelor, fără scóterea în evidență a părților interesante, fără îmbinarea desăvîrșită și firéscă a tuturor puterilor, cari, numai ast-fel, concurg la întregirea și vivificarea acțiunii.

În Septembrie 1846 faimosul prestidigitator *Bosco* din Turin, sosind de la Viena, dădu patru reprezentațiuni «de arta cea veche a magiei egiptene», la cari tot publicul capitalei s'a grăbit să se ducă, rămânend în uimire pentru atâtea nepomenite minunății.

Cu acest prilej se constată că «lumea iubitóre de spectacole înmulțindu-se și ne mai putend încapé tótă în sala cea mică a teatrului, nici odată marii artiști nu vor *segiurnà* (!) mai mult între noi, până când nu vom avé o sală mare unde să intre mai multă, iar prețurile să fie mai scădute, ca să-și pótă află artistul socotéla». (1)

În séra de Lunî, 9 Decembre, același an, *Frantz Liszt*, «deul pianului», dete întâiul seú concert, asupra căruia Cesar Bolliac, într'un articol entusiast, observă că «din societatea frumósă a capitalei, trei sute de persóne au primit pe artist în aplause, și fisionomia-i inspirată s'a animat în cercul adoratorilor».

Cu tóte acestea, abia 200 de persóne din acéstă societate îl puteau înțelege și mai ales puteau plăti cei 2 # locul în sală, «pentru ca să asculte un cés numai un artist. De aceea, dacă un triumf, de tot ce e mai tîner și mai simțitor într'o nație póte lăsă o suvenire mai plăcută decât câte-va sute de galbeni, atunci nu suferi, domnule Liszt, ca tótă tinerimea română să dică: Liszt a trecut pe la noi, *dar n'am avut mijlóce să-l audim*». Cu alte cuvinte, dacă vrei să fii priceput și simțit, scade prețurile, căci dintre cei bogați puținî te prețuesc, deși toți pot plăti luxul unui bilet, cât de scump ar fi. (2)

(1) *Curierul Românesc*, No. 74 din 21 Septembrie 1846. -- Orficiosul pretinde că *Bosco* avea 30# cheltuală pe ȃi și-a trebuit să stea o lună ca să pótă da patru reprezentațiuni.

(2) *Curierul Românesc*, No. 13 din 7 August 1847, pag. 52. -- Asupra valorii artiștilor cetim într'o cronică a lui *Iancu Gănescul* următórele: «Marți, la 14, s'a prezentat opera *Bărbierul din Sevilla*. *D-l Maroquelli* a jucat fórte bine rolul lui

Nu se scie dacă ȕeul pianului i-a ascultat ruga.

Trupa italiană nu eră însă mai puțin sprijinită decât cea română.

Operele, bine cântate și cu ore care lux puse în scenă, atrăgeau lumea nu numai prin farmecul podóbelor și al muziceii, ci și prin îndemnul societății elegante de a se întruni, aproape întrégă, la spectacolele străine, *la modă*, atunci ca acum. Cu osebire *impressa* Henrietei Karl fu norocită din acest punct de vedere, căci pentru a treia oră o vedem inaugurând stagiunea anului 1847—1848 cu un personal numeros de artiști și cu făgădueli de lucrări noue «pentru a corespunde așteptărilor unui public atât de cultivat și al cărui gust perfecționat este atât de cunoscut». Atunci fu adusă *Carlotta Griffani*, primadona seria absolută, care doi ani mai târziu eră să facă furorî la Petersburg, sub înalta protecțiune a faimosului bancher Baron Stieglitz. Lângă dînsa au cântat *Margherita Lizzoni* și contralta *Elena Rho*, care se mărită cu dragomanul Consulatului rusesc, *Montresor și Landi*, primî tenorî, cum și *Tozzoli*, basul profund, angajat la 1850 la *Covent Garden* la Londra, apoi director al Operei la Iași, și baritonul *Maroquelli*, fluerat la al doilea debut în *Favorita*.

Operele neexecutate până atunci la noi, puse în repertoriul acelei stagiuni, erau: *Favorita* (Donizetti), *Templiarul* (Nicolay), *Vestala* (Spontini), *Nabucodonosor* (Verdi), *Luisa Strozzi* (Saveli), *Turcul în Italia* (Rossini) și *Matrimonio Segreto* (Cimarosa). (1)

La 15 August se deschise și a treia stagiune a *diletanților români* prin două comedii, cari însă par a nu fi mulțumit critica de pe atunci, mai în drept negreșit a cere de la nisce actorî atât de susținuți și îmbrățișați de public o cuviincioasă întocmire, decât ar fi putut pretinde de la alții, lăsați în voia întâmplării, fără talent, fără sprijin, fără experiență.

Așa în *Duelurile saü impeșitul provincial* se impută lui C. Caragiale de a da «puțină îngrijire bietului spectator, pe care îl face a perde orî-ce ilusie, prin *multa exagerație* ce pune în jocul seü», iar celor-lalți actorî «defectul de a *nu-și sci rolurile, care par'că s'ar face învêș*».

În *Crispin rivalul stăpânului seü*, Iorgu Caragiale «este departe de a fi în stare să figureze pe scenă, când are lângă dînsul pe Anesti

Figaro și fu aplaudat; damicela *Carlotta Griffani* făcu pe Rosina să cânte cu mare artă aria: *Una voce pocco fa*; domnul *Tozzoli* execută cu așa nemerire rolul lui Don Basilio, în cât putem ȕice că de mult n'am aușit așa de bine să se cânte aria: *La calumnia*, precum a cântat-o d-lui; *d-l Leoni* jucă forțe bine rolul lui Don Bartolo și aduse mulțumire tuturor.» (*Curierul Românesc*, No. 34.)

(1) *Curierul Românesc*, No. 94 din 14 Decembre 1846.

Cronibace, căci nu erà de loc în rolul d-sale jucând pe Crispin. D-l Scărlătescu cetise fórte puțin rolul d sale. (1)

Un nenorocit debut, prin urmare. Cu cât mergeau înainte, cu atât defectele inerente unei organizări neîndestul de închegate și unei pururea grăbite puneri în scenă se accentuau din ce în ce, scoțând mai bătătoare la ochi pe cele două, de cari marea mulțime a *artiștilor noștri dramatici* vor suferi fără speranța tămăduirii, adecă *exagerațiunea și nesciința rolului*. Și cu toate acestea erà o perioadă de luptă, de luptă pentru isbânda cu ori-ce preț, pentru isbânda premergătoare cuceririi, perioada prin care treceau *diletanții* noștri, neșintind la nimic mai puțin decât prin silințele, prin talentul, prin reușita lor să învâpăeze entuziasmul publicului pentru arta și literatura dramatică națională.

Mijloce pare că aveau îndestule, consciință luminată și energie statornică nu dovediau însă, dacă după trei stagiuni, în loc să părăsescă nisele rele deprinderi ertate începătorilor, ei se înglodaș mai mult într'însele, făcându-și-le *un invăț*. Singurul dintre ei, tînărul *Anesti Cronibace*, care «merită stima și adorațiunea publică și-i cunoscut pentru minunatul său talent de comic». El jocă pe cât se pôte de bine în piesa *Amestecătorul în toate*, el cântă cu aceeași ocaziune Cavatina din Belisarie: *Trema Bisanzio*, iar publicul, care-l iubese atât de mult, îl primesce pe scenă în miș de aclamațiuni entusiaste, ce se reînnoesc după ce-și termină cântarea, ast-fel în cât eșî triumfător..... «și n'a văduț nici Veneția nici Milanul, nici i-a întins cine-va mână de ajutor, ci singur a sacrificat micul său apuntamento, spre a-și plăti un profesor de musică și a muncit nopți întregi spre a nemeși o notă, spre a învêța o arie». (2)

Dar este o reprezentațiune—beneficiul directorului trupei C. Caragiale —în care toți își îndeplinesc de o potrivă bine datoriile, «pentru că toate rolurile au fost bine împărțite, iar beneficiul și-a pus totă silința spre a exercita pe actorii cei mai puțin tari». Acesta este drama *Omul din codrul negru*. Pe lângă Caragiale și Michăilenu, cari «s'au arătat întru toate la înălțimea unor atât de însemnate și de grele roluri», se distinge *Serghie*, «care, de unde până acum erà socotit cu un talent de a doua mână, astă séră ne-a făcut să credem că este un actor format, a egalat în joc pe C. Caragiale și s'a înălțat la un grad de unde îi urăm să nu se mai cobóre..... D-l Serghie s'a întrecut pe

(1) *Curierul Românesc*, No. 34 din 20 Oct. 1847 — Critica e subscrisă de *Iancu Gănescu*.

(2) *Ibidem*, No. 41 din Novembre 17.

sine în astă séră». Cu micul defect de a nu-și fi «modulat tonul când recită lungi monologuri», tînăra dómna *N. Ștefănescu* a plăcut, fiindu-i «atât costumul cât și aerul potrivit personagiului ce reprezintă». Apoi *Lăscărescu*, *Cronibace*, *Luca Caragiale*, *Seracin*, *Maniu* și *Scărlătescu* «aũ jucat rolele d-lor pe cât se pôte mai bine». (1) Un succes, meritat de astă dată, fiind-că a venit în urma unei munci inteligente și stăruitoare, sub conducerea unei voințe *interesate a isbuti*, ba încă atât de interesate că criticul îl rógă «să-și dea acéstă nobilă ostenélă și când nu e beneficiul d-lui, pentru progresul teatrului și lauda directorilor!»

Oh! cât de adevărate și de vecinic *actuale* sunt cuvintele acestea și cum ele oglindesc firea și deprinderea actorilor din toți timpii!

Apoi nu a avut poetul dreptate să ȓică:

Interesul, interesul, acest mare Dumneȓeu,
El a stat pe lume 'ntăiu!
El la bine, el la rėu
Te îndémnă și te pörtă;
El îți stă la căpėtăiu,
El a omenirii sórtă
O ridică și-o cobórá:

Interesul îți dá vieȓă, interesul te omórá!

Strălucită serata Operei Italiene de la 19 Ianuarie 1848, în beneficiul tenorului Montresor, cu un fragment de operă «intonat de Ioan Wachmann, ce aduce aminte Romănilor acea bărbăție memorabilă de la Călugăreni (ce singură în istorie se pôte asemėna cu Marathon și Salamina), unde se perdũ o armată a lui Sinan de 200.000 ómenii înaintea unei mări de Romăni». (2) Eră un tablou în versuri libere, cu 3 mici scene, în care cãntău Michaiũ, Buzescu și corul, figurând pregătirea ósteii romăne, ce de la cortul Domnitorului și cu acesta în frunte plėcă la luptă. Se ȓice că impresiunea a fost însuflețitoare și mimica prea reușită.

Dar ȓilele trec și nu se asemėnă, împrejurimile se perindėză lăsând rar cėsul de odihnă să fluture peste lume, nenorocirile ne isbese când trăim mai fără grijă și le așteptăm mai puțin! După atâtea și atâtea sbuciumări, care-l surpase din temelie, teatrul abiã se ridicase, când fu din nou lovit, în mod crunt și nedrept. Pentru întăia óră mórtea se furișă pe scenă și răpiã pe cel mai meritos, pe cel mai talentat și

(1) *Curierul Romănesc*, No. 46 din 4 Decembre.—Amindouė aceste articole sunt scrise de *George Crețianu*.

(2) *Ibidem*, No. 5 din 19 Ianuarie 1848.

mai iubit dintre tinerii artiști, pe *Anesti Cronibace*. «Excelentul comic, ale căruia naivitate și natural încântău pe spectatorii de câte-orî se arată pe scena română, *muri de un atac de apoplexie*, după ce jicmai întâi în rolul lui *Kadem* din *Furiosul*, cu cea mai mare mulțumire a publicului, după ce luă cele mai meritate aplause». Vestea, lătită de grabă în oraș, umplu pe toți de gróză și durere, iar «Românii și orî-care străin avu ocașia a asistă la reprezentațiunile, în care acesta fu înrolat, se întrecură a contribui spre a ajutã pe trista sa familie, atât în ale înmormîntării cât și în altele!!...» O mulțime numerosă luă parte la îngropăciunea celui mai de frunte comic al teatrului român. *C. A. Rosetti* rosti un cuvînt din partea lui C. Caragiale, după dînsul junele *Vernesu* dișe altul cu cea mai adîncă durere, iar când erã să se depună sicriul în mormînt, *Vasile Maniu* (1), «*unul din actori, camarad precum se cuvine și dotat cu simțiminte adevărate, june ce promite mult în arta dramatică, cât și în literatura noastră, ceti* — cu cea mai înfocată durere — un al treilea cuvînt funebru, în care se arată tot ce perde Teatrul Național, familia rēposatului, și simțita întristăciune ce a lăsat în inimile camaraziilor sēi». (2)

Erã întâiul doliu ce înveliã cu negru fruntea teatrului românesc, cu atât mai dureros, cu cât stingeã vieța unui tîner în vîrstă de 30 de ani, rãpiã scenei un talent puternic și sdrobiã inima celor cari încununase cu strălucite speranțe capul distins și vioiũ al valorosului artist! Erã par'cã o tristă prevestire a evenimentelor ce în curînd aveau să frămînte țerile nōstre și să închidã din nou ușile teatrului, din nou împrăștiãnd pe actori — turmã rătăcitōre — în tōte părțile.

Vieța și activitatea tuturorã strãmutate pe scena cea mare a politicei vor fi prea absorbite de împrejurări acum, pentru a se mai îndeletnici cu alt cevã decãt cu interesele publice. Patimele și nãravurile omenirii nu se vor mai înfățișã sub masca dramei sau a comediei, ci, gōle de orî-ce podōbe și însușiri, se vor arătã asemenea Eumeni-

(1) D-l *Vasile Maniu*, ađi un verde bētrân de 70 de ani trecuți, dar cu inimă tîneră și plină de foc patriotic, a fost lungă vreme magistrat, deputat, avocat, etc. etc. Ađi e membru al Academiei Române și secretar al Secțiunii Istorice. A scris piese de teatru și monografii istorice.

(2) *Curierul Românesc*, No. 16 din 26 Febr. 1848.

Discursul funebru al d-lui V. Maniu e publicat în No. 17 al *Curierului*.

Cu ocașiunea morții lui Cronibace, se răspândise sgomotul că Par fi otrăvit Italiani, cărora, prin talentul sēu și prin dragostea publicului, pentru dînsul—mai numeros la reprezentațiunile romănesci, în cari el jucã neconțenit, decãt la cele de Operă—le făcea o fōrte pãgubitōre concurență, dar din norocire lucrul nu s'a putut adeveri. — (Trad. verb. C. I. Stăncescu)

delor, cu gura bălósă și cu șerpî încolăciți în plete, de lumina Țilei, Musa teatrului, trufașă orî veselă, nu va mai ademeni simțirile, iar opinea va înlocui coturnul.

Revoluțiunea va face să bată în peptul fie-căruia inima unui cetățen liber și lupta pentru redobândirea drepturilor poporului va fi datorie de căpetenie a bunilor patrioți.

Dacă, în adevăr răscolă de la 1821, rupend legăturile ce ne uniau cu Fanarioții, reînviase domniile pămîntene, poporul — în numele și pentru ridicarea căruia se făcuse mișcarea—zăcea ca mai înainte, împovărat de toate nevoile și lipsit de bunurile cu prisos hărăzite numai celor de sus.

Trebuie dar o sguiditură puternică, pentru a-l desrobi și a-l așeză—de o potrivă îndreptătit—și pe dînsul pe aceeași tréptă, la un loc cu ceilalți fii ai patriei.

Ideile de înfrățire și de neatárnare, năzuințele la libertate, ce însuflețeau pe înainte-mergători civilizațiunii apusene, cuceriseră capetele luminate și inimile iubitoare de ném de la noi, cari lucrau pregătind tărîmul de luptă și așteptând prilejul înfăptuirii și al isbândeii.

Indemnul pornit din Paris și întărit de exemplul celor ce se petreceau la Români din Ardél aprinse numai decât focul între ai noștri—cari, constituiți în Comitet revoluționar, propuseră în două rînduri lui Vodă-Bibescu să se pună în capul lor. El le răspunse că nu e încă sosit timpul pentru asemenea lucruri și luă măsuri de a împiedică întinderea acestei mișcări. În ziua de 9 Iunie se ridică însă la Islaz stégul libertății, adresându-se *poporului român* o proclamațiune, prin care eră îndemnat a se scula «nu pentru o luptă de partiđi, nu pentru a rupe legăturile exteriore, dar pentru a pune un frîu răilor și a ține în respect pe dușmanii ordinii publice».

La 11 Iunie, căpeteniile răscolii, însoțite de peste 10.000 de ómenî, duc lui Bibescu acéstă proclamațiune, cu o adresă, prin care e rugat «a se pune în fruntea mișcării de liberare a poporului român» și a subsemnă proiectul de Constituțiune ce se alcătuisese de către comitetul patriotic. Domnitorul îl subsemnă și alege un Ministeriu cerut de popor dintre membrii partidului revoluționar;—dar, simțind că n'ar pute înfruntă primejdiile neînăturabile, dacă ar conduce o mișcare a căreia

neputință de isbândă el o prevedeă, nici ar avé chip să-și păstreze tronul fără de a sdrobi o parte din popor, pe față pornit contra Rușilor, și mai ales avênd o slabă încredere în sprijinul îndoelnic al armatei, — după trei zile părăsesce de bună voe tronul și țera și se retrage în Transilvania. (1)

Un guvern provisoriu, cu Mitropolitul în cap, ieă atunci administrațiunea în mână, iar după 3 luni, în urma neînțelegerilor și greutăților dinăuntru și a uneltirilor Rusiei în potrivă-i, este silit a părăsi puterea; iar armatele turcesci, vërsând sângele ostașilor români, și cele rusesci ocupă Țera-Românescă, stabilind Caimacam pe *Constantin Cantacuzino*, sub ocrotirea baionetelor lor. (2)

(1) *Primul comitet revoluționar* eră alcătuit din *C. A. Rosetti*, *Ion Ghica*, frații *Golesci* și *Maiorul Voinescu*, iar după urmărirea la cari fu supus din partea lui *Bibescu* se întocmî un *al doilea comitet*, care fusionă cu cel dintâiu și eră compus din *Ioan Eliade*, frații *Golesci*, *Dimitrie* și *Ioan Brătianu*, *Chr. Tell*, *G. Magheru*, *C. A. Rosetti*, *Ion Ghica*, *Const.* și *Nic Bălcescu*, *Maiorul Voinescu*, *Cesar Bolliac*, etc. *Ministeriul de la 11 Iunie* eră înjghebat din: *N. Golescu*, *N. Bălcescu*, *Tell*, *Eliade*, *Magheru*, *Ștefan Golescu*, *Polcovnicul Odobescu* și *C. A. Rosetti*, prefectul poliției. — «*Ioan Brătianu* istorisește, — în nise note ale sale asupra câtor-va episóde ale revoluțiunei, — că, când el a propus lui *Vodă* pe *Rosetti*, *Bibescu* se întórse spre dînsul întrebându-l:

— «Care *Rosetti* ?

— «Cel de la pușcărie (căci *Rosetti*, bănuit de conspirator, eră închis) *Măria-Ta*, răs-punse *Brătianu* și, neavênd ce face *Bibescu*, puse și pe *Rosetti* pe listă». — (*C. Colescu-Vartic*, *Zile Revoluționare*, 1848, 1 vol. Buc., 1898.)

În guvernul provisoriu din 1848 intrase: *Eliade*, *Ștefan Golescu*, *Tell*, *Magheru* și *Scurtu* (negustor), avênd ca secretari pe *C. A. Rosetti*, *Alex. Golescu* și *Ioan Brătianu*. Acesta mai târziu ocupă postul de prefect al poliției capitalei.

Din cele 30 de familii boeresci din Țera-Românescă numai 7 au luat parte la revoluțiune și anume: *Filipescu*, *Ghica*, *Kretzulescu*, *Bălăcenu*, *Câmpinenu*, *Golescu* și *Grădiștenu*. Tóte dintre vechii boeri naționaliști. (*Curierul Românesc*, 1848. — *I. Eliade*, *Memoires*. — *A. D. Xenopol*, *Ist. Rom.*, VI, pp. 378—416)

(2) *Comisar* al Rusiei eră *Locot-General Duhamel*, iar al Turciei *Suliman Pașa*, apoi *Fuad Effendi*. *Comandanți* ai armatelor erău *Omer Pașa* la Turci și *Generalul* de infanterie *Adjutant* al *Impăratului de Lüders* la Muscali.

Ciocnirea între Turci și pompierii români s'a întimplat în ziua de 13 Septembrie 1848, în următorul mod: Turcii intrară în Bucuresci în trei colóne, dintre cari una prin bariera de la *Michaiu-Vodă*, pe unde se află cazarma din *Délul Spirei*. Soldații români aveău ordin a se întruni cu compania pompierilor în curtea aceleiași cazarmii și, punându-se în rînd, să primescă pe Turci cu onorurile cuvenite și apoi să se retragă, cedându-le cazarma. Când soldații aflară că se apropie Turcii, se înșirară în curte și, când Turcii sosesc în dreptul ei, presentară arma, fără ca aceștia să-i ieă în băgare de sémă.

Compania pompierilor, care întârziase puțin, tocmai atunci veniă, ca să intre în curtea cazarmii, pe dinaintea căreia treceău Turcii cu mare repeđiciune, cu fitilurile

Dar, în urma Convențiunii de la Balta-Liman, *Barbu Dim. Știrbei* este numit, la 10 (22) Iunie 1849, Hospodar al Valachiei, de către amindouă Puterile cari înăbușise răscolă din țără. Deși însuflețit de cele mai generose simțeminte, Vodă Știrbei trebuî, de la începutul domniei sale, să se închine expreselor voințe ale celor două Puteri protectoare, săvîrșind ast-fel fapte, pe cari—fără această mijlocire—el, spiritul larg și progresist, caracterul energic și prudent, nu le-ar fi săvîrșit nici odată. Numai cu acest chip se pôte explica — nu însă și îndreptăți — executarea ordinului de expulsiune din sinul patriei—dat prin anume firman împărătesc — împotriva celor mai călduroși și mai devotați mādulari ai partidului național-democratic, cari luaseră o parte hotărîtore și îndrăsnită la evenimentele revoluționare de la 1848. (1) Printre dinșii găsim — din nenorocire — pe toți sprijinatorii teatrului român, precum: *Ioan Eliade, C. A. Rosetti, Ion Ghica, Cesar Bolliac, Gr. Grădiștenu, I. Voinescu, Costache Aristia, Nic. Apolloni, Dim. Bolintinenu*, așa că, după focul cel mai mare din 1847, care ruină o

aprinse lângă tunuri și se așează în cōsta cazărmii, în pozițiune amenințătoare. *Căpitanul Zăgănescu*, comandantul companiei pompierilor, comandă atunci pas gimnastic și-și deschise drumul printre Turci, tăindu-le rîndurile la dreapta și la stînga. Turcii ordonară ca toți ai lor despărțiți la dreapta să trecă de partea stînga; în graba lor, un soldat turec se împedică și, lovindu-se de un soldat român, care eră la cōdă, cădū. Un ofițer turec lovî cu sabia pe soldatul român și un alt soldat turec, imitând pe oficerul sēu, descărcă pușca asupra unui pompier, care cădū mort. Vēdēnd Zăgănescu că se află în fața tunurilor, comandă să grăbescă pasul, spre a se apropia de cazarmă.

Când mai mult de jumătate din colónă trecuse direcțiunea tunurilor și când Turcii trecuse cu toții de-a stînga, un tun fu slobođit, deschidēnd un lung drum prin colóna română; loviturile se repetau, ucigând pe mai mulți pompieri.

Descărcăturile puscilor și ale carabinelor urmară pe ale tunurilor, iar Românii se aflaū acum după zidurile cazărmii. Omenii încarcară puscile, Zăgănescu comandă foc, dând mai mult de trei descărcături în Turci; dar mitralia turecscă causă Românilor mult rău. Când se descărcău tunurile, pompierii se culcaū la pămînt și, disperați, sculându-se, strigară: *Pe tunuri, băeți, că ne prăpădesc*. Dintr'o săritură se aruncară asupra-le și tunurile încărcate, gata de a da foc, cădură în mîna lor; ei le întorseră spre Turci și le descărcară într'inșii. Atunci se făcū acea ucidere cumplită, de care Turcii s'au plâns, căci mitralia nu se oprî decât în trupuri omenesci. — (I. Eliade, *Mémoires*, p. 331, relațiunea căpit. Zăgănescu făcută la ancheta orînduită de Consulul engles.)

Asupra acestui incident s'au compus 2 tablouri dramatice de *C. I. Stănescu*, reprezentate pe scena Teatrului Național din București.

(1) Acest firman imperial, între altele, făcēnd alusiune la arderea de către popor a Regulamentului Organic în curtea Mitropoliei, sub ochii chiar ai lui Neofit Mitropolitul, și voinđ să dea negreșit o satisfacțiune Rusiei, a cărei cucernicie fusese, pe semne, grav rănită prin fapta această revoluționară, criminală, dicea: «Acești indi-

mare din publicul devotat scenei naționale; după revoluțiunea din 1848, care închise teatrul și risipi pe actori în cele patru unghiuri ale țării, această silnică supresiune a povățuitorilor și statornicilor săi prieteni eră pôte cea mai cruntă lovitură ce putea primi el, tocmai când aveã destul de măgulitoare nãdejdi de o viêtã rodnicã și tienitã.

De aceea, timp de câți-va ani, capitala noastră se va mulțumi, fără de voe negreșit, cu reprezentațiunii de tot felul, date de trupe străine, ori de artiști călători—celebri sau nu,—fără ca o singură dată să pôtã auđi limba românească pe scena «sandramalei lui Momolo», cum îi diceã criticul Cesar Bolliac, când nu erã bine dispus.

Dupã isbucnirea revoluțiunii, Costache Caragiale, Const. Michãilenu, Serghie, Lãscãrescu, Pavel Stoenescu cu nevastă-sa Ralița, Zoe Manolésca și alții se duserã la Craiova, unde, de la început îmbrãtoșãți și ajutați de marele boer *Filișanu* și de *Pera Opran*, obținurã voia autorităților locale a jucã teatru într'o salã din școla cea mare a Otteleșanului. Pe lângã actorii veniți din Bucuresci, Caragiale și Michãilenu își completarã trupa cu câți-va tineri, cari jucau de plăcere prin sale sau grãdini publice (aceștia furã: *Ion Scãrișorénu* (Theodorian), *Corcovénu*, *Cocri*, *Filip Tehovénu*, *Ioan Petrescu* (Fedeleș), *Grigore Ionescu* și *Catinca Michãiasca*, *Anica Pișca*, *Marița Bãdésca*) și urmarã o stagiune întregã, pânã la 1849, cu vodeviluri, comedii și câte-va drame ușore. In tómnã anului urmãtor ei jucarã *Baba-Hârca*, adusã de Halepliu de la Iași și pusã în scenã cu óre-care îngrijire, care plăcu cu osebite publicului, așã cã ar fi putut formã o serie fructuósã de spectacole, dacã Vlãdica de la Rîmnic — pe atunci în Craiova—nu aflã cã actorii, într'o școlã publicã, într'un local de moralã și de culturã a religiunii și a credinței, îndrãsnise, la actul din urmã, să scótã *doi draci* din cazanul vrãjitoréi, cari o rãpiau la iad. Scandal, protestare și amenințare de afurisenie, prin urmare, «dacã se vor mai îngãdui

viđi, cari au luat o parte activã la turburãrile din Valachia, nu pot fi decãt vãtã-mãtori liniștei țerii, nu au voe de a se întorce în Valachia pânã când nu ni se va da încredințare (Rusiei și Turciei) cã nu mai pot fi primejdioși!!...»

Iatã numele lor: Ioan Eliade, maior Tell, Nic. Golescu, Ștef. Golescu, C. Bolliac, Gr. Grãdiștenu, C. A. Rosetti, Ioan Bãlãcénu, Const. și Nic. Bãlcescu, Gr. și N. Ipãtescu, Ioan Voinescu, Dim. Bolintínu, Alex. Zanne, Ioan Snagovénu, Ioan și Dim. Brãtianu, Ioan Ionescu, Deivos ofițer de pompieri, N. Apolloni, C. Aristia, G. Magheru, cãp. Pleșoianu, Const. Romanescu, Alex. Golescu, Const. Filipescu, Ion Ghica, Radu Golescu, Popa Șapcã, Petrache Merișor, Al. Paleologu, Dim. Kretzulescu, Peretz. (*Journal de Bukarest*, No. 35, 8 (20) Iulie, p. 138. — *Amintiri din pribegie*, de Ion Ghica. — C. Colescu-Vartic, *op. cit.*)

nise asemenea nelegiuții a pângări mai mult cu *șmecheriile* lor un așezământ merit numai la creșterea și buna educație a tinerimii.

Vlădica găsi urechi bine-voitoare și bieții actori fură dați afară din păreții școlii și lăsați pe vreme de érnă la voia întâmplării. Suferiră mult și duseră lipsă de cele trebuincioase, până când, tot prin mijlocirea boerilor cu dragoste de teatru, din localitate, isbutiră să se clădească un teatru de bârne și paiantă — ca cel al lui Momolo — pe un loc vi-ran de lângă școla lui Lazăr Otteteleșanu, în care, pentru stagiunea anului 1851—52, Michăilenu, rămas singur director, aduse dela Tîrgu-Jiului pe cele trei surori: *Raluca, Marița și Paulina Stavrescu* și jucă aprópe același repertoriu pe care-l jucase mai înainte la Bucuresci,

Inițiativa înființării de teatre românesce în județe nu revine numai lui Caragiale și Michăilenu, căci încă de la 1847 *C. D. Aricescu* ridicase o scenă în Câmpulung, pe care se jucau vodevile de ale lui Vasilie Alecsandri și câte-va comedii de Molière, traduse. Imprejurările politice îl siliră să nu se mai ocupe de arta dramatică și tocmai la 1851 adunându-se o mică trupă — formată din impiegați și tineri boerenași, cari văduse pe actorii de la Momolo și se siliau să-î imiteze cât mai bine, — deschise din nou teatrul, pe care de astă dată se dădură mai multe lucrări originale, ca: *Néga rea, Peșitorul, Boerul Vlăduță*, împreună cu drame și comedii traduse de Aricescu sau de alții. (1)

Se dice chiar că vestitul *Teodor Teodorini*, prieten intim cu dînsul, supêrat pe camaraziî sêi din Moldova, jucă de câte-va ori cu un mare succes și eră aprópe să rămăe acolo, când fu chemat iar la Iași, apoi la Bucuresci, de unde Pera Opran îl angagiă pentru Craiova în 1853 ca director artistic.

C. Mihăilenu, făcênd însă rele afaceri, părăsesce Craiova și vine în Bucuresci, unde la Februarie 1854 ieă, împreună cu Millo, direcțiunea teatrului românesce din sala Momolo.

Direcțiunea teatrului din Craiova o ieă *Pera Opran*, avênd de director artistic pe *Teodor Teodorini*, iar șef de orchestră pe *Eduard Wachmann*.

După Opran, direcțiunea trece în mânilor lui Teodorini, aprópe cu același repertoriu. Sub dînsul *Nini Valéry* se duse pentru întâia óră la Craiova, unde se mărită cu Iancu Gănescu, mai târziu, și în 1858 rămase direcțiunea teatrului asupra lor.

Dar acest teatru arde în Ianuarie 1856, împreună cu tóte decorurile și costumele, și, actorii rămânênd pentru a doua óră fără căpêtăiu, Teodorini, după un an, cumpêră cu micile economii ce aveă un loc

(1) *M. Strajanu* în *Enciclopedia Română*, fasc. 3, p. 256.

și, ajutat de câți-vă bărbați de inimă, între cari Filișanu îi dete tot materialul trebuincios, clădi teatrul ce pörtă numele său, pe care, sunt câți-va ani, celebra cântăreță *Elena Teodorini*, fică-sa, îl reinnoi, dându-i confortul și perfecțiunea artei moderne. Acest teatru este ađi subvenționat de stat și pus, în virtutea legii de organizare a teatrelor, sub administrațiunea unui comitet de trei persóne, avënd pe artiști constituiți în Societate dramatică, ca cei din Iași și din Bucuresci. (1)

În acéstă a doua fasă a existenței teatrului nostru mai nu avem progrese de constatat în literatura dramatică. Afară de câte-va comedii și vodevile originale, tot traducerile, și acelea fórte puține nouë, aű alimentat scena.

Cu înlesnirea în sporul învățaturilor, cu încuragiarea și prețuirea talentelor, cu dragostea și gustul ce începuse să se vedéscă pentru cele frumoșe și mai vîrtos cu îmboldirea ce dedeă succesul, ar fi trebuit ca producerile și faima scriitorilor să întrécă de astă dată pe acelea din vremea Societății filarmonice, îmbelșugată doar în rîvnă, în căldură patriotică și în alte năzuințe. Cu tóte acestea numărul lucrărilor a fost mărginit și valórea lor departe de «bunele nădejdi ce răsădise la început în inimile tuturor».

Nisce comedii cu pretențiuni de a zugrăvi o societate și a biciui relele năravuri, cari nu arată decât uriciunea de din afară și atacă numai deșănțarea aparentă ori schimonosirile întîmplătoare, fără a pătrunde în adîncul sufletului omenesc, fără a-i descoperi stricăciunea și a trece cu ferul roșu peste părțile putrede, pot fi un strigăt de indignațiune în fața unei privești ce rănesce simțirea saű vatemă ochii, dar nu aű, din punctul de vedere dramatic, o rêmăetóre însemnătate. Ele, neînfăptuind caractere vii și firești, nu prind lupta patimelor adevărate, nici statornicesc hotarul între binele și rēul lumii reale, ci, dând mișcare unor păpuși fără viétă de sine, plăsmuesc jocuri amăgitóre de umbre și lasă mintea să se sbată stingheră în golul nedomiririi.

Căci faptul de a pune în scenă un Ovreiű, un Grec, un Némț vorbind stricat romănesce, a înfățișă tineri întorși din năuntru, ori fete

(1) La 1860, Consiliul Ministrilor aprobă statutele unei Societăți anonime cu acțiuni pentru construirea unui teatru în Craiova.

eșite din pension, cari să-și desprețuiască patria și să-și scâlceie înadins limba, a face pe doi soți să-și arunce unul altuia cele mai josnice învinuiri și ponose și a scóte din tóte acestea prilej de batjocură ori de silită veselie, însemnéză a ridică un cusur nenorocit, un *tic*, la înălțimea unui element comic și a face dintr'o împrejurare, negreșit regretabilă, dar absolut personală, o pildă morală de obștască învățatură. Nu din tot ce e ridicol sau urít se póte înfiripă o comedie, precum nu numai înduioșările și grozăviile contribuesc la alcătuirea dramei și tragediei.

Trebuie o legătură sufletéscă, care să dea viéță proprie persónelor și împrejurărilor puse în scenă, un interes real sau un scop înalt care să ne aproprie de dínsele, o putere firéscă de acțiune, pentru ca impresiunile ce vor răsări dintr'însele să ne pătrundă și să ne misce, iar înrîurirea ce ar avé să ne fie pururea folosítóre.

Alt-fel teatrul n'ar mai fi decât un zadarnic «joc de icóne și de glasuri tremurate», menit a ne face să rídem fără cauză vrednică de rís, ori să plângem fără îmboldirea nici unui simțemînt, fără trebuința nici unei emoțiuni. Dar așa erau vremile, așa erau ómenii, și ori-ce lucrare cată să fie judecată în marginile în cari s'a săvîrșit; de aceea, în repertoriul statornic, în zestrea artistică a scenelor nóstre, n'a rămas nici una din acele produceri, nu-și mai amintesc nimeni de asemenea în-deletniciri.

Și totuși comedia a răsărit la fie-ce popor și s'a desvoltat, puțin câte puțin, îmbrăcând forme și luând prefaceri pe potriva timpului și împrejurărilor în cari s'a produs. Așa, începënd cu *imitarea materială* a infirmităților trupesci, ea își bătú joc mai târziu de *slăbiciunile* și *înclinările* rușinoșe ori grosolane ale omului; apoi de la casuri și persóne isolate trecú la *acțiuni* și *fapte colective*, pe cari le înfățișă tot atât de greóie și de stângace, precum erau și icónele vieții după care le imită.

Elementul intelectual nu-í veni decât cu *plăsmuirea subiectelor închipuite*, într'ajutor; atunci se dădú *fabulelor* și *născocirilor* de tot felul *intrigi luate din viéța reală*, cu tóte că persónele comediei, încă necioplite, n'aveau altă menire decât să provóce risul cu ori-ce preț. Acésta fu períoda ei cea mai sérbădă, deși cea mai lungă, în care, nu fără cădere, am puté așeză lucrările despre care am pomenit mai sus. (1)

(1) Pe lângă acestea, notăm încă pe cele următóre: *Amelia* sau *Victima amorului*, dramă în 3 acte de *Vasile Maniu*; *Badea Dăftereú*, vodevil într'un act; *Michaiú* dramă în 3 acte; *Bunul menaj*, comedie într'un act; *Mariana*, dramă în 3 acte, de *Ioan Mavrodolu*, *Furii prinși*, comedie de *Ioan C. Lerescu*, etc., etc.

Dar subiectele alese mai cu pricepere și observările comice făcute mai cu pătrundere, dădură după acésta comediei—prin introducerea maximelor și preceptelor morale în cursul dialogului, — aerul unui apolog spectaculos, din care reeșiră adevăruri morale sau religiose pentru public. Acésta fu perióda dogmatică, pedantă, care luă faimosul precept *ridendo castigat mores*, drept o axiomă de educațiune și de prefacere a năravurilor cu orî-ce preț.

Legând, apoi, viața și activitatea individuală de pe scenă cu idea piesei și lăsând ridicolele fie-cărui persóne să reiasă, fără scirea ei, în fața publicului, comedia deveni o *petrecere literară*, în care fie-ce surîs ascunde un învățămînt. Pentru a desfătă—ast-fel—și a ademeni sensibilitatea spectatorilor sêi, comedia trebui să se ocupe de realitățile momentului, să opună chiar realității un ideal de convențiune, să fie o lucrare de artă și să dea rîsului o însemnătate filosofică și morală.

De aceea, nimic nu e mai nestatornic decăt comedia.

Fie-care popor are veselia sa—*veselia națională*,—pe care străinii și chiar consângenii, trăind despărțiți de dînsul, nu o pot, pe de-a întregul, înțelege. Așă, o mulțime din glumele și alusiunile *Cocónei Chirifei* nu pot fi gustate decăt de Moldoveni, Bucovinenii cu greú vor puté pătrunde spiritul din *Scrisórea perdută*, fiind-că aceea ce ne farmecă și ne înveselesce pe noi lasă pe cei din Basarabia orî din Ardél cu totul reci și nedomeriți.

Acî puterea de apropiere și de însuflețire a limbei nu este de ajuns, pentru a stîrni rîsul și a dovedi înrîurirea unei forme cu totul particulare a vioiciunii, a năravurilor, a vieții nóstre, cu totul altele decăt ale fraților nóstri, trăitori pe lângă noi, dar atăt de departe de sînul nostru. Căci numai adoptând spiritul local și reproducênd icónele la infinit variate ale traiului, comedia póte să ajungă la potriva publicului sêu și înrîurirea ei să fie netăgăduită.

Iacă în *China*, unde inteligența administrată de Mandarinii nu aspiră decăt a continuă tradițiunile strămoșesci, comedia este o *poesie practică, un curs de morală, o școlă de virtute*. În *India*, unde Nirvana pare a fi rațiunea și rêsplata vieții, comedia nu e decăt o *legendă misterioasă și mitică*. În anticitate, unde, dimpotrivă, *individualitatea* domină, vedem pe *Greci*, preocupați de binele absolut, întreprindênd pedagogia vieții la Atena. Comedia eră *încălđită de simțemîntul patriotic* și aplică celor deveniți un scandal orî un pericol pentru cetate *ostracismul ridicolului*. În *Roma*, comedia, neavênd un caracter național, șovăia între *glumele grosolane*

*ale veseliei poporane și între finețele nepricepute ale spiritului grecesc, Cu creștinismul ea deveni pióasă și țintì la edificațiunea auditorilor, nepermitându-și să riđă decât doar de dracul. De la epoca Renascerii încóce ea își oglindesce intrigile și jocurile de scenă în obiceiurile și civilizațiunea timpurilor ce i le inspiră și devine unul din elementele de cultură, la care adesea fac apel cei asupriți sau cei slabi, pentru a se plânge contra nedreptății, a strigă contra împilării, orì a-și bate joc de cine nu le dă mână de ajutor. 'De aci se nascù *comedia tendențioasă* și *comedia politică*, una cu privire la năravurile sociale, cea-laltă la năravurile publice, despre cari am avut destule exemple în teatrul nostru, nici unul însă rămâetor, fiind tóte întemeiate pe impresiuni orì pe neajunsuri momentane, deci trecétóre.....*

Dar nici valórea artistică a «diletanților» nu a lăsat amintiri vrednice de laudă; afară de C. Caragiale — și acesta nu în tot-deauna, — de Anesti Cronibace și de Ralița, mai nici unul dintre cei-lalți — nici chiar C. Michăilenu și Serghie, lăudați când și când de criticii timpului, — nu a trecut peste hotarul mediocrității.

Un defect comun tuturor era mania exagerațiunii și nesiguranța despre cele ce aveà de spus orì de făcut în scenă. *Cultul suflorului* și lipsa de unitate a jocului aũ fost din început relele de căpetenie, de cari până ađi încă sufăr, pe lângă multe altele, actorii români. Și cum să nu fi fost ast-fel, când, afară de o îndrăsnéță îndemânare — numită de ei talent, — o învăpăere firéscă a tinereții sau a némului — care i-a împins tot-deauna dincolo de realitate, — de sărăcia de experiență și de modele — ce-i făcea să se socótă originali, — acești «preoți ai templului artei» aũ avut mai multă presumpțiune decât temperament, mai multe pretențiuni decât pricepere și, pe de-asupra acestora, o nepăsare absolută despre firea și înțelesul lăuntric al rolului, pe care îndelung l'aũ îngânat cu glasuri tremurate și cu întonări patetice sburlindu-și pèrul și dând ochii peste cap.

Alecsandri, care a lucrat atât de mult pentru teatru, care a contribuit ca director, ca autor și ca om cu mare vađă, în țerà, pentru îmbunătățirea și înălțarea lui în tóte privirile, iată ce ne spune despre actorii din Iași și Bucuresei, tocmai din acéstă epocă: «Jocul actorilor este în gradul cel mai înapoiat, în cât orì-ce piesă, bună sau rea, spirituală sau próstă, are aceeași sórtă: ea-i măcelărită fără milă!... Amatorii cari se urcă pe scenă lipsesc de orì-ce cunoscințe despre arta dramatică, de orì-ce educațiune pregătitóre pentru cariera de artist.

«Cum să intre în rolul de rege, de ducă sau de simplu gentilom, un biet scriitor de la eforie, care n'a cetit nici o istorie, nu a luat lecții

de declamare și *nu-și bate capul să studieze caracterul personajilor ce este însărcinat să represinte?* Cum să însușescă noblețea ereditară și manierele distinse de ducesă o biată copilă din mahala, care n'a vădut nici odată un salon aristocrat?... Lipsa de modeluri îi obligă a crea rolurile după o închipuire tot-deauna greșită și, cât pentru declamarea acelor roluri, ei se mulțumesc a le recită *cu o repețime monotonă, fără pause, fără intonări variate, fără natural mai cu semnă.* Unii însă, cari se cred artiști, cad în excesul contrar, sbuciumându-se ca nebunii, mișcându-și brațele ca telegrafele aeriene, întorcând ochii furiși ca motaniți înamorați și răcnind cu așa furie că publicul se întrebă: ce i-a apucat?

«Când intră pe scenă și se găsesc în fața publicului, sërmanii, stau buimăciți de uimire, uită rolurile, bâiguiesc în loc să dea replica, țin brațele mörte, picioarele țepene și, vădëndu-i, crede cine-va că asistă la un spectacol de automați, ale căror mașinării ar fi ruginite. Tinerii amorezi își declară amorul tot pe același ton cu care ar cere un pahar de apă, și toți în genere se abat din calea adevărului. Singurele roluri necaricaturate de dînșii sunt acelea de ómenii de rînd, lachei, argați, precupeți, boerănași proști de la țeră, jupânese, mahalagióice, etc., etc.

«Costumele, ca și decorurile, presintă adesea anacronisme neertate. Scene de codru se petrec în piețe de orașe, scene de salon în grădină etc. și în ele se agită automaticesce marchisi în costum de piaițe, dame din secolul XVI îmbrăcate după moda de astăzi, cari se sărută în gură și adese-orî vorbesc cu dosul întors la public, sau fug în culise dacă și-au uitat rolul.

«Publicul asistă cu nepăsare la tóte aceste netoții, căci nu are idee de condițiunile unui bun teatru și, cè e trist, *el pare mai mult dispus a gustà farse grosolane sau drame apelpisite decât piese de înaltă comedie.* Pentru el, un individ ce se strîmbă ca o momiță, sau strănută lung, des și tare, e un actor de talent — *deși nu-l numesce actor, ci caraghios;*—asemenea el dă diplomă de artist, însă *artist cu ducă-se pe pustii,* aceluși ce, sub pretext de a fi dramatic, își sburlesce pèrul vilvoiu, scrișnesce din dinți, geme, țipă, rage, se bate de păreți, se trântesce la pămînt și se sbuciumă ca un epileptic.» (1)

Tabloul e prea viu, prea complet, prea mohorît, pentru a cercă să-î mai adaog umbre sau să-î lămuresc adinecul temeiurilor și al cuprinsului. Alecsandri a fost un maestru prea mare, un Român prea cu căldurósă iubire de tot ce erà al țerii și al némului, un artist prea sincer

(1) V. Alecsandri, *Teatru*, ed. 1875, vol. I, Prefață, pp. XI și XII.

și un observator prea luminat, pentru a nu fi zugrăvit — cu inima strînsă de durere, negreșit,— dar întocmai cum a vădut, a auđit și a înțeles, acéstă icónă, atăt de trist mișcătóre, a scenei naționale, despre care târđiú, fórte târđiú, în mijlocul entuziasmului și al succeselor sale dramatice, își va schimbà în bine părerea...

Revoluțiunea de la 1848, cu tóte împrejurările răsărite dintr'însa, frământând mințile și inimile, turburase și traiul și deprinderile. Ómenii ocupați și preocupați de cele politicesci nu mai aveau nici vreme, nici îndemn voios să se îndrepteze și către alte — mai blânde și mai pacinice—îndeletniciri. Apucați de vîrtej, ei mergeau fără odihnă încotro îi mână vîntul, până ce într'o ąi cădură iar în brațele străinilor, cari din nou îi momiau cu făgăduințe de fericire.

Neputincioși, ei plecară capul și, ca vinovații, priveghiați de aspri străjuitori, se întórseră la cele pentru veci lepédate în urmă și iar își luară drumul cel vechiú, bătut de atâtea poveri, stropit de atáta sânge și lacrămi. Și iată Românul silit să stea și să facă, la vatra și pe pămîntul lui, nu cum bună i-ar fi fost voia, ci după placul celor pe cari îi slăvia ca protectori și cărora jertfa-și și slujba li se părea și cu cădere și nici odată depline, ca să-î îndestuleze!... Și iată, cei mari și cei mîndri coboritori, pe căi strălucite, din moși strămoși plini de fală, siliți să-și îndóie mijlocul și, silnici, genunchii să-și frângă,—ei cari nu văduse pămîntul decăt să-l stórcă de bunuri,—acum cu fața în țerină, bătënd la metanii, că doar Ghinărarii și Pași, stăpâni lor și ai sórtei, cu gánduri și mîni milostive să-î scóle în picioare, să-î porțe în paradă alături, prin fața poporului placid, și pururi s'ațițe într'înșii nădejdea și setea măriri!.....

Nici un glas nu se ridică, necăjit, să turbure armonia neînteruptelor osanale, nici un braț amenințator nu se deslipià de smeritele pepturi. De sus până jos, înclinați fie-care înaintea mai marilor, ar fi putut alcătui o ciudată piramidă, în vîrf cu Duhamel, singur în picioare, iar de la dînsul, treptat până la temelie, toți, dar toți, boeri, cinovnici, negustori, breslași și țerani, stând încremeniți, unii cu capul la călcăiele celor-lalți!...

Și.... din cele ascunse în inimă crunt frământate, din răsvrătirea cugetelor greú răbdătóre de sarcine, din viile îndemnuri de luptă ce'n sânge deștéptă mânia.... nimic nu rěsbate'n afară, nici tremură în rađa privirii, nimic nu încordéză iar mușchii vînjoși cu alte prilejuri, nici fața—sub masca-î de zîmbet același și același la tóte — nici ea vestitóre oglindă, de silă orî de témă, acuma nu mai rěsfrânge nimic din lăuntricul sbucium!

Un trup plin de tóte însușirile vieții, cuprins de o așà amortělă?

Lucrul nu prea eră cumpenit ca să fie firese și să ieă forma tiparului de atunci, spre înfăptuirea adevăratei ființe a nēmului! Mlădioși cu împrejurările, îngăduitori cu nevoile momentului, Români, pôte mai dibaci decât norocoși, își călcău și de astă dată pe inimă și, curtenind pe Ruși, pe Turci, pe cei din afară, pe cei dimprejur, căutaă, în urmărirea unui țel mântuitor—să se strecóre numai fără vătēmare printre atâtea primejdii....

Deci nu în asemenea vremuri, nici cu priința dorită, ar fi putut străbate, duios ori puternic, până în adîncuri de suflet, viersul deșteptător de simțire.....

Veđi, pacea în prējmă domnesce
 Și tôte-ți par adormite,
 Deși într'ascuns clocotesc
 Mânia în inimă robite!...

.....

Incet și ușor pune-ți pasul
 Călcând suitóarele trepte,
 Și 'n cântul tēu, molcom fă-ți glasul,
 Urgia să nu se deștepte!...

Cum dice poetul, cântând pe cei slabi și pe cei bântuiți de povara nevoilor și a împrejurărilor, pe victimele ambițiunii și ale gelosiei celor mari și puternici.

Și iață că pentru a treia óră, în mai puțin de 20 de ani, politica și ocârmuirile străine alungaă iar Musa română din teatru, ocrotind și făcēnd să prospere tot soiul de alte îndeletniciri artistice, numai pe ale nóstre nu.

Așă în întreg anul 1849,—pe lângă banchetele, seratele și balurile ce-și dedeaă, nu numai căpeteniile, ci chiar și sergenții (1) celor douē

(1) *Journal de Bucarest* (1849), *Joă, 17 Martie*: «Sub-oficerii regim. de infanterie rusă Modlin, care la 1832 luptase alături de armata otomană în campania contra Egiptului, aă dat, în manegiul lui Beizade Costache Ghica, un banchet soldaților Turci, iar *Duminică, la 20 Martie, sub-oficerii trupelor de cavalerie* aă oferit un alt banchet sub-oficerilor și soldaților de cavalerie turci.» (No. 4.)

Locot-General en chef de Lüders dă la 2 Maiū o serbare strălucită în vila Const. Cantacuzino Comisarilor Imperiali, Generalilor și ofițerilor superiori ai ambelor armate, Consulilor străini, Caimacamului, Ministrilor și nobilimii române, cu care ocaziune s'a tras un foc de artificii de o frumusețe și o varietate uimitóre. (No. 16.)

Fuad-Efendi, Comisar Imperial Otoman, dă, *Vineri, la 20 Maiū, un mare și splendid banchet diplomatic* Generalilor Lüders, Duhamel, Omer-Pașa și celor-lalți Generali ai amînduror armatelor, Ministrilor români, Consulilor străini și Caima-

armate ce ocupau Principatul — n'aũ fost decãt concerte (1), reprezentaþiuni ale *Operei Italiene*, sub direcþiunea lui *Papanicola* (2), și câte-va spectacole teatrale de societate, în limba francezã, unele în folosul refugiaþilor din Transilvania, unde Ruþii și Austriacii se bãteau cu Ungurii (3), altele pentru sãrbãtorirea aniversãrilor imperiale, ori a celebrãrii izbãnþilor reputate de armatele Rusiei peste munþi. Anul urmãtor se asemãnã, cu puþinã deosebire, acestuia: Opera, mãi ales,

camului þerii, care a ridicat primul pahar în sãnãtatea A. S. I. Sultanului nou nãscut Mahomet-Burhan-El-Dinn, fiul Suveranului Abdul-Medgid.

La 15 Maiu se dãduse la Buzeu o serbare cãmpeneascã în pãduricea de lângã oraþ, organizatã de *regimentul rus de Uhlani de Nassau* cu mult gust și cu o mare bogãþie atãt de jocuri, cãt și de mãncãri și bẽturi. (No. 22 și 23.)

Omer-Paþa dã la 21 August. cu ocasiunea licenþierii armatei imp. otomane de ocupaþiune, o mare sãrbãtoare la *Bãneþa*, la care aũ asistat, pe lângã noul Domnitor Þtirbei (numit la 10 Iunie acel an), tãte notabilitãþile strãine și indigene. (No. 48.)

Þtirbei-Vodã dã un mare bal, Marþi 6 Decembrie, cu ocasiunea aniversãrii zilei I nãpãratului Rusiei Nicolae I, la care, pe lângã elita societãþi romãne, luãrã parte și cãpeteniile oþtilor, Consulii strãini, *Principele Miloþ Obrenovich* al Serbiei și *Principele Sturdza*. (No. 79.)

(1) În sãra de 2 (14) Aprilie se dãdũ în sala Teatrului, de cãtre trupa Operei Italiene, un concert *spiritual*, compus din *Stabat Mater* de Rossini, cântatã în mod admirabil de cãtre primadona *Biava*, contralta *Bron*, baritonul *Fortuna*, tenorul *Rossi* și basul *Marini*; apoi *simfonia eroicã*, cu orchestrã, de Beethoven și un *Ave Maria*, compus de regisorul operei *Penazzi*, executat de orchestrã și de coruri. (*Journal de Bucarest*, No. 9 din 8 (20) Aprilie.)

Concert de binefacere, în folosul fostului artist *Rönniger*, dat în salãnele Principesei Ecaterina Ghica, cu concursul d-rei *Olga Ghica*, care a executat pe piano un *capriciu* de Chopin și o *fantasie din Lucia* de Liszt, primadona *Biava* a cântat o arie din *I Due Foscari* și d-na *Bron* un duo din *Nabuchodonosor* cu d-l M., apoi însuși *Rönniger* o arie germanã. (*Ibidem*, No. 12 din 19 Aprilie.)

Concertele pianistei d-ra *Lehmann*; al *flautistului Folz*, în sala Bossel, cu concursul lui *Wiest*, al dõmnelor *Bron* și *Tozzoli* și al basului *Marini*; al lui *Henri Fortuna*, dat la 12 Iulie, cu concursul personalului Operei și al lui *Wiest*.

Concertele poporale ale lui *Wiest*, date în fie-ce sãrã pe timpul verei, în faimõsa grãdinã a lui *Warremberg*, apoi, în diferite ocaziuni, *concerte personale* ale eminentului violonist, date în sala Bossel, și mãi ales acel dat la 19 Decembrie în sala teatrului, cu concursul artiþtilor Operei, dintre carã primadona *Cuzzani* s'a distins atãt de mult. (*Journal de Bucarest*, No. 84, anul 1849.)

(2) *Opera Italianã*, sub direcþiunea lui *Papanicola*, începũ reprezentaþiunile sale la 2 Octobree cu opera *Attila*, în care fãcurã impresiune bunã primadona *Cuzzani* și tenorul *de Vechi*, dupã care urmarã *Lucia*, *Puritani*, *Lucrezia Borgia* cu basul *de la Torre*, apoi *Sonnambula* în care tenorul *Sacherro* fu mult gustat, *Bãrbierul din Sevilla* cu d-ra *Mansui* în *Rosina*, d-nii *Grandi* în *Bartolo* și *Berger* în *Figaro*. (*Journal de Bucarest*, No. 62, 78, 74 și 78.)

(3) În serile de 21 și 23 Martie se dãdurã, în folosul refugiaþilor romãni din Transilvania aflaþi fãrã mijlõce de existenþã în Bucuresci, douã reprezentaþiuni teatrale

este în flóre. Concertele, afară de ale lui *Wiest*, sunt mai rari (1), iar teatrul român începe târziu.

Un teatru de automați din Nürnberg înlocuiesc în 27 Aprilie trupa Operei de abia plecată și are, sub iscusita direcțiune a mecanicului *A. Steindl*, un succes extraordinar. Publicul capitalei nu mai văduse așa inteligente, grațioase și ascultătoare păpuși, cari-î jucau scene din viață cu o realitate și o istețime vrednică de mirare. (2)

în limba francesă, în care s'au jucat două vodeviluri, de amatori din «elita societății». În ele a jucat și d-l Gr. C. Cantacuzino, fiul Caimacamului de pe atunci și fost atâția ani Director general al Teatrelor. Pe lângă aceste vodeviluri foarte spirituale, D. A., un tiner ofițer rus, scrisese o comedie plină de veselie, în care însuși avea rolul principal, iar d-na D., cu foarte mult spirit, grație și cu o voce plină de farmec, cântă *delicioșele melodii naționale rusesci*. Ambele reprezentațiuni au produs 700 $\frac{1}{2}$. O reprezentațiune dată de trupa română din Iași, în același scop, produse 7002 lei. (*J. de Buc.*, No. 4 și 6.)

Fuad-Efendi dădu la 25 Maiu, în onorea nasterii unui fiu Sultanului, o mare serbare în Palatul și în grădina Englesă, iluminate în mod feerie. O scenă ridicată ca prin minune înfățișă spectatorilor un *Proverb* într'un act de Alfred de Musset, executat de trupa francesă din Iași și d-ra Amy Rolland în așa mod în cât sufragiile unanime ale spectatorilor îi fură câștigate. După acesta Hercutul profesor Baron a executat nise miraculoase exerciții de forță și gimnastică. (*Ibid.*, No. 23.)

Trupa francesă din Iași dădu iarăși în sala Momolo o serie de reprezentațiuni cu începere de la 3 (15) Iunie. Se jucară comedii, vodevile, drame, între cari *Misterele Parisului* și *Matilda, D-na din St. Tropez*. Printre artiști eră d-ra *Amy Rolland*, cântăreță și comediană, *Angèle*, tragediană, *Jules*, subretă și cochetă, și *Letellier*, duegnă; d-nii *Delmary*, directorul trupei, tiner amoretz, *Gatineau* (care a fost regisor al Teatrului Național 20 de ani), comic, *Séguin*, prim rol forte, *Valéry*, comic buf, *Peyron*, comic tiner, și *Jules*, al doilea amoretz. Ea a părăsit Bucurescii la finele lunii lui Iulie 1849, întorcându-se la Iași. (*Jurnal de Bucarest*, No. 41.)

(1) *Balurile mascate* din sala Bossel și *Pique-nique*-urile erău foarte vizitate. Lumea cea mai alasă își dedea întâlnire acolo. Bufetul eră ținut de d-nii *Alexandru* și *Nicoletti*; intrarea eră 3 sfași. — (*J. de B.*, No. 85 din 1850.)

Reprezentațiunile Operei continuară cu același succes ca mai înainte. *I due Foscari*, dați la 14 Ianuarie 1850 în beneficiul faimosului bariton *Marini*, au avut un enorm succes. *Atilla* fu din nou dat în folosul săracilor la 19 Februarie ziua, apoi la 19 Martie, iar în beneficiul lui *Marini*, o reprezentațiune extra-ordinară compusă din: opera *Ernani*, I-ul act din *Atilla* și un duo de vióră și flaut executat de *Wiest* și *Folz*. Vin iarăși *I Lombardi*, dată de două ori pe rând, *I due Foscari* în beneficiul tenorului de *Vecchi*, apoi iar *Lombardi* în beneficiul primadonei *Cuzzani* la 9 Aprilie, când se și închise stagiunea Operei.— (*J. de B.*, No. 89, 107, 111, 113 din 1850.)

Pentru sezonul de vară trupa francesă a lui *Delmary* jucă la Momolo, ca și în anul precedent, același repertoriu, cu același succes.

La 25 Aprilie, d-na *Cuzzani* dete un mare concert în sala Bossel cu concursul lui *Wiest* și *Folz*.—Artiștii avură mare câștig și succes strălucit. (*J. de B.*, No. 112.)

(2) *Pukarester Deutsche Zeitung*, No. 33 din 27 Aprilie.

Faimoasa primadona *Henrieta Karl*, în unire cu tenorul *Riciardi* și *H. Ferlendis*, caută să se asocieze pentru a aduce o trupă de Operă «cum încă nu mai fusese în Bucuresci» și-și anunță cu încredere această hotărâre, întemeiându-se pe bunele amintiri și pe dragostea ce dobândise, cu vrednicia și talentul lor, la noi, mai nainte. (1)

Sub impulsivitatea energetică a lui Vodă Știrbei se întreprind în acest an mai multe lucrări de edilitate publică și de înfrumusețare a capitalei și a împrejurimilor ei. Grădina Cișmegiului va fi lărgită, curățată, îmbogățită cu arbori și flori, lacul scurs și preînnoit, movila cu peșteră construită—în principiu pentru a servi de pedestal unei statui a Domnitorului,—tăcut loc de odihnă și de privire a cetățenilor. Un grădinar nemț, adus anume, trase aleele și luă direcțiunea acestui parc minunat, pe atunci foarte în favoare, ași aproape părăsit de buna Societate. Palate mari și frumoase se clădesc sau se repară, precum: Teatrul Național, Palatul Principelui Domnitor, casele lui C. Cantacuzino, Filip Lenș, Al. Plagino, Iordache Filipescu, fără de a pomeni de monumentalul palat al fostului Principe G. Bibescu, care, de la coborârea sa de pe tronul țării, stetea aproape închis. Pe piața de lângă Vornicie se sapă un avuz și se clădesce o fântână. Se repară și se zidesc bisericile frumoase. *Podul Mogoșviei* va fi din nou pavat cu «caldarim de piatră din Rusciuc», asemenea *Podul Calitei*, *Podul Beilicului* și *Podul Tîrgului de-afară*; iar *Alea lui Kisseleff*, cu copacii ei verzi și răcoși, cu grădinile sale umbrase și cu cele câte-va vile boeresci, semănate ici și colo, în mijlocul unor largi și bogate parcuri, e nu numai loc plăcut de întâlnire al nobililor,—cari, în elegante trăsură, o însuflețesc prin repețiciunea celor mai frumoși și mai de preț armăsari,—ci și iubită priveliște a poporului, smerit și cuviincios, cătând cu ochi rîvnitori la atâtea și atâtea minunate vedenii.

Pe lângă chioscul ascuns între flori, la mese rotunde și albe, câte două, câte trei, femei și bărbați, ascultă pe Wiest și ai lui,—cum dăc din vioară și din trîmbițe,—gustând din pahare subțiri sorbete ori vutei înghețate; iar noaptea, la zarea de lună, departe de sgomot și pasuri, părechii, părechii se strecoră rîdînd și glumind prin tufșuri, căci dragostea par'că răsare din fie-ce frémăt de frunză și fie-ce șoptă în sărutări se stinge și 'n strînsuri în brațe. (2)

(1) *Ibidem*, No. 38, din 15 Maiu.

(2) *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 43 din 1 (13) Iunie 1850, vorbind despre șoseaua *Kisseleff* dăce: că nu e de mirare să se vadă și câte 600 echipagii alergând, ziua, în nori de praf, încôce și încolo, chip să ieă persoanele dintr'însele aer curat (?);

În mijlocul acestei vițe alei, după dorința Măriei Sale, un nou palat va să se înalțe. Un palat de vară, încăpător, frumos, încunjurat de o pădure întrégă de copaci, cu crengi lung purtătoare de umbră, cu apă cădend în fântâni, ori sus săltăreță la sóre, un palat în care cu voe bună să intre cel jăluitor și cel poftit la petreceri, de o potrivă. (1)

În oraș desfătări numeroșe și felurite (2), între cari reprezentațiunile trupei lui *Costache Halepliu* atrăgeau, în sala teatrului, o mulțime, din ce în ce mai entusiastă.

Elev al lui Millo, căci de la dînsul—singur mărturisesce—(3) studiază «mai lămurit arta teatrală și învță stricteta prin care se ține o trupă spre înflorirea unui teatru», Halepliu, în urma unor neînțelegeri cu Maestrul seș și, mai cu sémă, după «pîra ce întinsese, împreună cu

că grădina eră închiriată lui *H. Pruczinski*, care făcuse tôte jertfele pentru a atrage și a mulțumi pe public. Într'un chiose—închis într'o parte—Wiest cu orchestra lui cântă ziua și sêra. La stînga aleei se află bufetul, în care primul cofetar din Bucureșci serveșce tôte soiurile de rëcoritóre, iar alături se întinde sala de mîncare acoperită cu frunze, așă că cei ce vor pot mîncă în grădină, cei-lalți în sală. La vremea prînzului o mulțime de lume venia să mînânce acolo, ascultând musica. Interesant eră că antreprenonul grădinei instalase și băi calde și reci, cari pe vremele de vëră erău fôrte căutate.

(1) *Vestitorul Românesc* din 8 Iulie 1850. — *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 54 din 10 (22) Iulie.

(2) *Menageria* de lei și de tigri (din curtea teatrului) a lui *Benoit Advinent*, a căruia fiică, de o rară frumusețe, făcea exercițiile cele mai periculose în cușca fiarelor sălbatice; *Teatrul de maimuțe și de câni* (din sala Slătînénu) al aceluiași Advinent; mai târziu *Opera Italiană*, care tot sub direcțiunea lui Papanicola (tenorul Ricciardi, Ferlendis și Henrieta Karl, care se lăudase că vor aduce o trupă extraordinară, nu putuse să-l surpe, avënd contract cu Momolo pe 5 ani) aveă artiști ordinari, afară de primadona *Cuzzani* și basul *Marini*—și făcea treburi slabe (*Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 84, 92 și 98, din 1850); *Teatru Francez*, sub direcțiunea lui *Théodore*, urmă, cu succes mai mult de stimă, spectacolele sale (*Ibid.*, No. 40 din 22 Maiu.)

(3) *Scrisóre* a lui *K. Halepliu* (Bucureșci 1 Aug. 1851) adresată redacțiunii țiarului din Iași *Zimbrul*, ca rëspuns la cele arătate de T. Codrescu în foiletonul aceluiași țiar (No. 2 din 5 Iulie 1851), cu privire la oprirea lui Millo la hotarul Munteniei, țicënd: «D-l Halepliu, d-na Ralița, d-ra Marița, cred că nu vor fi ingrați, spre a nu-și aminti, că publicul a fost fôrte îndulgent pentru jocul lor și că pururea au fost îmbrățioșati și îndemanați la beneficiile lor în alesul pieselor. Dacă pôte d-lor au avut vre-o nemulțumire cu vre-un artist moldovén, asta nu pôte pune în rëspundere pe publicul întreg, imputându-i-se că nu ar fi el filantrop...» În acea scrisóre, ale cărei principale rînduri le-am reprodus mai sus, Halepliu declară că, «după ce studiiaiu (arta dramatică de la Millo) și primiiu de la d-na Marița Constantinescu și de la d-l I. Apostolu piesele ce mi le-au dat, în tovărășia ce-am avut în vara trecută, precum *Baba Hârca*, *Nișcorescu* și altele, le reprezentaui aici» (Bucureșci).» (*Zimbrul*, No. 19 din 3 Septembrie 1851.)

Ralița Stoenescu, asupra lui Gheorghe Răducănescu și Emanoil Botezatu, că ar fi uneltit *a li se luă o sumă de 65 ₮*—pe care poliția o împlinise de la acel Răducănescu și le-o dăduse în mână(1)—părăsi Iași. Hotărît *ca să aducă vodevilul* (negreșit național) «și în patria sa, spre rușinea celor ce nu voesc perfectarea artei teatrale», se întovărăși cu *Apostolu, Marița Constantinescu, Ivolschi* și câți va tineri diletanți și, mai întâi în arena trupei nemțesei de la Grădina cu caï, apoi în teatrul lui Momolo, jucară *Baba Hârca, Nunta Țerănescă, Nișcorescu, Șoldan Vitézul, Pensionul fetelor, Copilul lui Arlequin, Princesa de Kakambo* (a lui Kotzebue) și *Insurățeii*. Succesul lor fu într-o tôte strălucit, mai ales *Baba Hârca*,—în care Halepliu jucă rolul Vrăjitoarei, Apostol pe a lui Lascu, Ivolschi pe a lui Chiosea și Marița pe Viorica,—înebunise cu desăvîrșire lumea. Intrarea carului cu *zestrea și drușcele miresei*, cu țeranii învîrtind hora, pocnind din bice, descăr-când pistóle ca la nuntă, și tabloul final, când ingerul, eșind din cazanul fermecelor, cunună pe Viorica cu iubitul ei, în mijlocul luminelor focului de bengal, sculaă—se spune—pe spectatori în picioare, cu strigăte de ura, cu aplause, cu aclamațiuni.

Și, cu tôte acestea, mijlócele lor artistice erau fórte mărginite. Așa cum Apostolu și Constantinésca adusese din Iași numai textul, nu și muzica pieselor ce jucaă, actorii fură siliți să cânte părțile lor din memorie, pentru ca muzicanții să le transcrie și punerea în scenă să se pótă îndeplinî. (2)

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 55 din 12 Iulie 1851, p. 223: «D-l Halepliu și d-na Ralița Stoenescu, actori de la Bucuresci, în epoca când erau angajați în teatru din Iași, au fost întins o pîră asupra d-nii Gh. Răducănescu și Emanoil Botezatu, pe cari i-au pîrit că, împreună, au uneltit *a li se luă o sumă de 65 ₮*. Acéstă cauză, trecând prin tôte instanțele competente, judecându-se în urmă și de Divanul Domnesc, a căpétat Inalta întăritură. Din lipsa doveđilor, care chiar pîriții nu au putut în-fătoșă, *sentința rostesc nevinovăția pîriților și a lor rehabilitație* și tot odată pune asupra Depart. din Năuntru îndatorire ca, prin mijlocirea celui din Țera-Românescă, *să aibă a reclamă de la d-l Halepliu și Ralița 65 ₮*, spre a se reînturnă d-l Răducănescu, de la carele poliția a fost împlinit atunci aceea sumă.»

(2) *Baba Hârca*, operetă feerică în 2 acte și 3 tablouri de *Matei Millo*, a fost pentru întâia óră jucată la Iași, în Ianuarie 1849, cu următórea distribuțiune a rolurilor: *Millo* (Baba Hârca), *Teodorini* (Chiosea), *Nicolau* (Lascu), *Lukian* (Négu), *Gabriela* (Viorica), *Nini Valéry* (Ingerul). — (Veđi *Albina Moldovei*, No. 8, din 27 Ianuarie, pp. 29 și 30.) — Ed. Wachmann mi-a povestit despre reprezentațiunile Babei Hârcei de Halepliu, descriindu-mi minunașea publicului când a veđut, *pentru prima óră în Bucuresci*, focul bengal, pe care-l aprindea «cu mare meștesug Ivolschi, de la care apoi învêțând și eu, dicea Wachmann, aprindeam în fie-ce séră acasă foc bengal de tôte culorile, chiar verde, deși costă mai scump». — Veđi și scrisórea lui Halepliu din No. 19 a *Zimbrului* de la 3 Septembrie 1851 — Apostolu și Marița réma-

Publicul se bucură însă, fără să simtă măcar aceste lipsuri, de fericitele intrupări ale atâtor scene, datine, chipuri și năravuri din viața românească, pe cari—în măgulirea izbândirii sale—Halepliu putea să dică: «le reprezentați așa de bine, în cât *împrăștiati pe de o parte faima d-lui Millo*, iar pe de alta *făcui a adoră ori-care Muntén scrierile confrăților noștri Moldoveni.*»(1)

Numai ast-fel putea să-și arate el «profunda recunoștință către filantropa îmbrățișare și încurajare a publicului Moldoven, care-l făcuse a *nesocoti ori-ce cabală enemicală* și a lua curaj să facă și el ceva în patria lui...» (2)

Din cuprinsul acestor—ale sale proprii—cuvinte, se înțelege că Halepliu fusese, de zavistii și de iscodiri, silit să se despartă de Miilo, să se plângă împotriva lui și să-și afle mângâere în dovețile de simpatie și de sprijin ce primise de la public, cu tôte că în pricina dă-raverilor bănesci cu Răducănescu și Botezatu avea să fie osîndit, și el și Ralița, la înapoierea banilor (3) *luați de la acei ómenî, calomniați pe nedrept.*....

Costache Caragiale, care de la început se simțise stingherit în desfășurarea calităților sale dramatice pe o scenă atât de modestă ca cea din Craiova, trecuse cu bucurie direcțiunea în mânilor vechiului său tovarăș Michailénu și se întorsese în Bucuresci. Acî, deși lipsit de mijloce, dar încredător în energia și talentul său, sprijinit, mai cu sémă, de speranța că fostul Mare Vornic Barbu Știrbei—acum Domnitor al țării — care încuragiase și ajutase întreprinderea Teatrului Național la 1845, nu-l va părăsi nici de astă dată, se puse fără preget

seră în Bucuresci și se angajară la Caragiale. Ei se iubiau, amîndoi tineri și frumoși, deși actori mediocri de-ocamdată, dar aveaü glasuri förte frumoșe. Se căsătoriră chiar, după 9 luni însă — în urma unei *neplăcute surprise* -- se despărțiră, Apostolu plecând la Iași, iar Marița Constantinésca (Blonda) rămânend în Bucuresci.—Tradițiune verbală: *Ed. Wachmann, C. I. Stăncescu.*

(1) Acésta ca răspuns la insinuarea lui T. Codrescu din *Zimbrul* (No. 2, Iulie 5 1851), care dicea: «Póte fi că ori *ambiția* d-lui Millo — ca complot de piese și ca artist dramatic — a fost ce l'a îndemnat să mérgă la Bucuresci, ca să reprezenteze între altele piese ca: *Baba Hârca, Doi însurăței, Nișcorescu* și altele, cari *fără a fi tipărite s'aü vădüt afișate și jucate în Bucuresci. A lua proprietatea cui-va* fără de voe-i și a o *speculă* se numesce îmi pare *furătură*. Spre a înfruntă pe nisce așa Prudoniști în fața publicului din Bucuresci, d-l Millo își făcuse idea de a merge în România, însă, din nenorocire, acei domnișori vor puté a se bucură în pace, folosindu-se nepedeșiți de dreptul altuia, căci autoritățile de peste Milcov staviléză păruta concurență a d-lui Millo.»

(2) Veđi *Scrisórea lui Halepliu*, loc. cit.

(3) Veđi *Gazeta de Moldavia*, No. 55 din 12 Iulie 1851, loc. cit.

pe lucru. Indemnat de dragostea ce deșteptase în public încercarea lui Halepliu, își întocmî și el o mică frupă și, în fruntea ei cu Ioan Wachman, începù, la Novembre 1850, reprezentațiunile românesce, de câte douë orî pe sêptemână, cu mici comedii, cu farse, cu vodevile și drame mai mult traduse decăt originale. (1)

De altă parte, temeiul întovărășirii lui Caragiale cu Wachman eră, pe lângă dorința de a fi alături cu un bărbat de talent, fôrte apreciat și cu multă trecere în Societatea înaltă, și interesul de a avé la îndemână pe un maestru și fertil compositor de musică, pentru cupletele comediilor și pentru *melodramele*, fără de carî nici că se puteă representă ceva pe scena nôstră, într'atâta publicul fusese deprins *cu cântecul* de neînteruptul șir al Operelor italiene saũ germane și de săltărețele și mai ales slobodele la gură vodevilurî franțuzescî. Dacă ar fi stat el să plătescă deosebit musica fie-cărei bucățî a repertoariului celui atât de variat în spectacole, ce eră dator să aibă, pentru a mulțumî gustul privitorilor, nu i-ar fi ajuns o avere întrégă și n'ar fi putut reuși să aibă compozițiuni originale, pline de simțemînt național și de cea mai alésă și mai bogată fantasie.

Istețul Caragiale sciă ce face, căci în curînd aveă să aibă peste 40 de vodevile, 15 operete și 35 de drame și comedii, completate cu

(1) *Bukarester Deutsche Zeitung*.—In de obște stagiunea teatrului românesc eră de 8 luni, începënd de la 20 Septembrie și mergënd până la Iunie, alte-orî se prelungiă până la Iulie chiar. Acéstă primă stagiune, 1850—1851, fu numai de 7 luni, cu începere de la Novembre, din causă că tocmai atunci C. Caragiale putù să obțină autorisarea Guvernului de a da reprezentațiuni românesce în teatrul, în care *Papanicola* cu Opera lui eră aprópe singur stăpân și nu doriă nici decum să aibă o concurență alături de dînsul, iar Momolo îi eră lui favorabil. Caragiale, prin mijlocirile și sprijinul lui *Iancu Manu*, fôrte influent și la guvern și la Ruși, isbutî să înlătore tóte greutățile și să începă reprezentațiunile sale, anunțate cu o lună înainte și așteptate cu mare nerăbdare de tótă lumea. Contractul dintre Caragiale și Wachman eră lucrător pentru cincî ani, deși la 1853, Martie 28, s'a desfăcut tovărășia, rămânënd Caragiale singur director, *apêrând* însă, pentru acéstă primă stagiune, pe compositorul și șeful de orchestră Wachman de «a contribui la vre-o pagubă ce se va întîmplă direcției», tocmai fiind-că «sezonul acesta teatral se socotesce *numai de 7 luni*, adecă acelea în care se vor da reprezentații . . .»—Contractul de tovărășie dintre Caragiale și Wachman, cuprins din 10 puncte scris de mîna lui Caragiale, e ađi în posesiunea d-lui Ed. Wachman, care a bine voit a-mîpune la dispozițiune *tóte hârtiile și scrisorile tatălui sêu referitóre la mișcarea artistică din Bucurescei de la 1850—1863*, când a încetat din vieță, în urma unei scurte boliri de friguri tifoide. Cu o pietate și o dragoste vrednică de cea mai mare pilduire, d-l Ed. Wachmann păstrează și colecționează tóte scrisorile și documentele privitóre la musica și arta teatrală din România, câte i-aũ fost adresate saũ a putut cunoșce, de când se află șef de orchestră al teatrului din Craiova (1853 Septembrie) până în ȓiua de astăđi.

musica lor, de harnicul și devotatul artei sale tovarăș, de care aveã să tragă folos nu numai el, ci toate teatrele din țerã, de atunci până acum.

Socotela nu le fu nici decum greșită, fiind-cã Vodã Știrbei le dete, în dese rîndurî, doveđi de bunãvoința și generositatea sa, așã cã, pe lângã interesul, ce le veniã de sus, adãogîndu-se și cel ce sciuse a deșteptã în inima publicului, afacerile trupei mergeau prosperãnd din toate privirile.

E drept cã-și dedeau mari silințe și nu scãpau nici un bun prilej pentru a mulțumi pe totã lumea. De pildã *Master Chapmann*, un artist-gimnastic de la *Astley-teater* din Londra, trecînd de la Iași cãtre Constantinopole, fu angajat de directorii teatrului românesc «sã facã între acte producțiuni de forțã, de echilibru, de înaltã și mãiastrã gimnasticã, ceea ce provocã nu numai aplausele și admirarea publicului, pentru grația și înlesnirea cu care erau făcute, dar produceã *ingenioșilor directori mãi mult decãt satisfacțiunî curat artistice*». Sala cã și cassa erau tot-deauna pline. (1)

De alt-fel trupa cresceã și se îmbunãtãțiã din ãi în ãi. (2) Tote elementele tinere, talentate, cãte se vedeau unde-va în țerã, erau atrase de dînsa și, treptat cu debuturile lor, se mãriã și trebuința întinderii și mãi ales a înãlțãrii repertoriului început cu mici și ușore comedii, cu vodeviluri, ale cãrora cuplete se cãntau fãrã musicã hotãrîtã anume, ci din memorie, pe nimerite, de cãtre actorii — cu saũ fãrã glas, cu saũ fãrã gust, orî simț și pricepere — numai sgomotul sã nu fie prea

(1) *Bukarester Deutsche Zeitung*, No. 90 și 98 din 1850.—Acest Chapmann a plăcut atãt de mult cã s'a produs și în stagiunea urmãtoare, și anume la 26 și 30 Sept. și la 3 Octobrie 1851, cu cel mãi mare succes, tot odatã cu trupa romãnã, cãnd se dedeau piesele: *Duelurile*, *Artur* și *Petra din casã*, în zilele arãtate.

(2) Ea se compunea la început din: *Costache* și *Iorgu Caragiãle*, *M. Pascaly* (elev al lui C. Caragiãle, încã de cãnd aveã «trupa de diletanți», la 1847), *Ioan Mincu*, *Bilciurescu*, *Stericã Dimolescu*, *Economu*. Peste un an vor veni *Daniil Drãguliçi*, *Teodor Teodorini* (acesta pentru pușin timp), apoi *C. Dimitriad* (tot elev al lui C. Caragiãle din «trupa de diletanți»), *Gestian* (profesor de musicã vocalã la Sf. Sava, ca șef al corurilor Teatrului Național și actor), *Halepliu* (dupã ce va jucã singur prin județe cu trupa adusã de la Iași, în vara anului 1850), *Lãscãrescu* (credincios de la început vechiului seũ coleg din Șcõla filarmonicã), *Mateiũ Millo* (în reprezentațiune), *Ioan Poni* (asemenea), *Ioan Vlãdicescu*, *Costache* și *Stefan Michãilenu* (dupã plecarea lor din Craiova și desfacerea de vremelnica tovarãșie cu Millo la direcțiunea Teatrului celui vechiũ), *Gattineau* (ca dãnșuitor și dirigent al baletului), *Sãpenu*, *Apostolu* (bãiat frumcs și cãntãreș excelent, adus de Halepliu din Iași), *Ivolschi*, *Pavel Stoenescu* (dupã prãpãstuirea direcțiunii lui Pera Opran de la Teatrul din Craiova), și alții despre cari se va pomeni la timp; iar ca femeĩ, la început erau:

displăcut; (1) iar dramele lor, dacă nu toate crunte și încordate, cele mai multe nu tocmai adânc și ispititoare simțirii, nici cu multe podóbe de nuanțe. Dramе de simțemînt brutal, precum comediile erau de o veselie mai adesea grosolană. (2)

Lipsa aprópe totală de cunoscînțe musicale a actorilor noștri, silințele ce-și dedeau acum directorii scenei române să întocmescă un repertoriu liric, atît de plăcut tuturor, greutatea ce întîmpinau de a-și procura elementele trebuincioase pentru acésta, deteră puternic îndemn lui Wachmann și lui Wiest — protagoniștii artei musicale la noi — să-și reinnoiască mai cu rîvnă vechile lor stăruințe pe lângă Departamentul Credinței și Instrucțiunii publice și chiar de-a dreptul la Domnitor pentru *înființarea unei școle de musică*. Vodă Știrbei mai primise «planul pentru unui conservator românesc, spre înaintarea muzicei vocale», pe care-l trimisese Eforiei școlilor cu rezoluțiunea: «Dorința Ne-ari să încuragiăm Teatrul Național prin mijloce putincioase și mai mult practice, căci în nici o parte nu e școlă pentru profesiunea de actori», dar Eforia pune, pe adresa cu No. 343 din 27 Ianuarie 1851, prin care i se trimite proiectul de către Secretariatul de Stat, încheierea următoare: «Eforia va chibzui asupra acestui proiect, dupe ce va întocmi toate școlile, după cum și cea de agricultură și de arte, pe care o so-

Mali (Amalia) *Cronibace* (nevasta vestitului artist Anesti Cronibace, mort la Februarie 1848, după reprezentațiunea piesei «Furiosul»), *Luxița Teodorescu*, *Caterina Michăiasca*, apoi *Fani Tardiny* (Italiancă de origine, venită din Galați, care debută în drama *Idiotul*, lângă Pascaly, cu un fôrte mare succes, la 1851, și rămase în teatru), *Marița Constantinescu* (Blonda; venită cu Halepliu din Iași, rămasă în Teatru Național), apoi *Ralița Stoenésca*, *Merișésca* (venită cu Millo, a jucat în reprezentațiune), *Niny Valéry* (vestita cântăreță, copil răsăfat al publicului bucurescén, venită cu Millo din Iași și rămasă mult timp în teatrul capitalei) și altele și altele.

(1) Tradițiune verbală: *Ed. Wachmann*.

(2) Reprezentațiunile trupei române din stagiunea 1850—1851 s'aũ început cu vodevilul *Grădinarul orb* sau *Aloiu înflorit* (Kotzebue) tradusă de Ioan Văcărescu, după care apoi a urmat *Doi Coșcari* de C. Caragiale, comedie cu cînțece, *Buna Educație* de C. Bălăcescu, *Furiosul* adaptată de C. Caragiale, *Venețiana*, dramă tradusă. *Otrăvitorul*, idem, de Teulescu, *O comóră* și *Claca Țărănescă* (de Iorgu Caragiale), amîdoué vodevile, *Jertfa lui Avram*, melodramă, *Jucătorul de cărți*, idem, *Invierea morților*, vodevil de Const. Caragiale, *Césul de séră*, dramă (Kotzebue), tradusă de Ioan Văcărescu, *Bravo de Veneția*, melodramă, *Petra din casă*, comedie de Alecsandri, *O soare la mahala*, *Idiotul* (pentru debutul Fanei Tardiny, care a avut, împreună cu Pascaly, un fôrte mare succes,) *Credința*, *Speranța și Caritatea*, melodramă etc., etc. — (*Acte și scrisori ale lui Ioan Wachmann*, pe atunci director al Teatrului Național.)

cotesce mai de întâia trebuință pentru obște». Decî propunerea fusese dată la o parte.

Pe proiectul celor doi artiști, — cari, voind să evite un refus din cauza lipsei de fonduri, întemeiau școala lor pe subscripțiuni benevole, reînființând ast-fel o nouă «Societate filarmonică», — Domnitorul puse o apostilă mai favorabilă, ȳicînd: «Acest stabiliment bine întocmindu-se pôte să producă cele mai folositoare rezultaturi, *mai ales pentru Teatru Național*. Eforia școlelor va luă în *osebită băgare de sémă* cele aici expuse în alăturatul proiect și, hotărînd bazele cari să chezășuiască viitorimea acestui așezămînt, ne va raportă, spre a-î da tótă putinciósa încuragiare».

Eforia, pusă ast-fel în mișcare, trimite, cu adresa No. 1.442 din 27 Februarie, Departamentului bisericesc anafora către Domn, prin care îi supune din nou proiectul Wachmann-Wiest, cu adăogirea unui comitet de 3 membri, luați din deosebite clase ale societății, pe lângă care Wiest figură ca membru ajutător. Acest comitet aveà numai menirea de a adunà subscripțiunile și a întocmi materialul școlei de musică. Totuși, până la Decembre, nu se face nimic, cu tóte repetitele mijlociri ale celor doi propuitori pe lângă ómenii influenți, pe lângă Secretarii de Stat și chiar la Principesele, fiice ale Domnitorului. In sfîrșit, la 17 Decembre, cu ofisul No. 1.749, Vodă aprobă înființarea Conservatoriului de musică și numesce membri ai comitetului pe: Vornicul *Ioan Otteteleșanu*, *Ludwig Wiest*, Paharnicul *Ștefan Bellu* și Paharnicul *Ioan Samurcaș*. (1)

Încercarea reînființării unei «Societăți filarmonice» basată pe contribuțiuni personale nu avù însă nici o isbândă, fie-că împrejurările, fie că firea și deprinderile nóstre sunt vinovate de îndărătnica nepăsare, ce face că inițiativa privată și asociațiunile nu găsesce, nici astăzi chiar, un tărîm priincios la noi. Școala acésta aveà să se înființeze 12 ani mai târđi de către guvernul lui Cuza-Vodă și atât Wiest cât și Wachmann aveau să fie cei dintâi ai ei profesori de musică. (2)

Stagiunea teatrală nu se sfîrșise încă și se vestià pretutindenea venirea lui *Millo* și a lui *Delmary* ca să jóce, pe timpul verei, la noi.

ȳiarele moldovenesci dăduseră acéstă scire încă din Aprilie, bucurându-se că «d-l Millo cu trupa sa va face pe Bucurescenî să ridă

(1) V. A. Urechia, *Istoria școlelor*, III, pp. 60 și 61.

(2) Idieru, *Istoria artelor frumóse*, ed. 1898, p. 463.

și să plângă *românesce*, pe când aristocrația acestei capitale să se credă, la reprezentațiunile d-lui Delmary, petrecând serile în Paris». (1)

Millo însă, pe care-l vedem jucând în séra de 2 Maiü într'o reprezentațiune dată de «Societatea cea alésă» din Iași «în ajutorul celor arși din Păcurari», împreună cu *Vasile Alecsandri*, *Const. Negruzzi* și dómna *Esmeralda Mavrocordato*, în «Poetul Romantic» și cu *A. Mavrocordat*, *Russo*, *Ioan și N. Cantacuzin*, *A. Sturdza* etc. în «Nunta țărănescă», nu putù plecà decât pe la sfîrșitul lui Maiü, pe când Delmary își și începuse reprezentațiunile în sala Slătineanu, lăsând în locu-î, la Iași, Opera italiană sub direcțiunea basului buf *Tozzoli*. (2)

Fibra patriotică, vibrând de astă dată cu cea mai măgulitoare mîndrie în fața ilustrului artist moldoven, va face să tacă orî-ce simpatii avusesse mai înainte publicul pentru artiștii străini, pe cari cu ochi distrași, cu inimă îndoelnică și cu mai puțină mulțumire, își va da îndemn să-î privească, când talentul cel mai desăvîrșit, verva cea mai naturală, firea și educațiunea artistică cea mai minunată, *Millo*, îl va atrage, îl va fermeca, făcându-l să uite tot și să-l prefere orî-cuî.

Eră un eveniment însemnat în istoria teatrului sosirea acestui mare actor în Bucuresci. El nu numai că aveà să înfățișeze tipuri și caractere rupte din chiar trupul societății noastre, ci făcea, pentru întâia oră, să răsune aici glasul vesel și simpatie al Musei lui *Alecsandri*, care, ridicându-se gingașă, firéscă, ușoră, de-asupra înduioșării fățarnice orî a patosului sforăitor al dramei, învioră, rēcorià suflete și minți. Un gen nou ațîțà de acum interesul, dând scenei române un farmec atrăgător. O lume cunoscută, cu deprinderi și cu păcate ce isbiau dîlnic ochii mulțimii, o lume unde fie-care puteà să-și vadă chipul sau faptele, se înfățișà publicului, impunënd nu numai atențiunea, dar provocând și critica, comparând cele ce i se desfășurau în față cu acele trăite dimprejur.

De aci o legătură mai intimă stabilită între scenă și dînsul: o stimulațiune mai vie pentru actori de o parte și un îndemn mai binevoitor pentru privitori de alta. (3)

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 30 din 16 Aprilie 1851, p. 133. Foileton: *Migrarea artiștilor*. *Millo*, pe atunci director al Teatrului Național din Iași, aducea cu sine pe *Merișca*, pe *Gabriela* (mai târziu d-na *Lukian*), pe *Nini Valéry*, pe *Th. Teodorini*, *Nicolau*, *Nic. Lukian* și câți-va tineri pentru rolele mărunte. (*Zimbrul*, No. 80 din 30 Aprilie 1851.)

(2) *Gazeta de Moldavia*, No. 35 din 3 Maiü 1851, p. 143. — *Millo* a jucat, înainte de a ajunge la Bucuresci, la Roman, Baçău și Focșani, pretutindenea cu mare folos bănesc.

(3) *Zimbrul*, No. 34 din 25 Octobree 1851, în foileton: *Teatrul moldoven în Bucu-*

Nimeni la noi nu a realizat, în mod mai complet decât Millo, idealul unui artist dramatic, cu defectele și calitățile pe cari acești «copii răsfațați ai talentului» le au cu prisos, în orî-ce direcțiune i-ai îndreptă. Cheltuitor de bani, ca de spirit, încredător în sineși, în întîmplare, fatalist, deși sceptic pînă la cinism, ingrât, cu tóte că nu erà om rêu, deprins cu bunul, prea bunul traiu, cu tóte că vecinic erà în lipsă, nimeni nu-î călcă pragul casei și-și mută locuința la fie-ce șese luni, egoist, căci n'a lăsat nici un elev după dînsul, darnic de făgădueli și sgârcit de sfaturi bune, el erà vorbitor interesant, observator vesel, dar rêu-tăcios, prieten tot-deauna gata să cêră serviciu, amabil pînă la lingușire, afectuos cu câți-va intimi și indiferent pînă la cruđime cu cei de la cari nu putea să aștepte nimic. Artistul cel mai natural pe scenă, omul cel mai prefăcut afară din teatru. Ca să-l îndupleci la ceva, trebuia să fii sau puternic, sau bogat; iar când îi făcea bine, el erà cel dintăi gata să-și bată joc de tine. Fantastic, îndêrptnic și intolerant când erà vorba de arta și de persóna lui, a preferit să umble din oraș în oraș tótă viața, urmărit de creditori și de cămătari, numai pentru a fi el singur deul adorat al unei trupe de strînsură, pe care o mână cu călcăiul în cósțe, decăt să troneze, în tótă maiestatea lui de artist genial și de fecior de boer mare (1), între camaradi de talent și de omenie.

rescã, ȕice: «Ați fi auđit póte impresiunea, ce a lăsat în inimile tuturor Románilor din capitala nóstră, trupa frașilor nóștri Moldoveni, aplausele cu cari s'au primit ingeniósele piese originale cari — prin baterea vițului și liberul condei — le caracterisă — împliniă dublul obiect al artei teatrale, adevă prin amusare baterea unui vițu sau ridicarea unei virtuți. E de prisos a vê spune via simpatie și aprobare, ce s'au dat d-lui *Millo*; la apariția sa în public, am aplaudat cu entusiasm pe acest artist român, ce unesce atăt de bine întreitul caracter al unui bun actor, adică: talentul, dezvoltarea și onórea. . . . Mai înainte de tóte, cele mai multe piese moldovene sunt sub formă națională, avênd un subiect național. Acésta a făcut de s'au primit cu entusiasm de publicul nostru. Acésta corespunde destul de bine cu necesitatea supremă ce avem toți Románii de a susținé, orî-cât vom puté, opere naționale, spre a răspândi gustul național, a întipări cu trăsuri plăcute obiceiurile și tradițiunile nóstre și a cântă faptele străbunilor nóștri. . . . Căntecele naționale, epigramele ingenióse unite cu talentele d-lor *Millo*, *Lukian*, *Gabriela*, ce sciú a se identifica așa de bine cu persónele ce representéază, dau un gust destul de bun acestor spectacole: *Hornari*, *Tuzu Calicu*, *Doi morfi vî*, *Cei doi urși*, *Baba Hârca*, *C. C. Chirița* etc. De altă parte, gesturile puțin modeste și ȕicerile prea siluite, dure și triviale, nu produc decăt desgust și sunt numai o afectare comică. Acésta se întîmplă însă prea rar și meritul d-lui *Millo*, precum și frumusețea pieselor, le făceau puțin simțite. . . . » (Un Român din București.)

(1) *Mateiú Millo* fu nepot de fiú al poetului-satiric moldoven *Vel-Banul Mateiú Millo*, care, împreună cu *Beizade Dumitrache*, fiul lui *Grigorie Ghica Vodă* (cel tăiat de

Și, cu toate acestea, câtă putere de întrupare vie, întrégă, stăpânitoare, în tipurile și caracterele ce înfățișă pe scenă! Ce foc, ce tinerețe, ce energie, în chipul cu care le făcea el să se misce, să trăiască! Cum, răscolind adîncul sufletelor, scia să dea fie-cărui rol firea lui adevărată, însemnând par'că pe frunte *fățarnicia* lui Kir Gaitanis, *șmecheria* lui Moise Ovreiul, *amărăciunea* Paraponisitului, *prostia* Paraeliserului, *înduioșarea* lui Barbu Lăutarul, *a totă priceperea* Mamei Anghelușă, *spaima* lui Herșcu Boccegiul, *ridicolul pretențios și vulgar* al Coconei Chiriței, *slugărnicia* Kerei Nastasia, *bunătatea și blîndeța* lui Moș Odinióră, *zăpăcéla* lui Gură Cască, *tinerețea amorosă cu orî ce preț* a Musei de la Burdujeni, *dragostea de nēm* a lui Tuzu Calicu, *voinicia fricósă dar fanfaronă* a lui Kir Serdar... *nemernicia* unuia, *îngâmfarea* altuia, *umilința* celui-lalt, pe toți cei din trecut și din vremea de față făcîndu-i el cu vorba și cu gestul, ca pe o galerie însuflețită de tablouri, să trecă de-a rîndul pe dinaintea noastră.

Ca Molière, autor, actor și director tot de-odată, tot ca dînsul nu avu parte de dragostea și îngrijirile familiei, trăind cu străinii și printre străini, cari-l speculau, fără rușine, punîndu-l, pe dînsul—pe stăpînul genial—să umble, pînă la adînci bătrînețe, supus și smerit, din om în om cu mîna întinsă, ca să vîndă bilete pentru.. beneficii. Tristă omenire!...

Tot-deauna încurecat și înglodat în daraveri de bani, plecase din Iași să-și «drégă bosuiocul», cum aveă obicei să ȕică, la Bucuresci. Strălucita sa reputațiune trecuse de mult însă hotarul la noi și numai vestea sosirii lui întetise neastămpărul și nerăbdarea în totă lumea. Fie-care se fericiă să vadă în curînd, să audă pe *Millo*, pe *famosul Millo*, jucând, cîntând, căci, dacă Halepliu — care nu fusese decăt o

Turci în Beilie), a studiat în Academia din St.-Petersburg și a ocupat situațiuni înalte sub Const. Moruzi, sub Alex. Mavrocordat, sub Ipsilante, sub Vodă Alex. Calimach, pînă la mórtea sa, întîmplată la 1795, fiind în vîrstă de 45 de ani. El scia limbile: rusescă, grecescă, francesă, eră om învățat și, afară de serierile lui politice—adi aflate în păstrarea strănepotului său, d-l Matei Millo, fostul primar din Fălticeni, — s'a ocupat cu matematicile și a scris chiar un tractat de aritmetică. A avut o fiică și un fiu, anume *Vasile*, care a fost tatăl lui *Matei* (artistul dramatic) și al lui *Alecu Millo* (fost prefect, primar și deputat).

Matei Millo poetul eră el însuși fiul lui *Enacache Millo*, starostele de Cernăuți, din 1792, de origine frances (după adevierea d-lui de Castellane, ambasadorul Regelui Franciei la Constantinople, care într'un raport ȕice că Gr. Ghica Vodă «avait fait complimenter Mr. des Allènes par le Seigneur Millo, *originare francais*, qui est à son service») și a *Saftei*, fiica Marelui Logofet Andrei Rșet și a Mariei, fata Marelui Logofet Sandu Sturdza. Ast-fel Millo actorul eră aliatul și coboritorul familiilor celor mai înalte ale boerimii moldovene. — (*Un poet moldoven din vécul XVIII de I. Tanoviceanu*, membru corespondent al Academiei Române, 1899.)

sérbădă copie a *maestrului* în Baba Hârca, în Nişcorescu, în Kir Gaetanis — făcuse atâta sgomot şi provocase atât entusiasm, ce va fi când *maestrul însuşi*, în carne şi în ôse, se va arăta pe scenă?!....

Maî înainte însă iată-l oprit «de apele Milcovului» la Focşani, unde, «până la scăderea lor, trupa hotărî să dea câte-vă reprezentaţii». — O mare magasie de sare, atunci deşartă, fu repede transformată în sală de teatru, acoperindu-î tavanul şi pereţii cu pânză de America; un bordei de bârne, ciritei şi copăcei tufosi de la pădure, închipură scena şi culisele, dintre cari eşi *Şoldan Vitézul*, carele, *cu acompaniamentul unor boeri diletanţi*, a jucat şi a cântat în mieşul aplaudării sgomotóse a unui public atât de îndesat, că unii spectatori şedeau chiar la umbra teilor. Perdéua cădù şi, ridicându-se, înfăţişă pe dascălul *Gaetanis*, carele, cu tótă *Nunta Těránescă*, a desfătat cu aşă nemerire pe Focşenenî, că a doua şi căutaş spre Vrancea, nu cum-vă o nouă plóie va spori puhoiul, spre a împedecă înaintarea óspeţilor dramatici. (1)

În sfîrşit sosi şi, prin sprijinul Marelui Agă şi ginere al Domnitorului Alecu Plagino, — care avusese prilej să-l vadă jucând şi să se «înebunescă de dînsul» la Iaşi, când fusese trimis de Vodă să-l repesinte la o nuntă din familia princiară,—i se făcură tóte înlesnirile, i se împliniră tóte cererile şi debută în *Cocóna Chirişa*, care trebuî să

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 45 din Iunie 7, anul 1851, p. 183, foileton: *Comedia la hotar*. — *Zimbrul* No. 2 din 5 Iulie 1851, p. 5, foileton: *O mulţumire*. — *Millo*, oprit de a trece hotarul către *Bucuresci*, a jucat la Focşani şi a primit prin d-l *Stamatin*, boer cunoscut în acel oraş, un act de mulţumire din partea Focşenenilor «pentru plăcerea atât de vie ce au simţit cu *oprirea* d-sale în acea politie, cunoscând în tótă trupa, şi mai cu osebire în directorul ei, acele frumoşe dispoziţii cari contribuesc într'un chip netăgăduit la progresul şi repede dezvoltare intelectuală în patria noastră Moldo-România». . . . La cari cuvinte d-l *T. Codrescu* adaoge: Nu-î tréba noastră de a lámuri dacá autorităşile din Focşanii munteni *au putut ca să nu pue visa lor pe paşaportul legal al d-lui Millo*, dat după tótă forma de Secretariatul de Stat al Moldovei. . . . *Pretextul cel pãrut se dice că a fost concurenşa ce ar fi putut face trupa Moldovénă aceleia din Bucuresci*. Noi Moldovenii, ca fraţi cu Muntenii, pururea am îmbrăţişat literatura din Bucuresci . . . şi am primit cu căldură de frate pe mai mulţi Munteni, ajutându-i pe cât a fost cu putinşă. Aşă d-l *Caragiale* cred că-şî va aduce póte aminte de concursul amatorilor, ce au contribuit la reprezentaşia piesei *Saul* şi de primirea cea cordială ce pretutindenî a aflat, în tot cursul şederii sale în Iaşi . . . Numai printr'o reciprocitate artistică se póte speră ca scena naşională să póta cresce *prin emulaşiune şi amor propriu* bine chibzuit, iar nu prin *maşinaşii laterale* a căută ca scena să rămăe tot pe loc, unde póte unii îndemnaşî numai de orbul lor interes şi de inferioritatea lor — ar vroî că, în cât vor trăi, să o monopolizeze, speculând pe spectator, sub cuvînt că jocul şi acşia d-lor ar fi *nec plus ultra* al scenei române. . . . » (Compară şi d-l V. A. Urechia, *Ist. şcolelor*, III, p. 62). (*Zimbrul*, No. 92 din 11 Iunie.) — Adevěrul întru acésta a fost că: apele Milcovului erau *din mal în mal*, că tinerii Focşenenî doriaş să vadă pe *Millo* jucând, iar el, ca să-şî

se dea de trei ori până s'o pótă vedé tótă lumea. (1) Jucă apoi *Baba Hârca*, cu un succes nebun, «care desfundă mahalalele și făcú ȓile după ȓile și serí dupe serí să curgă lumea la porȓile teatrului.» Vestea despre Millo luase într'atáta proporȓiunile unui eveniment, cá veniaú boerii de pe la moșii să-l vadă jucând și chiar Vodă cu Dómna se coborí, de doué ori, de la Câmpina, într'adins pentru a se duce la teatru. Cu aceeași isbândă represintă el și cele mái gustate, pe atunci, dintre comediile lui Alecsandri, profitând de concursul lui Nini Valéry, care întorsese capetele multora cu minunatul ei temperament graȓios, ușor, natural, ajutat de eleganta și atrăgátórea plasticitate a trupului, cum și de glasul ei bine timbrat, dulce și plin de căldură. Rolele de bărbat și de femei le jucă ea, întocmai ca Déjazet, cu o egală înlesnire și măestrie, iar aplausele, florile, ovaȓiunile, dacă-i făceaú plăcere, nu o mái mișcaú, ca altă dată, până la lacrămí, cáci se deprinsese de mult, de la începutul carierei, cu dínsele, deși erà încă o copilă.... și ce graȓiósă copilă!

dea mái mare importanȓă, a luat aceste *impedecări* drept șicane ale trupei lui Caragiale, care nici aveá interes să se témă de concurenȓă, de vreme ce nu jucă în Bucuresci pe timpul verei.— La Focșani, în loc de pagubă, a câștigat dimpotrivă parale, cáci iată ce ȓice o scrisóre din 4 Iunie 1851, din acel oraș, publicată în *Gazeta de Moldavia*, No. 45 din Iunie 7: «Nici d-lui *Millo* nu a putut dispłacé ist cas (apele mari ale Milcovului), care au dat ocașie de a i se admirá talentul și în acea politic, dar și *cassierului i-a venit bine*, cáci nefiind acolo modă a *ríde pe datorie*, doritorii *plátiaú în numérátóre un bilet de intrare câte un iermelic* și mulȓi ar fi dat *un galben*, de ar fi găsit loc. Ist episod însă *au mái aprins dorinȓa publică* de a vedé trupa nóstră instalată pe rípele Dâmboviȓei.» (Veȓi *Zimbrul*, No. 94.) — Vrea să ȓică Millo se folosiá de împrejurări, spre a speculá meritele trupei și a aȓiȓă în jurul ei interesul, simpatia și chiar sprijinul anticipat al unui public totdeauna gata de a se arátă generos și bine-voitor către cei prigoniȓi — fie ei chiar de o presupusă și nevinovată concurenȓă artistică. *Vornicul Iordache Pruncu* din Focșani înlesni lui Millo tóte mijlócele pentru a-i trece «mulȓimea cea mare de calabalic» fără plată de vamă și-i dete chiar propria sa caretă ca să se ducă până la Rímnic, de unde, cu ajutorul lui Al. Stavăr, purcese la Buzéu. La trecerea Milcovului, pentru tótă siguranȓa, i se dede cáȓi-va *pichetași* (soldaȓi), cáci apele erau încă mari. Pașaportul i s'a visat *fără nici o greutate*, atât pentru el cât și pentru personalul trupei. — Ȑin aceste amănunte de la tatál meu, pe atunci Comandant al punctului din Focșanii Munteni, care dimpotrivă — ca vechiú elev al școlei filarmonice și iubitor peste mėsură al teatrului, a făcut cele mái mari înlesniri ilustrului actor în trecerea sa spre Bucuresci. — *Millo* státú 20 de ȓile în Focșani și dete 15 reprezentaȓiuni.—Veȓi scrisórea lui *G. Rozali* din *Zimbrul*, No. 10—2, August 1851.

(1) După 15 reprezentaȓiuni date în Focșani, Millo cu trupa sa porni la Bucuresci în ȓiua de 26 Iulie și la sfirșitul lunii erà în capitală, unde debută în séra de Duminecă, 5 August, în *Cocóna Chiriȓa*.

După o fructuoasă, în tóte privirile, campanie, Millo se întórse la 20 Octobree la Iași (1), cu Merișésca, Gabriela, Teodorini și cei-lalți, lăsând pe Valéry în Bucuresci, angajată la Teatrul Național în excelente condițiuni.

Stagiunea și-o deschise Caragiale la 23 Septembrie 1851 cu *Faust* și *Margareta*, drama lui Goethe, în care *Mali Cronibace* (Margareta), *Pascaly* (Faust) și *Cost. Caragiale* (Mefistofeles) avură — cu tótă impresiunea adîncă, ce Millo lăsase asupra publicului, — un meritat și sgomotos succes.

Câte-va drame bine jucate și vodevilurile cu îngrijire studiate ridicară, de la început chiar, nivelul artistic și moralul trupei, care pășiă, însuflețită par'că de strălucitele pildé ce primise de la Maestrul neîntrecut, mai cu încredere, către năzuitele isbânde în viitor. (2)

De altă parte Wachmann găsise acum ce-î trebuia pentru a da avînt muziceii pe scena română, iar Caragiale se bucură că pusese mâna pe cloșca cu ouă de aur. În adevăr, de la sosirea în teatrul bucurescén a lui Nini Valéry, vodevilele, operetele, operele comice chiar încep să fie mai plăcute și mai căutate de public, acésta cu atât mai mult cu

(1) *Gazeta de Moldavia*, No. 84 din 22 Octobree 1851, p. 335, în foileton ȝice: «D-l *Mateiú Millo*, directorul Teatrului Național, așteptat cu atâta dorință, a sosit *alaltă-eri* în Iași, din Țera-Românescă, unde în călétoria sa artistică a secerat aplausuri neuitate». Înainte de a se întórce în Iași, Millo însă, isprăvind la 15 Septembrie reprezentațiunile sale din Bucuresci, se îndrumase spre *Brăila*, unde dete trei reprezentațiuni în sala Otelului Ralli, apoi la *Galați*, unde, cu începere de la 5 Octobree, dete cinci reprezentațiuni «într'o încăpère închipuită lângă Otelul de Moldavia»; de acolo porni la *Birlad*, *Vasluiú*, apoi la *Iași*. (Veđi *Zimbrul*, No. 30 din 11 Octobree 1851, p. 117.) — Stagiunea teatrului din 1851—1852 o începú Millo cu *Doi morfi vii*, comedie cu cântece de V. Alecsandri, la 28 Octobree. Pe cea din anul precedent o începuse la 15 Octobree cu o dramă tradusă de Vasiliu: *Solomon Impératul Iudeilor*. Compară și V. A. Urechia, *op. cit.*, p. 62.

(2) Stagiunea aveă să ieă sfișit la 16 Iunie 1852, cu *Nunta Țărănescă* și un vodevil frances *A la Bastille*, căci trupa română jucă de câte-va ȝile cu trupa lui Delmary, care venise pentru vară iar în Bucuresci. De alt-fel, teatrul român dedese în cursul acestor 9 luni următóarele spectacole, pe cari le însemnez aci, după rîndul *borderourilor serale* ale direcțiunii Wachmann-Caragiale: *Faust*, *Duelurile*, *Artur*, *Pétra din casă*, *Coconul Iorgu de la Sadagura*, *O bună educațiune*, *Baba Hârca* (Mincu făcú pe Baba Hârca), *Credința, speranța și caritatea*, *Cine vrea póte* (în care debută *Nini Valéry* cu un succes extraordinar), *Jucătorul de cărți*, *Doué fete pe un flăcăú*, *Voiaj sentimental* (cu Valéry), *Don Cesar* (cu Teodorini), *Rămășagul*, *O comórá*, *Intriga și Amorul* (strălucit succes pentru Fany și Mali Cronibace), *Uniforma lui Wellington* (cu Valéry), *Cap de operă necunoscut*, *Doi coșcarí* (frații Caragiale admirabili), *Jertfa lui Avram* (succesul Mariței Constantinescu), *Învierea morșilor*, *Primele arme ale lui Richelieu* (unul din cele mai bune roluri ale lui Valéry), *Bogatul și Săracul*, *Lum.*

cât asupra lor censura, — «acea instituțiune ale cărei nume și origine sunt străine și depărtate de nēm̄ul nostru» (1) — putea să-și opereze forfecarea, fără să le strice prea mult efectele, pe când în privința dramelor și comediilor ea eră mai vătămătore, fiind mai rigurosă. (2)

Procedeul eră vechi și cunoscut tuturor lucrătorilor minții, cu deosebirea că altă dată el se exercită ca *control politic* asupra scrierilor și consciințelor chiar, iar acum — și în teatru — nu mai eră decât o cercetare, adesea o formalitate, din punctul de vedere moral și estetic, rar, foarte rar pornită din considerațiuni străine. Și dovadă despre acēsta sunt atâtea și atâtea produceri teatrale, cari împungeau pe mulți, dedeau felurite neajunsuri de la noi pe față, ori asvirliuă într'adins, învăpăiate, adevărurile mai cu putere și mai sus decât omenii și împrejurările de pe atunci le-ar fi putut, într'alt fel, îngădui.

Marile probleme artistice, ființa și cerințele, pururea covârșitoare, ale criticeii nu turburaū încă patriarhalul regim al teatrelor nōstre, în

patius Vagabundus (farsă de Nestroy, tradusă de Ed. Wachmann și reprezentată la 29 Ianuarie 1852 cu: C. Caragiale în Ață, Iorgu Caragiale, Clei, Ioan Mincu, Rindea, Nini Valéry, Prima tineră, Luxița Teodorēscă, Amica ei), *Plăpămârēsa* (rol minunat a lui Valéry), *Ștregarul din Paris* (cu Valéry), *Urmarea Coțcarilor*, *Romeo*, *Urmarea Babei Hârca* (cu Pascaly), *Furiosul*, *Orfelinele de la Puntea Nōtre Dame*, *Memoriile Diavolului* (beneficiul lui Teodorini), *Idiotul* (beneficiul lui Gestian).—(*Acte și Scrisori ale lui I. A. Wachmann.*)

Th. Teodorini, în urma unor neînțelegeri bănesci cu Millo, părăsi teatrul din Iași în érna anului 1851 și se angajă la C. Caragiale, de unde apoi se duse la Craiova, chemat de Pera Opran ca director artistic al teatrului său de acolo.

(1) Censura în vremea ce ne ocupă eră compusă din: Colonelul *Ioan Voinescu*, Aga *Al. Plagino* și *Marcovici*, sau *Bengescu Gr.*, ori *Iancu Samurcaș*. Poetul *Gr. Alexandrescu* a făcut și el cât-va parte din acēstă comisiune, care aveă atribuțiunile de ași ale Comitetului teatrelor, în primirea sau respingerea pieselor, cu mica osebire că *Aga trebuiă să facă parte dintre censori*. . . doar nu sălășluiaū Ruși între noi de géba.

(2) Cunoscutul fost Director general și membru al Comitetului teatrelor *C. I. Stăncescu* compusese o piesă cu cântece: *Bunul Părinte*, pe care prezentând-o lui Plagino, acesta i-o respinsese—fiind într'insa alusiuni prea fățișe la starea înjosită a justiției și vorbindu-se despre un purel care se numia *Guițoff* . . . inde irae! — Profitând însă de o lipsă a Marelui Agă din capitală și supunend din nou lucrarea sa poetului *Gr. Alexandrescu*, membru în acel comitet, avu fericirea să și-o vadă primită cu elogii, pusă în scenă și represintată. . . chiar în séra când Plagino mergea la teatru pentru întâia óră după întórcerea sa. Scandalul fu mare, când el băgă de sémă șmecheria autorului. Poliția îl căută pretutindenī să-l aresteze, sub cuvint că «a insultat pe Muscali și justiția țerii în public»; dar cum eră o autorizare la mijloc, urmărirea nu se îndeplini, iar piesa — cu tótă muzica cea frumoasă a lui Wachmann — nu se mai representă de atunci.—Trădițiune verbală: *Ed. Wachmann, C. Stăncescu.*

carî erà de ajuns unuî actor să cadă cu meşteşug, să vorbescă umflându-şi glasul şi trăgânând silabele, să facă gesturi rotunde şi paşi cadenţaţi, iar unuî director să plătescă regulat şi cât mai mare léfă, pentru ca unul să fie *bun artist*, iar celălalt *părinte* al artei dramatice. Şi, cu adevărat, între aceste condiţiuni aŭ fluturat actorii şi directorii de atunci încóce, cu deosebirea câtor-va puncte bune în favorul celor dintâiu şi a o mulţime de puncte rele în sarcina celor de al doilea. (1)

În vâlmăşagul atâtor elemente pătimaşe, protivnice, exuberante, din carî e alcătuită lumea teatrului,—elemente lăsate la noi multă vreme slobode, în defşăşurarea lor pe o cale necunoscută şi fără alt ţel decât *interesul*,—erà fatal să ajungem a sta nepăsători: că vor jucà mai bine sau mai rău actorii, că se vor scrie mai în voe traduceri şi localisări decât compuneri originale, că în locul unuia se va ridica un altul ş'apoî un altul cu vrednicia orî cu năzuinţa de a le înscenà, că melodramele umflate de vorbe şi góle de idei, sau vodevilele cu spirit sérbád, dar vesel atrăgător, vor ademeni mai cu drag publicul decât drama filosofică şi comedia de năravuri, că înrîurirea curentuluî naţional va fi o binefacere,—prea grabnic trecétóre — pentru gustul aceluiaşi public şi că tóte însuşirile dătátóre de vieţã, de înălţare, de înflorire ale artei vor rămâné fără putere de a înfiripà într'însul umbra măcar a unuî simţemînt estetic. Acésta a şi fost pricina destrăbălării tuturor afacerilor teatrului şi mai vîrtos a celei prea încete şi greóe desvoltării a culturei dramatice la noi. Teatrul cu trupele lui de actori eraŭ obiecte de speculaţiune, în numele şi sub pretextul artei, ale cărei produceri slujiau de mijlocire între ele şi public pentru dobândiri de folóse şi de câştig.

Talentul nu va mai fi o putere firéscă de înfăptuire, vrednică de admirare, ci o câtîme de preţioasă dibăcie bună de exploatat; invenţiunea şi originalitatea—însuşiri esenţiale ale artistuluî—se vor cobori la nivelul imitaţiunii şi banalităţii; egoismul şi lăcomia vor nimici idealul, de suflete înălţător! . . .

(1) *Gazeta Transilvaniei*, No. 58 din Iulie 26, p. 223; «Societatea Teatrului Naţional urmézã a reprezentã feluri de piese tot în localul vechiu şi directorul d-l Caragiale işi pune multã silinţã ca să mulţumescã publicul. Silinţã d-luî ar fi mai încununatã şi mai bine, *dacă ar aflã şi secretul de a păstrã o bună înţelegere între membrii Societãţii.*»

